

Menningarminjar í Hrunamannahreppi

Svæðisskráning

Sædís Gunnarsdóttir

**Fornleifastofnun Íslands
FS136-01011
Reykjavík
2001**

© *Fornleifastofnun Íslands*
Bárugötu 3
101 Reykjavík

Sími: 551 1033
Fax: 551 1047
netfang: fsi@instarch.is

Efnisyfirlit

1. Inngangur	4
1.1 Um svæðisskráningu	7
1.2 Fornleifakönnun á svæðinu	9
2. Yfirlit um sögu byggðar á svæðinu	12
3. Skrá yfir fornleifar í Hrunamannahreppi	17
4. Helstu tegundir menningarminja og ástand þeirra	128
Bæjarhólar og bæjarstæði	129
Útihús	130
Tún, garðar og akrar	131
Kvíar og stekkir	131
Beitarhús og sel	132
Engjar og áveitur	132
Minjar um samkomur og þinghald	133
Kuml og kirkjugarðar	133
Samgönguminjar	133
5. Verndun og kynning minja á skráningarsvæðinu	134
6. Heimildaskrá	136

1. Inngangur

Snemma árs 2001 var hafist handa við svæðisskráningu fornleifa í Hrunamannahreppi. Alls voru skráðar upplýsingar um 1094 fornleifar. Skráningin var unnin af Sædísí Gunnarsdóttur sem einnig sá um frágang og ritun skýrslu. Verkið var unnið fyrir sveitarfélagið af Fornleifastofnun Íslands

Hátt á aðra öld er liðið síðan skráning fornleifa hófst á Íslandi en þó er enn langt í land að til sé heildstæð skrá um fornleifar á Íslandi. Á síðustu áratugum 19. aldar voru margir minjastaðir kannaðir á vegum Hins íslenzka fornleifafélags, einkum og sér í lagi staðir sem á einn eða annan hátt tengdust fornsögum og sögu þjóðveldisins. Eftir aldamótin dró úr fornleifakönnun á vegum félagsins og var þráðurinn ekki tekinn upp að nýju fyrr en um og eftir 1980.

Skóðanir manna á því hvað teljast fornleifar hafa breyst mikið á þessum tíma. Byggingar sem voru hversdagslegar fyrir hundrað árum síðan eru nú orðnar minjar um horfna lífshætti. Skilningur hefur vaknað á nauðsyn þess að skrá upplýsingar um slíkar minjar og vernda þær fáu sem eftir eru fyrir komandi kynslóðir. Nauðsynlegra upplýsinga um gerð og ástand fornleifa er aðeins hægt að afla með vettvangsathugun og við það er venjulega átt með hugtakinu fornleifaskráning. Til þess að vettvangsathugun komi að fullu gagni verður þó fyrst að taka saman ýmiskonar upplýsingar, bæði skriflegar og munnlegar, sem vísa á minjastaði og geta gefið vísbendingar um hlutverk mannvirkjaleifanna. Slík heimildakönnun er nauðsynlegur undirbúningur undir vettvangsathuganir en hún getur líka skilað sjálfstæðum niðurstöðum. Nægilegar heimildir eru til, til að gefa grófa mynd af fjölda, eðli og ástandi minja á ákveðnum svæðum og skipuleg heimildaúttekt í því skyni getur komið að gagni við skipulagsgerð jafnt sem minjavernd og rannsóknir. Af þessum ástæðum hefur Fornleifastofnun Íslands á undanförunum árum unnið að þróun aðferða við fornleifaskráningu sem fela í sér að skráningunni er skipt þrjú afmörkuð stig og eru þar höfð til viðmiðunar hin þrjú stig skipulagsvinnu. Svæðisskráning er gerð fyrir svæðisskipulagsgerð, aðalskráning fyrir aðalskipulagsgerð og deiliskráning fyrir deiliskipulagsgerð. Svæðisskráning felst í öflun heimilda um fornleifar á viðkomandi skipulagssvæði og söfnun gagna sem gefa margvíslegar vísbendingar um menningarminjar. Markmið svæðisskráningar er að gefa heildaryfirlit um ástand og eðli menningarminja á skipulagssvæðinu, finna og skilgreina svæði og staði sem eru

sérstaklega athyglisverðir eða í sérstakri hættu og vera undirbúningur undir aðalskráningu fornleifa. Aðalskráning felst í vettvangsvinnu og miðar að því að staðsetja og kortleggja einstaka minjastaði og lýsa þeim á skipulagðan hátt. Deiliskráning er síðan nákvæmari úttekt á litlu svæði og er unnin samhliða áætlanagerð um endanlega ráðstöfun jarðnæðis.

Að tengja fornleifaskráningu við skipulagsgerð á sér stoð í Þjóðminjalögum þar sem segir í 18. gr. að skylt sé “að fornleifaskráning fari fram á skipulagsskyldum svæðum áður en gengið er frá skipulagi eða endurskoðun þess ...” Samkvæmt lögnum á Þjóðminjasafn Íslands að hafa samráð við skipulagsyfirvöld um fornleifaskráningu en að öðru leyti er ekki kveðið á um hvernig standa eigi að fornleifaskráningu og reglugerð hefur ekki verið samin. Þjóðminjasafn Íslands hefur ekki haft fjárhagslegt bolmagn til að sinna fornleifaskráningu og hefur raunin orðið sú á undanförunum árum að kostnaður af fornleifaskráningu er borinn af sveitarfélögum. Þó að sveitarfélögum beri ekki lagaskylda til að kosta fornleifaskráningu eru það augljóslega hagsmunir þeirra að til séu nákvæmar og aðgengilegar upplýsingar um menningarminjar á yfirráðasvæðum þeirra. Fornleifar eru auðlindir sem ekki er hægt að varðveita né hafa tekjur af nema fyrir liggi upplýsingar um staðsetningu þeirra og gerð. Samkvæmt Þjóðminjalögum (21. gr.) ber þeim sem fyrir meiriháttar framkvæmdum standa skylda til að greiða fyrir rannsóknir á fornminjum sem í ljós koma við jarðrask á þeirra vegum. Það eru því hagsmunir slíkra aðila að hægt sé fletta upp í ábyggilegum skráum um staðsetningu fornleifa áður en framkvæmdir hefjast svo komist verði hjá óþarfa kostnaði og töfum. Einnig eykst nú skilningur á að fornleifar eru vannýttar auðlindir í ferðapjónustu en forsenda þess að hægt sé að velja staði til kynningar fyrir ferðamenn er að til séu heildstæðar upplýsingar um menningarminjar, ástand þeirra og staðsetningu á viðkomandi svæði.

Að auki má minna á að mat á því hvað teljast markverðar fornleifar hefur lengst af tekið mið af sögu lands og þjóðar í heild. Minni gaumur hefur verið gefinn að sérkennum ákveðinna svæða og fornleifum sem eru markverðar í samhengi héraðssögu. Af þessum ástæðum er eðlilegt að fornleifaskráning sé unnin í nánú samstarfi við sveitarstjórnir og stofnanir þeirra, með hliðsjón af þörfum þeirra.

Hér á eftir verður gerð rein fyrir þeirri aðferðafræði sem liggur að baki svæðisskráningu fornleifa. Hér er þó greint stuttlega frá þeim skilgreiningum sem lagðar eru til grundvallar við fornleifaskráningu. Í 16. grein Þjóðminjalaga er þessi skilgreining:

Til fornleifa teljast hvers kyns leifar fornra mannvirkja og annarra staðbundinna minja sem menn hafa gert eða mannaverk eru á, svo sem:

- a. Byggðaleifar, bæjarstæði og bæjarleifar ásamt tilheyrandi mannvirkjum, húsaleifar hvers kyns, svo sem kirkna, bænahúsa, klaustra og búða, leifar af verbúðum, naustum og verslunarstöðum og byggðaleifar í hellum og skútum;
- b. Vinnustaðir þar sem aflað var fanga, svo sem leifar af seljum, verstöðvum, bólum, mógröfum, kolagröfum og rauðablæstri;
- c. gömul tún- og akurgerði, áveitumannvirki og leifar eftir veiðar til sjávar og sveita;
- d. gamlir vegir, stíflur, brýr, vatnsvöð, varir, hafnir og bátalægi, slippir, ferjustaðir, kláfar, vörður og vitar og önnur vega- og siglingamerki ásamt kennileitum þeirra;
- e. virki og skansar og önnur varnarmannvirki;
- f. gamlir þingstaðir, meintir hörgar, hof og vé, brunnar, uppsprettur, álagablettir og aðrir staðir og kennileiti sem tengjast siðum, venjum, þjóðtrú eða þjóðsagnahefð;
- g. áletranir, myndir eða önnur verksummerki af manna völdum í hellum eða skútum, á klettum, klöppum eða jarðföstum steinum;
- h. haugar, dysjar og aðrir greftrunarstaðir úr heiðnum eða kristnum sið;
- i. skipsflök eða hlutar úr þeim.

Að jafnaði skal telja minjar 100 ára og eldri til fornleifa

Það er skýrt af þessari skilgreiningu að fornleifar eru ekki aðeins öll mannvirki heldur einnig staðir sem á einn eða annan hátt tengjast menningu og atvinnuvegum, hvort heldur sem er vöð eða álagablettir. Þessari víðu skilgreiningu hefur verið fylgt við gerð fornleifaskrárinnar og í anda hennar eru einnig skráðir staðir eins og orrustustaðir, skilgreinanlegir staðir þar sem atburðir, sem tengjast sögu og bókmenntum Íslands, hafa átt sér stað og staðir þar sem draugar eiga að hafa búið. Dæmi um staði sem eru ekki skráðir eru eyktamörk sem eru ekki manngerð og drangar sem kallaðir eru nátttröll, en það heiti virðist oftast vera tegundargreining á náttúrumundunum frekar en að sagnir séu um að tröll hafi dagað uppi. Þar sem slíkar sagnir eru, eru þær auðvitað skráðar. Á hinn bóginn eru öll grettistöskráð og er þetta vitanlega umdeilanlegt og byggir fyrst og fremst á því að fyrirsjáanlegt sé að gagn megi hafa af upplýsingunum. Annarskonar upplýsingar sem átt gætu heima í menningarsögulegum gagnagrunni eru t.d. um staðsetningu engja og bithaga, nytjaskóga og veiðistaða. Söfnun slíkra upplýsinga krefst hinsvegar annarskonar gagna og öðruvísi aðferðafræði en skráning eiginlegra fornleifa og er mun viðráðanlegri á stigi aðalskráningar. Þar sem til eru upplýsingar um gróðurfar og búskaparskilyrði fyrir einstakar jarðir (t.d. í sóknarlýsingum og héraðssöguritam) er slíkum upplýsingum safnað á stigi svæðisskráningar.

Samkvæmt lögunum eru öll mannvirki eldri en 100 ára skilgreind sem fornleifar en við skráninguna er notuð aðeins víðari skilgreining. Allar byggingar úr torfi og grjóti eru skráðar sem og önnur mannvirki sem eru vitni um horfið verklag eða tækni. Þar með geta talist elstu steypubyggingar, byggingar úr blönduðu efni (torf, grjót, timbur, steypa, bárujárn) og mannvirki eins og heimarafstöðvar, sundlaugar, upphlaðnir vegir frá því fyrir jarðýtuöld, fiskplön, áveituskurðir og hverskyns minjar aðrar sem tengjast umbreytingum í atvinnuvegum og lífsafkomu á fyrri hluta 20. aldar. Minjar sem tengjast Seinni heimstyrjöldinni, veru setuliðsins og framkvæmdum á vegum þess (vegir, flugvellir, braggahverfi, skotgrafir o.s.fr.v) eru einnig skráðar. Þær heimildir sem stuðst er við í svæðisskráningu geyma yfirleitt mjög lítið af upplýsingum um nútímaminjar og er því ekki að vænta heildstæðs yfirlit um þær fyrr en á stigi aðalskráningar. Hest er að upplýsingar um gamlar sundlaugar komi fram við svæðisskráningu.

1.1 Um svæðisskráningu

Við hefðbundna fornleifaskráningu hefur fyrst og fremst verið leitast við að finna og staðsetja einstakar rústir sem sýnilegar eru á yfirborði. Ekki var reynt að grennslast fyrir um hvar fornleifar gætu leynst þó þær séu ekki sýnilegar á yfirborði, en ætla má að meginþorri minja á Íslandi sé hulinn sjónum. Til að ráða bót á þessu hefur Fornleifastofnun Íslands þróað aðferðir til að áætla staðsetningu menningarminja en það er mikilvægt bæði frá vísindalegu sjónarmiði og nauðsynlegt ef forðast á röskun minja við framkvæmdir. Annarsvegar er um að ræða leit að vísbendingum um staðsetningu einstakra menningarminja, einkum með stuðningi gamalla túnakorta og örnefnaskráa. Hinsvegar eru óbeinar vísbendingar um byggð og búsetu en með því að fá yfirlit um hvar byggð hefur verið má gera sér allgóða hugmynd um umfang og eðli menningarminja sem þeirri byggð hafa fylgt jafnvel þótt þeirra sjái ekki stað lengur. Við upphaf svæðisskráningar fornleifa er gert yfirlit um sögu byggðar, skilgreindar jarðir og takmörk þeirra og gert yfirlitskort um staði sem vitað er að búið var á. Helstu heimildir eru jarðabækur frá ýmsum tímum, sölubréf og landamerkjalyásingar. Þá er farið skipulega yfir vísbendingar um menningarminjar á hverjum stað, þ.e. túnakort og örnefnaskrár. Að því loknu er leitað í beinum heimildum um fornleifar þ.e. eiginlegum fornleifaskýrslum.

Notagildi svæðisskráningar eru ákveðin takmörk sett og hún getur aldrei komið í staðin fyrir vettvangskönnun (aðalskráningu). Í fyrsta lagi takmarkast svæðisskráning við þá flokka heimilda sem eru aðgengilegastir og gefa heildstæðasta mynd af menningarminjum á

viðkomandi svæði. Er þar um að ræða jarðabækur, fornleifaskýrslur, örnefnaskrár og túnakort. Aðrar heimildir eins og t.d. ævisögur eða ferðasögur, sem oft geyma nákvæmar upplýsingar um húsaskipan og staðsetningu mannvirkja á 19. öld, eru ekki rannsakaðar skipulega á stigi svæðisskráningar þar sem nákvæmni og fjöldi slíkra upplýsinga er tilviljanakenndur og erfitt að hafa upp á þeim þegar stór svæði eru könnuð. Heimildir af þessu tagi eru hinsvegar kannaðar á stigi aðalskráningar. Í öðru lagi getur svæðisskráning ekki gefið nákvæmar upplýsingar um staðsetningu allra minjastaða og í þriðja lagi er ekki hægt að segja til um ástand eða afdrif allra minjastaða á grunni svæðisskráningar. Nákvæmra upplýsinga um þessi atriði er ekki hægt að afla nema með vettvangsathugun, en á grunni svæðisskráningar má hinsvegar gefa grófa mynd af dreifingu og ástandi fornleifa á skráningarsvæðinu.

Helstu flokkar heimilda sem við er stuðst við svæðisskráningu fornleifa eru jarðabækur, túnakort, örnefnaskrár og fornleifaskýrslur. *Jarðabækur*. Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns er helsta og ítarlegasta verk sinnar tegundar og grundvallarheimildarrit um sögu byggðar á Íslandi og var hún tekin saman árið 1709 í Hrunamannahreppi. Þar að auki má nefna Jarðatal Johnsens frá 1847 og síðan ritið *Sunnlenskar byggðir* en saman gefa þessi rit allgóða mynd um dreifingu byggðar á skráningarsvæðinu. Með því að bera jarðabækurnar saman við jarða- og landamerkjaskjöl fæst einnig gróf mynd af þróun byggðar, skiptingu jarða og breytingum á eignarhaldsfyrirkomulagi. Þessar heimildir geta að jafnaði ekki um einstaka minjastaði, aðra en bæjarstæði og stöku sinnum selstöður, en heildstæðar upplýsingar um dreifingu byggðar eru grundvöllur fyrir túlkun flestra annarra minja, þ.e. þeirra sem orðið hafa til í sambandi við landbúnað, en það er þorri allra fornleifa. *Túnakort*. Um 1920 voru gerðir uppdrættir í mælikvarðanum 1:2000 af tünnum svo til allra jarða á Íslandi. Kortin eru allmisjöfn að gerð enda eftir mismunandi mælingamenn. Öll sýna þau þó mörk túnanna og langoftast er staðsetning bæjarhúsa og útihúsa innan þeirra sýnd, en yfirleitt engin hús utan túns. Einnig er ritað á kortin hversu stór túnin voru í fermetrum og/eða dagsláttum, hversu stór hluti þeirra var þýfður þegar mælt var og hversu stórir matjurtagarðar voru. Öll kortin á skráningarsvæðinu voru gerð á árunum 1920-1922 og koma fram á þeim bæði bæjarstæði og útihús en erfitt er að greina milli kálgarða og útihúsa. *Örnefnaskrár*. Söfnun og skráning örnefna hófst á seinni hluta 19. aldar og þá fyrst og fremst í samhengi við skýringar fornrita. Það var hinsvegar ekki fyrr en eftir 1920 að skipuleg skráning allra örnefna á einstökum jörðum hófst að marki. Örnefnaskráning varð síðan eitt af aðalverkefnum Þjóðminjasafnsins en örnefnasafnið er nú í umsjá Örnefnastofnunar Íslands. Örnefnaskrárnar á svæðinu eru

misjafnar að gæðum og margar hverjar aðeins orðalistar þar sem örnefni eru ekki staðsett. Slíkar skrár eru til eftir Brynjúlf Jóhannesson frá Minna-Núpi og Þorstein Bjarnarson. Síðar hafa verið ritaðar ýtarlegar lýsingar á örnefnum á hluta af jörðum í hreppnum en því miður eru listarnir oft einu heimildir um örnefni. Hins vegar eru til örnefnakort fyrir allar jarðirnar unnin af Ingimundi Einarssyni og munu þau auðvelda aðalskráninguna. Allmisjafnt er hversu nákvæmlega er getið um rústir í örnefnaskrá en sjaldgæft er að höfundar skrána láti alveg hjá líða að minnast á mannvirkjaleifar. Þar kemur auðvitað aðallega til að margar rústir bera nöfn og eru auk þess fastir punktar í landslaginu sem hægt er að miða við í lýsingum á landinu. Örnefnaskrár eru stærsta og heildstæðasta safn upplýsinga um fornminjar sem völ er á en helstu gallar þeirra eru, að það er ekki hægt að treysta því að fullt samræmi sé á milli skráa. Þær eru samdar af ólíku fólki á ólíkum tímum og höfundar þeirra eru oft of staðkunnugir þannig að lýsingar á landslagi verið illskiljanlegar þeim sem ekki þekkja til. Sjaldgæft er að fornleifum sé lýst að marki í örnefnaskrá, heldur er langoftast aðeins getið um þær í framhjálaupi eða til skýringar. *Fornleifaskýrslur*. Í lok 19. aldar var gert mikið átak á vegum Hins íslenska fornleifafélags í að kanna íslenska fornleifastaði, og voru það einkum staðir sem tengdust frásögnum fornrita sem þóttu athyglisverðir. Þó nokkrar greinar eru til um fornleifar í Hrunamannahreppi og verður þeirra gerð betri skil síðar.

Það má því segja að jarðabækur, og skyldar heimildir gefi rammann utan um skráningu menningarminja, en þorri upplýsinga um einstaka staði kemur úr örnefnaskrá og af túnakortum. Á svæðum þar sem aðalskráning (vettvangsathugun) hefur ekki farið fram eru fornleifaskýrslur aðeins til um örfáa staði, og yfirleitt um staði sem á einhvern hátt hafa þótt sérstakir. Mjög sjaldgæft er að til séu nákvæmar lýsingar á minjum um landbúnaðarstörf og daglegt líf seinni alda.

1.2 Fornleifakönnun á svæðinu

Mikill áhugi var á fornaldarminjum í Danmörku í upphafi 19. aldar og lét konungsleg nefnd um varðveislu fornminja skrá merkar minjar í öllu Danaveldi. Árið 1817 voru sendir út spurningalistar til sóknarpresta á Íslandi og þeir beðnir að gera grein fyrir fornum mannvirkjum og gripum sem fundust í sóknum þeirra. Svörin sem bárust nefndinni á næstu árum eru mjög misjöfn að lengd og gæðum og frá sumum prestum komu engin. Af skráningarsvæðinu bárust svör frá þremur prestum. Sr Högni Stefánsson í Hrepphólum nefnir engar fornminjar og starfsbróðir hans Torfi Jónsson í Hruna nefndir aðeins Hörginn í

Hörgsholti. Hins vegar send sr. Jón Steingrímsson í Reykjadal nefndinni nokkuð ýtarlega skýrslu. Þar nefnir hann arfsagnir um að Haukur landnámsmaður í Haukadal hafi haft selstöðu í Haukholti, og greinir frá legstað hans. Einnig nefnir hann steinboga sem arfsagnir telja að hafi verið yfir Hvítá en staðsetningin er slík að klerkur telur söguna ekki eiga við nein rök að styðjast. Jón getur um sögur af Gullfossi og Nautavík sem og af byggð á afréttinni. Hann segist hafa heyrt sagnir af byggð í Búðártungu, Rógshólum, Laugum, Þórarinsstöðum og Mörpúfum en telur greinilega að byggð hafi verið víðar. Síðan greinir hann frá uppgreftri í Djáknadyngju sem forveri hans stóð að.¹

Skipulegar rannsóknir á Íslendingasögum áttu blómaskeið á seinni hluta 19. aldar, og voru þær, af hálfu Íslendinga að minnsta kosti, tengdar sjálfstæðisbaráttunni og þörf Íslendinga fyrir skýra mynd af eigin fortíð. Á þessum tíma gerðu menn sér grein fyrir að ein helsta leiðin til að sannreyna að hversu miklu leyti sögunar segðu frá raunverulegum atburðum var að athuga staða- og leiðalýsingar þeirra. Í þeim tilgangi reið danski handritafræðingurinn Kristian Kålund um landið á árunum 1872-74, með Íslendingasögurnar í hnakktöskunni og kannaði staði og leiðir sem lýst er í sögunum. Sennilega hefur Kålund ekki ferðast um Hrunamannahrepp. Hann lýsir hreppnum nokkuð, en þær lýsingar eru oft villandi. Síðan nefnir hann þekktustu staði sveitarinnar, Hruna og Hrepphóla án þess að greina frá neinum þekktum fornminjum. Kålund tekur upp lýsingar úr Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns um forna byggð á Hrunamannafrétt en bætir litlu við þær lýsingar.²

Árið 1879 var Hið íslenska fornleifafélag stofnað og var markmið þess meðal annars að kanna forn mannvirki og einkum þau sem tengdust fornsögnum og samfélagi þjóðveldisaldar. Félagið gerði út leiðangra á sumrin til að kanna sögustaði og safna forngripum og var Sigurður Vigfússon gullsmiður og fornfræðingur aðal rannsóknarmaður félagsins fyrstu tíu árin, en hann virðist ekki hafa komið við í Hrunamannahreppi. Daniel Bruun ferðaðist um norður- og suðurland sumarið 1897 og rannsakaði hann eyðibýli á Hrunamannafrétti, og teiknaði upp tóftir nokkurra þeirra.³ Þorsteinn Erlingsson gerði svipaða rannsókn sama ár.⁴ Eftir 1890 tók Brynjúlfur Jónsson við fornleifakönnunum Fornleifafélagsins og ferðaðist víða um land fram um 1910. Hann fór rannsóknarferðir um Hrunamannahrepp ásamt því sem hann safnaði örnefnum um svæðið. Helstu greinar hans um

---

¹ FF, 210-213

² KKI, 135-136

³ Bruun, Daniel. "Nokkurar eyðibygðir í Árnassýslu, Skagafjarðardölum og Bárðardal" *Árbók Hins Íslenska fornleifafélags 1898, fylgirit.*

⁴ Þorsteinn Erlingsson: *Ruins of the Saga Time*, 46-49

efnið er rannsókn hans á byggðaleifum á afréttinni⁵ og grein hans og rannsóknir í Árnesþingi sumarið 1904.⁶

Eftir að Brynjúlfur og Bruun hættu rannsóknarferðum sínum lögðust könnunarferðir á vegum Fornleifafélagsins alveg niður. Á árunum í kringum 1930 friðlýsti Matthías fjölda staða um allt land og þar á meðal nokkra á skráningarsvæðinu en hann fór nær alfarið eftir skýrslum Daniels Bruun og Brynjúlfs.⁷ Á millistríðsárunum fóru engar skipulegar fornleifarannsóknir fram á skráningarsvæðinu en grein Guðjóns Jónssonar um örnefni á afrétt Hrunamanna birtist 1936 og er í henni allmikill fróðleikur um fornleifar.⁸ Á fimmta áratug 20. aldar rannsakaði Kristján Eldjárn eyðibygð á Hrunamannaafrétt og gróf upp rústir Þórarinnsstaða.⁹ Sigurður Þórarinsson skrifaði grein um gjóskulög tengd þeirri rannsókn.¹⁰ Á sjöunda áratugnum gróf Þór Magnússon upp bæjarstaði frá því fyrir 1104 í Hvítárholti og annað minna í Auðnugili.¹¹ Einnig hafa farið fram minni háttar rannsóknir svo sem uppgröftur Þorkels Grímssonar á Lögréttu við bæinn Gröf¹², athuganir Sigurjóns Helgasonar við Hrunakrök¹³ og uppgröftur Guðmundar Ólafssonar að Kópsvatni.¹⁴

---

⁵ Brynjúlfur Jónsson: “Rannsóknir byggðaleifa upp frá Hrunamannahreppi sumarið 1895” *Árbók hins íslenska fornleifafélags 1896*, 1-13

⁶ Brynjúlfur Jónsson: “Rannsókn í Árnesþingi sumarið 1904” *Árbók hins íslenska fornleifafélags 1905*, 1-51

⁷ Ágúst Ó Georgsson: *Fornleifaskrá. Skrá um friðlýstar fornleifar*, Reykjavík 1993

⁸ Guðjón Jónsson: “Örnefni á afrétt Hrunamannahrepps” *Árbók hins íslenska fornleifafélags 1933-36*, 100-107

⁹ Kristján Eldjárn: “Eyðibygð á Hrunamannaafrétti” *Árbók hins íslenska fornleifafélags 1943-48*, 1-43

¹⁰ Sigurður Þórarinsson: “Örlög byggðarinnar á Hrunamannaafrétti í ljósi öskulagarannsóknna” *Árbók hins íslenska fornleifafélags 1943-48*, 44-65

¹¹ Þór Magnússon: “Sögualdarbygð í Hvítárholti” *Árbók hins íslenska fornleifafélags 1972*, 5-80; “Rannsókn forrústa við Auðnugil í Hrunamannahreppi” *Árbók hins íslenska fornleifafélags 1984*, 183-190

¹² Þorkell Grímsson: “Rannsókn á svonefndri Lögréttu að Gröf í Hrunamannahreppi” *Árbók hins íslenska fornleifafélags 1962*, 100-114

¹³ Sigurjón Helgason: “Fornbýli við Hrunakrök og sögnin um forna Hruna” *Árnesingur I*, 25-42

¹⁴ Guðmundur Ólafsson: *Skálarlaga leirgryfja að Kópsvatni. Rannsóknarskýrslur fornleifadeildar 1987*

2. Yfirlit um sögu byggðar á svæðinu

Aðferðirnar sem hér verður beitt til þess að skoða byggð á svæðinu eru þær að fyrst er gerð grein fyrir landnámi eins og frá því er greint í Landnámabók en á grunni þess og staðsetningum kumla og kirkna er hægt að geta sér til um hvaða jarðir byggðust fyrst. Kuml eru auðsjáanlega heimild um byggð fyrir árið 1000 en kirkjur og bænhús er yfirleitt talið að hafi verið reist mjög skömmu eftir kristnitöku. Nærtækasta skýringin á hinum mikla fjölda guðshúsa er að þau hafi upphaflega verið byggð í heimagrafreitum sem hafa verið við hvern bæ eins og kumlateigar í heiðni. Sé svo má nota bænhús eða kirkju sem vísbendingu um að viðkomandi bær hafi verið komin í byggð á fyrri hluta 11. aldar. Jarðir þar sem kirkjur og bænhús hafa verið, eru að jafnaði stærri og dýrari en þær sem ekki höfðu slík hús og er því oft freistandi að álykta að minniháttar jarðir þar sem ekki hafa verið bænhús séu seinna til komnar, eða hafi að minnsta kosti ekki verið orðnar sjálfstæð býli á fyrri hluta 11. aldar. Ritaðar heimildir eru helstar Landnámabók, fornbréf og fornsögur. Elstu fornbréfin eru frá 13. öld og má af þeim fá nokkra hugmynd um byggðaskipun á svæðinu.

Landnáma greinir frá bræðrunum Bröndólfi og Má Naddoddssonum sem komu til Íslands og námu land í Hrunamannahreppi. Bröndólfur bjó á Berghyl en Már á Mástöðum en ekki er vitað hvar sá bær var. Már seldi síðar hluta af landnámi sínu til Þorbjarnar jarlakappa sem bjó á Hrepphólum. Síðan segir af Þorbrandi Þorbjarnarsyni og Ásbrandi syni hans sem námu Haukadal og svæðið þar um kring. Þeim þótti þrengja að sér og juku efri hluta Hrunamannahrepps við landnám sitt.¹⁵ Skilin milli þessara landnáma Bröndólfs og Haukdæla eru ekki ljós, sérstaklega þar sem byggð í Hrunamannahreppi hefur náð nokkuð norðar fyrr á tíð en nú er. Engin sérstök ástæða er til þess að rengja þessar frásagnir af landnámi en fleiri bæja á svæðinu er ekki getið í Landnámu. Í grófum dráttum má ætla að Tungufellssókn hafi átt að vera hluti af landnámi Haukdæla og Þorbjörn jarlakappi hafi haft Hrepphólasókn en Hruna- og Reykjadalssóknir séu kjarninn í landnámi þeirra Bröndólfs og Más. Menn hafa reynt að staðsetja Mástaði og hafa menn nefnt í því sambandi Hruna, Hrunakrók, Hvítárholt og Árfellsstekkatún. Helgi Þorláksson reifaði þá skoðun sína í grein í *Árnesingi* að Hörgsholt sé hin forna landnámsjörð, en Hruna hafi verið skipt úr landi

---

¹⁵ ÍFI, 382-384

Hörgsholts og síðar orðið eitt af höfuðbólum sveitarinnar.¹⁶ Þessi þróun hefði getað verið á annan veg og vonlaust verk að sanna staðsetningu Músstaða. Best rannsakaða heimild um forna byggð í Hrunamannahreppi er landnámsbærinn Hvítárholt. Þar voru grafin upp fimm jarðhús og þrjár skálar með dæmigerðu víkingaaldarsniði. Þó allmiklar byggingar séu í Hvítárholti virðist byggðin þar ekki hafa staðið lengi, tæplega meira en mannsaldur, og virðist bærinn vera dæmi um frumbýli sem yfirgefið var eftir að landkönnun var lokið og fastari skipan komin á byggðina. Engin ótvíræð kuml hafa fundist í Hrunamannahreppi sem er einkennilegt í ljósi þess sem vitað er um forna byggð á svæðinu. Mörg hinna fornu bæjarstaða hafa orðið uppblástri að bráð og er því líklegt að eins hafi farið fyrir einhverjum kumlum en vel má vera að kuml leynist enn óhreyfð í jörðu. Sóknarkirkjur í hreppnum voru fjórar, í Tungufelli, Reykjadal, Hruna og Hrepphólum og eins og áður sagði er sennilegt að byggð hafi hafist snemma á jörðum þar sem kirkjur voru. Einnig er líklegt að sóknarkirkja hafi verið í Gröf en marka má máldaga Hrunakirkju.¹⁷ Líklegt er að “Holtin” Unnarholt, Syðra-Langholt og Birtíngarholt hafi byggst mjög snemma, enda allt dýrar jarðir og ýmislegt sem bendir til þess að landnám í Hrunamannahreppi hafi hafist úr þessari átt. Athyglisvert er að í máldaga Hrunakirkju frá 1331 er getið um Hrunasel bæði.¹⁸ Helgi Skúli Kjartansson nefnir að Hrunasel gætu verið Hrunakrókur, Kluftir eða jafnvel Hildarsel¹⁹ en Helgi Þorláksson les þetta öðru vísi og telur selin eiga við Efra- og Syðra-Sel.²⁰ Ef túlkun Helga er rétt hvernig stendur þá á því að þessar jarðir sem á 18. öld voru taldar byggðar frá Gröf hefði áður verið selstöður frá Hruna. Hugsa mætti sér að byggð hefði hafist í Gröf snemma eftir landnám jafnvel að frumbýlingarnir í Hvítárholti hafi flust þangað og myndað litla kirkjusókn. Síðar hafi kirkja verið reist í Hruna, hún hafi gleypst Grafarkirkju og eignir hennar og þar með selstöðuna vestan Minni-Laxár. Skipholt hefur líklega byggst að vestan um Hvítá og þar gæti líka hafa verið sóknarkirkja á fyrstu öldum kristinnar. Einnig hafa Hrepphólar byggst nokkuð snemma, sennilega frá Holtabæjunum eða anga af landnámi Gnúpverjahrepps. Reykjadalur byggist sennilega um svipað leyti og Hrepphólar sem og Tungufell. Síðar hafa menn hafði byggð á jörðum eins og Miðfelli og Efra-Langholti og farið að skipuleggja byggðina út frá eigin jörðum. Telja má líklegt að á 10. öld hafi byggð verið hafin á Miðfelli, Syðra-Langholti, Laugum, Berghyl, Kaldbak, Hörgsholti, Laxárdal, Sólheimum, Bakka,

---

¹⁶ Helgi Þorláksson: “Hruni” *Árnesingur V*, 43-52

¹⁷ DI II, 665-666

¹⁸ DI II, 665-666.

¹⁹ Helgi Skúli Kjartansson: “Sóknir og kirkjur í Hreppum” *Árnesinguri IV*, 165

²⁰ Helgi Þorláksson: “Hruni” *Árnesingur V*, 55

Hellisholti, Unnarholti, Langholti efra, Hrafnkelsstöðum, Bryðjuholti og Skipholti. Í landi Foss hafa fundist merkilegir forngrípir, meintur Þórshamar frá víkingaöld og tvö spjót sem benda til fornrar byggðar þar og gætu raunar verið komin úr kumli. Aðrir fornir grípir hafa fundist á svæðinu svo sem spjót frá 10. öld sem fannst í landi Laxárdals og miðaldaöxi, mögulega frá víkingaöld, í landi Áss. Af framansögðu er ljóst að þegar á 10. öld hefur byggð verið komin um allt svæðið, sennilega á flestum lögbýlum sem þekkt eru frá seinni öldum.

Sérstaða Hrunamannahrepps er hin forna byggð uppi á afréttinni sem hefur verið rannsökuð allítarlega í gegnum tíðina. Landsvæðið sem þeir bæir eru á mun hafa heitið Hvítárhvammar eða Hvammar. Fyrsta heimild fyrir byggð á þessum slóðum er í jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalín. Þeir greina frá því að áður fyrir hafi Tungufell staðið í miðri sveit. Síðan telja þeir upp eyðibýli sem þeir höfðu heyrt um: Stangarnes, Rógshóla, Laugar, Mörbúfur, Heygil, Þórarinsstaði, Harðavöll, Búrfell, Hrafnatóftir, Grjótártungu, Hrísalæki, Fosslækjartungu, Fremri- og Syðri-Ásgarð, alls 14 staði. Ekki er kveðið jafn sterkt að orði um byggð á öllum þessum stöðum. Tófta er getið á Laugum, Þórarinsstöðum, Stangarnesi og Hrafnatóftum og er þess einnig getið að kirkja hafi verið annaðhvort í Stangarnesi eða á Laugum.²¹ Í fornleifaskýrslu sinni frá 1818 nefnir séra Jón Steingrímsson Búðártungu, Rógshóla, Laugar, Þórarinsstaði og Mörbúfur.²² Þegar Brynjúlfur Jónsson leitaði tófta á afréttinni fann hann aðeins ótvíræð merki mannabyggðar á Laugum, Þórarinsstöðum, Rógshólum og Mörbúfum, en einnig var stórþýfi í Hrafnatóftum sem hann taldi að gæti verið byggingaleifar. Helsta niðurstaða hans var að aðeins örfáir hinna nafngreindu staða hafi verið byggðir en allt hitt væru ýkjur.²³ Vitað er að Búðártunga var byggð á 17. öld en ætla má að margir bæjanna sem taldir eru í jarðabókinni séu þjóðsögur einar enda eru þeir nyrstu upp undir Kerlingafjöllum. Hins vegar er ljóst að byggð var í Stangarnesi, Rógshólum, Mörbúfum, Laugum og Þórarinsstöðum sem lagðist af fyrir 1104.²⁴ Í Vilkinsmáldaga frá 1397 er þess getið að Hólakirkja eigi afrétt til Þórarinsstaða og er þetta eina miðaldaheimildin

---

²¹ JÁM II, 274-276

²² FF, 213

²³ Brynjúlfur Jónsson: "Rannsóknir byggðaleifa upp frá Hrunamannahreppi sumarið 1895" *Árbók hins íslenska fornleifafélags 1896*, 3-11

²⁴ Kristján Eldjárn: "Eyðibygð á Hrunamannaafretti" *Árbók hins íslenska fornleifafélags 1943-48*, 1-43; Sigurður Þórarinsson: "Örlög byggðarinnar á Hrunamannaafretti í ljósi öskulagarannsóknna" *Árbók hins íslenska fornleifafélags 1943-48*, 46, 54, 57, 59. Þegar KE og SP rituðu greinar sína var öskufallið úr Heklu talið frá 1300, menn hafa síðar leitt að því rökum að það hafi fallið 1104 og því má færa ártölin úr greinunum aftur um 2 aldir.

um þessa byggð.²⁵ Að vísu er getið um Laugar tvennar í máldaga Hrunakirkju frá 1331 en þar gæti verið át við að tvíbýli hafi verið á Laugum sem eru sunnar í hreppnum.²⁶ Bæirnir Laugar og Þórarinsstaðir eiga sér nafna sunnar í hreppnum og hafa margir bent á hugsanleg tengsl þar á milli, til dæmis á þann veg að bændur þeir sem brugðu bú í Hvömmum hafi stofnað nýbýli sunnar í hreppnum og haldið sömu nöfnum. Fátt mælir á móti því nema ef væri að bænhús var að Laugumsem gæti bent til að byggðin þar standi á fornum meiði. Hitt kæmi líka til greina að bænhús hafi verið að Laugum í Hvömmum og það hafi verið endurreist með býlinu eftir flutninginn.

Í máldögum kirkna í hreppnum er að finna mikinn fróðleik um byggð og má skoða hvenær jarðir eru fyrst nefndar í skjölum, þegar aðrar vísbendingar eru ekki fyrir hendi um forna byggð. Máldagar Tungufellskirkju eru frekar rýrir af upplýsingum. Þó má sjá að árið 1331 liggja aðeins 2 bæir undir kirkjuna sem hafa þá sennilega verið Hlíð og Foss því vitað er að Jaðar byggðist fyrst á 17. öld og Haukholt var sennilega í Reykjadalssókn ef marka má bréf frá 1493.²⁷ Í máldaga Hrunakirkju frá 1331 er getið um Kaldbak, Þórarinsstaði, Langholt efra, Hrafnkelsstaði, Hellisholt, Bakka, Bryðjuholt, Berghyl, Hörgsholt, Laxárdal, Sólheima, Hrunasel bæði (ekki er vitað hvar þau voru), Ísabakka, Kópavatn, Gröf, Lauga tvenna, Skipholt, Haukholt og Jötu.²⁸ Í máldaga Hrepphólakirkju frá árunum 1282-91 er getið um Bakkaland, Miðfell, Neðra-Langholt og Unnarholt.²⁹

Ætla má að betri jarðir séu jafnframt þær sem fyrr voru byggðar. Því má ætla að lögbýli sem hvergi eru nefnd í heimildum fyrr en á 18. öld hafi byggst jafnvel strax á miðöldum, svo sem Hlíð, Kluptar, Galtafell og Birtingaholt. Þau eru að minnsta kosti eldri en elstu hjáleigur í hreppnum. Arfsagnir greina frá því 1709 að Syðra- og Efra-Sel hefðu áður verið ein jörð og þá hjáleiga frá Gröf.³⁰ Fáar hjáleigur koma við sögu fyrr en með jarðatali 1709 og erfitt að giska á hvenær þær byggðust nema Jaðar sem vitað er að byggðist 1671,³¹ Högnastaðir voru fyrrum háleiga en urðu lögbýli fyrir 1709. Einnig hafa fundist merki um

---

²⁵ DI IV, 45

²⁶ DI II, 665-666

²⁷ DI II, 667; DI VII, 176

²⁸ DI II, 665-666. Helgi Skúli Kjartansson nefnir að Hrunasel gætu verið Hrunakrókur, Klúftir eða jafnvel Hildarsel. Helgi Skúli Kjartansson: "Sóknir og kirkjur í Hreppum" *Árnesingur* IV, 165 Helgi Þorláksson les þetta öðru vísi og telur selin eiga við Efra- og Syðra-Sel. Helgi Þorláksson: "Hruni" *Árnesingur* V, 55

²⁹ DI IV, 45-46

³⁰ JÁM II, 244-245

³¹ JÁM II, 271

forna byggð í Hrunakrók, hvort sem þar hefur verið reist hjábýli eða arfsagnir um að kirkjustaðurinn hafi fyrst staðið þar eigi við rök að styðjast.³²

Fyrir utan bæjarhóla á býlum sem verið hafa í byggð fram á þessa öld eru fjölmargir staðir þar sem byggð hefur annaðhvort varað í stuttan tíma eða þar sem hjáleigur eða afbýli hafa lagst í eyði fyrir 1847.

Nr. fornl. nafn býlis	í byggð	Nr. fornl. nafn býlis	í byggð
ÁR-294:013 Byggðarholt	ekki vitað	ÁR-321:005 Móakot	byggð f. 1709
ÁR-295:042 Skógarkot	um 1660-1693	ÁR-323:008 Efra-Hólkot	byggð f. 1709
ÁR-296:006 [nafnlaust]	fyrir 1104	ÁR-323:009 Villla	f. 1709
ÁR-297:022 [nafnlaust]	ekki vitað	ÁR-331:010 Lindarhamar	f 1709
ÁR-299:009 Laugakot	byggð f. 1709	ÁR-331:011 Smyrilshattur	1679-1691
ÁR-301:008 Strilla	byggð um 1660	ÁR-331:022 Gráklettur	ekki vitað
ÁR-301:009 Moðgerði	um 1680-1690	ÁR-337:016 [nafnlaust]	í eyði f. 1104
ÁR-301:018 Grímsstaðir	ekki vitað	ÁR-339:011 Auðnugil	í eyði f. 1104
ÁR-306:003 Kaldb.hrísar	um 1670	ÁR-342:007 Skipholtskot	í byggð 1781
ÁR-306:049 [nafnlaust]	ekki vitað	ÁR-342:012 Kotið	ekki vitað
ÁR-307:008 E-Grímsstaðir	ekki vitað	ÁR-342:019 [nafnlaust]	á miðöldum
ÁR-307:009 N-Grímsstaðir	ekki vitað	ÁR-343:007 Haukholttakot	byggð um 1660
ÁR-308:005 [nafnlaust]	landnámsöld	ÁR-343:008 Tjóanstaðir	fyrir 1700
ÁR-308:006 Skrautholt	f 1709, 1760-70	ÁR-643:011 Borg	ekki vitað
ÁR-308:014 Mundatuðra	ekki vitað	ÁR-682:001 Nýibær	um 1773-1777
ÁR-208:027 [nafnlaus]	ekki vitað	ÁR-683:001 Búðártunga	um 1660-1664
ÁR-308:049 Handarprýði	ekki vitað	ÁR-683:002 Búðárbakki	um 1664-1674
ÁR-310:003 Miðfell	ekki vitað	ÁR-683:003 Stangarnes	fyrir 1104
ÁR-310:011 Stöðulfoss	ekki vitað	ÁR-683:004 Rógshólar	fyrir 1104
ÁR-311:005 Sólleimakot	fyrir 1709	ÁE-683:005 Mörpúfur	fyrir 1104
ÁR-311:006 Skriða	fyrir 1670	ÁR-683:006 Heygil	ekki vitað
ÁR-312:005 Skrautás	f. 1709-1929	ÁR-683:007 Harðivöllur	ekki vitað
ÁR-312:006 Lambhús	f. 1695	ÁR-683:008 Hrafnóftir	ekki vitað
ÁR-312:007 Launfit	f 1700	ÁR-683:009 Grjótártunga	ekki vitað
ÁR-313:020 Grímstún	ekki vitað	ÁR-683:010 Hríslækir	ekki vitað
ÁR-314:006 Grafarbakkaasel	um 1660	ÁR-683:011 Fosslækjart.	ekki vitað
ÁR-314:021 [nafnlaust]	ekki vitað	ÁR-683:012 Ásgarður N.	ekki vitað
ÁR-315:005 Grafargil	fyrir 1670	ÁR-683:013 Ásgarður S.	ekki vitað
ÁR-317:008 Hellisholtakot	f 1709-1778	ÁR-683:014 Djáknadyngja	ekki vitað
ÁR-317:021 Glampi	ekki vitað	ÁR-683:015 [Nafnlaust]	ekki vitað
ÁR-319:007 Grænagerði	ekki vitað	ÁR-683:017 Laugar	fyrir 1104
ÁR-319:008 Grænagerðiskot	ekki vitað	ÁR-683:011 Þórarinsstaðir	fyrir 1104

Af þessari töflu má sjá að langtum mest kotbyggð hefur verið á árabílinu 1500-1800, eins og víðast hvar annarsstaðar á landinu, hins vegar er óvanalegt að engin kot séu skráð sem byggðust eftir 1800. Síðan er auðvitað mjög athyglisvert hve búið er að rannsaka margar tóftir á svæðinu og sanna þar byggð fyrir 1104. Stór hluti þeirrar byggðar hefur farið í eyði vegna uppblásturs en hins vegar er ekki hægt að sjá hvort byggð í Hrunamannahreppi hefur verið mikið fjölmennari þá eða hvort bændur þeir er brugðu búi vegna uppblásturs fluttu sig á grónari svæði og byggðu þar nýbýli.

³² JÁM II, 271; Sigurjón Helgason: "Fornbýli við Hrunakrók og sögnin um forna Hruna" *ÁrnesingurI*, 25-42

3. Skrá yfir fornleifar í Hrunamannahreppi

ÁR-294 Hamarsholt

1709: “Hamarsholtt, gömul hjáleiga frá Túngufelli, helst almennilega fyrir fjórðung jarðarinnar. Þá Jaðar reiknast með Túngufelli heima.” JÁM II, 272. Í eyði frá 1875, land jarðarinnar lagt undir Jaðar. “Landið er stórt, en hefur legið undir áföllum af uppblæstri.” SBI, 215. “Árið 1912 var afréttargirðing girt og var þá stór hluti af Hamarsholtslandi í afréttinum. Árið 1978 keypti sveitin það land.” Ö-Hamarsholt GG, 1 Fram til 1953 var land Tungufells, Jaðars og Hamarsholts óskipt. Ö-Tungufell SH, 2 Jaðar II er land fornu Jaðarsjarðarinnar, Jaðar I er í landi Hamarsholts. Ö-Jaðar GG, 1 “Haglendi er gott, þurrlegt, grasgefið og skjólsamt. Mikið af gróðu ræktunarlandi, en ekki nýtanlegt vegna vegleysu og fjarlægðar frá heimajörðinni.” SBI, 215

ÁR-294:001 Hamarsholt bæjarhóll bústaður

“Hamarsholt stóð sunnan í aflöngum ás Hamarsholtsás. Tóftirnar eru mjög greinilegar ennþá. Túnið er að mestu suður og vestur að tóftunum.” segir í örnefnaskrá GG “Bærinn Hamarsholt fór í eyði árið 18. en bæjartættarnar, sem voru hlaðnar úr grjóti, eru enn að mestu leyti uppistandandi.” segir í örnefnaskrá VB

Heimildir: Ö-Hamarsholt GG, 2; Ö-Hamarsholt VB, 1

ÁR-294:002 heimild um túngarð

“Túngarður sést ennþá greinilega.” segir í örnefnaskrá GG Í örnefnaskrá VB segir að engin túngarður hafi verið.

Heimildir: Ö-Hamarsholt GG, 2; Ö-Hamarsholt VB, 1

ÁR-294:003 heimild um rétt

“Austan við gilið [Móagil] eru smá torfur. Þar sést fyrir fjárrétt. Þar hefur líklegar verið Stöðultorfa.” segir í örnefnaskrá GG

Heimildir: Ö-Hamarsholt GG, 3

ÁR-294:004 Gvendarvörður varða

“Um 100 metrum frá Brekkunum er lítill grjóthóll með tveimur vörðubrotum. Heita þær Gvendarvörður.” segir í örnefnaskrá GG

Heimildir: Ö-Hamarsholt GG, 3

ÁR-294:005 Leikuvað heimild um vað

“Leikuvað nefnist vað á Hvítá dálítið ofan við fossinn [Gullfoss].” segir í örnefnaskrá VB

Heimildir: Ö-Hamarsholt VB, 1

ÁR-294:006 Vörðuásar örnefni

“Frá ásnum [Hamarsholtsásnum] og inn að gilin eru líklega Bakkar. Framan við það vestast Vörðuásar.” segir í örnefnaskrá GG

Heimildir: Ö-Hamarsholt GG, 3

ÁR-294:007 varða

“Frá ásnum [Hamarsholtsásnum] og inn að gilin eru líklega Bakkar. Framan við það vestast Vörðuásar. Innan við gilið vestur við á er Vindás. Á honum er varða.” segir í örnefnaskrá GG

Heimildir: Ö-Hamarsholt GG, 3

ÁR-294:008 tóft stekkur

“Skammt fyrir innan Hamarsholtsásinn fellur gil vestur í Hvítá, Stekkatúngil. ... Frá ásnum [Hamarsholtsásnum] og inn að gilin eru líklega Bakkar. Framan við það vestast Vörðuásar. Innan við gilið vestur við á er Vindás. Á honum er varða. Lítið eitt upp með gilinu innan við það er Stekkatún. Þar sést fyrir húsatóftum.” segir í örnefnaskrá GG “Stekkatúngil kemur norðan við Skollatorfu rennur til norðvesturs og út í Hvítá. Það er yfirleitt vatnslítið. Við gilið að norðan við Stekkatún. Þar var fjárhús, sem tók 50-60 kindur. Voru þar líklega ær, og nafnið bendir til, að þar hafi verið stekkur. Tóftin, sem er úr grjóti, sést enn. Þar nálægt hafa verið Stekkatúnslágar og Stóraflag ...” segir í örnefnaskrá VB

Heimildir: Ö-Hamarsholt GG, 3; Ö-Hamarsholt VB, 3

ÁR-294:009 heimild um fjárhús

“Drjúgan spöl fyrir innan Miðgil er Illagil. Það er djúpt og rennur í gljúfra á kafla. Þar sem það nálgast Hvítá beygir það og rennur í svipaða stefnu og hún. Þannig myndar það Illagilstanga. Í honum er fjárhústóft.” segir í örnefnaskrá GG “Illagilstangi nefnist tungan milli Illagils og Hvítár, og er hann enn gróinn. Þar er sauðahústóft og hringlaga hlöðutóft, og tó húsið 50-60 kindur.” segir í örnefnaskrá VB

Heimildir: Ö-Hamarsholt GG, 3; Ö-Hamarsholt VB, 4

ÁR-294:010 *Hrústígur* heimild um leið

“Drjúgan spöl fyrir innan Miðgil er Illagil. Það er djúpt og rennur í gljúfra á kafla. Þar sem það nálgast Hvítá beygir það og rennur í svipaða stefnu og hún. Þannig myndar það Illagilstanga. Í honum er fjárhústóft. Hrústígur er vafalaust yfir það einhvers staðar.” segir í örnefnaskrá GG

Heimildir: Ö-Hamarsholt GG, 3

ÁR-294:011 *Búðará* örnefni

“Búðá fellur í Hvítá töluvert innar. Þar austur af er Þorsteinshöfði. Er hann all hár og innst á honum er berar klappir með stórum stöðum steinum. Þar vottar fyrir fallegu stuðlabergi. Þar er forn refagildra hlaðin úr steinum.” segir í örnefnaskrá GG

Heimildir: Ö-Hamarsholt GG, 4

ÁR-294:012 heimild um refagildru

“Búðá fellur í Hvítá töluvert innar. Þar austur af er Þorsteinshöfði. Er hann all hár og innst á honum er berar klappir með stórum stöðum steinum. Þar vottar fyrir fallegu stuðlabergi. Þar er forn refagildra hlaðin úr steinum.” segir í örnefnaskrá GG

“Þorsteinshöfði nefnist allstór kletthöfði skammt austan við Búðará, þar sem hún fellur í Hvítá. Efst uppi á höfðanum eru leifar af refagildru. Skýring á nafninu er sú, að um 1730 bjó sá bóndi í Tungufelli, er Þorsteinn hét, og varð hann ósáttur jarðeigandanum, sem var Magnús lögmaður í Bræðratungu, og tókst honum að fá Þorstein dæmdan útlægan frá Tungufelli. “Gjörði Þorsteinn sér nú hreysi í höfða þeim inn við Búðará, sem síðar heitir Þorsteinshöfði”. Vel má vera, að Þorsteinn hafi gert sér hreysi í gamalli seltóft, og staðurinn síðan verið nefndur Byggðarhorn [013].” segir í örnefnaskrá VB

Heimildir: Ö-Hamarsholt GG, 4; Ö-Hamarsholt VB, 4

ÁR-294:013 *Byggðarhorn* bæjarstæði býli

“Búðá fellur í Hvítá töluvert innar. Þar austur af er Þorsteinshöfði. Er hann all hár og innst á honum er berar klappir með stórum stöðum steinum. Þar vottar fyrir fallegu stuðlabergi. Þar er forn refagildra hlaðin úr steinum. Vestan í Höfðanum virðist sjást fyrir einhverjum mannaverkum, sem gæti verið Byggðarhorn.” segir í örnefnaskrá GG Í annarri örnefnalýsingu segir að Byggðarhorn hafi verið eyðibýli. “Byggðarhorn þekkist nú ekki, en ÞB telur, að þar hafi verið eyðibýli, en aðrar heimildir um það eru ekki kunnar.” segir í örnefnaskrá VB

“Þetta eyðibýli hefur líklega verið austan við Blálækjarhöfða og norðan við safnhliðið. Þar er landið mishæðótt og að miklu leyti uppblásið, og fyrir nokkrum árum fundu þar Halldór Gestsson og Guðm. Jónsson leifar af e.k. mannabústað, og voru þær að mestu uppblásnar. Nafnið bendir til, að þar hafi um tíma verið innsti byggði bær sveitarinnar. Selgrófir [014] þekkjast nú ekki heldur, en hafa líklega verið svæðið umhverfis Byggðarhorn, og er líklegt, að þar hafi verið sel og e.t.v. ekki önnur byggð.” segir í örnefnaskrá VB

Heimildir: Ö-Hamarsholt GG, 4; Ö-Hamarsholt, 3

ÁR-294:014 *Selgrófir* örnefni sel

Í örnefnaupptalningu eru Selgrófir nefndar eftir Byggðarhorni, sjá 013 “Þetta eyðibýli [013] hefur líklega verið austan við Blálækjarhöfða og norðan við safnhliðið. Þar er landið mishæðótt og að miklu leyti uppblásið, og fyrir nokkrum árum fundu þar Halldór Gestsson og Guðm. Jónsson leifar af e.k. mannabústað, og voru þær að mestu uppblásnar. Nafnið bendir til, að þar hafi um tíma verið innsti byggði bær sveitarinnar. Selgrófir þekkjast nú ekki heldur, en hafa líklega verið svæðið umhverfis Byggðarhorn, og er líklegt, að þar hafi verið sel og e.t.v. ekki önnur byggð.” segir í örnefnaskrá VB

Heimildir: Ö-Hamarsholt, 3; Ö-Hamarsholt VB, 4

ÁR-294:015 heimild

“Þorsteinshöfði nefnist allstór kletthöfði skammt austan við Búðará, þar sem hún fellur í Hvítá. Efst uppi á höfðanum eru leifar af refagildru [012]. Skýring á nafninu er sú, að um 1730 bjó sá bóndi í Tungufelli, er Þorsteinn hét, og varð hann ósáttur jarðeigandanum, sem var Magnús lögmaður í Bræðratungu, og tókst honum að fá Þorstein dæmdan útlægan frá Tungufelli. “Gjörði Þorsteinn sér nú hreysi í höfða þeim inn við Búðará, sem

síðar heitir Þorsteinshöfði”. Vel má vera, að Þorsteinn hafi gert sér hreysi í gamalli seltóft, og staðurinn síðan verið nefndur Byggðarhorn [013].” segir í örnefnaskrá VB

Heimildir: Ö-Hamarsholt VB, 4

ÁR-294:016 *Hamraholtsmóri* þjóðsaga draugur

Hamraholtsmóri er draugur ungs drengs sem varð úti við Gvendarvörður eftir að hafa verið sendur burt af bóndanum og gekk hann aftur til að ásækja bóndann.

Heimildir: Ö-Hamarsholt GG, 6

ÁR-294:017 *Nónvörður* varða eyktamark

“Allmikið vestar [en Miðmundarholt] er djúp laut sem skerst fram í Jaðarsfjall og heitir hún Nónklauf. Lítið eitt vestar, innst og vestast á fjallsbrúninni eru klapparhólar með vörðum á. Eru það Nónvörður.” segir í örnefnaskrá GG “Nónvörður nefnast 3 vörður, en ein er þó hrunin, sem eru austan við Nóntorfur en suðvestur frá bænum. Hafa þær líklega verið hlaðnar sem eyktamörk.” segir í örnefnaskrá VB

Heimildir: Ö-Hamarsholt GG, 5; Ö-Hamarsholt VB, 2

ÁR-294:018 heimild um fjárhús

“Stekkatúnsgil kemur norðan við Skollatorfu rennur til norðvesturs og út í Hvítá. Það er yfirleitt vatnslítið. Við gilið að norðan við Stekkatún. Þar var fjárhús, sem tók 50-60 kindur. Voru þar líklega ær, og nefnið bendir til, að þar hafi verið stekkur [008]. Tóftin, sem er úr grjóti, sést enn. Þar nálægt hafa verið Stekkatúnslágar og Stóraflag ...” segir í örnefnaskrá VB

Heimildir: Ö-Hamarsholt VB, 3

ÁR-294:019 *Gildruhöfði* örnefni refagildra

“Gildru gil er að líkindum annað nafn á Stóragili. Gildruhöfði er líklega höfði nálægt upptökum Stóragils, og nafnið bendir til að uppi á höfðanum hafi verið refagildra.” segir í örnefnaskrá VB

Heimildir: Ö-Hamarsholt VB, 3

ÁR-294:020 heimild um vað

“Illagil kemur upp sunnan við safnhliðið á afréttargirðingunni og rennur í nokkrum krókum vestur í Hvítá. Það er mjög vatnsmikið í leysingum og er ófært yfirferðar með hesta nema á einum stað, um 300 m austan við Hvítá.” segir í örnefnaskrá VB

Heimildir: Ö-Hamarsholt VB, 3

ÁR-294:021 garðlag

“Fyrrum var leiðin úr Hrunamannahreppi og inn á afrétt [ÁR-681:001] , inn Tungufellsdal og inn Deild eins og nú er. Innst í Deild var síðan farið vesturá við og inn með Hádegishæð að vestan. Innan til frá hæðinni var heimreiðin að Hamarsholti og sést ennþá fyrir djúpum tröðum heim túnið. Afréttarleiðin lá vestan við Skollatorfu. Stuttu innar sveigði hún lítið eitt vesturá við og yfir Miðgilið austan til. Nokkru innar er hlaðinn grjótgarður að koma undan háu rofaarði. Stefna garðsins er þvert á stefnu Hvítár.” segir í örnefnaskrá GG

Heimildir: Ö-Hamarsholt GG, 6

ÁR-295 Tungufell

20 hdr. 1686., 30 hdr 1709 með Jaðri og Hamarsholti, þar af 10 hdr kirkjueign, þá var og eyðihjáleigan Skógarkot. JÁM II, 270-273. Kirkjustaður. c. 1200 er jarðarinnar getið í kirknaskrá Páls biskups. DI XII 7 [1331]: Máldagi kirkjunnar: “Kirkia j tunngufelli a suo mikid j heima lanndi sem prestz skyllid heyrer. ... þangad liggia vnndir ij bæir. þar skal vera prestur heimilisfastur.” DI II 667 1397: Máldagi kirkjunnar : “a so mikid i heimalandi sem prestskyllid heyrer til Þangad liggia vnder ij bæer Þar skal vera prestur heimilisfastur” DI IV 42. [1553-54]: Máldagi kirkjunnar DI XII 660. 1575: Máldagi kirkjunnar DI XV 649. 1669: Siguður Guðnason selur Brynjólfi Sveinssyni 5 hdr í Tungufelli. Srynjólfur Sveinsson biskup gefur Sveini Torfasyni þessi 5 hdr. Jarðabréf, 11. Landmikil jörð, um 3000 ha. Fram til 1953 var land Tungufells, Jaðars og Hamarsholts óskipt. Ö-Tungufell SH, 2

1709 segir að vikur úr Heklu hafi eyðilagi nokkurt af skóglendi jarðarinnar. JÁM II, 271. 1921: Tún 6,8 ha, um 4/5 slétt, garðar 9,28 arar. “Landið er þurrleitt og mikið af góðu ræktunarlendi. Haglendi er víðáttumikið, grasgefið og gott til beitar. Gróður fjölbreyttur og hvarvetna góð skjól. Nokkur uppblástur er á landi, sem næst liggur afrétt, innan við afréttargirðingu sveitarinnar.” SB I, 216

ÁR-295:001 *Tungufell* bæjarhóll bústaður

Heimildir: Túnakort 1921

ÁR-295:002 heimild um kirkju
TUNGUFELL Í HRUNAMANNAHR. (Á) (REYKJADALSANNEXÍA)

c. 1200: Kirknaskrá Páls, DI XII 7

[1331]: Tungufell.

Kirkia j tunngufelli a suo mikid j heima lanndi sem prestz skyllid heyrer.

kyr. ij. eina a oc xx.

messoklædi oc kalek. krossa fiora. tiolld vmmhuerfis sig. slopp oc kantara kapu. kluckur fiorar. ketil oc merki. munnlog. kertistiku. glodaker iij. alltara klædi med dukum. paxspialld. x aura j bokum. iij merkur vax oc reykelsi. fontklædi.

þangad liggia vnndir ij bæir.

þar skal vera prestur heimilisfastur. Máld DI II 667

1397: a so mikid i heimalandi sem prestskyllid heyrer til

þangad liggia vnder ij bæer

þar skal vera prestur heimilisfastur

Reiknadist portio ecclesie vmm viij ar halft þridia hundrad. oc fiell nidur fyrer kirkiu vppgiord; Máld
DI IV 42

[1553-54]: Máld DI XII 660

1575: Máld DI XV 649

21.7.1819: Reykjadalprestakall lagt niður og Tungufell gert að annexíu frá Hruna; (PP, 83) [konungsbréf]

Heimildir: DI

ÁR-295:003 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1921

ÁR-295:004 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1921

ÁR-295:005 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1921

ÁR-295:006 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1921

ÁR-295:007 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1921

ÁR-295:008 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1921

ÁR-295:009 *Haukholtavað* heimild um vað

“Áður en Dalsá var brúuð lá vegurinn upp að Tungufelli, yfir hana á Haukholtvaði rétt þar ofan við, sem brúin er nú.” segir í örnefnaskrá SH

Heimildir: Ö-Tungufell SH, 4

ÁR-295:010 *Hlíðarvað* heimild um vað

“Áður en Dalsá var brúuð lá vegurinn upp að Tungufelli, yfir hana á Haukholtvaði rétt þar ofan við, sem brúin er nú. Um 700 m ofar var annað vað, Hlíðarvað, og sér þar vel fyrir götum og virðist hafa verið rudd braut þar að.” segir í örnefnaskrá SH

Heimildir: Ö-Tungufell SH, 4

ÁR-295:011 heimild um leið

“Áður en Dalsá var brúuð lá vegurinn upp að Tungufelli, yfir hana á Haukholtvaði rétt þar ofan við, sem brúin er nú. Um 700 m ofar var annað vað, Hlíðarvað, og sér þar vel fyrir götum og virðist hafa verið rudd braut þar að.” segir í örnefnaskrá SH

Heimildir: Ö-Tungufell SH, 4

ÁR-295:012 *Breiðaveita* heimild um áveitu

“Vestan og norðan við Grastungu er Breiðaveita sléttar flatir, sem áður voru áveituengjar en eru nú tún. Hún skiptist í Framveitu og Norðurveitu, framan og ofan við Stóralæk, sem áður rann þar vestur í Hvítá en rennur nú í skurði með veginum fram í Dalsá.” segir í örnefnaskrá SH “Breiðaveita nefnist slétt vallendisstykki sunnan við Stóralæk, og nær það vestur undir Hvítá, og var læknum veitt þar yfir á vorin þar til vegurinn kom 1952. Nú hefur Breiðaveita verið ræktuð.” segir í örnefnaskrá GJ

Heimildir: Ö-Tungufell SH, 4; Ö-Tungufell GJ, 3

ÁR-295:013 *Breiðuveitukofi* heimild um hesthús

“Reyrdalur var grunn laut vestan við Breiðuveitu fremst. ... Skammt þar frá var lítill kofi, Breiðuveitukofi. Hann var síðast notaður sem hesthús, fyrir 1950.” segir í örnefnaskrá SH

Heimildir: Ö-Tungufell SH, 5

ÁR-295:014 *Veitugarður* heimild

“Torfgarður lá áður niður með Kirkjuveitunni neðanverðri að vestan og kallaðist Veitugarður.” segir í örnefnaskrá SH

Heimildir: Ö-Tungufell SH, 5

ÁR-295:015 heimild um áveitu

“Lindarveita nefnist hallinn austan við Húðarhól frá bæjarhlaðinu norður að Stóralæk. Áður fyrr rann Heimalækurinn ofan við Lindarveitu, en hann var hluti af Stóralæknum, sem veitt var heim undir bæ og rann neðan við Kirkjulækinn vestur á Jaðarstún. Vatn var sótt í Heimalækinn, áður en vatnsleiðsla kom um 1926, og lengi eftir það var lækurinn notaður við þvott o.fl.” segir í örnefnaskrá SH

Heimildir: Ö-Tungufell SH, 5-6

ÁR-295:016 heimild um vatnsból

“Lindarveita nefnist hallinn austan við Húðarhól frá bæjarhlaðinu norður að Stóralæk. Áður fyrr rann Heimalækurinn ofan við Lindarveitu, en hann var hluti af Stóralæknum, sem veitt var heim undir bæ og rann neðan við Kirkjulækinn vestur á Jaðarstún. Vatn var sótt í Heimalækinn, áður en vatnsleiðsla kom um 1926, og lengi eftir það var lækurinn notaður við þvott o.fl.” segir í örnefnaskrá SH

Heimildir: Ö-Tungufell SH, 5-6

ÁR-295:017 heimild um þvottastað

“Lindarveita nefnist hallinn austan við Húðarhól frá bæjarhlaðinu norður að Stóralæk. Áður fyrr rann Heimalækurinn ofan við Lindarveitu, en hann var hluti af Stóralæknum, sem veitt var heim undir bæ og rann neðan við Kirkjulækinn vestur á Jaðarstún. Vatn var sótt í Heimalækinn, áður en vatnsleiðsla kom um 1926, og lengi eftir það var lækurinn notaður við þvott o.fl.” segir í örnefnaskrá SH “Dálítill þró, hlaðin úr grjóti, var í læknum sunnan við bæinn, og féll vatnið ofan í hana fram af sléttri hellu. Við þróna var steinn, sem þvottur var klappaður á.” segir í örnefnaskrá SH

Heimildir: Ö-Tungufell SH, 5-6

ÁR-295:018 *Litlukálgarðar* heimild um kálgarð

“Litlukálgarðar voru fornir, vallgrónir matjurtagarðar á suðurbakka Heimalækjar, sunnan við bæ.” segir í örnefnaskrá SH

Heimildir: Ö-Tungufell SH, 6

ÁR-295:019 *Fjóslág* örnefni fjós

“Fjóslág var þar nærri sem íbúðarhúsið er nú og Sveinabreka, brekkan þar fyrir ofan.” segir í örnefnaskrá SH

Heimildir: Ö-Tungufell SH, 6

ÁR-295:020 *Fornufjós* heimild um fjós

“Fjóslág var þar nærri sem íbúðarhúsið er nú og Sveinabreka, brekkan þar fyrir ofan. Vestan við hana, við mörkin voru Fornufjós, vallgrónar tættur, sem nú hafa verið sléttadar út.” segir í örnefnaskrá SH. “Rústin var sléttuð út með ýtu um 1945. Kom þá í ljós hringlaga hleðsla um 5 m í þvermál, sem mun hafa verið hlaða. Svona hlöðu voru líka við Skógarkot og Dalhús. Einnig var svona hlaða í Stekkatúninu í Hlíð.” segir í örnefnaskrá GJ “Ofanvert við hann, við mörkin, eru Fornufjós. Þar voru miklar tóftir, sem búið er að slétta. Þar áttu að hafa verið fjós frá Tungufelli. Frá þeim var laut og greinilegur veggur í átt að Tungufellsbænum. Þar áttu að hafa verið göng á milli.” segir í örnefnaskrá Jaðars.

Heimildir: Ö-Tungufell SH, 6; Ö-Tungufell GJ, 1; Ö-Jaðar GG, 2

ÁR-295:021 *Hlöðuhús* heimild um fjárhús

“Sauðhóll er hátt hóll efst í túninu austan við Sléttatún. Hann er með brattri brekku að vestan, Sauðhólsbrekka, en flatur að ofan. Uppi á hólum er fjárhús, Hlöðuhús, en hlaðin við það var kölluð Upphlaða.” segir í örnefnaskrá SH. “Þar hefur lengi verið fjárhús, nú síðast fyrir 130 ær og var það byggt 1938, en eldra hús þar tók 70 ær, en þá var þar ekki hlaða. Ær voru þar síðast um 1974, en húsið er þó enn notað á vorin.” segir í örnefnaskrá GJ

Heimildir: Ö-Tungufell SH, 6; Ö-Tungufell GJ, 1

ÁR-295:022 *Innileguhús* heimild um fjárhús

“Efst í túninu austan við Sauðhól er Krókvöllur. Innileguhús er fjárhús neðst í Krókvelli. Eins og nafnið bendir til, voru ær látnar liggja þar inni á nóttunni, en á daginn var þeim beitt þegar veður og hagar leyfðu.” segir í örnefnaskrá SH

Heimildir: Ö-Tungufell SH, 6-7

ÁR-295:023 *Stöðulhús* heimild um lambhús

“Ofan við Kinnina er djúpur skorningur, Stöðulgil, og austan við það Stöðullinn, hallandi vallendisblettur á móti suðri. Þar var lambhús, Stöðuhúsið og fjárrétt.” segir í örnefnaskrá SH

Heimildir: Ö-Tungufell SH, 7

ÁR-295:024 *Stöðulgarður* heimild

“Ofan við Stöðullinn er gamall torfgarður, Stöðulgarður. Þegar túnin voru girt 1912, var girðing sett á garðinn.” segir í örnefnaskrá SH

Heimildir: Ö-Tungufell SH, 7

ÁR-295:025 *Guddulaug* álagablettur

“Stórilækur kemur upp í Lækjarbotnum austan við Stöðulinn. Þar eru margar uppsprettur, 9-14°C. Ein er Guddulaug við allstóran stein austan við lækinn rétt upp undir upptökum hans. Óvíst er, hvort Kötulaug sé annað nafn á Guddulaut, eða hvort það eigi við aðra lind. Vatnið úr Guddulaug var talið einstaklega heilnæmt og jafnvel læknisdómur.” segir í örnefnaskrá SH

Heimildir: Ö-Tungufell SH, 7

ÁR-295:026 heimild um áveitu

“Fram undan Stöðlinum var áður fyrirhleðsla í læknum, og var Heimalæknum veitt þaðan heim að bæ.” segir í örnefnaskrá SH

Heimildir: Ö-Tungufell SH, 8

ÁR-295:027 *Geldingur* heimild um hesthús

“Vik inn í túnið ofan við Rosabarð [Framan við Lambalæk] kallast Krókur. Þar var Geldingur, kofi, sem síðast var notaður sem hesthús. Hann var byggður um 1930 og fékk nafn af því, að þar voru fyrst hýstir geldingar (sauðir á 1. ári).” segir í örnefnaskrá SH

Heimildir: Ö-Tungufell SH, 8-9

ÁR-295:028 *Þýfiskofi* heimild

“Austan við Stóralæk, þar sem vegurinn liggur nú austur frá bænum, var lítill túnblettur, Þýfiskofatún, og smákofi, Þýfiskofi, neðst í túninu.” segir í örnefnaskrá SH

Heimildir: Ö-Tungufell SH, 9

ÁR-295:029 *Þorsteinsvarða* heimild

“Innarlega á Kjölum, þar sem hann er hæstur, var Þorsteinsvarða á hól rétt norðan við vegin. Varðan, sem nú er horfin, var kennd við Þorsteins Kolbeinsson, ...” segir í örnefnaskrá SH. Steindrangurinn var tekinn 1907.

Heimildir: Ö-Tungufell SH, 9; Ö-Tungufell GJ, 5

ÁR-295:030 stífla áveita

Dalsá rennur suðaustan undir Kjölum, og þar er Kerlingarfoss um 5 m hár. Litlu neðar var áin “tekin upp” á vorin, eins og það var kallað. Var þá sett fyrir hleðsla úr grjóti í ána, svo að hluti hennar rann í skurði heim á Tungufellsengjar og Jaðarsþýfi. Vatnsmagn í Lambalæk og neðanverðum Stóralæk margfaldadist þá, og vatnið

flæddi um áveituengjarnar, sem áður eru nefndar. Áveitan var notuð fram undir 1950.” segir í örnefnaskrá SH
Heimildir: Ö-Tungufell SH, 9-10

ÁR-295:031 *Skógarvað* heimild um vað
“Framan við Kjölín er Skógarvað á Dalsá.” segir í örnefnaskrá SH
Heimildir: Ö-Tungufell SH, 10

ÁR-295:032 *varða* landamerki
“Vesturfjall nefnist fjallsraninn, sem bæirnir Tungufell og Jaðar standa framan undir, og eru hluti þess í landi Jaðars. Fremsti og vestasti hlutinn nefnist Fell og nær upp að Háöldu, bröttum hnjúk með vörðu í mörkum milli bæjanna, um 900 m ofan við þá.” segir í örnefnaskrá SH
Heimildir: Ö-Tungufell SH, 10

ÁR-295:033 heimild um leikvöll
“Í brekkunni framan í Fellinu, rétt ofan við túnið, léku Tungufellsbræður sér að leggjum og kölluðu Leggjabrekku upp úr aldamótunum 1900, og helzt það nafn enn.” segir í örnefnaskrá SH
Heimildir: Ö-Tungufell SH, 10

ÁR-295:034 *Leitisvarða* varða
“Hæðardrögin austan við Fellið, en innan við Lækjarbotna og Kjalardal, nefnast Leiti. Austan til á Leitinu er varða, Leitisvarða.” segir í örnefnaskrá SH
Heimildir: Ö-Tungufell SH, 10

ÁR-295:035 *Bjarnarvarða* varða
“Hæðardrögin austan við Fellið, en innan við Lækjarbotna og Kjalardal, nefnast Leiti. Austan til á Leitinu er varða, Leitisvarða. Um 80 m sunnar eru leifar af annarri vörður, Bjarnarvörðu.” segir í örnefnaskrá SH
Heimildir: Ö-Tungufell SH, 10

ÁR-295:036 *varða*
“Hæðardrögin austan við Fellið, en innan við Lækjarbotna og Kjalardal, nefnast Leiti. Austan til á Leitinu er varða, Leitisvarða. Um 80 m sunnar eru leifar af annarri vörður, Bjarnarvörðu. Vörðurnar sem eru innar, heita víst ekkert.” segir í örnefnaskrá SH
Heimildir: Ö-Tungufell SH, 10

ÁR-295:037 *varða*
“Vörðuás er hnjúkur með vörðu, á fjallsbrúninni austan við Háöldu.” segir í örnefnaskrá SH
Heimildir: Ö-Tungufell SH, 10

ÁR-295:038 heimild um fjárhús
“Um 400 m innan við Vörðuás [037] er Uxaskalli, lágur hóll á austurbrún fjallsins. Nokkru innar eru Stóru-Þverbrekkur, brattar, kjarri vaxnar brekkur undir Þverbrekknahnjúkum fremst á hábrún fjallsins. Vestan til í brekkunum eru fjárhústóftir frá því skömmu fyrir aldamótin 1900.” segir í örnefnaskrá SH
Heimildir: Ö-Tungufell SH, 11

ÁR-295:039 *Háasel* tóft sel
“Austan við Þverbrekknahnúka [sjá 038] eru hamrar í fjallsbrúninni, og heitir þar Háasel. Miðás er stakur hnjúkur austan við Háasel. Lávaxið birkikjarr er í brekkunum sunnan og vestan í ásnum. Í kvosinni þar á milli eru fornar tættur og gætu verið af seli, sem nefnt hafi verið Háasel.” segir í örnefnaskrá SH
Heimildir: Ö-Tungufell SH, 11

ÁR-295:040 *Tæpastígur* heimild um leið
“Litlanes er fit við Dalsá austan við Kjölinn. Rétt þar innan við fellur Dalsá upp undir brekkurætur austan í Leitinu., Þar er klapparhóll við ána, Tæpastígshóll, en reiðgatan þar með ánni var kölluð Tæpastígur.” segir í örnefnaskrá SH
Heimildir: Ö-Tungufell SH, 11

ÁR-295:041 heimild um manndómsraun
“Á móts við Blálæk ofan við veginn er allstór þursabergssteinn, sem kallast Ísingur. Hjá honum liggur ávalur

steinn, sem menn hafa spreytt sig á að lyfta honum upp á Ísing.” segir í örnefnaskrá SH
Heimildir: Ö-Tungufell SH, 11-12

ÁR-295:042 *Skógarkot* bæjarstæði býli

1709: “Skógarkot hjét hjáleiga bygð í fyrstu fyrir rúmum 50 árum, þar sem staðið höfðu fjárhús frá Tungufelli. ... Skógarkot eyddist þá Hekla gaus, byggðist þó síðan um tveggja ára tíma tveim árum eftir Heklubrennuna, og eyðilagðist svo á nú. Kotið er slægjalaust, stendur og nærri Tungufellsseli og verður því ekki varið fyrir átroðningi, og er í þann máta ekki bjargvænlegt.” “Dálftil valllendisspilda er innan við Skógarkotsgrjót. Þar er tóft af fjárhúsi, Skógarkoti, sem notað var fram yfir 1950 og túnblettur í kring, Skógarkotstún. Skógarkot var áður hjáleiga frá Tungufelli, en fór endanlega í eyði í Heklugosi 1693.” segir í örnefnaskrá SH

Heimildir: JÁM II, 273; Ö-Tungufell SH, 12

ÁR-295:043 *Tungufellssel* heimild um sel

1709: “Skógarkot hjét hjáleiga bygð í fyrstu fyrir rúmum 50 árum, þar sem staðið höfðu fjárhús frá Tungufelli. ... Skógarkot eyddist þá Hekla gaus, byggðist þó síðan um tveggja ára tíma tveim árum eftir Heklubrennuna, og eyðilagðist svo á nú. Kotið er slægjalaust, stendur og nærri Tungufellsseli og verður því ekki varið fyrir átroðningi, og er í þann máta ekki bjargvænlegt.”

Heimildir: JÁM II, 273

ÁR-295:044 *Dalhús* heimild um fjárhús

“Þar er fjárhús, Dalhúsið, á norðurbakka Rauðár, um 300 m frá Dalsá. Þar tók um 80 ær og var notað sem fjárhús fram yfir 1960.” segir í örnefnaskrá SH “Dalhúsið var áður þar neðan við [Rauðárkjöl] en var flutt þaðan vegna aðfellis áður en Lárus kom að Tungufelli fyrir 1880.” segir í örnefnaskrá GJ

Heimildir: Ö-Tungufell SH, 13; Ö-Tungufell GJ, 9

ÁR-295:045 *Dalhús* heimild um fjárhús

“Þar er fjárhús, Dalhúsið, á norðurbakka Rauðár, um 300 m frá Dalsá. Þar tók um 80 ær og var notað sem fjárhús fram yfir 1960.” segir í örnefnaskrá SH “Dalhúsið var áður þar neðan við [Rauðárkjöl] en var flutt þaðan vegna aðfellis áður en Lárus kom að Tungufelli fyrir 1880.” segir í örnefnaskrá GJ

Heimildir: Ö-Tungufell SH, 13; Ö-Tungufell GJ, 9

ÁR-295:046 *Tripparétt* heimild

“Innan við Dalbakkaföt er stutt nafnlaust gil, en skömmu innar er djúpt gil, Selhúsflatargil. Framan við gilið eru leifar af gamalli rétt, Tripparétt. Innan við gilið er Selhúsflöt.” segir í örnefnaskrá SH

Heimildir: Ö-Tungufell SH, 15

ÁR-295:047 heimild um sel

“Innan við Dalbakkaföt er stutt nafnlaust gil, en skömmu innar er djúpt gil, Selhúsflatargil. Framan við gilið eru leifar af gamalli rétt, Tripparétt. Innan við gilið er Selhúsflöt. Þar mun hafa verið sel áður fyrr, en fyrir aldamótin síðustu var þar sauðahús, og sést enn móta fyrir tættum. Nú er þar gerði, sem fjallasafn Hraunamanna er geymt í, nóttina áður en það er rekið fram í Hrunaréttir og kallast Safngerði.” segir í örnefnaskrá SH

Heimildir: Ö-Tungufell SH, 15

ÁR-295:048 *Safngerði* gerði rétt

“Innan við Dalbakkaföt er stutt nafnlaust gil, en skömmu innar er djúpt gil, Selhúsflatargil. Framan við gilið eru leifar af gamalli rétt, Tripparétt. Innan við gilið er Selhúsflöt. Þar mun hafa verið sel áður fyrr, en fyrir aldamótin síðustu var þar sauðahús, og sést enn móta fyrir tættum. Nú er þar gerði, sem fjallasafn Hraunamanna er geymt í, nóttina áður en það er rekið fram í Hrunaréttir og kallast Safngerði.” segir í örnefnaskrá SH

“Fram yfir 1970 var gerðið einnig notað á sumrin, þegar smalað var til rúnings í Tungufelli. Norðan við gerðið var almenningur og nokkrir dilkar umhverfis. Þar var fénu réttað, því að jafnan kom fjöldi fjár frá öðrum bæjum til rúnings á Dalnum. Var þar þá oft mannmargt og glatt á hjalla, en réttin stóð stundum langt fram á nótt.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Tungufell SH, 15

ÁR-295:049 *Selflatir* örnefni sel

“Selflatir heita grasflatir í dálitlum halla ofan við Hrísin upp með Svartá. Þær á austur að Svartárbotnum, giljóttu dalverpi austur af Svartárgljúfri, þar sem Svartá á upptök sín.” segir í örnefnaskrá SH Miðað við örnefnakort má ætla að þetta sé dregið af selinu 042, þarf að athuga betur á staðnum.

Heimildir: Ö-Tungufell SH, 15; Örnefnakort af Tungufelli

ÁR-295:050 *Gljúfursvað* heimild um vað

“Fært er með hesta yfir Svartárgljúfur ofarlega, og kallast þar Gljúfursvað. Brattir götuslóðar liggja þar niður að ánni báðum megi.” segir í örnefnaskrá SH

Heimildir: Ö-Tungufell SH, 15

ÁR-295:051 *Skyggfir* varða

“Austan við Svartárbotna er há brún, sem endar að sunnan í dálitlum hól með vörðu og kallast Skyggfir.” segir í örnefnaskrá SH

Heimildir: Ö-Tungufell SH, 15

ÁR-295:052 *Mælingavarða* varða

“Á hábungu Heiðarinnar (415 m y.s.) er þríhyrningspunktur vegna landmælinga. Hann er merktur með vörðu, sem kölluð er Mælingavarða.” segir í örnefnaskrá SH

Heimildir: Ö-Tungufell SH, 16

ÁR-295:053 tóftir

“Langhöfðagil fellur í Dalsá austan úr Hálsi framarlega. Innan við það er Langhöfði, allhár skógi vaxinn hyggur. Í vesturhorni hans sést til fornra tófta, sem munu vera friðlýstar.” segir í örnefnaskrá SH Ekki ljóst hvar þetta er, þrjár tóftir eru friðlýstar í afréttarlandinu og gæti þetta átt við einhverja þeirra. ÁR-683:002/017/018.

Heimildir: Ö-Tungufell SH, 16-17

ÁR-295:054 varða

“Langahlíð nefnist hæðardrögin innan við Svartárbotna og Skyggfir, inn að afréttargirðingu eða þar um bil. Vesta við hábungu Lönguhlíðar er Einbúi, stakur hóll með vörðu.” segir í örnefnaskrá SH

Heimildir: Ö-Tungufell SH, 17

ÁR-295:055 *Lambhúsrími* örnefni lambhús

Samkvæmt örnefnaskrá var hann niður af Sauðhól [021] og Sauðhólabrekku.

Heimildir: Ö-Tungufell, 1

ÁR-295:056 *Litlaveita* örnefni áveita

Í örnefnaskrá er hún sögð vera suður frá túninu.

Heimildir: Ö-Tungufell, 1

ÁR-295:057 *Mýrarveita* örnefni áveita

Í örnefnaskrá er hún sögð vera suður frá túninu. “Heimamýri var blaut mýri framan við Stóralæk en ofan við Mosaveitu. Hún var slegin anað hvort ár, en hefur nú þornað nokkuð og verið ræktuð. Hún var einnig nefnd Mýrarveita.” segir í örnefnaskrá GJ

Heimildir: Ö-Tungufell, 1; Ö-Tungufell GJ, 3

ÁR-295:058 *Kirkjuveita* örnefni áveita

Í örnefnaskrá er hún sögð vera suður frá túninu.

Heimildir: Ö-Tungufell, 1

ÁR-295:059 *Mosaveita* örnefni áveita

Í örnefnaskrá er hún sögð vera fyrir sunnan Kirkjulæk. “Mosaveita var áveitustykki, sem Lambalæk var veitt á framan við lækinn, þar sem hann rennur í Stóralæk.” segir í örnefnaskrá GJ

Heimildir: Ö-Tungufell, 1; Ö-Tungufell GJ, 3

ÁR-295:060 *Lambaveita* örnefni áveita

Í örnefnaskrá er hún sögð vera fyrir sunnan Kirkjulæk. “Lambaveita efnist vallendisáveita vestan við Breiðuveitu og var hún slegin, en hefur nú verið ræktuð.” segir í örnefnaskrá GJ

Heimildir: Ö-Tungufell, 1; Ö-Tungufell GJ, 3

ÁR-295:061 *Sel* örnefni sel

“Innst í dalnum [Tungufellsdal ?] suður frá Svartá er flöt, sem heitir Sel. Vestan Dalsár eru Selklettur og Selklettanes.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Tungufell, 2

ÁR-295:062 heimild um hesthús

“Hundadalur var milli gamla bæjarins og hesthúss, sem var norðaustan við bæinn. Hesthúsið tók 8 hesta og var þar baðker, og var það byggt 1914 úr torfi og grjóti en rífið um 1970.” segir í örnefnaskrá GJ

Heimildir: Ö-Tungufell GJ, 1

ÁR-295:063 heimild um hrútakofa

“Húðarhóll nefnist hóll í túninu suðvestan við bæinn og norðvestan við Stóralæk. Þar var áður lítill kofi, e.t.v. hrútakofi,, en var aflagður fyrir 1900.” segir í örnefnaskrá GJ

Heimildir: Ö-Tungufell GJ, 1

ÁR-295:064 heimild

“Hart vallendi vestan við Dalsá og framan við Blálæk nefnist Torfunes. Þar er einhver húsarúst.” segir í örnefnaskrá GJ

Heimildir: Ö-Tungufell GJ, 5

ÁR-295:065 heimild um fjárhús

“Gulltorfa nefnist grastorfa suðvestan við Tröllabörn en skammt frá Svartá. Þar var góður hagi og af því mun nafnið dregið, en torfan er nú að hverfa vegna uppblásturs. Þar í rofabakka er fjárhústóft, og taldi Lárus Jónsson, sem lengi var í Tungufelli (d. 1937), að fjárhúsið hafi verið frá 18. öld og verið aflagt eftir harðan vetur (líklega 1802).” segir í örnefnaskrá GJ

Heimildir: Ö-Tungufell GJ, 7

ÁR-295:066 *Kolagrafalág* örnefni kolagröf

“Ofan við þá [Stóruskóga], um miðbikið, er lágur ás, Kolgrafarás, og bendir nafnið til, að þar hafi fyrrum verið gert til kola.” segir í örnefnaskrá SH

Heimildir: Ö-Tungufell SH, 13

ÁR-295:067 heimild um skotbyrgi

“Dagmálatorfur eru vallendistorfur uppi í Skriðnaheiði. Þær eru í suðaustur frá Dagmálakletti og eru að blása upp. Þar er skothús, sem OJ. byggði 1936.” segir í örnefnaskrá GJ

Heimildir: Ö-Tungufell GJ, 10

ÁR-295:068 *Nautavík* þjóðsaga

Saga um bónda sem missti 20 naut. o.sv.fr. ...

Heimildir: FF, 212-213

ÁR-295b Jaðar

1709: “Partur úr Túngufelli heima sem áður er skrifað og stendur samtýnis við heimajörðina. Biskupinn Mag. Brynjólfur Sveinsson bygði fyrstur þennan bæ fyrir 38 árum og ljet honum skifta úr jörðunni að töðum og engjum; hagar eru til félags.” JÁM II, 271. Fram til 1953 var land Tungufells, Jaðars og Hamarsholts óskipt. Ö-Tungufell SH, 2 “Jörðin er landstór, og liggur landið með Hvítá austanvert og nær að afréttarmörkum.” SBI, 217 Jaðar II er land fornu Jaðarsjarðarinnar, Jaðar I er í landi Hamarsholts. Ö-Jaðar GG, 1

1921: Tún 3,6 ha, mest slétt, garðar 3,45 arar. “Beitiland er gott. Hagar víðlendir, gróður fjölbreyttur og skjól í öllum áttum. Jörðin er þurrland að mestu og nokkur uppblástur næst afrétti. Ræktunarland er takmarkað utan það, sem liggur svo fjarri bæ, að vart verður nytjað. Allstórt skóglendi tilheyrir jörðinni.” SBI, 217.

ÁR-295b:001 *Jaðar* bæjarstæði býli

Heimildir: Túnakort 1921

ÁR-295b:002 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1921

ÁR-295b:003 heimild um útihús
Heimildir: Túnakort 1921

ÁR-295b:004 heimild um útihús
Heimildir: Túnakort 1921

ÁR-295b:005 heimild um útihús
Heimildir: Túnakort 1921

ÁR-295b:006 heimild um áveitu
“Austan við Bolateig er túnstykki frá Jaðri, Jaðarspýfi, sem áður var áveituengi og er laust frá öðru landi Jaðars.” segir í örnefnaskrá Tungufells.
Heimildir: Ö-Tungufell SH, 8

ÁR-295b:007 *Brunnar* örnefni vatnsból
“Brunnaþýfi er slakki miðsvæðis, sem hallar að Dalsá ... Móts við Brunnaþýfi heita Brunnar í ánni.” segir í örnefnaskrá GG
Heimildir: Ö-Jaðar GG, 2

ÁR-295b:008 heimild um ristur
“Bæjarlækurinn í Tungufelli rann vestur yfir Jaðarsland, neðan við túnið. Hann hefur grafið Krummagilið. Þegar það var orðið djúpt grafið, hefur hann verið færður niður fyrir það og gerður farvegur stutt frá gilbrúninni fyrir það og gerður farvegur stutt frá gilbrúninni, svo hægara væri að veita honum á engjar, sem væru þar fyrir neðan. Þar niður með mörkunum er Fjósaveita og neðar Seyl. Seylin var mýrarblettur. Þar var skorið torf.” segir í örnefnaskrá GG
Heimildir: Ö-Jaðar GG, 2-3

ÁR-295b:009 *Fjósaveita* heimild um áveitu
“Bæjarlækurinn í Tungufelli rann vestur yfir Jaðarsland, neðan við túnið. Hann hefur grafið Krummagilið. Þegar það var orðið djúpt grafið, hefur hann verið færður niður fyrir það og gerður farvegur stutt frá gilbrúninni, svo hægara væri að veita honum á engjar, sem væru þar fyrir neðan. Þar niður með mörkunum er Fjósaveita og neðar Seyl. Seylin var mýrarblettur. Þar var skorið torf.” segir í örnefnaskrá GG
Heimildir: Ö-Jaðar GG, 2-3

ÁR-295b:010 *Framlambhús* heimild um lambhús
“Beint niður af hlöðunni er hóll, Lambhúshóll. Á honum var lambhús og hesthús, Framlambhús og Framhesthús. Hóllinn suður af hólnum var Lambhústún.” segir í örnefnaskrá GG
Heimildir: Ö-Jaðar GG, 3

ÁR-295b:011 *Framhesthús* heimild um hesthús
“Beint niður af hlöðunni er hóll, Lambhúshóll. Á honum var lambhús og hesthús, Framlambhús og Framhesthús. Hóllinn suður af hólnum var Lambhústún.” segir í örnefnaskrá GG
Heimildir: Ö-Jaðar GG, 3

ÁR-295b:012 *Karmar* heimild um hesthús
“Vestur af bænum er Vesturtún. Efst á því var hesthús, Karmar.” segir í örnefnaskrá GG
Heimildir: Ö-Jaðar GG, 3

ÁR-295b:013 *Vesturkálgarður* heimild um kálgarð
“Aðeins neðar með túnbrúninni er Vesturkálgarður.” segir í örnefnaskrá GG
Heimildir: Ö-Jaðar GG, 3

ÁR-295b:014 *Vesturlambhús* heimild um fjárhús
“Á brekkubrún neðst á Vesturtúni var fjárhús, Vesturlambhús.” segir í örnefnaskrá GG
Heimildir: Ö-Jaðar GG, 3

ÁR-295b:015 *Bollaveita* örnefni áveita

“Aðeins neðar og austar [en Móatún] er Bollaveita.” segir í örnefnaskrá GG
Heimildir: Ö-Jaðar GG, 3

ÁR-295b:016 *Melholt* heimild

“Ofan við túnið upp af bænum eru tóftir af krakkahúsum. Var sá bær nefndur Melholt.” segir í örnefnaskrá GG
Heimildir: Ö-Jaðar GG, 3

ÁR-295b:017 *Efravað* heimild um vað

“Ofan við aðalgljúfrið, í miðri brekku, er Efravað. Steinbogi er yfir það, þar sem það fellur í Hvítá.” segir í örnefnaskrá GG
Heimildir: Ö-Jaðar GG, 4

ÁR-295b:018 *Stekkatún* örnefni stekkur

“Stekkatúngil á upptök í Dimmugróf, rennur fram úr henni, niður Kláfsklif og vestur af brekkunni innan við Norðhól og Torfur. ... Stekkatún er túnspilda, 4-5 ha, ofan við Nautavíkurtún.” segir í örnefnaskrá GG
“Stekkjartún er allstórt tún framan við klettagil og austan við Fremri-nautavík. Þar var stekkur og rétt og ærhús til 1951, sem tók 30 ær.” segir í örnefnaskrá
Heimildir: Ö-Jaðar GG, 4; Ö-Jaðar, 2

ÁR-295b:019 *Skylmingaflatur* örnefni

“Inn við Stekkatúnið eru Skylmingaflatur.” segir í örnefnaskrá GG
Heimildir: Ö-Jaðar GG, 4

ÁR-295b:020 *Klifhús* heimild um fjárhús

“Ofan við Klifin, miðsvæðis, var Klifhús. Þar eru tóftir ...” segir í örnefnaskrá GG “Klifhús nefndist ærhús (jötuhús) norðaustan við Einishól [ATH], sem tók fyrst 45 kindur. Guðni Jónsson stækkaði húsið 1936 svo að það tók 100 ær og var það notað til 1951. Áður var það sporöskjulöguð hlaða. Jónas í Skrautási hlóð þar veggja laust fyrir aldamót sem dugðu illa, en Sigurður á Jaðri endurhlóð þá skömmu síðar og stendur einn veggur enn af þeirri hleðslu.” segir í örnefnaskrá
Heimildir: Ö-Jaðar GG, 5; Ö-Jaðar, 2

ÁR-295b:021 varða landamerki

“Ofan við bæinn á Jaðri er hár höll með vörðu, sem ber við himin, Háalda. Varðan er í mörkum milli Tungufells og Jaðars.” segir í örnefnaskrá GG
Heimildir: Ö-Jaðar GG, 5

ÁR-295b:022 heimild um leið

“Milli Háöldu og Norðurhóls er slakki, þar sem götur liggja inn í haga, og heitir slakkinn Skarð.” segir í örnefnaskrá GG
Heimildir: Ö-Jaðar GG, 5

ÁR-295b:023 heimild um leið

“Milli Háöldu og Norðurhóls er slakki, þar sem götur liggja inn í haga, og heitir slakkinn Skarð. Þaðan lá einnig gata skáhallt suðaustur ofan við Tungufellstúnið. Heitir það Snið.” segir í örnefnaskrá GG
Heimildir: Ö-Jaðar GG, 5

ÁR-295b:024 varða

“Dimmugróf er allmikil laut, sem liggur frá norðri til suðurs, með klettavegg að austan og að hluta að vesta. Fremst með henni að austan, ofan við Kálasklif, er höll með vörðu. Heitir hann Kláfur.” segir í örnefnaskrá GG
Heimildir: Ö-Jaðar GG, 6

ÁR-295b:025 álagablettur

“Innan við Keldulækinn, inn af Dimmugróf, er allmikill, ílangur höll, Flóðhöfði. Við hann er álagablettur. Ekki mátti slá alveg upp að honum, heldur varð að skilja eftir faðmsbreiðan kraga meðfram honum.” segir í örnefnaskrá GG
Heimildir: Ö-Jaðar GG, 6

ÁR-295b:026 *Álfakirkja* örnefni huldufólksbústaða

“Brekkan er skógi vaxin framan til, en innan til er hóll mikill, sem nær næstum eins hátt og austurbakki árinna. Efst á þessum hól er ílangur, þunnur klettaveggur með smástrýtu vestast. Minnir þetta mjög á húspak með turni. Hóll þessi er nefndur Álfakirkja.” segir í örnefnaskrá GG

Heimildir: Ö-Jaðar GG, 7

ÁR-295b:027 varða

“Brekkan upp úr Hríthaga til austurs er Smérbrekka. Þar austur af er ílangur hóll með vörðubroti. Heitir hann Einbú.” segir í örnefnaskrá GG

Heimildir: Ö-Jaðar GG, 8

ÁR-295b:028 Kumlagil örnefni

“Neðan við Balann [milli Tungufells og Jaðars] var laut, Kumlagil.” segir í örnefnaskrá GG

Í athugasemdum segir að skrásetjari hafi ekki heyrt um kuml þar.

Heimildir: Ö-Jaðar GG, 2; Ö-Jaðar ath, 1

ÁR-296 Hlíð

10 hdr 1709. 1709: “Útigangur er hjer í betra lagi. Engjalítill mjög svo er þessi jörð.” JÁM II, 270. 1921: Tún 3,6 ha, slétt, garðar 4,5 arar. “Land er hér en grösugt, og vetrarheit hefur alltaf þótt með ágætum. En slægjur voru reytingssamar, mest í vallendislautum og brekkum, og þótti harðslægt, ef rekja brást. Ræktunarland er takmarkað, enda gerði ræktunartækni nýs tíma aldrei innrás í Hlíðarland.” SBI, 218

ÁR-296:001 Hlíð bæjarhóll bústaður

“Bæjarrústirnar í Hlíð hafa nú verið sléttar út, en kálgarðurinn neðan við bæinn stendur enn með 14 beðum.” segir í örnefnaskrá KM

Heimildir: Ö-Hlíð KM, 4; Túnakort 1921

ÁR-296:002 heimild um fjárhús

“Skógarásar eru suðaustan við Kerlingarfoss, en skógur er þar horfin og landið mjög blásið, þar var mikill uppblástur árin 1906-07. Þar var fjárhús og hlöðutóft vestan undir, kringlótt og aðeins laus frá húsinu til hliðar.” segir í örnefnaskrá KM

Heimildir: Ö-Hlíð KM, 2

ÁR-296:003 heimild um mógrafir

“Torfamýri nefnist mýri sunnan við Dalsá en vestan við Skógargil. Nýlegt grafgil hefur nú þurrkað þessa mýri mikið, en hún var slegin annað árið. Þarna er mót undir, og var hann eitthvað tekin, þaðan mun nafnið dregið.” segir í örnefnaskrá KM

Heimildir: Ö-Hlíð KM, 2

ÁR-296:004 Stekkatún örnefni stekkur

“Stekkatúnsmýri er suðvestan við Miðmundarholt og norðan við Stekkatúnið. Hún var blaut, en hefur þornað og var stundum slegin. Stekkatúnshólar eru grjóthólar austan við Stekkatún.” segir í örnefnaskrá KM

Heimildir: Ö-Hlíð KM, 2

ÁR-296:005 heimild um fjárhús

Stekkatúnið er norðaustan við Innflatir, skammt frá Dalsá. Þar var fjárhús, sem tók 40 kindur, og hringlaga hlaða við. Húsið var notað fram að sjárskiptum 1951 og e.t.v. lengur.” segir í örnefnaskrá KM

Heimildir: Ö-Hlíð KM, 3

ÁR-296:006 bæjarstæði býli

“Skammt austan við Stekkatúnið eru bæjarrústir, að mestu uppblásnar, taldar vera frá 10. eða 11. öld.” segir í örnefnaskrá KM “Neðan Tungufells hafa sem fyrr segir komið í ljós bæjarrústir. Ein þeirra er skammt fyrir neðan Tungufell, um miðja vegu milli Tungufells og Hlíðar í landi síðarnefndu jarðarinnar.”

“Rústin er í uppblástursrofi og að mestu eydd nú, en þar kemur í ljós mjög greinilegt gólflag og veggjabrot. Þarna hafa fundizt nokkrir smáhlutir, sem benda til víkingaaldar, tafl úr hneftaflí, snældusnúðar úr klébergi, hverfisteinsbot, kljástear og annað smálegt, en það sem öruggast tímasetur þessa rúst, er öskulagið frá 1104, sem er rétt yfir gólfskáninni. Greinilegt er því, að bærinn hefur verið kominn í eyði nokkru fyrir gosið.”

Heimildir: Ö-Hlíð KM, 3; ÞM: “Sögualdarbyggð í Hvítárholti” Árbók 1972, 6

ÁR-296:007 *Hlíðarvað* heimild um vað

“Rétt neðan við Stekkatúnið er Hlíðarvað á Dalsá, þar lá leiðin frá Hlíð að Tungufelli.” segir í örnefnaskrá KM

Heimildir: Ö-Hlíð KM, 3

ÁR-296:008 *Haukholtavað* heimild um vað

Ármót heita. Þar sem Fossá og Dalsá koma saman, en Ámótatunga nesið á milli þeirra. Haukholtavað er vað á Fossá rétt ofan við núverandi brú á veginum að Tungufelli. Þar er safnið rekið yfir.” segir í örnefnaskrá KM

Heimildir: Ö-Hlíð KM, 3

ÁR-296:009 *Hólhús* heimild um fjárhús

“Svartagil kemur upp ofarlega í Hlíðarfjalli, rennur niður Brekkur norðan við heimatúnið og í Fossá skammt framan við Haukholtavað. Hólhús var fjárhús í norðvestur frá bænum, norðan við Bæjargilið það tók 15 kindur. Þar voru fyrrum fóðraðir veturgamlir sauðir.” segir í örnefnaskrá KM

Heimildir: Ö-Hlíð KM, 3-4

ÁR-296:010 *Bjargarbrunnur* heimild um vatnsból

“Dý er neðst í túninu, beint niður af bænum, heitir Bjargarbrunnur, þar var eina örugga vatnsbólíð.” segir í örnefnaskrá KM

Heimildir: Ö-Hlíð KM, 4

ÁR-296:011 heimild um kálgarð

“Bæjarrústirnar í Hlíð hafa nú verið sléttaðar út, en kálgarðurinn neðan við bæinn stendur enn með 14 beðum.” segir í örnefnaskrá KM

Heimildir: Ö-Hlíð KM, 4

ÁR-296:012 heimild um túngarð

“Í túninu má finna fornan túngarð. Túnið mun hafa verið girt um 1922-24 með hlöðnum garði og þrem gaddavírsstrengjum á, og stendur hlaðni garðurinn enn.” segir í örnefnaskrá KM

Heimildir: Ö-Hlíð KM, 4

ÁR-296:013 *Flatarhús* heimild um fjárhús

“Dyngja er blásinn grjóthóll neðan við túnið, sunnan við Slátturtorfu, fram við Flatagil, nú Flatarhúsgil.” segir í örnefnaskrá KM. “Flatarhús var fjárhús sunnan vil gilið á móts við suðvesturhorn túngirðingarinnar, þar voru 40 ær, þegar Karl Bernhöft bjó í Hlíð 1903-18. Guðmundur gerði þar lélega hlöðu, sem hrundi og var ekki endurbyggð, en húsið notaði hann, meðan hann bjó í Hlíð. Tóftin hefur verið jöfnuð út.” segir í örnefnaskrá KM

Heimildir: Ö-Hlíð KM, 4-5

ÁR-296:014 heimild um rétt

“Réttir eru skammt frá Fossá norðan við Flatarhúsgil.” segir í örnefnaskrá KM. “Þar er aflöng laut, sem stefnir niður að ánni, og á hvora hlið við hana markar fyrir þremur dilkum. Í réttarveggjunum er grjót, sem sést nú hvergi á yfirborði. Þara hefur verið fjárrétt til forna, líklega á 11. eða 12. öld.” segir í örnefnaskrá KM

Heimildir: Ö-Hlíð KM, 4

ÁR-296:015 varða eyktamark

“Hlíðarfjall er allstórt fjall að austanverðu í Hlíðarlandi ... Hæst á fjallinu er varða á Hádegishæð, mark frá Tungufelli.” segir í örnefnaskrá KM

Heimildir: Ö-Hlíð KM, 4

ÁR-296:016 heimild um refagildru

“Skammt frá fjallsbrúninni [Hlíðarfjalli] er grjóthleðsla á sléttri klöpp, um sex fet á lengd, og í gengum hana gangur, nær 1 fet á breidd og rúmlega 1 fet á hæð. Er þetta líklega refagildra, og hefur þá verið lagður dýrabogi inn í ganginn.” segir í örnefnaskrá KM

Heimildir: Ö-Hlíð KM, 4

ÁR-296:017 heimild um refagildru

“Skammt frá fjallsbrúninni [Hlíðarfjalli] er grjóthleðsla á sléttri klöpp, um sex fet á lengd, og í gengum hana gangur, nær 1 fet á breidd og rúmlega 1 fet á hæð. Er þetta líklega refagildra, og hefur þá verið lagður dýrabogi

inn í ganginn. Rétt hjá eru svo leifar af venjulegri refagildru.” segir í örnefnaskrá KM
Heimildir: Ö-Hlíð KM, 4

ÁR-296:018 varða

“Strýtuás, Strýtuás er strýtumyndaður ás með vörðu á, hátt norðan í Hlíðarfjalli á móts við Tungufell, lítið gróinn.” segir í örnefnaskrá KM

Heimildir: Ö-Hlíð KM, 4-5

ÁR-296:019 *Gamla-Stekkatún* tóft stekkur

“Gamla-Stekkatún er að líkindum forn tóft sunnan við Flatarhúsgil á móts við Miðtungu.” segir í örnefnaskrá KM

Heimildir: Ö-Hlíð KM, 5

ÁR-296:020 garðlag túngarður

“Gamla-Stekkatún er að líkindum forn tóft sunnan við Flatarhúsgil á móts við Miðtungu. Þar framan við er forn torfgarður, sem liggur upp Flatirnar, en annað garðbrot má sjá ofar, liggur það til suður frá gilinu.” segir í örnefnaskrá KM

Heimildir: Ö-Hlíð KM, 5

ÁR-296:021 garðlag

“Gamla-Stekkatún er að líkindum forn tóft sunnan við Flatarhúsgil á móts við Miðtungu. Þar framan við er forn torfgarður, sem liggur upp Flatirnar, en annað garðbrot má sjá ofar, liggur það til suður frá gilinu.” segir í örnefnaskrá KM

Heimildir: Ö-Hlíð KM, 5

ÁR-296:022 varða

“Vörðuás er lítill grýttur ás með vörðu á, suðvestur frá Flatarhúsi.” segir í örnefnaskrá KM

Heimildir: Ö-Hlíð KM, 5

ÁR-296:023 *Brekkuhús* heimild um fjárhús

“Brekkuhús var fjárhús norðan við Stórutorfugil og ofan við Hersholt.” segir í örnefnaskrá KM “Guðjón, sem bjó í Hlíð 1870-79, byrjaði að byggja þar hús, en dó um haustið 1879, og var húsið þá hálfbyggt. Guðni Jónsson, sem bjó í Hlíð 1919-26, byggði það svo til fulls, það tók 34 kindur. Guðmundur notaði það um tíma, en það sligaðist í mikla snjónum 1940 og var ekki notað eftir það.”

Heimildir: Ö-Hlíð KM, 6

ÁR-296:024 heimild um leið

“Markapýfi er vallendis- og mosapýfi við Markargil, rétt ofan við gömlu göturnar milli Foss og Hlíðar.” segir í örnefnaskrá KM

Heimildir: Ö-Hlíð KM, 6

ÁR-296:025 heimild um brunn

Brunnur merktur inná kort.

Heimildir: Túnakort 1921

ÁR-297 Foss

17 hdr. 40 al. 1686, 15 hdr 1709, 15 1/3 hdr 1847. Skálholtsstólsjörð. “Jörðin er landmikil (1.800-2.000 ha), bæði að þurrlandi og votlandi. Beitiland er víðáttumikið og gott.” SBI, 219

1709: “Engjum jarðarinnar spilla lækir, sem á bera aur og sand, og hafa gjöreytt nokkrum parti engjanna.” JÁM II, 269. 1921: Tún 2,9 ha, mikið slétt, garðar 5,44 arar. “Gróður er fjölbreyttur og gott um skjól í öllum áttum. Engjar voru heldur lélegar og slægjur reytingssamar. Ræktunarmöguleikar eru mikil og ræktunarland gott, bæði bæði á þurru mómum og á framræstum mýrum. Mýrlandi jarðarinnar, sem nærri er bæ, er nú allt framræst.” SBI, 219

ÁR-297:001 *Foss* bæjarhóll bústaður

Heimildir: Túnakort 1921

ÁR-297:002 gripir

Tvö spjót “Fundust saman í uppblásnum moldarbakka fyrir innan Foss.” KE telur spjótin helst af K-gerð, þau eru 24,5 sm og 22 sm að lengd.

Heimildir: KEKH, 277

ÁR-297:003 gripir

Þórshamar úr silfri og öxi að sögn fundust í flagi hjá Fossi. “Braut liggur heiman frá bæ fram á Múlatúnið. ... Skammt fyrir framan ána, beint á móti bænum, liggur áðurnefnd braut gengum sandskarð milli nokkuð hárra bakka, og hefur sá neðri brotið nokkuð, en er nú að gróa upp aftur. Hann heitir Sauðhúsbakki, en á honum er Sauðhústóftin af litlu sauðahúsi, sem fyrst var byggt á snemma á þessari öld. Efri bakkinn heitir Flagbakki og er algrónn. Í þessum bökkum og sandskarðinu hafa fundizt fornleifar, m.a. Þórshamarinn, sem kenndur er við Foss, fannst 1910 eða þar um bil.” segir í örnefnaskrá

Þjms. 6077. Þórshamar. Gripur þessi er krossmyndaður og með mótuðum vargshaus á lengstu álmunni, þeirr sem upp veit og bandið hefur verið dregið í gegnum. Armarnir eru sívalir, um 6 mm í þvm. en endarnir nokkru meira, lengdin öll er 5 sm, en breiddin 3 sm. Gegnskorinn kross í miðju, og má vera, að þar hafi einhverju verið smelt í.

Heimildir: MP: “Skýrsla” Árbók 1911, 87-88; KEKH, 325-26; Ö-Foss, 6

ÁR-297:004 heimild um túngarð

“Ávöl grjótrún er báðum megin við gamal túngarðinn, sem enn sést vel.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Foss, 1-2

ÁR-297:005 heimild

“... Harðivöllur neðan brautar. Fremst í honum er brekkubrún, þar hét áður Nýjahústún, og sáust þar nokkrar tóftir, en neðan undir brekkunni hétu Puntrófur, hvort tveggja nú horfið.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Foss, 2

ÁR-297:006 heimild

“Þar fyrir innan Markagil, en Tóftargil kemdur þvert á það ofan við Markaflötina; þá sást tóft, mjög gamalleg, sem Tóftargil hefur nú brotið.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Foss, 2

ÁR-297:007 *Dagmálavarða* varða eyktamark

“Fyrir innan (norðan) ána en utan túns er Bæjarás, austan og ofan við túnið. Á honum eru þrjár vörður í röð, en spölur á milli; sú í miðið heitir Dagmálavarða.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Foss, 2

ÁR-297:008 varða landamerki

“Landamerkjagirðing er milli Foss og Hlíðar, kemur í Fossá nokkru neðar en markavarðan við Fossá er. Frá vörðunni ræður Fossá mörkum ...” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Foss, 2

ÁR-297:009 tóft sel

“Næst ánni, ofanvert við vörðuna [008], eru Selbrúnir, brattar brekkur að ánni, en ekki háar. Selbrúnagil er djúpt grasagil þar, en Selbrúnavað á ánni aðeins ofar. Sjá má fyrir tóftum við gilið, en engar sagnir eru um selstöðu á þessum stað. Selmýri er allstór mýri upp frá Selbrúnum, þar var oft slegið, síðast 1944.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Foss, 3

ÁR-297:010 *Selbrúnarvað* heimild um vað

“Næst ánni, ofanvert við vörðuna [008], eru Selbrúnir, brattar brekkur að ánni, en ekki háar. Selbrúnagil er djúpt grasagil þar, en Selbrúnavað á ánni aðeins ofar. Sjá má fyrir tóftum við gilið, en engar sagnir eru um selstöðu á þessum stað. Selmýri er allstór mýri upp frá Selbrúnum, þar var oft slegið, síðast 1944.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Foss, 3

ÁR-297:011 heimild um refagildru

“Teigar eru mýraflesjur sunnan við Gráhólshlíð. Teigar eru mýraflesjur sunnan við Gráhólshlíð, þar var fyrrum heyjað; nú eru þeir eyddir af áfoki og árennsli. Þar eru tveir grjóthólar, uppi á þeim syðri er gömul tófugildra.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Foss, 3

ÁR-297:012 gata leið

“Gata ligur niður með ánni, niður Rekstrarklif, nú nær ófært.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Foss, 4

ÁR-297:013 varða landamerki

“Svo sem segir í landamerkjalyfingu, á að vera markavarða við ána, og skal tekin sjónhending úr henni í vestur í vörðu á Hábrún. Sú á Hábrún er þekkt, en engin varða sést lengur við Litlu-Laxá, og þó er annað verra, útilokað er að sjá á milli þessara staða.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Foss, 4

ÁR-297:014 heimild um landamerki

“Svo sem segir í landamerkjalyfingu, á að vera markavarða við ána, og skal tekin sjónhending úr henni í vestur í vörðu á Hábrún. Sú á Hábrún er þekkt, en engin varða sést lengur við Litlu-Laxá, og þó er annað verra, útilokað er að sjá á milli þessara staða.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Foss, 4

ÁR-297:015 heimild um fjárhús

“Allstórt tún, var ræktað í Múlanum, Múlatún um 8 ha, og er það báðum megin við Múlagilið, miklu meira norðan við. Þar var líka reist fjárhús fyrir 130-40 fjár ásamt hlöðu 1936, rífið 1974.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Foss, 5

ÁR-297:016 heimild um stekk

“Fast við húsið [015] var gömul tóft af stekk, kölluð Gamla-Stekkatún ...” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Foss, 5

ÁR-297:017 heimild um stekk

“Fast við húsið [015] var gömul tóft af stekk, kölluð Gamla-Stekkatún; önnur var svo efst á Múlatúninu, hét Gvendar-Stekkatún, talið kennt við Guðmund Eiríksson, sem bjó á Fossi um 1822, en síðar í Haukadal. Hann var mjög fjármargur og byggði hús um allar jarðir.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Foss, 5

ÁR-297:018 heimild um fjárhús

“Fast við húsið [015] var gömul tóft af stekk, kölluð Gamla-Stekkatún; önnur var svo efst á Múlatúninu, hét Gvendar-Stekkatún, talið kennt við Guðmund Eiríksson, sem bjó á Fossi um 1822, en síðar í Haukadal. Hann var mjög fjármargur og byggði hús um allar jarðir. Eitt var inni í Fossöldu, og sést tóftin enn. Þar var sauðahús, það lagðist af, eftir að sauðina hrakti í aftakaveðri allt fram að Berghyl.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Foss, 5

ÁR-297:019 heimild um fjárhús

“Fast við húsið [015] var gömul tóft af stekk, kölluð Gamla-Stekkatún; önnur var svo efst á Múlatúninu, hét Gvendar-Stekkatún, talið kennt við Guðmund Eiríksson, sem bjó á Fossi um 1822, en síðar í Haukadal. Hann var mjög fjármargur og byggði hús um allar jarðir. Eitt var inni í Fossöldu, og sést tóftin enn. Þar var sauðahús, það lagðist af, eftir að sauðina hrakti í aftakaveðri allt fram að Berghyl. Annað sauðahús hafði hann byggt á Fagradal, en það varð aldrei nema tóftin ein, enda eer vægast sagt ógæfulegur húsvegur í misjöfnu að eiga að sækja yfir þvert Tjarnarheiðina.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Foss, 5

ÁR-297:020 heimild um leið

“Braut liggur heiman frá bæ fram á Múlatúnið. ... Skammt fyrir framan ána, beint á móti bænum, liggur áðurnefnd braut gengum sandskarð milli nokkuð hárra bakka, og hefur sá neðri brotið nokkuð, en er nú að gróa upp aftur. Hann heitir Sauðhúsbakki, en á honum er Sauðhústóftin af litlu sauðahúsi, sem fyrst var byggt á snemma á þessari öld.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Foss, 5-6

ÁR-297:021 heimild um fjárhús

“Braut liggur heiman frá bæ fram á Múlatúnið. ... Skammt fyrir framan ána, beint á móti bænum, liggur

áðurnefnd braut gengum sandskarð milli nokkuð hárra bakka, og hefur sá neðri brotið nokkuð, en er nú að gróa upp aftur. Hann heitir Sauðhúsbakki, en á honum er Sauðhústóftin af litlu sauðahúsi, sem fyrst var byggt á snemma á þessari öld.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Foss, 5-6

ÁR-297:022 bæjarstæði býli

“Vestan við Múlanum milli tveggja gilja sjást auk þess mjög fornlegar rústir, enda eru munnmæli um það, að bærinn hafi fyrst staðið framan við áa og síðan verið fluttur yfir.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Foss, 6

ÁR-297:023 *Efracús* heimild um fjárhús

“Tvö fjárhús stóðu vestan undir brúninni skammt frá fossinum, Efracús og Neðrahús, sem nú er horfið. Gerði eru í kringum húsin, heita Efracgerði og Neðragerði. Neðragerðið var raunar í tvennu lagi, þegar ég kom hér fyrst, en var fljótlega sléttað og gert að einu. Efracgerðið er með öllu óhreyft.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Foss, 6

ÁR-297:024 *Neðragerði* heimild um fjárhús

“Tvö fjárhús stóðu vestan undir brúninni skammt frá fossinum, Efracús og Neðrahús, sem nú er horfið. Gerði eru í kringum húsin, heita Efracgerði og Neðragerði. Neðragerðið var raunar í tvennu lagi, þegar ég kom hér fyrst, en var fljótlega sléttað og gert að einu. Efracgerðið er með öllu óhreyft.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Foss, 6

ÁR-298 Jata

Óviss jarðadýrleiki 1709, Skálholtskirkjueign. Í eyði, frá 1954 en nytjuð til beitar af eiganda. 1331: Jarðarinnar getið í máldaga Hrunakirkju. DI II, 665-666. Þar var stofnað fyrsta mjólkurbrú á Íslandi. SBI, 220. 1709: “Jörðin er hagagóð á sumar. ... Engjar eru stórum fordjarfaðar af lækjum, sem á bera aur og grjótt, skriðum og jarðföllum, og þetta alt í miðaldra manna minni, svo að þær eru svo að segja burt, og ekki í stórs heyskapar að telja nema á túninu.” JÁM II, 267. 1921: Tún 3,4 ha, allt slétt, garðar 6 arar. “Jata er landstór jörð og að mestu þurrland. Beitiland grasgefið og gróðurfar fjölbreytt. Góð skjól. Engjar lélegar. Ræktunarland er lítið nema á þurrkuðu mýrlendi og allstórt mýrastykki, sem heima við er, hefur verið framræst og tekið til ræktunar að hluta.” SBI, 220.

ÁR-298:001 *Jata* bæjarhóll bústaður

Heimildir: Túnakort 1921

ÁR-298:002 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1921

ÁR-298:003 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1921

ÁR-298:004 heimild

“Árið 1900 var stofnað og starfrækt í Jötu annað fyrsta mjólkurbú á Óslandi. Fjórir bændur höfðu þar þetta sumar 400 ær í kvíum.” segir í Sunnlenskum byggðum “Engar skrifaða heimildir eru til, en engi að síður er það óvefengjanleg staðreynd að sumarið 1900 fór þessi starfsemi fram í Jötu ...” segir í Sunnlenskum byggðum

Heimildir: SBI, 220

ÁR-298:005 *Tæpistígur* heimild um leið

Í upptalningu örnefna í Jötu er Tæpistígur nefndur sunnan við túnið.

Heimildir: Ö-Jata, 7

ÁR-298:006 *Prestavað* heimild um vað

Í upptalningu örnefna í Jötu er Prestavað nefnt á Prestalæk.

Heimildir: Ö-Jata, 7

ÁR-298:007 *Byrgisás* örnefni

Í upptalningu örnefna í Jötu er Byrgisás nefndur vestan túns.

Heimildir: Ö-Jata, 7

ÁR-298:008 *Fjárhúsklauf* örnefni fjárhús
Í upptalningu örnefna í Jötu er Fjárhúsklauf nefnd vestan túns.
Heimildir: Ö-Jata, 7

ÁR-298:009 *Stöðulklauf* örnefni kvíar
Í upptalningu örnefna í Jötu er Stöðulklauf nefnd norðan við túnið.
Heimildir: Ö-Jata, 7

ÁR-298:010 *Lambhúsás* örnefni lambhús
Í upptalningu örnefna í Jötu er Lambhúsás nefndur norðan við túnið.
Heimildir: Ö-Jata, 7

ÁR-298:011 *Stekkatún* örnefni stekkur
Í upptalningu örnefna í Jötu er Stekkatún nefnt norðan við túnið.
Heimildir: Ö-Jata, 7

ÁR-298:012 *Selflatir* örnefni sel
Í upptalningu örnefna í Jötu eru Selflatir nefndar norðan við túnið.
Heimildir: Ö-Jata, 7

ÁR-298:013 *Tóftartorfa* örnefni
Í upptalningu örnefna í Jötu er Tóftartorfar nefnd austan við túnið.
Heimildir: Ö-Jata, 7

ÁR-298:014 heimild um stekk
Á örnefnakorti virðast vera tveir stekkir.
Heimildir: Örnefnakort af Jötu

ÁR-299 Laugar

28 hdr 80 al. 1686, jarðadýrleiki óviss 1709. 40,6 hdr. 1847. Skálholtskirkjujörð. Bænhús á jörðunni. [1331]: “af logymm tekst half mork [í Reykjadal]” úr máldaga Reykjadalaskirkju. DI II 666. Sama ár er talað um Laugar tvennar í máldaga Hrunakirkju sem gæti þýtt tvíþýli á Laugum eða tvær jarðir með því nafni. DI II, 665-666. Hjáleigur 1709 eru Laugakot í byggð og eyðikotið Fagridalur. JÁM II, 366.

1921: Tún 6,4 ha, 1/3 slétt, garðar 12,81 arar. “Land jarðarinnar er stórt og margbreytilegt um landslag. Brattar hlíðar og fjalllendi, lágir ásar með vallendisgróðri og mýrarsund á milli. Gil og skorningar og fossandi lækir. Landið er að mestu þurrlendi, en þurrlendi, en þurrt ræktunarland er þó af stórum skammti. Engjar voru lélegar, en sumarhagarnir góðir og skjólsamir.” SBI, 221

ÁR-299:001 *Laugar* bæjarhóll bústaður
Heimildir: Túnakort 1921

ÁR-299:002 heimild um bænhús
LAUGAR Í HRUNAMANNAHREPPI (REYKJADALSÞING) (Á)
[1331]: af logymm tekst half mork [í Reykjadal]; Máld DI II 666 [Reykjadals]
Heimildir: DI

ÁR-299:003 heimild um útihús
Heimildir: Túnakort 1921

ÁR-299:004 heimild um útihús
Heimildir: Túnakort 1921

ÁR-299:005 heimild um útihús
Heimildir: Túnakort 1921

ÁR-299:006 heimild um brunn
Sennilega brunnur á túnakorti.
Heimildir: Túnakort 1921

ÁR-299:007 heimild um túngarð
Árið 1781 hafði Sigmundur Auðunarson bóndi á Laugum óskað verðlauna fyrir túngarðahleðslu en upphæð þeirra var ekki ákvörðuð þar sem ekki var vitað hvað hann hafði hlaðið mikið.
Heimildir: RLLF II, 264

ÁR-299:008 heimild um myllu
“Kornmylla var áður við Laugalæk” segir í Sunnlenskum byggðum
Heimildir: SBI, 221

ÁR-299:009 *Laugakot* bæjarstæði býli
1709: “Þessi hjáleiga stendur úti í högum jarðarinnar.” “Eyðibýlið, Laugakot, stóð spölkorn norðvestan við Laugatúnið.” segir í Sunnlenskum byggðum
Heimildir: JÁM II, 266; SBI, 221

ÁR-299:010 *Fagridalur* bæjarstæði býli
1709: “Fagredalur hjet hjáleiga, sem ábúandinn á Laugum bygði af nýju í sínu landi, sem hann hjelt, en aðrir halda að plátsið þar sem hjáleigann var sett, sje í Jetu landi. Þetta er skeð fyrir hjer 40 árum, bygðin hjelst hjer um 3 ár og það eymdarlega.”
Heimildir: JÁM II, 266

ÁR-299:011 *Smiðjudalur* örnefni smiðja
Í upptalningu örnefna er Smiðjudalur nefndur sem örnefni í túni.
Heimildir: Ö-Laugar, 8

ÁR-299:012 *Stöðull* örnefni kvíar
Í upptalningu örnefna er Stöðull nefndur sem örnefni í túni.
Heimildir: Ö-Laugar, 8

ÁR-299:013 *Matthíasargarður* örnefni
Í upptalningu örnefna er Matthíasargarður nefndur sem örnefni í túni.
Heimildir: Ö-Laugar, 8

ÁR-299:014 *Kvíhóll* örnefni kvíar
Í upptalningu örnefna er Kvíhóll nefndur sem örnefni í túni.
Heimildir: Ö-Laugar, 8

ÁR-299:015 *Fjánhúsholt* örnefni fjárhús
Í upptalningu örnefna er Fjánhúsholt nefnt sem örnefni í úthögum.
Heimildir: Ö-Laugar, 8

ÁR-299:016 *Núpagerði* örnefni
Í upptalningu örnefna er Núpagerði nefnt sem örnefni í úthögum.
Heimildir: Ö-Laugar, 8

ÁR-299:017 *Vörðuás* örnefni
Í upptalningu örnefna er Vörðuás nefndur sem örnefni í úthögum.
Heimildir: Ö-Laugar, 8

ÁR-299:018 *Brúarholt* örnefni
Í upptalningu örnefna er Brúarholt nefnt sem örnefni fyrir útnorðan bæinn.
Heimildir: Ö-Laugar, 8

ÁR-299:019 *Gildruhagi* örnefni refagildra
Í upptalningu örnefna er Gildruhagi nefndur sem örnefni fyrir útnorðan bæinn.
Heimildir: Ö-Laugar, 8

ÁR-299:020 *Seljadalur* örnefni sel
Í upptalningu örnefna er Seljadalur nefndur sem örnefni fyrir útnorðan bæinn.
Heimildir: Ö-Laugar, 8

ÁR-299:021 *Selflatir* örnefni sel
Í upptalningu örnefna er Selflatir nefndar sem örnefni fyrir útnorðan bæinn.
Heimildir: Ö-Laugar, 8

ÁR-299:022 *Stekkatún* örnefni stekkur
Í upptalningu örnefna er Stekkatún nefnt sem örnefni fyrir útnorðan bæinn.
Heimildir: Ö-Laugar, 8

ÁR-299:023 *Fjárhúsmýri* örnefni fjárhús
Í upptalningu örnefna er Fjárhúsmýri nefnd sem örnefni fyrir útnorðan bæinn.
Heimildir: Ö-Laugar, 8

ÁR-299:024 *Hesthúsbakki* örnefni hesthús
Í upptalningu örnefna er Hesthúsbakki nefndur sem örnefni, sennilega vestast í ásnum.
Heimildir: Ö-Laugar, 8

ÁR-299:025 *Stekkjárs* örnefni stekkur
Í upptalningu örnefna er Stekkjárás nefndur sem örnefni, sennilega vestast í ásnum.
Heimildir: Ö-Laugar, 8

ÁR-299:026 *Gamlastekkatún* örnefni stekkur
Í upptalningu örnefna er Gamlastekkatún nefnt sem örnefni, sennilega vestast í ásnum.
Heimildir: Ö-Laugar, 8

ÁR-300 Þórarinstaðir

Jarðadyrleiki óviss 1709. 1331: Jörðin Hrunakirkjueign. DI II, 665. 1709: “Túnið er hart og snögt, spillist og af læk, sem brýtur túnið.” JÁM II, 260. 1921: Tún 3,7 ha, um 4/5 slétt, garðar 11 ara “Jörðin er landlítill, og er mestur hluti landsins fjalllendi, - Þórarinsstaðafjall, - sem rís upp frá bænum strax við túnfótinn með skriðum og hamrabeltum. En í fjallendinu eru líka grónar grasbrekkur og valllendislautir og mörg matarholan. Sumarhagar eru góðir, en vetrararbeit létt. Slægjur voru lélegar og heyskapur reytingsamur. Undirlendi er ekki stórt, og votlent að mestu. Möguleikar á ræktun eru litlir, nema á framræstu landi, enda mýrlendið allt framræst og tekið til ræktunar.” SBI, 226

ÁR-300:001 *Þórarinstaðir* bæjarhóll bústaður
Heimildir: Túnakort 1921

ÁR-300:002 heimild um útihús
Heimildir: Túnakort 1921

ÁR-300:003 *Gíslatættur* örnefni
Gíslatættur eru örnefni í túni.
Heimildir: Ö-Þórarinsstaðir, 9

ÁR-300:004 *Nýgræðikvívar* örnefni kvívar
Nýgræðikvívar eru örnefni utan túns.
Heimildir: Ö-Þórarinsstaðir, 9

ÁR-300:005 *Selflatir* örnefni sel
Selflatir eru örnefni utan túns.

Heimildir: Ö-Þórarinsstaðir, 9

ÁR-300:006 *Tæpistígur* heimild um leið

Tæpistígur er örnefni utan túns.

Heimildir: Ö-Þórarinsstaðir, 9

ÁR-300:007 *Gerðishússtöðull* örnefni

Gerðishússtöðull er örnefni utan túns.

Heimildir: Ö-Þórarinsstaðir, 9

ÁR-300:008 *Selás* örnefni sel

Á örnefnakorti má sjá Selás merktan inn lengst frá bæjarstæðinu, við Nýgræðismýri.

Heimildir: Örnefnakort af Þórarinsstöðum

ÁR-301 Reykjadalur

Kirkjustaður. Hrunakirkjueign. c. 1200: Jarðarinnar getið í kirknaskrá Páls biskups, DI XII 7 Kirkjustaður. [1331]: Máldagi kirkjunnar: “Mariu kirkia j reykiar Dal a heimalannd allt. skogar topt j luciuhofda. ... þar liggia til .iiij. bæir ad tijvnndum oc lysitollum.” DI II 666 1365-81: “a heimaland allt, skogartwft j Luciuhofda Þar liggia til v. bæer ad tyundumm oc lysitollumm Þar skal vera prestur heimilisfastur” 1397”Þetta hefur síðan aukist sem hier seiger ok reiknad var j fyrstu visiteran herra Wilchins biskups ad Mariu kirkia j Reykiardal aa oc syna portionem vm næstu xij ár fyrerfarandi v. aurar aa hveriu äre Jtem forn portio adur cc fellur nidur oll portio fyrer atbot oc vppgiord aa kirkiunne er sira Odkell hafde lated giora vpp og var metid af vj monnum Þat hann hefde bætt fyrer halft siounda hundrad”; Máldagi kirkjunnar DI IV 41-42 [1491-1518]: “Mariukirkia j reykiardal a heimalannd allt. skog[ar]toft j luciju hofda. ... þar liggia til v bæier ad tijundum oc lysetollum. þar skal vera prestur heimilisfastur. Máld DI VII, 44. 7.5.1493: Jörðin Haukholt í Ytrahreppi er í Reykjadalskirkjusókn. DI VII, 176 1575: Máldagi kirkjunnar DI XV 649-650. Hjáleigur 1709 Strilla og Moðgerði báðar í eyði og Reykjadalskot í byggð. Nýbýli úr landi Reykjadals eru Reykjaból (1944) og Reykjaflöt (1976).

1921: Tún 7,8 ha, 1/3 slétt, garðar 9,86 arar. “Jörðin er í góðu meðallagi að landrými. Á landinu skiptast á lágir ásar með vallendisgróðri og mýrarsundi á milli. Landið er þurrlegt að meiri hluta og sumarhagar allgóðir. Vetrararbeit var létt og engjar fremur rýrar. Þurrlendi til ræktunar er lítið og fullnýtt að mestu. Mýrlendið, sem næst liggur bæ, hefur verið þurrkað og tekið til ræktunar.” SBI, 224

ÁR-301:001 *Reykjadalur* brunnur bústaður

Heimildir: Túnakort 1921

ÁR-301:002 heimild um kirkju

REYKJADALUR Í HRUNAMANNAHR. (Á) -Maríu

c. 1200: Kirknaskrá Páls, DI XII 7

[1331]: Reykiar Dalur.

Mariu kirkia j reykiar Dal a heimalannd allt. skogar topt j luciuhofda.

iiij. kyr. xxx. asaudar. eitt gelldfiar kugilldi.

ij. merkur vax. halfann fiordung lysis. kantar kapu. messuklædi. glodarker oc ärtijda skrä. kluckur. iiij. alltarisklædi. iiij. med dukum. þrijr krossar. luciu skript. tiolld. messu fata kistu. vatz ketil. kertistikvr. ij. skrijn med helgvm domvm. munnlog.

þar liggia til .iiij. bæir ad tijvnndum oc lysitollum.

af logvmm tekst half mork.

þar skal vera prestur.

eina bok. Máld DI II 666

1365-81: a heimaland allt, skogartwft j Luciuhofda

Þar liggia til v. bæer ad tyundumm oc lysitollumm

Þar skal vera prestur heimilisfastur

Reiknadist portio Ecclesie medann sira Helgi hefde halldit kirkiuna vmm x är ij hundrud. fiellu þar af ij fyrer kirkiu adgiord

Lagdi sira Helgi til [ornamenti] er hann nv kvittur af portione Ecclesie slyk sem fallid hefr til hier j annare vmferd herra Otthgeirs

1397 Þetta hefur síðan aukist sem hier seiger ok reiknad var j fyrstu visiteran herra Wilchins biskups

ad Mariu kirkia j Reykiardal aa oc syna portionem vm næstu xij ár fyrerfarandi v. aurar aa hveriu äre

Jtem forn portio adur cc

fellur nidur oll portio fyrer atbot oc vppgiord aa kirkiunne er sira Odkell hafde lated giora vpp og var
metid af vj monnumm þat hann hefde bætt fyrer halft siounda hundrad; Máld DI IV 41-42
[1491-1518]: Reykiadalur

Mariukirkia j reykiardal a heimalannd allt. skog[ar]toft j luciju hofda. vj. kyr. fiogur asaudar kugillde. ij hros
fullroskin oc hid þridia veturgaallt. einn hestur. ein messoklæde et cetera.

þar liggia til v bæier ad tijundum oc lysetollum. þar skal vera prestur heimilisfastur. Máld DI VII, 44 [Þjsks
Bps A II, 1, bl. 128a - hér munar ekki því á eign að þesi máldagi gæti vel verið frá 14. öld, vj kyr gæti verið
islestur fyrir ij kyr og hér er færra sauðfé en 1331 en fleiri hross og bæjatalan er nær Vilchin]

7.5.1493: Jörðin Haukholt í Ytrahreppi er í Reykjadalaskirkjusókn. DI VII, 176

1575: Máld DI XV 649-650

21.7.1819: Reykjadalaskirkja lögð niður og sóknin og prestakallið lagt til Hruna; (PP, 85) [konungsbréf]

Heimildir: DI

ÁR-301:003 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1921

ÁR-301:004 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1921

ÁR-301:005 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1921

ÁR-301:006 heimild um brunn

Heimildir: Túnakort 1921

ÁR-301:007 heimild um túngarð

1781 hafði sr. Sæmundur Þorsteinsson í Reykjadal beðið um verðlaun fyrir túngarðahleðslu en þau voru ekki
ákvörðuð þar sem ekki var vitað hvað hann hafði hlaðið mikið.

Heimildir: RLLF II, 264

ÁR-301:008 *Strilla* bæjarstæði býli

1709: "Stilla hjet hjáleiga í Reykjardalstúni, uppbygð í fyrstu fyrir hjer um 50 árum, hefur stundum legið í eyði
og svo aftur bygst inn til fyrir fjórum árum." Í núverandi túni.

Heimildir: JÁM II, 261; Ö-Reykjadalur, 17

ÁR-301:009 *Modgerði* bæjarstæði býli

1709: "Modgiere hjer önnur hjáleiga í Reykjadal landsi bygð í fyrstu hjer um fyrir 30 árum á stekkatúni
staðarins. ... Þessi hjáleiga hefur í auðn legið nú undir 20 ár, en ekki verð aftur byggjast ..." Í úthögum.

Heimildir: JÁM II, 261; Ö-Reykjadalur, 17

ÁR-301:010 *Austurtraðir* örnefni traðir

Austurtraðir voru örnefni í túni.

Heimildir: Ö-Reykjadalur, 17

ÁR-301:011 *Fornufjós* örnefni fjós

Fornufjós var örnefni í túni.

Heimildir: Ö-Reykjadalur, 17

ÁR-301:012 *Vesturtraðir* örnefni traðir

Vesturtraðir var örnefni í túni.

Heimildir: Ö-Reykjadalur, 17

ÁR-301:013 *Torfholt* örnefni rista

Torfholt var örnefni í úthögum.

Heimildir: Ö-Reykjadalur, 17

ÁR-301:014 *Borgarhóll* örnefni

Borgarhóll var örnefni í úthögum.
Heimildir: Ö-Reykjadalur, 17

ÁR-301:015 *Núpsgerði* örnefni
Núpsgerði var örnefni í úthögum.
Heimildir: Ö-Reykjadalur, 17

ÁR-301:016 *Húsásmyri* örnefni
Húsásmyri var örnefni í úthögum.
Heimildir: Ö-Reykjadalur, 17

ÁR-301:017 *Hveráveita* örnefni áveita
Hveráveita var örnefni í úthögum.
Heimildir: Ö-Reykjadalur, 17

ÁR-301:018 *Grímsstaðir* örnefni býli
Grímsstaðir (eyðibýli) var örnefni í úthögum.
Heimildir: Ö-Reykjadalur, 17

ÁR-302 Reykjadalaskot

Hjáleiga Reykjadal 1709. Jörðin var einnig nefnd Suðurkot en er nú nefnd Túnsberg. SBI, 225. 1921: Tún 3,2 ha mest slétt, garðar 5,94 arar. “Jörðin er fremur landlítill og landið jöfnum höndum þurrlendir ásar og blautar mýrar. Ræktunarland er ekki að ráði, annað en framræstar mýrar. Útengjar voru lélegar. Sumarhagar allgóðir, en vetrarþeir rýr.” SBI, 225

ÁR-302:001 *Reykjadalskot* bæjarstæði býli
Heimildir: Túnakort 1921

ÁR-302:002 heimild um útihús
Heimildir: Túnakort 1921

ÁR-302:003 heimild um útihús
Heimildir: Túnakort 1921

ÁR-302:004 heimild um brunn
Heimildir: Túnakort 1921

ÁR-302:005 *Langatótt* örnefni
Örnefni í túni.
Heimildir: Ö-Reykjadalskot, 1

ÁR-302:006 *Lambhúshóll* örnefni lambhús
Örnefni í túni.
Heimildir: Ö-Reykjadalskot, 1

ÁR-302:007 *Garðlagshóll* örnefni
Örnefni í túni.
Heimildir: Ö-Reykjadalskot, 1

ÁR-302:008 *Brunndælar* örnefni brunnur
Örnefni í túni.
Heimildir: Ö-Reykjadalskot, 1

ÁR-302:009 *Hesthúshóll* örnefni hesthús
Örnefni í túni.
Heimildir: Ö-Reykjadalskot, 1

ÁR-302:010 *Leynistótt* örnefni

Örnefni í túni.

Heimildir: Ö-Reykjadalskot, 1

ÁR-302:011 *Lambhúsbrekka* örnefni lambhús

Örnefni í túni.

Heimildir: Ö-Reykjadalskot, 1

ÁR-302:012 *Kvíadalur* örnefni kvíar

Örnefni utan túns.

Heimildir: Ö-Reykjadalskot, 1

ÁR-302:013 *Þvottabrekka* örnefni þvottastaður

Örnefni utan túns.

Heimildir: Ö-Reykjadalskot, 1

ÁR-302:014 *Stekkatún* örnefni stekkur

Örnefni utan túns.

Heimildir: Ö-Reykjadalskot, 1

ÁR-302:015 *Réttir* örnefni rétt

Örnefni utan túns.

Heimildir: Ö-Reykjadalskot, 1

ÁR-302:016 *Torfrimi* örnefni rista

Örnefni utan túns.

Heimildir: Ö-Reykjadalskot, 1

ÁR-302:017 *Bjarnatóft* örnefni

Örnefni utan túns.

Heimildir: Ö-Reykjadalskot, 1

ÁR-302:018 *Áveita* örnefni áveita

Örnefni utan túns.

Heimildir: Ö-Reykjadalskot, 1

ÁR-303 Berghylur

25 hdr 1483. 1709: Jaðradýrleiki óviss, Hrunakirkjueign. Landnámsjörð Bröndólfs landnámsmanns Naddoddssonar. ÍF I, 382. Bænhús á jörðinni. [1331]: “liggur thil songs j runa ... berghylur ...” Máldagi Hrunakirkju DI II 665-666. 1382-91: “liggur til saungs j Hruna... Berghylur.” Máldagi Hrunakirkju DI IV 43-44. 1483: Jörðin seld fyrir 25 hdr. DI VI, 475-476. 1488 Berghylur gefinn Hrunakirkju. DI VI, 647-648. Hildarsel liggur undir jörðinni.

1709: “Túnið brýtur áin til skemda og ágjörist meir og meir.” JÁM II, 259. 1921: Tún 6,5 ha, 2/3 slétt, stekkatún 0,4 ha, garðar 11,36 arar. “Landið er víðáttumikið og landslag margbreytilegt. Að mestu leyti er það fjalllendi - Berghylsfjall - með bröttum hlíðum, djúpum dölum og háum hömrum. Sumarland er gott fyrir allan fénað. Gróður fjölbreyttur og næg skjól. Gjafalétt var talið í fjallinu, en heyskapur utan túns var reytingssamur. Nærtækt ræktunarland er takmarkað og fullnýtt, að heita má.” SBI, 227

ÁR-303:001 *Berghylur* bæjarhóll bústaður

Heimildir: Túnakort 1921

ÁR-303:002 heimild um bænhús

BERGHYLUR Í HRUNAMANNAHREPPI (Á) (HRUNAPING) - BÆNHÚS

[1331]: liggur thil songs j runa ... berghylur

Tíjvnndir liggja til runa af þessum fyrir nefndum bæivm

lysitollar allir eru til runa. vr heima þjngum ... enn hálfur vr grafar þjngum

Groptur er j runa af þessum ollum bæium. sem fyrr eru nefndir; Máld DI II 665-666 [Hruna] 1382-91: liggur til saungs j Hruna... Berghylur.

Tiunder liggja til Hruna af þessum fyrnefndum bæium

Lysitollar aller eru til Hruna vr heimþingnum ... og aller vr Grafar þingnum.

Groptur er j Hruna af ollum þessum bæium sem fyrr eru nefnder; Máld DI IV 43-44 [Hruna]

Heimildir: DI

ÁR-303:003 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1921

ÁR-303:004 *Húsagróf* örnefni

Engar staðsetningar í skrá, í úthaga

Heimildir: Ö-Berghylur, 1

ÁR-303:005 *Selás* örnefni sel

Engar staðsetningar í skrá.

Heimildir: Ö-Berghylur, 1

ÁR-303:006 *Stekkjars* örnefni stekkur

Engar staðsetningar í skrá.

Heimildir: Ö-Berghylur, 1

ÁR-303:007 *Rúnadalur* örnefni

Engar staðsetningar í skrá, í úthaga.

Heimildir: Ö-Berghylur b, 10

ÁR-303:008 *Rúnadalstígur* heimild um leið

Engar staðsetningar í skrá, í úthaga.

Heimildir: Ö-Berghylur b, 1

ÁR-303:009 *Lambhúsbrekka* örnefni lambhús

Engar staðsetningar í skrá.

Heimildir: Ö-Berghylur BJ, 75

ÁR-303:010 *Bergylsstekkatún* örnefni stekkur

Engar staðsetningar í skrá.

Heimildir: Ö-Berghylur BJ, 75

ÁR-303:011 *Djúpadalstígur* heimild um leið

Engar staðsetningar í skrá.

Heimildir: Ö-Berghylur BJ, 76

ÁR-303:012 *Stekkatúnsgil* örnefni stekkur

Engar staðsetningar í skrá.

Heimildir: Ö-Berghylur BJ, 76

ÁR-304 Hildarsel

Hjáleiga Berghyls 1709. “Eyðibýli austan í Berghylsfjalli innarlega, og liggur undir Berghyl. En langt er milli bæjanna. Smábýli hefur Hildarsel alltaf verið ...” Í eyði frá 1693 til um 1729. Í eyði frá 1886. SBI, 228. “Austurhlíðar fjallsins eru vel grónar með háum hamrariðum hið efra. Ágætt fjárland. En engjalítið hefur verið þarna og harðslægt í þurrkatíð.” SBI, 228

ÁR-304:001 *Hildarsel* bæjarstæði býli

ÁR-304:002 *Bjarnatóftir* örnefni

Engar staðsetningar í skrá.

Heimildir: Ö-Hildarsel, 11

ÁR-304:003 *Miðsel* örnefni sel
Engar staðsetningar í skrá.
Heimildir: Ö-Hildarsel, 11

ÁR-304:004 *Stekkjartún* örnefni stekkur
Engar staðsetningar í skrá.
Heimildir: Ö-Hildarsel, 11

ÁR-304:005 *Helgustekkatún* örnefni stekkur
Engar staðsetningar í skrá.
Heimildir: Ö-Hildarsel, 11

ÁR-305 Kluptar

Jarðadýrleiki óviss 1709, Hrunakirkjueign, Jörðin þá nefnd Kluttar eða Kluftar. Í eyði frá 1954. 1922: Tún 2,96 ha, mikið slétt, garðar 4,62 arar. “En landrými var hér nóg og haglendi gott, bæði sumar og vetur, ef náði til jarðar. ... Ræktunarland er hér ekkert, enda hófst aldrei ræktun.” SBI, 229

ÁR-305:001 *Kluptar* bæjarhóll bústaður

ÁR-305:002 *Stekkatúnsgil* örnefni stekkur
“Stekkatúnsgil kemur upp milli Nónáss og Laugaráss og rennur saman við (austur í) bæjarlækinn og síðan í Kluftá skammt austan við Litlu-Laxá. Nú nefnist það Stekkatúnslækur.” segir í örnefnaskrá
Heimildir: Ö-Kluftir, 1

ÁR-305:003 *Borgardalur eystri* örnefni
“Borgardalur eystri er dalur suðvestan við Torgklett, sem Margagil rennur um. Nafnið er sennilega dregið af fjárborg, sem þó er óþekkt.” segir í örnefnaskrá
Heimildir: Ö-Kluftir, 3

ÁR-305:004 *Borgardalur vestri* örnefni
“Borgardalur vestri er dalur austan við Kluftafjall og eru þar upptök Kluftár. segir í örnefnaskrá
Heimildir: Ö-Kluftir, 3

ÁR-305:005 heimild um fjárhús
“Moldás er nokkuð gróin ás austan við Litlu-Laxá og vestan við Launavatnsheiði. Sauðahús var sunnan við ásin, og hafði Guðmundur Sigurðsson þar rúmlega 40 sauði.” segir í örnefnaskrá
Heimildir: Ö-Kluftir, 4

ÁR-305:006 heimild um kvíar
“Grófarás nefnist að mestu grasi gróinn ás, sem er norðaustan við heimatúnið, en vestan við hann er Stöðulás, sem er allvel gróinn og dregur nafn af stöðlinum í túninu framan undir ásum. ... Stöðullinn var ofarlega í túninu austan við bæjarlækinn, þar sem gljúfrið byrjar. Munu þar vera einhverjar tættur.” segir í örnefnaskrá
Heimildir: Ö-Kluftir, 5-6, 9

ÁR-305:007 heimild um fjárhús
“Ármótunga eða Ármótstunga nefnist tungan ofan við Kluftá milli Litlu-Laxár og Stekkatúnslækjar. Stekkatún eða Stekkjartún var vestan við Stekkatúnslæk og þar var ærhús fyrir 2 ær.” segir í örnefnaskrá
Heimildir: Ö-Kluftir, 7

ÁR-305:008 *Stekkatún* örnefni stekkur
“Ármótunga eða Ármótstunga nefnist tungan ofan við Kluftá milli Litlu-Laxár og Stekkatúnslækjar. Stekkatún eða Stekkjartún var vestan við Stekkatúnslæk og þar var ærhús fyrir 2 ær.” segir í örnefnaskrá
Heimildir: Ö-Kluftir, 7

ÁR-305:009 varða
“Grófarás mun vera smáás þar nálægt [Háás] vestan við Gljúfurás og framan við Seiglu. Vörður munu vera á

Vörðúas, sem hann dregur nafn af.” segir í örnefnaskrá
Heimildir: Ö-Kluftir, 8

ÁR-305:010 heimild um fjós
“Fjósahvammur nefndist smáhvammur vestan við bæinn og neðan við fjósið.” segir í örnefnaskrá
Heimildir: Ö-Kluftir, 9

ÁR-305:011 heimild um kálgarð
“Vestan við fjósið var kálgarður ...” segir í örnefnaskrá
Heimildir: Ö-Kluftir, 9

ÁR-305:012 heimild um leið
“Kluftahvammur er lítil hvammur í túninu vestan við bæinn út við bæjarlækinn en norðan við Fjósahvamm. Milli þessara hvamma lá gatan heim að bænum.” segir í örnefnaskrá
Heimildir: Ö-Kluftir, 9

ÁR-305:013 *Klufti* álagablettur
“Ofan við túnið við Bæjargljúfrið hefur IE annan Kluftahvamm. Þar er steinn sem nefnist Klufti, og af honum mun nafn hvammsins dregið. Gestur Guðmundsson segir, að þessi hvammur hafi líka verið nefndur Litlihvammur eða Hulduhvammur og mátti ekki slá umhverfis steininn.” segir í örnefnaskrá
Heimildir: Ö-Kluftir, 9

ÁR-305:014 heimild um túngarð
“Þar [006] hlóð Gísli Pétursson torfgarð um 1910 eða 1911, og mun hann enn sjást. Átti hann að verða upphaf að túngirðingu ...” segir í örnefnaskrá
Heimildir: Ö-Kluftir, 9

ÁR-305:015 heimild um lambhús
“Lambhústún var gerði vestan við bæjarlækinn. Fyrrum var þar um 20 kinda hús, en Guðmundur Sigurðsson byggði þar nýtt hús 1934 eða 1035, sem tók 50-60 kindur. Jóhann Jónsson hlóð gerðið og frá þeim tíma var þar fjárrétt.” segir í örnefnaskrá
Heimildir: Ö-Kluftir, 10

ÁR-305:016 heimild um rétt
“Jóhann Jónsson hlóð gerðið [015] og frá þeim tíma var þar fjárrétt.” segir í örnefnaskrá
Heimildir: Ö-Kluftir, 10

ÁR-305:017 *Lækjarkofi* heimild um fjárhús
“Lækjarkofi var fjárhús vestan við lækinn þar sem varið var heim að bænum, sem tók 30 kindur. Var þar notað fram yfir 1940.” segir í örnefnaskrá
Heimildir: Ö-Kluftir, 10

ÁR-305:018 heimild um fjárhús
“Þýfin eru austan við bæjarlækinn, og innan við Hólinn. Þar var 40-50 kinda fjárhús, og var ræktað tún þar og girt laust fyrir 1940.” segir í örnefnaskrá
Heimildir: Ö-Kluftir, 10

ÁR-306 Kaldbakur

Jarðadýrleiki óviss 1709, Hrunakirkjueign. Bænhús á jörðunni. [1331]: “liggur thil songs j runa ... kalldbackur.” Máldagi Hrunakirkju DI II 665-666. 1382-91: “liggur til saungs j Hruna ... kalldbakur ...” Máldagi Hrunakirkju DI IV 43-44. 1557: Lýsing landamerka Kaldbaks, Hruna og Hörgholts. DI XIII, 195-197. Um 1670 var byggð í 2 ár í Kaldbakshrísunum í eyði síðan. JÁM II, 256. Hrunakrókur liggur undir jörðina.

1922: Tún 3,85 ha, 1/2t slétt, garðar 5,5 arar. “Landið er víðáttumikið, fjalllendi að mestu með bröttum hlíðum og daladrögum. Beitarland er hér ágætt sumar sem vetur. ... Slægjulönd voru reytingssöm og engjar varla annað en vallendisbrekkur og lautir. Knappt er um þurrlendi til ræktunar og ræktunarland af skornum skammti, yfirleitt.” SBI, 231

ÁR-306:001 *Kaldbakur* bæjarhóll bústaður
Heimildir: Túnakort 1922

ÁR-306:002 heimild um bænhús
KALDBAKUR Í HRUNAMANNAHREPPI (Á) (HRUNAPING) - BÆNHÚS
[1331]: liggur til songs j runa ... kalldbackur.
Tijvndir liggja til runa af Þessum fyrr nefndum bæivm
lysitollar allir eru til runa. vr heima Þjngum ... enn hálfur vr grafar Þjngum
Groptur er j runa af Þessum ollum bæium. sem fyrr eru nefndir; Máld DI II 665-666 [Hruna]
1382-91: liggur til saungs j Hruna ... kalldbakur
Tiunder liggja til Hruna af Þessum fyrnefndum bæium
Lysitollar aller eru til Hruna vr heimaÞjngum ... og aller vr Grafar Þingumm.
Groptur er j Hruna af ollum Þessumm bæiumm sem fyrr eru nefnder; Máld DI IV 43-44 [Hruna]
Heimildir: DI

ÁR-306:003 *Kaldbakshrísar* bæjarstæði býli
1709: “Í Kaldbakshrisum hefur fyrir nærri 40 árum bygð verið eður lítilfjörleg hjáleiga. ... Bygðin varaði í tvö ár og eyddist svo, síðan hefur þar ekki byggt verið, er og engum lífvænt öikum heyskaparleysis. Þar er nú stekkatún og fjárhús frá Kaldbak.” “Efst og vestast á Hrísum, suðaustur af Hjallásnum, var lengi fjárhús, Hríshús. Þangað var um klukkutíma beitarhúsavegur frá Kaldbak og þar mun hafa staðið hjáleigan Kaldbakshrís ...”
Heimildir: JÁM II, 256; Ö-Kaldbakur, 6

ÁR-306:004 heimild um vað
“Sé staðið á hlaðinu og horft frá bænum er hlaðvarpinn næst en þá Brekkan sem liggur niður að bæjarlæknum. Um vað á læknum og upp brekkuna höfðu áður legið göturnar heim að bænum, en brekkan virðist hafa verið of brött fyrir hestvagna og hefur heimreið að bænum verið færð austar. Sléttað hafði verið yfir gömlu göturnar og brekkan myndast við það. Nýju traðirnar lágu í austur frá hlaðinu að túngirðingarhliðinu.” segir í örnefnaskrá
Heimildir: Ö-Kaldbakur, 1

ÁR-306:005 heimild um traðir
“Sé staðið á hlaðinu og horft frá bænum er hlaðvarpinn næst en þá Brekkan sem liggur niður að bæjarlæknum. Um vað á læknum og upp brekkuna höfðu áður legið göturnar heim að bænum, en brekkan virðist hafa verið of brött fyrir hestvagna og hefur heimreið að bænum verið færð austar. Sléttað hafði verið yfir gömlu göturnar og brekkan myndast við það. Nýju traðirnar lágu í austur frá hlaðinu að túngirðingarhliðinu.” segir í örnefnaskrá
Heimildir: Ö-Kaldbakur, 1

ÁR-306:006 heimild um traðir
“Sé staðið á hlaðinu og horft frá bænum er hlaðvarpinn næst en þá Brekkan sem liggur niður að bæjarlæknum. Um vað á læknum og upp brekkuna höfðu áður legið göturnar heim að bænum, en brekkan virðist hafa verið of brött fyrir hestvagna og hefur heimreið að bænum verið færð austar. Sléttað hafði verið yfir gömlu göturnar og brekkan myndast við það. Nýju traðirnar lágu í austur frá hlaðinu að túngirðingarhliðinu.” segir í örnefnaskrá
Heimildir: Ö-Kaldbakur, 1

ÁR-306:007 *Fjósaföt* örnefni fjós
“Sunnan þeirra [006], austan við Brekkuna, var slétt flöt, Fjósaföt og stórþýfð brekka, Fjósafatarbrekka suðaustan undir henni.” segir í örnefnaskrá
Heimildir: Ö-Kaldbakur, 1

ÁR-306:008 heimild um vað
“Austan við Fjósaföt, þar sem nú er vélageymsla, var komið að túngirðingunni, og þar austur af var gott vað á bæjarlæknum sem notað var fyrir hestvagna og síðar fyrir bíla.” segir í örnefnaskrá
Heimildir: Ö-Kaldbakur, 1

ÁR-306:009 heimild
“Suðaustan lækjarins er Fjánhústún, lítil flöt upp af eystri bakka lækjarins sem nú rennur meira til vesturs ... Á Fjánhústúninu var gömul tóft þar sem nú er allstór fjárhús og hlaða.” segir í örnefnaskrá
Heimildir: Ö-Kaldbakur, 2

ÁR-306:010 *Móahesthús* heimild um hesthús

“Sá hluti mósins [Heimamóa eða Vesturmóa], var sléttaður og nefndur Nýrækt. Í jaðri hennar var lítið hesthús, Móahesthús.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Kaldbakur, 2

ÁR-306:011 álagablettur

“Norður af bænum eru tveir hólar, nær er lágur, aflangur bali, er nefnist Lágidrambur, hinn er upp og austur af honum, hærri og strýtumyndaður, hann heitir Háidrambur. Efst á Háadramb er álagabúfa, sem aldrei mátti slá, og man ég ekki eftir að út af því væri brugðið, enda fór engum sögum af neinum óhöppum af þeim sökum.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Kaldbakur, 2

ÁR-306:012 *Lambhús* heimild um lambhús

“Austan við Háadramb og norðvestan undir Bæjarásnum var Norðurtúnið, þar voru tvö lítil fjárhús, Lambhúsið og Ærhúsið á Norðurtúninu.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Kaldbakur, 2

ÁR-306:013 *Ærhúsið* heimild um fjárhús

“Austan við Háadramb og norðvestan undir Bæjarásnum var Norðurtúnið, þar voru tvö lítil fjárhús, Lambhúsið og Ærhúsið á Norðurtúninu.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Kaldbakur, 2

ÁR-306:014 heimild um kálgarð

“Kálgarður var austur af bæjarhúsunum, hlaðinn á tvær hliðar, þ.e. að norðvestan sem áður er getið og að suðaustan.” Þarna er núverandi íbúðarhús. segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Kaldbakur, 3

ÁR-306:015 *Baðhesthús* heimild um hesthús

“En á norðausturhlíð kálgarðsins var hesthús, Baðhesthús, og aftan við það Kartöflukofi.” Þarna er núverandi íbúðarhús. Baðhesthúsið dró nafn af steypu baðkeri í gólfinu, sem notað var við fjárböðun, en framan við það var hlaðin rétt.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Kaldbakur, 3

ÁR-306:016 *Skúrhesthús* heimild um hesthús

“Austur frá aðal hesthúsinu, suður undan Kinninni, var svo annað hesthús með skúrþaki, nefnt Skúrhesthús og við hlið þess að austan við Hrutakofinn, síðar notaður sem hænsnakofi.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Kaldbakur, 3

ÁR-306:017 *Hrutakofi* heimild um hrútakofa

“Austur frá aðal hesthúsinu, suður undan Kinninni, var svo annað hesthús með skúrþaki, nefnt Skúrhesthús og við hlið þess að austan við Hrutakofinn, síðar notaður sem hænsnakofi.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Kaldbakur, 3

ÁR-306:018 *Kvíabæli* örnefni kvíar

“Upp með læknum að austan, há áður nefndu vaði [004 eða 008], er lítil þursabergsklettur er heitir Svartiklettur. Ofan og austan við hann er lítil, þýfð lág, Kvíabæli.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Kaldbakur, 3

ÁR-306:019 heimild um skotbyrgi

“Í henni [Sveiflutorfu] hafði verið gert lítið skotbyrgi þar sem legið var fyrir tófu á vetrum.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Kaldbakur, 4

ÁR-306:020 *Gerðið* heimild um rétt

“Ef gengið er upp með eystri kvísl bæjarlækjarins eru Hamrarnir á vinstri hönd, en á hægri hönd strýtumyndaður ás, er heitir Miðmorgunsás. ... Vestan við Miðmorgunsásnum var Gerðið, hlaðið að nokkru úr grjóti en að hluta úr torfi með gaddavírsstreng efst. Þar var oftast rekið að í haustsmalamenskum.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Kaldbakur, 3-4

ÁR-306:021 heimild um brunn

“Austan við Gerðið [020] var brunnur, sem leitt var úr sjálfrennandi vatn heim í bæjarhúsin.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Kaldbakur, 4

ÁR-306:022 heimild um leið

“Suðvestur af Miðmorgunsásnum og áfastur honum er fjallsrani, víða með bröttum brekkum og skriðum eða klettum. Efsti hluti hans, næst Miðmorgunsás, heitir Heimriháls en yfir hann lá leiðin til beitarhúsanna í Stekkatúni og á Hrísum og þaðan að Hrunakrök.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Kaldbakur, 4

ÁR-306:023 heimild um beitarhús

“Suðvestur af Miðmorgunsásnum og áfastur honum er fjallsrani, víða með bröttum brekkum og skriðum eða klettum. Efsti hluti hans, næst Miðmorgunsás, heitir Heimriháls en yfir hann lá leiðin til beitarhúsanna í Stekkatúni og á Hrísum og þaðan að Hrunakrök.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Kaldbakur, 4

ÁR-306:024 *Torfamýri* örnefni rista

“Mýrarsund liggur norðvestan undir Hnúknum og heitir Torfamýri og austast á henni Torfamýrabakki.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Kaldbakur, 4

ÁR-306:025 heimild um leið

“Miðja vega milli Háhnúks og Heimrihálsins liggja götur um svonefnt Snið í fjallsranann. Um þær var farið til engja í Torfdal og að lauginni um Hólmann hjá Stóru-Laxá.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Kaldbakur, 4

ÁR-306:026 heimild

“Í brekkunni norðvestan í ásnum [Fjárhústúnsás] er slétt lág, Beinalág, þar voru leifar af hlöðnu gerði, hringamynduðu.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Kaldbakur, 4

ÁR-306:027 *Beinalágargötur* heimild um leið

“Í brekkunni norðvestan í ásnum [Fjárhústúnsás] er slétt lág, Beinalág, þar voru leifar af hlöðnu gerði, hringamynduðu. Upp með láginni voru götur sem lágu fram í Hörgholtshaga að austan og hétu Beinalágargötur.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Kaldbakur, 4

ÁR-306:028 *Eystri-Vörðuás* örnefni

“Suðvestur af Fjárhústúnsásnum og í sömu stefnu eru tveir lágir, aflagnir ásar, samhliða. Þeir heita Eystri-Vörðurás og Vestri-Vörðuás.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Kaldbakur, 4

ÁR-306:029 *Vestri-Vörðuás* örnefni

“Suðvestur af Fjárhústúnsásnum og í sömu stefnu eru tveir lágir, aflagnir ásar, samhliða. Þeir heita Eystri-Vörðurás og Vestri-Vörðuás.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Kaldbakur, 4

ÁR-306:030 heimild um leið

“Vestan við Vestri-Vörðuásinn liggja götur til suðausturs um svonefnda Sneiðinga.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Kaldbakur, 4

ÁR-306:031 *Gömlugerði* heimild um kvíar

“Suðvestur af túninu voru Flatir, slétt vallendi; þar voru leifar af gömlum garðhleðslum sem kallaðar voru Gömlugerði; mér var sagt að þau hefðu verið notuð fyrir fráfarur.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Kaldbakur, 4

ÁR-306:032 heimild um leið

“... en leiðin fram í sveit lá um lítið mýrarsund norðvestan undir Sneiðingsásnum, þar var nefnt Leirar. “ segir í

örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Kaldbakur, 5

ÁR-306:033 varða landamerki

“Norðvestur af þeim [Smáholtum] er stakur klettaás, Smyrilshamar, þá er mjótt sund, en síðan tekur við mosagróið holt með vænni vörðu efst, og heitir Bangarholt.” Í mörkum við Hörgsholt. segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Kaldbakur, 5

ÁR-306:034 *Torfholt* örnefni rista

“Norðvestur af Frammóa og Köldutjarnarmýri er langt og lágt holt er nefnist Torfholt.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Kaldbakur, 5

ÁR-306:035 *Torfholt* heimild um fjárhús

“Norðvestur af Frammóa og Köldutjarnarmýri er langt og lágt holt er nefnist Torfholt. Á því var samnefnt fjárhús fyrir 30-40 ær og hafði áður verið sauðahús.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Kaldbakur, 5

ÁR-306:036 heimild um leið

“Leiðin upp með Kluftá liggur frá Torfholtinu norðan við fyrrnefndan Vesturmóa þar til komið er að braut er liggur yfir ána í átt að Kluftum.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Kaldbakur, 5

ÁR-306:037 heimild um vað

“Leiðin upp með Kluftá liggur frá Torfholtinu norðan við fyrrnefndan Vesturmóa þar til komið er að braut er liggur yfir ána í átt að Kluftum.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Kaldbakur, 5

ÁR-306:038 heimild um mógrafir

“Leiðin upp með Kluftá liggur frá Torfholtinu norðan við fyrrnefndan Vesturmóa þar til komið er að braut er liggur yfir ána í átt að Kluftum. Austan við hana hækkar landið og verður fyrir kletthóll og ofan við hann mýrardrag, sem nær að Bæjarásnum. Hóllinn nefnist Mannshóll, þar voru mógrafir.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Kaldbakur, 5

ÁR-306:039 heimild um fjárhús

“Um það fellur vestari kvísl bæjarlækjarins og niður með Hamratungu, en dalverpið sjálft var ætíð nefnt Inn með Hömrum. ... Innarlega með Hömrum er gömul fjárhústóft.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Kaldbakur, 5

ÁR-306:040 tóft sel

“Vesturbrún Hæðanna er blásin og gróðurlítill, en brátt hallar landinu aftur til austurs og tekur við gróið land með holtum og mýrardögum og liggur það að Kaldbaksfjalli að norðvestan. Austan við Hæðirnar og næst fjallinu er stór og grösug lág er nefnist Sel eða Selið. Þar er gömul tóft.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Kaldbakur, 6

ÁR-306:041 *Hjallás* örnefni

“Sé nú haldið niður með Þverá til suðurs frá Þverárdal og fjallið á hægri hönd en Þverárgljúfur á vinstri. Norðausturöxl fjallsins er há og þverhnipt og verður þar mikið hamraskarð milli hennar og Hjalláss sem tekur við suðaustan skarðsins.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Kaldbakur, 6

ÁR-306:042 *Tjaldbúð* tóftir

“Suðvestur frá Hríshúsum [003] liggur ás sem nefnist Tjaldbúð og vestur af henni annar minni en samsíða og heitir Tjaldbúðarhöfði. Suðvestan á Tjaldbúð og í höfðanum eru merki um fornar mannvistarleifar, en allt er það órannsakað.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Kaldbakur, 6-7

ÁR-306:043 heimild um kvíar

“Urðarskarðaflatir voru einnig oft slegnar, en þar hafði verið setið yfir kvíám áður fyrir.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Kaldbakur, 7

ÁR-306:044 heimild

“... Skúlahvammi, stórum og grösugum hvammi suðvestan undir Tjaldbúð, og niður á Einarsholtsflatir ... óljós munnmæli voru um að örnefnið Skúlahvammur tengdist mannvist suðvestan í Tjaldbúð.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Kaldbakur, 7

ÁR-306:045 heimild um fjárhús

“Syðst og vestast með vatninu er lítill grjótás, er nefnist Vatnsás. Upp og norður af honum er annar stærri og heitir Stekkatúnsás. ... Suðvestan við Stekkatúnsásinn er Stekkatúnið á sléttum flötum. Þar voru tvö gerði samliggjandi, við fjárrétt í nyrðra gerðinu en fjárhús og hesthús í hinu syðra. Hingað var talinn tæpur hálf tíma gangur frá Kaldbak.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Kaldbakur, 7

ÁR-306:046 heimild um hesthús

“Syðst og vestast með vatninu er lítill grjótás, er nefnist Vatnsás. Upp og norður af honum er annar stærri og heitir Stekkatúnsás. ... Suðvestan við Stekkatúnsásinn er Stekkatúnið á sléttum flötum. Þar voru tvö gerði samliggjandi, við fjárrétt í nyrðra gerðinu en fjárhús og hesthús í hinu syðra. Hingað var talinn tæpur hálf tíma gangur frá Kaldbak.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Kaldbakur, 7

ÁR-306:047 heimild um rétt

“Syðst og vestast með vatninu er lítill grjótás, er nefnist Vatnsás. Upp og norður af honum er annar stærri og heitir Stekkatúnsás. ... Suðvestan við Stekkatúnsásinn er Stekkatúnið á sléttum flötum. Þar voru tvö gerði samliggjandi, við fjárrétt í nyrðra gerðinu en fjárhús og hesthús í hinu syðra. Hingað var talinn tæpur hálf tíma gangur frá Kaldbak.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Kaldbakur, 7

ÁR-306:048 heimild um þvottastað

“Í eyrinni við Hólmann er laut ... Hún mun síðast hafa verið notuð til þvotta frá Kaldbak um 1940.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Kaldbakur, 8

ÁR-306:049 bæjarstæði býli

“Þannig fannst fyrir nokkrum árum áður óþekkt rúst inn við Kaldbak ...”

Heimildir: ÞM: “Sögualdarbyggð í Hvítárholti” Árbók 1972, 7

ÁR-307 Hrunakrókur

1709: “Hrunakrókur heitir norðarlega í Hruna landareign, og eru óviss munnmæli að Hrunastaður hafi þar fyrrum staðið, og síðan fluttur verið þangað sem nú stendur hann. Í þessum Hrunakrók hefur hjáleiga staðið frá elstu manna minni ...” JÁM II, 255. Sennilega upphaflega Runakrókur” HÞ: Rannsókn og leiðrjettingar” Árbók 1923, 25. “Í Heklugosinu 1693 fór jörðin í eyði og lá í eyði í 53 ár. Byggðist síðan, en fór endanlega í eyði 1902.” SBI, 230 “Fjárland er gott á Hrunakrók, bæði sumar og vetur. En slægjur með eindæmum rýrar.” SBI, 230.

ÁR-307:001 *Hrunakrókur* bæjarhóll bústaður

ÁR-307:002 *Selás* örnefni sel

Engar staðsetningar í skrá.

Heimildir: Ö-Hrunakrókur, 1

ÁR-307:003 *Stekkjartún* örnefni stekkur

Engar staðsetningar í skrá.

Heimildir: Ö-Hrunakrókur, 1

ÁR-307:004 *Ólafsgærði* örnefni

Engar staðsetningar í skrá, einnig nefnt Ólafargærði.

Heimildir: Ö-Hrunakrókur, 1

ÁR-307:005 *Stígur* örnefni leið

Engar staðsetningar í skrá.

Heimildir: Ö-Hrunakrókur, 1

ÁR-307:006 *Stöðulás* örnefni kvíar

Engar staðsetningar í skrá.

Heimildir: Ö-Hrunakrókur, 1

ÁR-307:007 *Vörðuás* örnefni

Engar staðsetningar í skrá.

Heimildir: Ö-Hrunakrókur, 1

ÁR-307:008 *Efri-Grímsstaðir* örnefni býli

Engar staðsetningar í skrá.

Heimildir: Ö-Hrunakrókur, 2

ÁR-307:009 *Neðri-Grímsstaðir* örnefni býli

Engar staðsetningar í skrá.

Heimildir: Ö-Hrunakrókur, 2

ÁR-307:010 *Vörðuás* örnefni

Engar staðsetningar í skrá.

Heimildir: Ö-Hrunakrókur, 2

ÁR-307:011 *Skemmuhóll* örnefni

Engar staðsetningar í skrá.

Heimildir: Ö-Hrunakrókur b

ÁR-307:012 *Smiðjubrekka* örnefni smiðja

Engar staðsetningar í skrá.

Heimildir: Ö-Hrunakrókur b

ÁR-307:013 heimild

“Þar er flatlend móafles fyrir vestan og framan túnið, nokkuð stór um sig, og er henni allri skipt í ferhyrnda reiti með girðingum.” “Sjer enn glöggt til þeirra, og sýnist það, að þar hefir verið ræktað land til forna. Hvort það hafa verið akrar eða engi skal jeg láta ósagt. Þó þykja mjer reitirnir heldur stórir til þess, að það hafi verið akrar. Því þar sem örnefni eru kennd við akra, og fyrir þeim sjer, þá eru reitirnir fremur smáir - þar sem jeg hefi sjeð - og auk þess ávallt í brekkum mót suðri; en þetta er á flatlendi, sem áður segir.” SH: Sumarið 1987 fór greinahöfundur ásamt Guðbergi Guðnasyni frá Jaðri í Hrunamannahreppi inn á Hrunakrök til að forvitnast um girðingarnar miklu. Þær sáuust enn greinilega eins og ójöfnur í landinu á flatri móaspildu sem liggur á milli tveggja gilja skammt vestan við rúst síðasta bæjarins á Hrunakróki. Spildan er rúmlega 300 m löng frá NA til SV og breiddin milli giljanna allt að 100 m. Um miðbikið liggur garður langleiðina eftir spildunni endilangri og fjórir þvergarðar frá honum út á bakka vestara gilsins. Þvergarðar hafa einnig legið austur á eystri gilbrúnina, þar sést einn greinilega og óljóst mótar fyrir öðrum. Heildarlengd þeirra garðleifa, sem nú sér fyrir, en nokkuð á fimmta hundrað metra. Í þessari ferð var grafinn skurður þvert á langgarðinn ofantil á spildunni. Á um það bil 0,2 m dýpi var komið niður á svart, gróft vikurlag sem víðast hvar var um 5 cm á þykkt, en það er Heklulagið frá 1693 sem lagði Hrunakrök í eyði um árabíl. Þegar dýpra var grafið kom garðurinn sjálfur í ljós sem linsa úr jarðvegi með slitum úr tveimur gjóskulögum sem hafa verið í hleðslutorfinu. Yfirborð garðlagsins er á um það bil 0,5 m dýpi en lóðrétt þykkt er um 0,6 m í garðlaginu miðju. Garðurinn er orðinn mjög aflagaður, hefur sigið saman og skriðið út að neðan.” Miðað við gjóskulög má ætla að garðurinn séu frá seinni helmingi 11. aldar miðað við Eldgjárgjóskuna.

Heimildir: BJ: “Rannsóknir byggðaleifa” Árbók 1896, 3; SH: “Fornbýli við Hrunakrök” Árnæsingur I, 25-31

ÁR-307:014 heimild

Rúst fannst nálægt gördunum, 013, ofar en bæjarrústin frá 19. öld, frá því fyrir 1104. Stutt frá meintri húsarúst telur SH sig finna fjósrúst, alls 50 m löng. “Helst lítur út fyrir að um hafi verið að ræða langhús með a.m.k. einu

afhýsi út úr bakhliðinni, svipað því sem þekktist frá fornbylum í Þjórsárdal.” Yngri útihúsatóft er í sjálfru hússtaðinu og hefur vafalaust verið tekið hleðslugrjót úr eldri tóftinni.” Norðan við rústirnar sjást slitur úr garðlagi. Einnig eru leifar af fornu hringlaga gerði, 15 m í þvermál, framan undir hæð sem nefnist Hruni, 800 m í suðvestur frá húsarústinni. Lítil fjárrétt frá síðari tímum er austast í gerðinu og fjárhústóft sunnan við það. Greinilega hefur verið mikill uppblástur á heiðunum þarna um 11. öld og því byggð lagst þarna af eftir stutta viðveru.

Heimildir: SH: “Fornbýli við Hrunakrök” Árnésingur I, 25-33

ÁR-308 Hörgsholt

30 hdr. 1686/1709, 20 hdr. 1847. Bænhús á jörðunni. [1331]: “liggur thil songs j runa ... horgzhollt” Máldagi Hrunakirkju DI II 665-666. 1382-91: “liggur til saungs j Hruna ... Horkshollt.” Máldagi Hrunakirkju DI IV 43-44. 1557: Lýsing landamerkja Kaldbaks, Hruna og Hörgsholts. DI XIII, 195-197. Tvær hjáleigur 1709, Þverspyrna í byggð en Vestanþepja (Mundatuðra Skrautholt) í eyði. JÁM I, 254-255. Ekki búið síðan 1973 en jörðin er nýtt til beitar.

1922: Tún 6,97 ha, um 1/2 slétt, garðar 15,7 arar. “Landið er stórt og margbreytilegt um landslag og gróðurfar. Háir ásar með djúpum skorningum og kjarnagróður í brekkum og lautum, og blautar mýrar, þýfðar en grasgefnar. Beitiland ágætt sumar og vetur fyrir allar skepnur. Skjól í öllum áttum. Heyskapur reytingssamur. Heima við bæinn er knappt um ræktunarland. En spólkorn vestan við túnið er stórt mýrlendi, sem liggur vel við ræktun, enda nú þegar tekið til ræktunar.” - SB I, 232

ÁR-308:001 Hörgsholt bæjarhóll bústaður

Heimildir: Túnakort 1922

ÁR-308:002 heimild um bænhús

HÖRGSHOLT Í HRUNAMANNAHREPPI (Á) (HRUNAPING) - BÆNHÚS

[1331]: liggur thil songs j runa ... horgzhollt

Tijvndir liggja til runa af þessum fyrir nefndum bæivm

lysitollar allir eru til runa. vr heima þjngum ... enn hälfur vr grafar þjngum

Groptur er j runa af þessum ollum bæium. sem fyrir eru nefndir; Máld DI II 665-666 [Hruna]

1382-91: liggur til saungs j Hruna ... Horkshollt.

Tiunder liggja til Hruna af þessum fyrnefndum bæium

Lysitollar aller eru til Hruna vr heimaþjngum ... og aller vr Grafar þjngumm.

Groptur er j Hruna af ollum þessumm bæium sem fyrir eru nefnder; Máld DI IV 43-44 [Hruna]

Heimildir: DI

ÁR-308:003 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1922

ÁR-308:004 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1922

ÁR-308:005 bæjarstaði býli

Friðlýstar fornleifar

“Austan undir miðju Árfelli eru Nípur, en sunnar með ánni Undirgangur. Ofar er Torfan austan í Árfellinu, suðvestan í því er Árfells-Stekkatún, norðan við það er Jarðfall. (Í því hafa fundizt gamlar bæjarrústir og fornmenjar. Fornfræðingar telja víst, að þar hafi verið bær Márs (svo) landnámsmanns.)” segir í örnefnaskrá “Forn bæjarrúst suðvestan í Árfelli ásamt fornlegum túngarðsspotta hjá. Á síðari tímum hefir hjer verið stekkur og stekkjartún um.”

“Þar heitir Árfell [026]. Suðvestan á því var stekkurinn og stór og falletgur túnblettur í kring, en uppblástur fyrir inna, norðvestan í fjallinu. Hann færðist óðum suðurávið, og tók loks af efri hluta túnblettisins. ... Í jarðfallinu kom í ljós bæjarrúst, sem allmikið grjót var í. En því miður var mestur hluti þess þegar tekinn og notaður til stekkjargjörðar. Guðmundur var þá ungur. Þegar hann komst upp, verndaði hann þær litlu leifar, sem eftir voru. Þær eru að vísu litlar, þó sér að nokkru fyrir endagöflum og veggja-undirstöðu stúfum við þá, - miðjan öll burttekin. Nokkuð má ráða í stærð rústarinnar. Er að sjá sem það hafi verið tvær tóftir samhliða, hér um bil jafnlangar og jafnvíðar - líkt og á Eiríksstöðum í Haukadal. Hefir lengdin verið nál. 10 fðm. og breiddin beggja tóftanna til samans nær 4 fðm. Með vissu sést það ekki. Fáum föðmun vestar hefir líka komið í ljós byggingargrjót og er nú á dreif. Á suðaustursjaðri túnblettisins sér fyrir túngarðsspotta mjög fornlegum. Að öðru leyti er allur túnbletturinn, sem eftir er, sléttaður af sandfoki. Skamt inn með brekkunni er uppsprettulind með einkagóðu vatni. Hún virðist hafa verið hlaðin innan, þó nú sé úr langi gengið. Mun það hafa verið vatnsból

bæjarins. Það er auðséð, að hér hefir verið stórbýli. Og einkum bendir það á landnámsbygð, að hörgurinn, helgistaðurinn, hefir verið þar svo nærri.”

Heimildir: Ö-Hörgsholt, 3; BJ: “Athugasemdir við Árbók Fornleifafélagsins 1905” Árbók 1907, 37

ÁR-308:006 *Skrautholt* bæjarstæði býli

1709: “Önnur hjáleiga var í Hörgsholtslandi, sem af sumum var kölluð Vestannepja, að öðrum Mundatuðra, af nokkrum Háfress. Sumir kölluðu hana uppá spott Handarprýði og aðrir Skrautholt.” Eyðihjáleiga frá Hörgsholt skv. Jb. 1803 “Vestan í Eystrihlíð eru Skrautholt. (Þar eru nú fjárhús og tún í kring. Áður var þar bær, sem lagzt hefur í eyði frá 1760-1770).” segir í örnefnaskrá

1709: “Þessa hjáleigu uppbygði í fyrstu Ingumundur nokkur og bjó þar fátæklega í nokur ár, og síðan lagðist hjáleigan í eyði sem aldrei var byggileg og ekki kann aftur að byggjast vegna heyskaparleysis, þar með stóð hún þar í högunum, sem meinlegast var heimajörðunni.”

Heimildir: JJ, 66; JÁM II, 254-255; Ö-Hörgsholt, 6

ÁR-308:007 *Skrautholtsgerði* heimild um rétt

“[Næst] er Skrautholtagerði [sjá 006]. (Í það var fjallsafnið látið nokkur ár nóttina fyrir réttadag.)” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Hörgsholt, 4-5

ÁR-308:008 *Uppkálgarður* heimild um kálgarð

“Túnið: Norðaustur frá heyllöðunni er Uppkálgarður, ofar er Réttarhóll, austan í honum Gamlafjós (þar er grasi gróin tóft og laut niður frá dyrunum, sem var haugstæði).” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Hörgsholt, 1

ÁR-308:009 *Réttarhóll* örnefni rétt

“Túnið: Norðaustur frá heyllöðunni er Uppkálgarður, ofar er Réttarhóll, austan í honum Gamlafjós (þar er grasi gróin tóft og laut niður frá dyrunum, sem var haugstæði).” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Hörgsholt, 1

ÁR-308:010 *Gamlafjós* heimild um fjós

“Túnið: Norðaustur frá heyllöðunni er Uppkálgarður, ofar er Réttarhóll, austan í honum Gamlafjós (þar er grasi gróin tóft og laut niður frá dyrunum, sem var haugstæði).” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Hörgsholt, 1

ÁR-308:011 heimild um túngarð

“Þar næst eru Sléttarnar fyrir austan Harðhaus. Sunnan við þær er gamall túngarður.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Hörgsholt, 1

ÁR-308:012 *Sáðsléttugerði* örnefni

“Næst honum [011] er Sáðsléttugerði ...” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Hörgsholt, 1

ÁR-308:013 *Suðurlambhús* heimild um lambhús

“Norðan við hana [Sáðsléttu] er Suðurlambhústún (þar er Suðurlambhús).” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Hörgsholt, 1

ÁR-308:014 *Mundatuðra* bæjarstæði bústaður

“Norðaustur frá honum [Harðhaus] er Skjónahóll. (Sunnan við hólinn hafði áður fyrr verið einsetumannakofi, sem kallaðist Mundatuðra. Þar er nú Framhesthús.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Hörgsholt, 1

ÁR-308:015 *Aukatúnslambhús* heimild um lambhús

“Fyrir vestan gilið er Aukatún (að Aukatúnslambhúsi og Hestarétt).” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Hörgsholt, 1

ÁR-308:016 heimild um rétt

“Fyrir vestan gilið er Aukatún (að Aukatúnslambhúsi og Hestarétt).” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Hörgsholt, 1

ÁR-308:017 *Stöðulás* örnefni kvíar

“Vestan við gilið er Langibakki, þar norðar eru Grindabæli, þá Langalaut (hún er fremst vestan við Stöðulás, þar austan í ásnum við sléttunarn er Stóralambhús og hlaða við).”

Heimildir: Ö-Hörgsholt, 1

ÁR-308:018 *Stóralambhús* heimild um lambhús

“Vestan við gilið er Langibakki, þar norðar eru Grindabæli, þá Langalaut (hún er fremst vestan við Stöðulás, þar austan í ásnum við sléttunarn er Stóralambhús og hlaða við).”

Heimildir: Ö-Hörgsholt, 1

ÁR-308:019 *Flatarhesthús* heimild um hesthús

“Austan við Bæjargilið nyrzt móts við Aukatúnssléttur eru Flatir (á þeim er Flatarhesthús) austur að Læknum, austan við hann er Hóllinn fyrir norðan réttina.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Hörgsholt, 1

ÁR-308:020 heimild um rétt

“Austan við Bæjargilið nyrzt móts við Aukatúnssléttur eru Flatir (á þeim er Flatarhesthús) austur að Læknum, austan við hann er Hóllinn fyrir norðan réttina.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Hörgsholt, 1

ÁR-308:021 *Fjósady* örnefni fjós

“Norðan við hann [020] er Fremri-Kúadalur; neðan við Lækin á móts við dalinn er Fjósady.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Hörgsholt, 1-2

ÁR-308:022 *Hörgsleiði* örnefni

“Framan í brekkunni er Hörgsleiði; þar neðar, vestan við Snorrasléttu, er Eldiviðarhóll.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Hörgsholt, 2

ÁR-308:023 *Húsafell* örnefni

“Vestan við grófina er Húsafell.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Hörgsholt, 2

ÁR-308:024 *Borgarás* örnefni

“Austan í kambinum er Rjúpubrekka. Austan við Litlakamb er Borgarásskarð, inn frá því Borgarásmyri, en austan við hana er Borgarás.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Hörgsholt, 2

ÁR-308:025 heimild um heygarð

“Þar sunnan [en Skrautholtaftak]. Þar sunnar er Stakkholt (þar er innst í Austurflóðum. Framan á því sést marka fyrir gömlum heygarði).” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Hörgsholt, 2

ÁR-308:026 *Árfells-Stekkatún* örnefni stekkur

“Austan undir miðju Árfelli eru Nípur, en sunnar með ánni Undirgangur. Ofar er Torfan austan í Árfellinu, suðvestan í því er Árfells-Stekkatún, norðan við það er Jarðfall.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Hörgsholt, 3

ÁR-308:027 bæjarstæði býli

“... í landi Hörgholts hefur lengi verið vitað um forna rúst, sem að miklu leyti er eydd.”

Heimildir: ÞM: “Sögualdarbyggð í Hvítárholti” Árbók 1972, 7

ÁR-308:028 *Árfellshús* örnefni

“Syðst austan á Árfellinu er Svartiklettur, þar sunnar Árfellsflöt, þar er Árfellshús austan í Árfellsholti.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Hörgsholt, 3

ÁR-308:029 *Tjaldhvammur* örnefni tjaldstæði

“Frá Flúðinni rennur áin vestur. Þar er Klapparhylur. Vestan við hann kemur í ána Borgarásلامي. Það rennur um Tjaldhvamm ...” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Hörgsholt, 3

ÁR-308:030 *Efristígur* örnefni leið

“Sunnan við hana [Flötina fyrir austan Borgarásinn] er Litla-Árfell, austan í því er Efristígur og Neðristígur.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Hörgsholt, 3

ÁR-308:031 *Neðristígur* örnefni leið

“Sunnan við hana [Flötina fyrir austan Borgarásinn] er Litla-Árfell, austan í því er Efristígur og Neðristígur.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Hörgsholt, 3

ÁR-308:032 *Lambabyrgi* örnefni

“Sunnan við hana [Flötina fyrir austan Borgarásinn] er Litla-Árfell, austan í því er Efristígur og Neðristígur. Þar neðan undir er Lambabyrgi og hylur í ánni, sem heitir Árfellsstokkur.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Hörgsholt, 3

ÁR-308:033 heimild

“Sunnan við Dagmálagljúfrið er Stekkatún, þar er hús, rétt og Innrinátthagi.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Hörgsholt, 3

ÁR-308:034 *Stekkatún* örnefni stekkur

“Sunnan við Dagmálagljúfrið er Stekkatún, þar er hús, rétt og Innrinátthagi.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Hörgsholt, 3

ÁR-308:035 *Áveitur* örnefni áveita

Áveitur eru austan við túnið segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Hörgsholt, 4

ÁR-308:036 heimild um vað

“Nyrzt austan við melinn er Myrkhylur í ánni, nær gilinu er Vaðið.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Hörgsholt, 4

ÁR-308:037 *Þinghóll* örnefni þingstaður

“Norður frá henni (mýrinni [fyrir norðan Grind]) er Þinghóll að Bæjargili.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Hörgsholt, 4

ÁR-308:038 *Grindarhús* heimild

“Vestan við klettana [Grindarkletta] eru Holtin fyrir norðan Grind. Norðaustan í henni er Grindarhús. segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Hörgsholt, 4

ÁR-308:039 *Miðmundargötur* heimild um leið

“Sunnan við [Miðmundar]sundið er Miðmundarholt, austan við það Miðmundargötur ...” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Hörgsholt, 4

ÁR-308:040 *Gamli-Stöðull* örnefni kvíar

“Norðan við M[úla]nátthagann eru Jarðfött og í Jarðfallalæmi, ofar, vestan við gilið, er Gamli-Stöðull.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Hörgsholt, 4

ÁR-308:041 *Kistugötur* heimild um leið

“Austar [en Kistumýri] er Kista og Kistugróf... Norðan við Kistu eru Kistugötur ...” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Hörgsholt, 4

ÁR-308:042 *Botnahúsið* heimild um fjárhús

“Á Botnatúni er Botnahúsið (fjárhús og hlaða) og hesthús vestur við Botnagil, það kemur úr Botnum.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Hörgsholt, 4

ÁR-308:043 heimild um hesthús

“Á Botnatúni er Botnahúsið (fjárhús og hlaða) og hesthús vestur við Botnagil, það kemur úr Botnum.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Hörgsholt, 4

ÁR-308:044 *Húsafellsmýri* örnefni

“Á Botnatúni er Botnahúsið (fjárhús og hlaða) og hesthús vestur við Botnagil, það kemur úr Botnum. Frá þeim er Húsafellsmýri inn að Smyrilshamri.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Hörgsholt, 4

ÁR-308:045 *Smalaskáli* örnefni smalakofi

“Vestan við Botna er Botnaþýfi, austan í því er Brúnkulág, en vestan í því Djúpalaut, þá Smalaskálabrekka (í henni er jarðfall). Norðar er Smalaskáli.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Hörgsholt, 4

ÁR-308:046 *Skollagrófar-Stekkatún* örnefni stekkur

“... vestan í Húsafelli, er Löngutjarnartorfa, frammar Skyggnistorfa vestan í Stóra-Skyggni, framan við hann Skollagrófar-Stekkatún, þá Skollagróf.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Hörgsholt, 5

ÁR-308:047 *Fjárhústún* örnefni fjárhús

“Næst er Sund. Vestan við það er Fjárhústún, en frammar Stöðulás.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Hörgsholt, 5

ÁR-308:048 *Stöðulás* örnefni kvíar

“Næst er Sund. Vestan við það er Fjárhústún, en frammar Stöðulás.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Hörgsholt, 5

ÁR-308:049 *Handarprýði* bæjarstæði býli

“Næst er Sund. Vestan við það er Fjárhústún, en frammar Stöðulás. ... (Í Fjárhústúni hefur verið bær, sem hét Handarprýði. Þar sést ennþá marka fyrir grjótgerði, sem hlaðinn hefur verið allt í kringum túnblettinn.)” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Hörgsholt, 5

ÁR-308:050 *Bangarholts-Stekkatún* örnefni stekkur

“Gleymst hefur Bangarholts-Stekkatún framan við Bangaholt.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Hörgsholt, 5

ÁR-308:051 *hörgur* heimild

“Þá er eg hafði af tilviljun heyrt þess getið, að í Hörgsholti í Hrunamannahreppi hefðu fyrir stuttu fundist fornleifar nokkurar, er þar var grafið fyrir hlöðu, það eg bóndann þar, Guðmund Jónsson, að gefa mér lýsingu af þessum leifum. Varð hann vel við þeim tilmælum. Lýsing hans er á þessa leið:”

“Sumarið 1888 var grafinn upp gamall öskuhaugur hér vestan undir bænum til þess að bera hann í jarðeplagarð. Fanst þar undir tóft eða grjótrétt 8.5 al. á lengd, 2.5 al. á vídd og veggir 2-3 al. á hæð; þeir voru einhlaðnir úr grjóti, og leit út fyrir að þeir hefðu verið grafnir í jörð. Dyr, 2 fet á vídd, lágu austur úr miðjum austurvegg tóftarinnar; en eftir þeim gátum við ekki grafið nema 2 fet, því þá tók við vesturveggur bæjar míns. Var gólf tóftarinnar 2.5 al. lægra en undirstaða hans. Tóftin var full af ösku og ekkert í henni annað, nema í norðurendanum var aflangur bálkur, ekki þó beint hlaðinn, og var hellusteinaröð ofan á honum. Þar var nokkuð af viðarkolum. Dálítið af fúnu beinarusli var í öskunni, og 2 smá brýni fundum við þar, en ekkert annað. - Grjótið úr þessari tóft, það sem nýtilegt var, notaði eg til húsagjörðar...” Það sem helzt kynni að hafa verið merkilegt við þessar byggingarleifar; er hinn aflangi, hellum klæddi bálkur í vesturtóftinni. Það er hugsanlegt,

að hann hafi verið eftirleifar af hörg þeim, sem bærinn hefur nafn af.”

Heimildir: BJ: “Fornleifar í Hörgsholti” Árbók 1900, 28-29

ÁR-308:052 *Vörðuás* örnefni

Í landamörkum að norðanverðu segir í örnefnaskrá GJ

Heimildir: Ö-Hörgsholt GJ, 1

ÁR-308:053 *Dagmálavarða* heimild

Á Dagmálaás segir í örnefnaskrá GJ

Heimildir: Ö-Hörgsholt GJ, 1

ÁR-309 Pverspyrna

Hjáleiga Hörgsholts 1709, þá byggð upp að nýju um 1670. 1921: Tún 3,19 ha, mest slétt, garðar 7,68 arar. “Jörðin er í meðallagi stór að landrými. Landið er að mestu þurrland ásar, sæmilegir sumarhagar, en vetrarheit létt. Engjar voru að nokkru á mýrlendi norðaustan við túnið. Var það oft allgott gras, en blautt og erfitt heyskaparland. Lítið er um þurrlandi til ræktunar og mýrin, sem áður var nefnd, er nú öll orðin að túni.” SBI, 233

ÁR-309:001 *Pverspyrna* bæjarhóll bústaður

Heimildir: Túnakort 1922

ÁR-309:002 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1922

ÁR-309:003 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1922

ÁR-309:004 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1922

ÁR-309:005 *Klifhús* örnefni

Engar staðsetningar í skrá, í túni. Kliflambhús í skrá BJ.

Heimildir: Ö-Pverspyrna, 15; Ö-Pverspyrna BJ, 90

ÁR-309:006 *Seljadalur* örnefni sel

Engar staðsetningar í skrá, í úthögum

Heimildir: Ö-Pverspyrna, 15

ÁR-309:007 *Byrgisás* örnefni

Engar staðsetningar í skrá, í úthögum

Heimildir: Ö-Pverspyrna, 15

ÁR-309:008 *Vörðuás* örnefni

Engar staðsetningar í skrá, í úthögum

Heimildir: Ö-Pverspyrna, 15

ÁR-309:009 *Stekkatún* örnefni stekkur

Engar staðsetningar í skrá, í úthögum

Heimildir: Ö-Pverspyrna, 15

ÁR-309:010 *Hlíðarhús* örnefni

Engar staðsetningar í skrá.

Heimildir: Ö-Pverspyrna BJ, 91

ÁR-309:011 *Litlu-Ása-Stekkatún* örnefni stekkur

Engar staðsetningar í skrá.

Heimildir: Ö-Þverspyrna BJ, 91

ÁR-309:012 *Dagmálavarða* varða
Engar staðsetningar í skrá.

Heimildir: Ö-Þverspyrna BJ, 91

ÁR-309:013 *Miðmorgunsvarða* varða
Engar staðsetningar í skrá.

Heimildir: Ö-Þverspyrna BJ, 91

ÁR-310 Laxárdalur

Jarðadýrleiki óviss 1709. 23 2/3 hdr. 1847. Skálholtsstólsjörð. Bænhús á jörðunni. [1331]: “liggur thil songs j runa ... laxardalr ...” Máldagi Hrunakirkju DI II 665-666. 1382-91: “liggur til saungs j Hruna ... Laxardalur.” Máldagi Hrunakirkju DI IV 43-44. Síðan 1904 í Gnúpverjahreppi.

Vantar túnakort. “Heita má, að eingöngu sé um fjalllendi að ræða, að nokkru leyti grýtt og bert, en víða eru þar góðir hagar og kjarnagrös, sem þóttu vera til bjargar á vorin, meðan treyst var á jörðina fyrst og fremst. Túnin eru grasgefin en erfð, vegna þess hversu þau eru sundurgrafin af giljum og eru dreifð um landareignina. Hlunnindi eru af laxveiði í Stóru-Laxá.” SBI, 363

ÁR-310:001 *Laxárdalur* bæjarhóll bústaður

ÁR-310:002 heimild um bænhús
LAXÁRDALUR Í HRUNAMANNAHREPPI (Á) (HRUNAPING) - BÆNHÚS
[1331]: liggur thil songs j runa ... laxardalr

Tijvndir liggja til runa af þessum fyrir nefndum bæivm

lysitollar allir eru til runa. vr heima Þingum ... enn hálfur vr grafar Þingum

Groptur er j runa af þessum ollum bæium. sem fyrir eru nefndir; Máld DI II 665-666 [Hruna]

1382-91: liggur til saungs j Hruna ... Laxardalur.

Tiunder liggja til Hruna af þessum fyrnefndum bæium

Lysitollar aller eru til Hruna vr heimaÞingum ... og aller vr Grafar Þingumm.

Groptur er j Hruna af ollum þessumm bæiumm sem fyrir eru nefnder; Máld DI IV 43-44 [Hruna]

Heimildir: DI

ÁR-310:003 *Miðfell* bæjarstæði býli

Friðlýstar fornleifar

“Vestar og aðeins innar (norðar) er Miðfell (stakt fell). Sunnan undir því er djúpt gil, og fyrir sunnan gilið á flötum móa eru húsarústir af fornum bæ, Miðfelli, sem hafa verið friðlýstar síðan 1927.” segir í örnefnaskrá “Þær eru í flötum móa fyrir sunnan djúpt gil, sem er sunnanundir Miðfelli, fast við það.” “Um 5 km innan Laxárdals stendur lítið klettafell er heitir Miðfell vestan undir Langhömrum. Sunnan undir Miðfelli er talið að hafi staðið bær endur fyrir löngu. Ógreinilegar rústir eru þar á norðurbakka lækjar. Brynjúlfur Jónsson telur þær vera af peningshúsum og líklega einnig af bæ.”

Heimildir: BJ: “Rannsóknir byggðaleifa” Árbók 1896, 2; ÁFÍ 1996, 169; Ö-Laxárdalur, 2; ÁG: Fornleifaskrá, 74

ÁR-310:004 gripir

10. aldar spjót “Fannst á uppblásnu svæði.”

Heimildir: KEKH, 277

ÁR-310:005 *Leikvöllur* heimild um náttstað

“Fyrir sunnan Leikfell er Leikvöllur, grónar grundir. Talið er, að þar hafi verið náttstaður Austfirðinga, þegar þeir riðu til Alþingis á Þjóðveldisöld.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Laxárdalur, 2

ÁR-310:006 *Vörðuás* örnefni

“Vestan við það [Urðarfell] eru Dýjahvamar, grónir móar, en vestan við þá er Vörðuás, langur ás, sem nær inn að Gráfellsgili.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Laxárdalur, 2

ÁR-310:007 *Selfell* örnefni sel

“Fyrir vestan og framan Gráfell er Selfell, nokkuð hátt með klettabeltum að austan og vestan og mest allt mosagróíð.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Laxárdalur, 2

ÁR-310:008 *Borg* bæjarstæði beitarhús

“Fyrir vestan og framan Gráfell er Selfell, nokkuð hátt með klettabeltum að austan og vestan og mest allt mosagróíð. ... framan við Selfellið er Borgarás, lítill og lágur. Austan undir ásnum er Borg, gömul beitarhús og rétt. Gömul sögn segir, að þar hafi verið samnefndur bær.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Laxárdalur, 2

ÁR-310:009 heimild um leið

“Suðvestur af Hrutafelli eru Tröllaskörð, eftir þeim liggja reiðgötur-, gömul og ný fjallamannaleið.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Laxárdalur, 3

ÁR-310:010 *Torfdalur* örnefni rista

“Suðvestur af Hrutafelli eru Tröllaskörð, eftir þeim liggja reiðgötur, gömul og ný fjallamannaleið. Suður frá þeim er Torfdalsás, grýttur og mosavaxinn.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Laxárdalur, 3

ÁR-310:011 *Stöðulfoss* bæjarstæði bústaður

“Fyrir norðan bæina í Laxárdal er Bæjarás; milli hans og bæjanna rennur Kvíslin, sem fellur í Laxá sunnan við Lambhjól. Í kvíslinni eru nokkrir fossar, sá efsti heitir Stöðulfoss. Við hann var bær, sem hét Stöðulfoss, og þar bjó Gvendur (smali) sem var vinnumaður í Laxárdal.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Laxárdalur, 3

ÁR-310:012 *Hádegisvarða* heimild um eyktamark

“Framar er Hlíðarfjall, breitt og nær slétt að ofan, töluvert hærra að vestan en austan. Það tilheyrir bæði Laxárdal og Hlíð. Norðvestan á fjallinu er Hádegisvarða ...” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Laxárdalur, 4

ÁR-310:013 *Gvendur* varða

“Framan til á fjallinu og á vestur brún þess eru tvær vörður, Gvendur og Elín. Guðmundur var fjármaður Einars bónda í Laxárdal. Elín var kona Guðmundar, og voru þau húshjón á Stöðulfossi. Vörðurnar hlóðu Guðmundur og Guðlaug til minningar um þau hjón. Elín var stundum kaupakona í Hlíð og lézt að Laxárdal 1880.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Laxárdalur, 4

ÁR-310:014 *Elín* varða

“Framan til á fjallinu og á vestur brún þess eru tvær vörður, Gvendur og Elín. Guðmundur var fjármaður Einars bónda í Laxárdal. Elín var kona Guðmundar, og voru þau húshjón á Stöðulfossi. Vörðurnar hlóðu Guðmundur og Guðlaug til minningar um þau hjón. Elín var stundum kaupakona í Hlíð og lézt að Laxárdal 1880.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Laxárdalur, 4

ÁR-310:015 heimild um fjárhús

“Fyrir vestan Hlíðarfjall, aðeins norðan við vörðurnar, er Grensás, mest mosagróinn, allhár að vestan. Vestan við Grensás er Brúnagljúfursás ... Fyrir vestan Brúnagljúfursás er Dalur (Sauðhúsdalur), þar er tún og fjárhús.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Laxárdalur, 4

ÁR-310:016 *Stekkatún* örnefni stekkur

“Norðan við flatirnar er Nálargil og Nál, nokkur hár ás ... Austur frá Nál er Stekkjartún og Stekkjartúnsás ...” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Laxárdalur, 5

ÁR-310:017 *Fornufjós* heimild um fjós

“Örnefni í túni: Í túninu fyrir sunnan bæinn, sem kallað er Framtúnið, eru Fornufjós, en þar hefur verið fjós áður

fyrir.” segir í örnefnaskrá
Heimildir: Ö-Laxárdalur, 5

ÁR-310:018 *Flóagerði* örnefni
“Fremst og austast á túninu heitir Flóagerði, en þar var safngerði Flóamanna fram til 1950.” segir í örnefnaskrá
Heimildir: Ö-Laxárdalur, 5

ÁR-310:019 *Lambhúshóll* örnefni lambhús
“Fremst og austast á túninu heitir Flóagerði, en þar var safngerði Flóamanna fram til 1950. Vestar er lítill hóll, sem heitir Skjónhóll, fyrir vestan hann er Lambhúshóll ...” segir í örnefnaskrá
Heimildir: Ö-Laxárdalur, 5

ÁR-310:020 varða landamerki
Samkvæmt landamerkjaskrá var vörðubrot upp á há Grensáss.
Heimildir: Ö-Laxárdalur, 1

ÁR-311 Sólheimar

27 hdr 40 al. 1686, jarðadýrleiki óviss 1709, 38,5 hdr. 1847. Skálholtskirkjujörð. Bænhús á jörðunni. [1331]: “liggur thil songs j runa ... solheimar” Máldagi Hrunakirkju DI II 665-666. 1382-91: “liggur til saungs j Hruna ... Solheimar.” Máldagi Hrunakirkju DI IV 43-44. 1709 eru tvær eyðihjáleigur, Sólheimakot og Skriða.

1709: “Túninu spillir jarðfall úr Ásnum, sem vex meir og meir. Engjarnar brýtur Laxá og ber á sand og grjót til stórskemda. Engjunum spilla og tveir lækir, sem bera á grjót og aur í vatnavöxtum.” JÁM II, 252. 1922: Tún 7,19 ha, um 3/5 slétt, garðar 16,54 arar. “Jörðin er landstór og landið grösugt. Mjög gott og skjólsamt beitiland fyrir allan fénað, vestur sem sumar. landið er jöfnum höndum þurrlandi og votlandi. Þurrlandið er einkum fjalllendi og lágir ásar með vallendisgróðri í brekkum og lautum. Votlendir mýrarflóar, og sund milli ása og fella. Engjar voru ágætar.” SBI, 234.

ÁR-311:001 *Sólheimar* bæjarhóll bústaður
Heimildir: Túnakort 1922

ÁR-311:002 heimild um bænhús
SÓLHEIMAR Í HRUNAMANNAHREPPI (Á) (HRUNAPING) - BÆNHÚS
[1331]: liggur thil songs j runa ... solheimar

Tijvndir liggja til runa af Þessum fyrr nefndum bævum
lysitollar allir eru til runa. vr heima Þjngum ... enn hálfur vr grafar Þjngum
Groptur er j runa af Þessum ollum bæium. sem fyrr eru nefndir; Máld DI II 665-666 [Hruna]
1382-91: liggur til saungs j Hruna ... Solheimar.

Tiunder liggja til Hruna af Þessum fyrnefndum bæium
Lysitollar aller eru til Hruna vr heimaÞjngum ... og aller vr Grafar Þingumm.
Groptur er j Hruna af ollum Þessumm bæium sem fyrr eru nefnder; Máld DI IV 43-44 [Hruna]

Heimildir: DI

ÁR-311:003 heimild um útihús
Heimildir: Túnakort 1922

ÁR-311:004 heimild um túngarð
1781 hafði Magnús Guðmundarson bóndi í Sólheimum beðið um verðlaun fyrir túngarðahleðslu en þau voru ekki ákvörðuð þar sem ekki var vitað hvað hann hafði hlaðið mikið.

ÁR-311:005 *Sólheimakot* bæjarstæði býli
1709: “Sólheimakot, hjet hjer hjáleiga, er eyðilögð fyrir vii árum, er annars gömul, en stundum til forna óbygð verið. ... Ekki kann þetta kot aftur að byggjast án skaða heimaúandans, hest af því áin hefur af tekið mestan part engjanna þeirra, sem kotinu voru tillagðar. Svo blæs og túnið upp og ber á sand.”
Heimildir: JÁM II, 252

ÁR-311:006 *Skriða* bæjarstæði býli
1709: “Skriða, hjet önnur hjáleiga frá Sólheimum fyrir löngu bygð í fyrstu, en hefur nú meir en 40 ár í eyði legið. Skriða hefur smámsaman fallið á túnstæðið, svo það er nú öldungis undirlagt ásamt húsatóftunum sjálfur, svo að

hjer er ómöglegt aftur að byggja, var og bygðin aldrei sjerleg.”
Heimildir: JÁM II, 252

ÁR-311:007 *Breiðafljótsvað* heimild um vað
Engar staðsetningar í skrá.
Heimildir: Ö-Sólheimar, 92

ÁR-311:008 *Heljarþremsvað* heimild um vað
Engar staðsetningar í skrá.
Heimildir: Ö-Sólheimar, 92

ÁR-311:009 *Bjarnarhagavað* heimild um vað
Engar staðsetningar í skrá.
Heimildir: Ö-Sólheimar, 92

ÁR-311:010 *Iðuvað* heimild um vað
Engar staðsetningar í skrá.
Heimildir: Ö-Sólheimar, 92

ÁR-311:011 *Laxárdalsvað* heimild um vað
Engar staðsetningar í skrá.
Heimildir: Ö-Sólheimar, 92

ÁR-311:012 *Byrgisás* örnefni
Engar staðsetningar í skrá.
Heimildir: Ö-Sólheimar, 93

ÁR-311:013 *Skriðuklaustur* örnefni
Engar staðsetningar í skrá.
Heimildir: Ö-Sólheimar, 93

ÁR-311:014 *Kumlhóll* örnefni
Engar staðsetningar í skrá.
Heimildir: Ö-Sólheimar, 93

ÁR-311:015 *Gamla Stekkatún* örnefni stekkur
Engar staðsetningar í skrá.
Heimildir: Ö-Sólheimar, 93

ÁR-311:016 *Lúsagerði* örnefni
Engar staðsetningar í skrá.
Heimildir: Ö-Sólheimar, 93

ÁR-311:017 *Fornufjós* örnefni fjós
Engar staðsetningar í skrá.
Heimildir: Ö-Sólheimar, 93

ÁR-312 Hruni

Staður, jarðadýrleiki óviss 1709, talinn 20 hdr jörð. Kirkjustaður aq. 1191: Hruna-Gunnar prestur Bjarnason bjó þar?; IA 22, 62, 120, 180, 324. ?1185-1225: Þorvaldr prestur Gizurarson býr þar; Guðmundarsaga dýra, Sturlunga, 155-156, 193. c. 1200: Jarðarinnar getið í kirknaskrá Páls biskups, DI XII 7 [1331]: Máldagi kirkjunnar: “hvn a heima lannd allt oc kaldbak oc þorarinzstadi til forsia. oc skal þar greida af ij merkur fatækum manni einum skylldaustvm af ætt arnnsteins. skal af runa stad fa til vidu vr skogvm stadarins til fiarhusa. enn ef norrænn vidur er til lagdur þorarinzstada. þa falle af landz leigu. Grafar kirkia liggur thil songs j runa. lann[g]hollt hid efra. rafnnkelzstadir oc hellishollt. backi oc brydiuhollt oc berghylur oc kalldbackur. horgzhollt. oc laxardalr oc solheimar. Tijvnnidir liggia til runa af þessum fyrr nefndum bæivm nema grof oc half j lanngaholtti. af þessum bæum er oc tijvnnid j runa selium badum oc jsabacka. lysitollar allir eru til runa. vr heima

þingum oc af backa enn hálfur vr grafar þingum. Groptur er j runa af þessum ollum bæium. sem fyrr eru nefndir oc þessvm thil. kogsvatnn oc lavgar tuennir skipholtt. oc haukholtt. jeta oc þorarinsstadir. ... Þetta gaf þorarin rolfsson til runa stadar þa er hann atti horsholt [laxar gliufur] oll norðr frá kaldbakzlandi. skal sa þo er j horkzhollte byr fa ij. menn til safnzz [um kall] bakzheidar med runamonnum huertt haust thil allra logretta.” DI II 665-666 1382-91: Máldagi kirkjunnar: “a heimaland allt oc kaldbak oc Þorarinsstadi og Forsiä og skal þar greida af ij merkur fatækum monnum hinum skyllidustum af ætt Arnsteins. Skal Hrunastadur fa til vidu vr skogum stadarins til fiarhwsa. enn ef norrænn vidur er til lagdur þorarinstada þa falli af landzleigu. Grafarkirkia liggur til saungs j Hruna oc Langholt hid efra. Hrafnkielstader oc Hellisholtt. Backi og Brydiuholtt oc Berghylur. kaldbakur. Horksholtt. Laxardalur. Solheimar. Tiunder liggia til Hruna af Þessum fyrnefndum bæium. nema Grof oc langholtti half. Af þessum bæium er oc tiund j Hrunaseliu badum oc Jsabacka. Lysitollar aller eru til Hruna vr heimabingum oc af Backa. og aller vr Grafar þingumm. Groptur er j Hruna af ollum þessum bæium sem fyrr eru nefnder. og þessum til logdum Kogsvatn oc Laugar tuennar. Skipholtt. Haukholt. Eta oc Þorarinsstader. ... Þetta gaf Þorarin Hrolfsson til Hrunastadar. Laxargliufur oll norður j frá Kaldbakzlandi. skal sa þo er j Haurksholtti byr fa ij menn til safns med Hrunamonnum a Kaldbaksheijdar huert haust til allra logrietta” 1397 Máldagi kirkjunnar DI IV 43-44 [um 1400]; Máldagi kirkjunnar. DI VI 38-39 c.1452 “Jtem lagde byskup Gottskalk j sinne visitatione [hálfkirkjunni í Miðfelli] eitt kugillde fra Runa oc sira Jon Jonsson afhennde”; Máldagi kirkjunnar DI IV 45 1461: “Stefna lesinn fyrir kirkjudyrum í Hruna.” DI V 238 4.9.1461: “Andrés Grænendingabiskup veitir junkæra Þorleifi Björnssyni Hrunastað med ollum sijnum peningum ... præter portionem Ecclesie” DI V 240 19.3.1483: “Jörðin Berghylur er í Hrunakirkjusókn.” DI VI, 476 1488: Berghylur gefinn Hrunakirkju. DI VI, 647-48. [1491-1518]: Máldagi kirkjunnar DI VII, 44. 7.5.1493: Jörðin Hellisholt í Hrunamannahreppi er í Hrunasókn. DI VII, 177. 1557: Lýsing landamerkjia Kaldbaks, Hruna og Hörgholts. DI XIII, 195-197. Höfðingjasetur frá um 1195. Hjáleigur 1709, Skrautás, Lambhús, Launfit og Hrunakrókur allar í eyði og Ás í byggð. JAM II, 257-259.

1922: Tún 5,8 ha, rúml. 1/2 slétt, garðar 21 arar.” Nokkur hluti landsins er lágir ásar og hæðardrög með vallandsigróðri. Ágætt beitiland, bæði vetur og sumar. Anar hluti landsins er flatlendi og að hluta votlendi. - Hrunavöllur. - Þar er vetrarþétt góð, einkum fyrir hross, og talið snjólétt. Gnægð er að þurru og auðunni ræktunarlandi. Engjar voru þýfðar og blautar í vætutíð, víðlendar, en ekki að sama skapi grasgefnar.” SBI, 235

ÁR-312:001 *Hruni* bæjarhóll bústaður

Heimildir: Túnakort 1922

ÁR-312:002 heimild um kirkju

HRUNI (Á) -Maríu, Tómasi eb, Þorláki, Katrínu mey

[aq. 1191: Hruna-Gunnar prestur Bjarnason bjó þar?; IA 22, 62, 120, 180, 324; Prestssaga Guðmundar, Bsk I, 441 - ekkert sem bendir til þess utan nafnið]

?1185-1225: Þorvaldr prestur Gizurason býr þar; Guðmundarsaga dýra, Haukdælapátr, Sturl, 155-156, 193; sbr. Prestssaga Guðmundar, Sturl, 172, Íslendinga saga, Sturl, 288 [í allra síðasta lagi frá 1198]

c. 1200: Kirknaskrá Páls, DI XII 7

[1331]: Hruna.

Kirkia j hrana er helgud sælli gudz modur marie oc hinum heilaga tomasi erchibiskupi oc hinum helga þorláki biskupi oc hinne helgu mey katrijnu.

hvn a heima lannd allt oc kaldbak oc þorarinzstadi til forsia. oc skal þar greida af ij merkur fatækum manni einum skyllidustvm af ætt arnsteins. skal af runa stad fa til vidu vr skogvm stadarins til fiarhusa. enn ef norrænn vidur er til lagdur þorarinstada. þa falle af landz leigu.

Grafar kirkia liggur thil songs j runa. lann[g]holtt hid efra. rafnkelzstadir oc hellisholtt. backi oc brydiuholtt oc berghylur oc kaldbackur. horgzholtt. oc laxardalr oc solheimar.

Tijvnndir liggia til runa af þessum fyrr nefndum bæivm nema grof oc half j lanngaholtti.

af þessum bæum er oc tijvnd j runa selium badum oc jsabacka.

lysitollar allir eru til runa. vr heima þingum oc af backa enn hálfur vr grafar þingum.

Groptur er j runa af þessum ollum bæium. sem fyrr eru nefndir oc þessvm thil. kogsvatnn oc lavgar tuennir skipholtt. oc haukholtt. jeta oc þorarinsstadir.

kirkia j runa a fiogra vetrvnga eldi j langholt. skal sa vid taka er þar byr at Michaelz messu. oc annast thil fardaga. og abyrgist sem log votta.

runa kirkia a ok veidi I laxa litlu I daga j huerri viku. vt j laxär os fra vppspretum. skal sa er runa kirkiu a. kiosa mariu mesu sijdare hueria daga er hann vill hafa þaug missere.

stadurinn j runa ä oc torfskurd j backa lannd. ä torfmyre suo sem hun þarf til elldividar oc fiogra hesta beit medann torfverk eru hofd.

stadurinn a oc beit j horkzholtt tuo manadi aullu fie. j annat maal sijdan lomb eru færd fra saudum.

þessa ä runi skoga. hellirs skoga. alftavollu. þorsteinzhofda. mariuhrijs oc knausa med ollum fornnvm vmm merkium.

Þessi er kennimanna skyld i runa presta tueggia oc messu diaknns.

Þetta a runa kirkia j kuikfie. x. kugilldi saudfiar. oc x. kugilldi nauta. hesta iij. kugillda. oc merross iij. kugilld. rva kirkia ä vj hundrud jnnan veggjar j bulutum. mä þad greida j reckiuklædum. j mat oc heyvum oc husbunadi oc odru þuij sem þarf ad hafa oc virda thil frijdz.

Þetta er j kirkiu skruda. fimm presta messu fot. oc ij dalmaticur. sloppar. iij. kanntara kapur. ij. oc messu fata stack. viij. alltaris klædi oc dukar ij glitadir. kalekar ij oc stendur annar vj. aura enn annar ij ortugar hinnz ix eyris. oc gylldr. vj. merkur vax oc reykelzis. aspiciensbokur iij. er taka xij. manadi. iiij. lesbækur. er taka xiiij. mänadi. gudzspialla bokr ij er taka xij manadi gradall oc collectarius oc sequenciubok er taka xij manadi. ymnarius oc suffragium og capitularius alltarisbok. handbok. rijm. ij. oc ärtijda skra. dauidz salltare oc mariu psalltara. mariu saga. og kross sogor badar oc vppreistar saga. jons saga postula. clemens saga. formæle. ceciliu saga. Marie jartegnir a latinu. Glodarker. glergluggar þrijr. kerttistikur. iiij. rodukrossar tveir smellder. oc þrijr hinir. Mariuskriptt. ein gylld ok onnur skriptt steind. su sem a er vppreistar sagha. fonz vmmbunadur oc lysisker. skrijn oc tiold vmm hverfis kirkiu. oc jarnstika stor. þrijr lectarar. merki ij. kluckur. vij. paska kerti af tre. ampli. kirkiu las. munnlog. ejrn stoll. oc vatzketill. elldberi. kerttastockur. oblatu budkar. iij. handklædi. iiij. messv fata kista. krismaker. slikis steinn.

Þetta gaf þorarinn rolfsson til runa stadar þa er hann atti horsholt [laxar gliufur] oll norðr frá kaldbakzlandi. skal sa þo er j horkzhollte byr fa ij. menn til safnzz [um kall] bakzheidar med runamonnum huertt haust thil allra logretta. Máld DI II 665-666

1382-91: a heimaland allt oc kaldbak oc Þorarinsstadi og Forsiä og skal þar greida af ij merkur fataekumm monnum hinum skyllidustum af ætt Arnsteins. Skal Hrunastadur fa til vidu vr skogum stadarins til fiarhwsa. enn ef norrænn vidur er til lagdur þorarinstda þa falli af landzleigu.

Grafarkirkia liggur til saungs j Hruna oc Langhollt hid efra. Hrafnkjeldstader oc Hellishollt. Backi og Brydiuhollt oc Berghylur. kaldbakur. Horkshollt. Laxardalur. Solheimar.

Tiunder liggia til Hruna af þessum fyrnefundum bæium. nema Grof oc langholli half.

Af þessum bæium er oc tiund j Hrunaselium badumm oc Jsabacka.

Lysitollar aller eru til Hruna vr heimþingum oc af Backa. og aller vr Grafar þingumm.

Groptur er j Hruna af ollum þessumm bæium sem fyrr eru nefnder. og þessumm til logdum Kogsvatn oc Laugar tuennar. Skipholli. Haukholt. Eta oc Þorarinsstader.

kirkia j Runa a fiogra vetrunga eldi j Langhollt. skal sa vid taka er þar byr ad Michaelsmessu oc annast til fardaga oc abyrgiazt sem log votta.

Runa kirkia a [veiði í Laxá, torfskurð, beit, skóga]

Þessi er kiennimanna skyld i Hruna. presta tveggia oc messudiaknns.

Þetta gaf Þorarinn Hrolfsson til Hrunastadar. Laxargliufur oll norður j frá Kaldbakslandi. skal sa þo er j Haurksholli byr fa ij menn til safns med Hrunamonnum a Kaldbaksheijdar huertt haust til allra logretta

Enn slyka peninga sem sira Svarthofdi tok j stadarspioll logdust til ad giaura ad stadnum. er hann nv kvittur fyrer þa bot sem hann hefur lagt a stadinn

portio Ecclesie oreiknad vjc oc xv aurar

1397 Þetta hefr aukist vmm þat fram sem j Maldaga herra Michels stendur

gafst hestur oc kyr medann sira Oddur var. fiell nidur firir stadarbot oc iije af stadarspiollumm. er metinn var vj hundrada bot a stadnum. er hann hafdi bata latid

medan sira Þordur hiellt gafust vj ær oc kyr. hundrad j haustlagi

[ornamenti] er Svarthofdi prestr lagdi til

portio Ecclesie vmm næstu ix ar fyrerfarandi xj hundrad; Máld DI IV 43-44 [um 1400]: Gamall maldage Hrunakirkju.

Suo mikid var virdt og lucktt er sera Andres tok enn sera Þordur liet laust stadnum j hrana.

xiiij kyr og ij am fätt j attatije asaudar.

xc j hrossum. vjc j metfie. forn Jnnstæda kirkiunnar. Jtem iijc j Bokum. Jtem vc j virdingagotze. Jtem iiijc voru. Jtem viijc j hafnarvodum og vtiju alna j huertt hundrad. Jtem xij sauder veturgamler. Jtem jc j slatrum. Jtem halftt annad hundrad j hafnarvodum voruvirdum. Jtem v manna messuklæde og eru ein sæmeleg og tuenn vel fær. tuenn miog vond. Jtem alltarisklæde þriu fær. Jtem viij dukar ovijgder. og þrijr j blämerkter. Jtem þriar kantarakapur er ein med pell slitin og forn. Jtem kaleikar tuejr og kerttestikur þriär og er ein stor standande. kirkiuketill. Baksturjarn. amplæ sacrarium munnlog.

mätust iije j stadarspioll medan sera Þordur var.

Jtem xiiij bækur fornar.

Jtem lagde sera Þordur til mork fyrer fyrnd a messuklædum. Máld DI VI 38-39 [AM 262 4to, bl. 39 'anno 1606 22 dag Januarij fanst þesse fyrskrifad[ur] hrana maldage a e[í]nni songbok j Skalhollte med gamallt skrif. enn vel læsiligt']

c.1452 Jtem lagde byskup Gottskalk j sinne visitatione [hálfkirkjunni í Miðfelli] eitt kugillde fra Runa

oc sira Jon Jonsson afhennde; Máld DI IV 45

1461: Stefna lesinn fyrir kirkjudyrum í Hruna; DI V 238

4.9.1461: Andrés Grænendingabiskup veitir junkæra Þorleifi Björnssyni Hrunastað með ollum síjnum peningum ... præter portionem Ecclesiæ; DI V 240

19.3.1483: Jörðin Berghylur er í Jrunakirkjusókn. DI VI, 476

1488: ... arne prestur snæbiarnarson officialis .... hefi unt ok gefit til heidrs allzvalldanda gudi. jungfru Marie hans signudu modur. hinum heilaga thome archiepiscopa cantuarensi. heilaga þorlaki ok blezadri katerine virgini jordina alla Berghyl. fimm hundrudum ok tuttugu at dyreika er ligger j ytra hrepp j Hruna kirkjusokn með aullum þeim gognum ok giædum sem greindri iordu fylger ok fylgt hefer at fornu ok nyiu til yztu ummerkia vit adrar iardir ok ek hefer fremzt eigandi at ordit. ok þar til fimm malnytu kugillde Marie ok stadnum i Hruna til fullrar eignar ok frials forrædis epter minn dag nema ek vile sialfr fyrr upp gefa. með þeim skilmala at sa sem greinda kirkju i Hruna helldr ok hefer til forrædis skal her a mot segia lata eina messu hvern midvikudag i hverri viku æfinliga af helgum anda at vidlogdum tveimur collectum af iungfru Marie ok aullum helgum. Enn ef nockurn tima kann nidr at falla saker einhverra naudzsynia eda ef ber adra helgi aa midvikudaginn suo eigi se sungin þessi skylldu messa. þa se sagdar tuær j annari viku. svo skulu ok tiundernar lukazt af reindre iordu æfinliga lika sem adr. Samþykki þessa mina gíof ok skilmala virduligr herra ok andaligr fader herra Magnus með gudz nad biskup I skalholti ... DI VI, 647-48 [AM Apogr. 2180 ex orig. Hrunakirkju]

[1491-1518]: Mariekirkia i hr[vna a] xx. kyr oc hvndrad tolfraett saudar. viij. hundrvd I gellvdm savdum. oc þar til enn gell fiar hvndrad.

Item xxij hundrud i hestum oc koplum. Máld DI VII, 44 [AM 257 4to; AM Apogr 2694]

7.5.1493: Jörðin Hellisholt í Hrunamannahreppi er í Hrunasókn. DI VII, 177.

21.7.1819: Reykjadalprestakall lagt niður og Tungufell gert að annexú frá Hruna; (PP, 83) [konungsbréf]

Heimildir: DI

ÁR-312:003 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1922

ÁR-312:004 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1922

ÁR-312:005 *Skrautás* bæjarstæði býli

1709: “Hjáleiga í Hrunatúni, liggur nú í eyði, hefur fyrrum byggð verið, en stundum í eyði eftir því sem staðarhöldurum hefur sýnst sjer haga, er annars gömul hjáleiga.” “Hjáleiga í Hrunalandi. ... Ekki er kunnugt um, að þetta kot hafi haft sérstakt land til umráða. ... Skrautás fór endanlega í eyði 1929.” segir í Sunnlenskum byggðum “Austan við Hruna er eyðibýlið Skrautás.” segir í örnefnaskrá

1922: Tún 1,27 ha 1/2 slétt, garðar 1,7 arar.

Heimildir: JÁM II, 257, Túnakort 1922; SBI, 236; Ö-Hruni, 1

ÁR-312:006 *Lambhús* bæjarstæði býli

1709: “Lambhús hefur önnur hjáleiga heitir í Hrunatúni, stundum hefur hún kölluð verið Miðhús, hefur ekki byggð verið í 16 ár, þángað til ýmist byggð verið eður í auðn.” Sennilega sama hjáleiga og síðar voru kölluð Toddar segir í Sunnlenskum byggðum “Sunnar og framar [en Kirkjulækur] var býlið Toddar, þar eru líka Toddaflatir.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: JÁM II, 258; SBI, 236; Ö-Hruni, 1

ÁR-312:007 *Launfit* bæjarstæði býli

1709: “Launfit hefur hjáleiga heitir í Hrunalandi, hefur í eyði legið nú í næstu 12 ár, er fyst byggð fyrir hjer um 80 árum, og lá oft og lengi í eyði þess á milli, eftir því sem staðarhaldaranum í Hruna þótti sjer haga, því kotið þrengir að staðnum.” Rústir sjást enn segir í Sunnlenskum byggðum

Heimildir: JÁM II, 258; SBI, 236

ÁR-312:008 *Hlaðgerðartraðir* örnefni traðir

“Vestan við bæinn er Steinshóll og Hlaðgerðartraðir ...” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Hruni, 1

ÁR-312:009 *Stekkjartún* örnefni stekkur

“Hjá Lækholti er Lokaflóð, norðar og nær bænum er Stekkjarás og Stekkjarskarð. Vestan í ásum er Stekkjartún. Vestan við það er Stekkjarholt.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Hruni, 1

ÁR-312:010 *Gamlistöðull* örnefni kvíar
“Sunnan við Litla-Leyni er Stöðulás og Gamlistöðull.” segir í örnefnaskrá
Heimildir: Ö-Hruni, 1

ÁR-312:011 *Orustulág* örnefni
“Norðan við Stöðulinn [010] eru Leyniásar og Kolbeinsflöt. Vestastur er Stóri-Leynisás, norðan við hann er Orustulág.” segir í örnefnaskrá
Heimildir: Ö-Hruni, 1

ÁR-312:012 *Skrautás-Stekkatún* örnefni stekkur
“Austan Skrautáss er Langamýri, Grjóthóll og Skrautás-Stekkatún ...” segir í örnefnaskrá
Heimildir: Ö-Hruni, 2

ÁR-312:013 *Seljadalslækur* örnefni sel
“Austan Skrautáss er Langamýri, Grjóthóll og Skrautás-Stekkatún, hjá því rennur Þverspynulækur (hann heitir mörgum nöfnum). Næst heitir hann Seljadalslækur, Stekkatúnlækur, þá Hyljalækur.” segir í örnefnaskrá
Heimildir: Ö-Hruni, 2

ÁR-312:014 *Stekkatúnlækur* örnefni stekkur
“Austan Skrautáss er Langamýri, Grjóthóll og Skrautás-Stekkatún, hjá því rennur Þverspynulækur (hann heitir mörgum nöfnum). Næst heitir hann Seljadalslækur, Stekkatúnlækur, þá Hyljalækur.” segir í örnefnaskrá
Heimildir: Ö-Hruni, 2

ÁR-312:015 *Borgardalur* örnefni
“Áföst við Moldás fyrir norðan Steinbogaás eru Hrafnabjörg. Borgardalur þar norður af.” segir í örnefnaskrá
Heimildir: Ö-Hruni, 2

ÁR-312:016 *Gamla-Stekkatún* örnefni stekkur
Engar staðsetningar í skrá.
Heimildir: Ö-Hruni BJ, 95

ÁR-312:017 *Veitutún* örnefni áveita
Engar staðsetningar í skrá.
Heimildir: Ö-Hruni BJ, 95

ÁR-312:018 *Veita* örnefni áveita
Engar staðsetningar í skrá.
Heimildir: Ö-Hruni BJ, 96

ÁR-312:019 *Lambhúsbalur* örnefni lambhús
Engar staðsetningar í skrá.
Heimildir: Ö-Hruni BJ, 96

ÁR-312:020 mannabein
“Tvö mannsbein, uppblásin í gamalli dys í Litluhólum rétt hjá Hruna, úr dys annarshvors þeirra Péturs Spons eða Jurens Finchs, sem þar voru dysjaðir 12. ág. 1539.”
Heimildir: MP: “Skýrsla” Árbók 1910, 81

ÁR-312:021 þjóðsaga
Þjóðsagan um dansinn í Hruna er ættuð héðan, og segja munnmæli að kirkjan hafi staðið á Hrunanum þangað til hún sökk með prestinn og söfnuðinn á jólanótt.
Heimildir: KK I, 135-136

ÁR-312:022 heimild um sel
[1331]: Máldagi kirkjunnar: “Tíjvndir liggja til runa af þessum fyrr nefndum bæivm nema grof oc half j lanngaholtti. af þessum bæum er oc tíjvnd j runa selium badum oc jsabacka. lysitollar allir eru til runa. vr heima þjngum oc af backa enn hálfur vr grafar þjngum.”

Heimildir: DI II 665-666

ÁR-312:023 heimild um sel

[1331]: Máldagi kirkjunnar: “Tíjvnndir liggja til runa af þessum fyrr nefndum bæivm nema grof oc half j lanngaholtti. af þessum bæum er oc tíjunnd j runa selium badum oc jsabacka. lysitollar allir eru til runa. vr heima þjngum oc af backa enn hálfur vr grafar þjngum.”

Heimildir: DI II 665-666

ÁR-312:024 heimild

“Bærinn í Hruna stendur hátt og ofan við hann er hæð sem nefnist Hruni og er víðsýnt þaðan. Fremst á hæðarbrún, beint fyrir ofan bæinn, er hústótt, allskýr u.þ.b. 8-9x3 m að innanmáli, og kann að hafa verið reist í varnarskyni að fornu.” “Jóhannes Helgason sýndi mér tóttina, og segir að hún nefnist Kirkjulág eða Kirkjulaut. Hún á að vera leifar kirkju sem kemur fram í þjóðsögunni um dansinn í Hruna.”

Heimildir: HP: “Hruni” Árnesingur V, 14nem

ÁR-313 Ás

Hjáleiga Hruna 1709 þá eina hjáleigan í byggð. Nýbýli: Skyggvir 1947. 1922: Tún, 5,37 ha, um 2/3 slétt, garðar 13,6 arar. “Meðaljörð að landrými. Landið að mestum hluta þurrlendi ásar, gott og skjólsamt sumarland. Ræktanlegt þurrlendi er lítið en gott og auðunnið. Samfeltt mýrlandi er ekki mikið og að mestu framræst. Engjar voru lélegar.” SBI, 237

ÁR-313:001 Ás bæjarhóll bústaður

Heimildir: Túnakort 1922

ÁR-313:002 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1922

ÁR-313:003 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1922

ÁR-313:004 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1922

ÁR-313:005 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1922

ÁR-313:006 gripir

Öxi frá miðöldum, mögulega víkingaöld, fannst í Ási

Heimildir: KEKH, 288

ÁR-313:007 *Hrunalaug* laug

“Volg laug er í Áslandi, kölluð Hrunalaug frá fornu fari. Laugin er friðlýst.” segir í Sunnlenskum byggðum

Heimildir: SBI, 237

ÁR-313:008 *Gömlufjós* örnefni fjós

Í túni.

Heimildir: Ö-Ás, 16

ÁR-313:009 *Lambhúslág* örnefni lambhús

Í túni.

Heimildir: Ö-Ás, 16

ÁR-313:010 *Vesturtraðir* örnefni traðir

Í túni.

Heimildir: Ö-Ás, 16

ÁR-313:011 *Kuðungur* heimild
Kofi í túni.
Heimildir: Ö-Ás, 16

ÁR-313:012 *Veita* heimild um áveitu
Í úthaga.
Heimildir: Ö-Ás, 16

ÁR-313:013 heimild um kvíar
Í úthaga. “Kýr og kindur voru mjólkaðar á stöðli við Stöðulás, sem er um 250 m frá bænum. Við er, að um 1936 var ennþá mjólkað þar. Rústir sjást þar ekki.” segir í svörum við spurningum.
Heimildir: Ö-Ás, 16; Ö-Ás svör við sp., 1

ÁR-313:014 *Stígur* örnefni leið
Í úthaga.
Heimildir: Ö-Ás, 16

ÁR-313:015 *Seljadalur* örnefni sel
Í úthaga.
Heimildir: Ö-Ás, 16

ÁR-313:016 *Ullarhvammur* heimild um þvottastað
Fyrir vestan bæinn. Samkvæmt svörum við spurningum var ullin þvergin þar og þurrkið, og er hvammurinn var Áslæk.
Heimildir: Ö-Ás, 16; Ö-Ás svör við sp., 2

ÁR-313:017 *Gamlastekkatún* heimild um stekk
Fyrir vestan bæinn. Þar var tóft en nú liggur þar vegur, segir í svörum við spurningum.
Heimildir: Ö-Ás, 16; Ö-Ás svör við sp., 2

ÁR-313:018 *Gapi* heimild um hesthús
“Gapi og Þristur voru hesthúskofar, sem búið er að slétta út, en hétu eftir hestum, sem þar voru.” segir í svörum við spurningum.
Heimildir: Ö-Ás svör við sp., 1

ÁR-313:019 *Þristur* heimild um hesthús
“Gapi og Þristur voru hesthúskofar, sem búið er að slétta út, en hétu eftir hestum, sem þar voru.” segir í svörum við spurningum.
Heimildir: Ö-Ás svör við sp., 1

ÁR-313:020 *Grímstún* heimild um býli
“Grímstún er nefnt eftir manni, sem bjó þar og Grímur hét, en ég veit ekki nánari deili á honum.” segir í svörum við spurningum.
Heimildir: Ö-Ás svör við sp., 1

ÁR-313:021 *Beinás* sögustaður
“Ásinn heitir Beinaás og ber nafn af bardaga, sem háður var þar í fyrndinni.” segir í svörum við spurningum.
Heimildir: Ö-Ás svör við sp., 1

ÁR-313:022 *Sólheimalaug* heimild um þvottalaug
“Sólheimalaut er alveg við Hyljalækinn og var notuð áður fyrir til þvotta frá Sólheimum.” segir í svörum við spurningum.
Heimildir: Ö-Ás svör við sp., 1

ÁR-313:023 heimild um ristur
Það var skorið heyturf og reiðingtorf í Torfamýri, en þetta gæti verið í landi Grafarbakka, segir í svörum við spurningum.

Heimildir: Ö-Ás svör við sp., 3

ÁR-313:024 *Keldubarð* heimild um mógrafir

“Mórin var aðallega tekinn á svonefndu Keldubarði. Þar voru um tveir metrar niður á góðan mó. Mórin var notaður til heimilisnota í Ási, en Hruni fékk einnig svolítið.” segir í svörum við spurningum.

Heimildir: Ö-Ás svör við sp., 3

ÁR-313:025 *Ásalækjarrjómabú* heimild

Dálitill hluti veggjanna stendur enn, þar var búið og starfað frá 1903-1926.

Heimildir: Ö-Ás svör við sp., 3

ÁR-314 Grafarbakki

30 hdr. 1528, 1686, 1709, 1847. Bændaeign Bænhús á jörðunni. [1331]: “liggur thil songs j runa ... backi” Máldagi Hrunakirkju DI II 665-666. 1382-91: “liggur til saungs j Hruna ... Backi” Máldagi Hrunakirkju DI IV 43-44. Eign Hrepphólakirkju 1382. 1528 selur Ógmundur Skálholtsbiskups Gröf í Áverjahreppi fyrir Grafarbakka. DI IX, 452. 1709 er Grafarbakasel eyðihjáleiga. Bakki upphaflega nafnið, notað í fornskjöllum. HP: Rannsókn og leiðrjettingar” Árbók 1923, 25 Hvammur byggt úr jörðinni 1929, skipt síðar í Hvamm I og Hvamm II, núbýli þaðan Garður. Grafarbakka skipt árið 1935 í Grafarbakka IA og IB, ásamt Grafarbakka II, nýbýli úr GII Laxárbakki, Hverabakki, Reykjabakki.

1709: “Tún jarðarinnar spillist árlega af uppblæstri og sandsgágni.” JÁM II, 247. 1921: Tún 7,5 ha um 2/3 slétt, garðar 44,8 arar. “Jörðin er landstór og landið grösugt. Nokkur hluti landsins er í Galtafellsfjalli, gott sumarland, grónar vallendisbrekkur og lægðardrög og skjól í öllum áttum. Meginhluti landsins er mýrlendi, Grafarbakavöllur. Engjar allgóðar og vetrarþétt góð á mýrinni. Völlurinn grasgefinn og þýfður, en talinn snjóléttur. Ræktunarland er gott, bæði þurrlendir mórar auðunnir og mýrlendi, sem liggur vel við uppþurrkun.” SBI, 239

ÁR-314:001 *Grafarbakki* bæjarhóll bústaður

Heimildir: Túnakort 1921

ÁR-314:002 heimild um bænhús

BAKKI Í HRUNAMANNAHREPPI (Á) (HRUNADÞING) - BÆNHÚS

[1331]: liggur thil songs j runa ... backi

Tijvndir liggja til runa af þessum fyrr nefndum bæivm

lysitollar allir eru til runa. vr heima þjngum ... enn hálfur vr grafar þjngum

Groptur er j runa af þessum öllum bæium. sem fyrr eru nefndir; Máld DI II 665-666 [Hruna]

1382-91: liggur til saungs j Hruna ... Backi

Tiunder liggja til Hruna af þessum fyrnefndum bæium

Lysitollar aller eru til Hruna vr heimaþjngum ... og aller vr Grafar þjngumm.

Groptur er j Hruna af öllum þessumm bæium sem fyrr eru nefnder; Máld DI IV 43-44 [Hruna]

Heimildir: DI

ÁR-314:003 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1921

ÁR-314:004 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1921

ÁR-314:005 gripir öskuhaugur

1867: “Annar hluti af PARI eða SPENNU úr kopar, hefir hjartarmyndaðan enda og 20 smágöt á hliðunum og auga að framan, sem krókurinn á parinu, er hefir verið á móti, virðist hafa gripið í. Parið er allt grafið með smágjörfum rósum, þó eigi gammallegum; það fannst þar í hól eða öskuhaug rétt hjá bænum [á Grafarbakka].”

Heimildir: Skýrsla FÍ II, 5-6

ÁR-314:006 *Grafarbakasel* bæjarstæði býli/sel

1709: “Selstöðu hefur jörðin einhverntíma brúkað (þó ekki í manna minni) í sínu eigin landi, þar sem en nú kallast Grafarbacka-sel. Þar hefur fyrir hjer um 50 árum sett sig maður niður til að búa, og var þar ekki hlut hálf ári og flutti sig þaðan aftur á móti vetri. Enginn veit með hvaða kostum hann hafi átt þar að búa. Síðan hefur þar ekki bygð verið. Væri og jörðunni til stórs ógagns, ef byggt væri, því þetta selstæði liggur mitt í högunum, og

standa þar nú fjárhús Grafarbyggðamanna.”

Heimildir: JÁM II, 247

ÁR-314:007 *Kvíalaut* örnefni kvíar
Engar nákvæmar staðsetningar í skrá, í túni.

Heimildir: Ö-Grafarbyggð

ÁR-314:008 *Lambhústún* örnefni lambhús
Engar nákvæmar staðsetningar í skrá, í túni.

Heimildir: Ö-Grafarbyggð

ÁR-314:009 *Hof* örnefni

Engar nákvæmar staðsetningar í skrá, í túni. “Þess við eg nú láta getið, er eg vissi ekki 1905, að í túninu á Grafarbyggð í Hrunamannahreppi er örnefni, sem heitir Hofin. Grafarbyggð stendur, eins og kunnugt er, á austurbakka Litlu-Laxár þar sem Gröf er vestanmegin hennar. Í gröf bjuggu höfðingjar í fornöld; Þorsteinn goði og Bjarni spaki, son hans, og hafa þeir ófað átt landið báðum megin árinna. Gátu þeir því haft hof sinn fyrir austan á. ekki er langt á milli; austurtúnið í Gröf og áin. En örnefnið Hofin eru á sjálfum árbakkanum gangvart Gröf, og þar fast við liggur gatan upp frá ánni, þó er sem beinast er farið frá Gröf að Grafarbyggð.”

Heimildir: Ö-Grafarbyggð; BJ: “Ýmsar greinar” Árbók 1910, 42-43

ÁR-314:010 *Fjósalaut* örnefni fjós
Engar nákvæmar staðsetningar í skrá, í túni.

Heimildir: Ö-Grafarbyggð

ÁR-314:011 *Réttarholt* örnefni rétt
Engar nákvæmar staðsetningar í skrá, í túni.

Heimildir: Ö-Grafarbyggð

ÁR-314:012 *Kvíadalur* örnefni kvíar
Engar nákvæmar staðsetningar í skrá, í úthaga.

Heimildir: Ö-Grafarbyggð

ÁR-314:013 *Selholt* örnefni sel
Engar nákvæmar staðsetningar í skrá, í úthaga.

Heimildir: Ö-Grafarbyggð

ÁR-314:014 *Torfamýri* örnefni rista
Engar nákvæmar staðsetningar í skrá, í úthaga.

Heimildir: Ö-Grafarbyggð

ÁR-314:015 *Tjaldás* örnefni tjaldstæði
Engar nákvæmar staðsetningar í skrá, í úthaga.

Heimildir: Ö-Grafarbyggð

ÁR-314:016 *Fornasel* örnefni sel
Engar nákvæmar staðsetningar í skrá, í úthaga.

Heimildir: Ö-Grafarbyggð

ÁR-314:017 *Hlöðubót* örnefni hlaða
Engar nákvæmar staðsetningar í skrá, í úthaga.

Heimildir: Ö-Grafarbyggð

ÁR-314:018 *Torfholt* örnefni rista
Engar nákvæmar staðsetningar í skrá, í úthaga.

Heimildir: Ö-Grafarbyggð

ÁR-314:019 *Lambhúsmýri* örnefni lambhús

Engar nákvæmar staðsetningar í skrá, í úthaga.

Heimildir: Ö-Grafarbakki

ÁR-314:020 *Stöðull* örnefni kvíar

Engar nákvæmar staðsetningar í skrá

Heimildir: Ö-Grafarbakki BJ, 100

ÁR-314:021 bæjarstæði býli

“Nýibær. Öðru nafni Bjarnastaðir að ég tel víst, vegna þess að sama fólk býr í Nýjabæ 1773 og 75 og á Bjarnastöðum 1777 ... Annars hef ég hvergi séð eða heyrt þessi bæjarnöfn í þessari sveit, og svo veit ég ekki, hvar þetta býli hefur verið, þó ég telji mig hafa líkur fyrir, að í Grafarbyggðalandi hafi það verið, og þá helst í þýfunum sunnan jarðfalla, þar sáust lengi húsarústir.”

Heimildir: Gestur Oddleifsson: “Eyðibýli í Hrunamannahreppi” Heimir, 2

ÁR-314:022 heimild um leið

“En örnefnið Hofin [009] eru á sjálfum árbakkanum gangvart Gröf, og þar fast við liggur gatan upp frá ánni, þó er sem beinast er farið frá Gröf að Grafarbakka.”

Heimildir: BJ: “Ýmsar greinar” Árbók 1910, 42-43

ÁR-314:023 heimild um vað

“En örnefnið Hofin [009] eru á sjálfum árbakkanum gangvart Gröf, og þar fast við liggur gatan upp frá ánni, þó er sem beinast er farið frá Gröf að Grafarbakka.”

Heimildir: BJ: “Ýmsar greinar” Árbók 1910, 42-43

ÁR-314:024 *Hrafnkelsleiði* örnefni

“Í Grafarbaka-landi, fyrir austan túnið, eru rjett við vagnbrautina á milli Grafarbakka og smjörbúsins þar fyrir austan, við Áslæk, tveir smábalar eða þúfur á melholti. Heitir önnur þúfan Hrafnkelsleiði og er sagt að þar sje jarðaður Hrafnkell sá, sem Hrafnkelsstaðir eru kendir við, en í hinni þúfunni á að vera hundur hans.”

Heimildir: MP: “Smávegis” Árbók 1924, 57-58

ÁR-315 Gröf

Jarðadýrleiki óviss 1709, Skálholtskirkjueign. 1331: Jörðin nefnd í máldaga Hrunakirkju. DI II, 665-666. 1519: Jörðin nefnd í dómi. DI VIII, 679. 1709 er eyðihjáleiga Grafargil. Gröf og Högnastaðir óskipt land til 1929, Ö-Högnastaðir, I. Nýbýli úr Grafarlandi: Hvammur, Laxárlíð og Sunnuhlíð.

1709: “Tún jarðarinnar spillast árlega af Litlu-Laxá, sem það brýtur meir og meir, svo og er stekkatúnið að miklu leyti afbrotið.” JÁM II, 246. 1921: Tún 7,1 ha, garðar 27,64 arar. “Jörðin er landlítil. Meiri hluti landsins er blaut mýri. Heldur lélegt land, bæði til beitar og slægna. Nokkur hlut landsins eru þurrir móar, gott og auðunnið ræktunarland. Meðfram Litlu-laxá eru grösugir hvammar, þar sem skiptast á vallendisbakka og mýrardrög, undir skjólgóðum brekum. Ágætt sumarland fyrir allan fénað. Engjalönd voru rýr.” SBI, 254

ÁR-315:001 *Gröf* bæjarhóll bústaður

Heimildir: Túnakort 1921

ÁR-315:002 heimild um útkikja

Mannabein komu upp þegar grafið var fyrir núverandi fjósi á flatlendingu austan við bæinn.

GRÖF Í HRUNAMANNAHREPPI (Á) -Péttri (HRUNAPING) - HÁLFKIRKJA

[1331]: Grafar kirkia liggur thil songs j runa. Tijvndir liggia til runa af [upptöldum] bæivm nema grof lysitollar allir eru til runa. vr heima Þijngum ... enn hálfur vr grafar Þijngum

Groptur er j runa af þessum ollum bæium. sem fyrr eru nefndir ; Máld DI II 665-666 [Hruna]

1382-91: Grafarkirkia liggur til saungs j Hruna.

Tiunder liggia til Hruna af þessum fyrnefndum bæium. nema Grof oc langholli half.

Lysitollar aller eru til Hruna vr heimapijngum. og aller vr Grafar þijngumm.

Groptur er j Hruna af ollum þessumm bæium sem fyrr eru nefnder; Máld DI IV 43-44 [Hruna]

1382-91: aa eina kv

portio Ecclesie su sem falled hafde vmm xx ár reiknadist xvij aurar

fiell nidur af portione viijc firir kirkiu vppgiaurd

1397 Þetta til aukist sydann gierdizt maldagi herra Michels [kvikfé og ornament]

portio Ecclesie vmm næstu ix ár vij hundrud ov mork

forn portio meðann Jon Biarnason hafði buid vmm xx ár ix hundrad; Máld DI IV 44-45
{ 1598: Hálfkirkja; AM 263 fol. bl. 49}

Heimildir: ÞG: "Rannsókn á svonefndi Lögrétta að Gröf í Hrunamannahreppi" Árbók 1962,102

ÁR-315:003 heimild um túngarð

Á túnakorti segir að túnið sé girt með torfgarði með vír ofan á fyrir ofan bæinn.

Heimildir: Túnakort 1921

ÁR-315:004 heimild um brunn

Á túnakorti segir að brunnur sé í hlaði.

Heimildir: Túnakort 1921

ÁR-315:005 *Grafargil* bæjarstaði býli

1709: "Í Gili hret bygðargrey, sem byggt var um þriggja ára tíma hjá gili einu í Grafarengjum, heitir Grafargil, var gjört til verja þann hluta engjanna, þar bjó öregi, sem annars var sveitapurfi, og hafði þar eina kú. Afgjaldið var ekkert af býlinu, og lagðist þó í eyði, er skeð fyrir nokkrum og 40 árum. Engin er von, að þetta býli upp aftur byggist."

Heimildir: JÁM II, 246

ÁR-315:006 *Lögrétta* örnefni

Engar nákvæmar staðsetningar í skrá, í túni vestan heimreiðar. "Þarna var að sjá stórar þúfur í óreglulegum hnapp og í breiðum skákum, sem mynduðu ferhyrning út frá honum. Austan við var vallgróin tóft, breið og ávöl. Allt var þetta efst á lágum og næstum kringlóttum hól í túninu vestan heimreiðarinnar. ... Þúfnaklasinn hefur gengið undir nafninu Lögrétta ... Gröf var þingstaður öldum saman. Er þegar talað um hann í heimildum frá byrjun 16. aldar."

Þinghúsið var síðast í húsi heima við bæ, og er þar nú flatlendi og hafa komið upp mannabein þegar grafið hefur verið í það ss. þegar nýlegt fjós var byggt, og vill ÞG geta þess til að kirkjan hafi verið notuð sem þinghús. Þarna fannst gerðið og tóft sem virðast frá sama tíma og var nokkuð af beinum í tóftinni en þar er ekki sýnilegt gólfslag og ljóst var hún hefur verið án varanlegrar yfirbyggingar. Ekkert endir frekar til þess að þarna hafi verið þingstaður, og vil ÞG ætla að þarna hafi verið kvíar og heygardur sem síðar hafi verið útbúin til þinghalds.

Heimildir: Ö-Gröf, 22; ÞG: "Rannsókn á svonefndi Lögrétta að Gröf í Hrunamannahreppi" Árbók 1962,100-113

ÁR-315:007 *Völugerði* örnefni

Engar nákvæmar staðsetningar í skrá, í túni.

Heimildir: Ö-Gröf, 22

ÁR-315:008 *Stöðull* örnefni kvíar

Engar nákvæmar staðsetningar í skrá, í túni.

Heimildir: Ö-Gröf, 22

ÁR-315:009 *Fjósakinn* örnefni fjós

Engar nákvæmar staðsetningar í skrá, í túni.

Heimildir: Ö-Gröf, 22

ÁR-315:010 *Fornufjós* örnefni fjós

Engar nákvæmar staðsetningar í skrá, í túni.

Heimildir: Ö-Gröf, 22

ÁR-315:011 *Þinghúsfít* örnefni þingstaður

Engar nákvæmar staðsetningar í skrá, í túni.

Heimildir: Ö-Gröf, 22

ÁR-315:012 *Laugaveita* örnefni áveita

Engar nákvæmar staðsetningar í skrá, í túni.

Heimildir: Ö-Gröf, 22

ÁR-315:013 *Stöðulhvammur* örnefni kvíar
Engar nákvæmar staðsetningar í skrá, í úthaga.
Heimildir: Ö-Gröf, 22

ÁR-315:014 *Vörðuásar* örnefni
Engar nákvæmar staðsetningar í skrá, í úthaga.
Heimildir: Ö-Gröf, 22

ÁR-315:015 *Ferðamannað* örnefni vað
Vað á Litlu-Laxá.
Heimildir: Ö-Gröf, 22

ÁR-315:016 *Stekkjartún* örnefni stekkur
Engar nákvæmar staðsetningar í skrá.
Heimildir: Ö-Gröf, Hvammur og Högnastaðir

ÁR-315:017 *Gálgaklettur* örnefni aftökustaður
Engar nákvæmar staðsetningar í skrá.
Heimildir: Ö-Gröf, Hvammur og Högnastaðir

ÁR-316 Högnastaðir

Upphaflega hjáleiga frá Gröf, tekið undan jörðinni fyrir 1709, Skálholtseign. Gröf og Högnastaðir óskipt land til 1929, Ö-Högnastaðir, 1. Ekki búið á Högnastöðum frá 1964, árið 1970 var landi skipt upp í Högnastaði I og II. Ásland nýbýli.

1921: Tún 3,1 ha, 1/2 slétt, garðar 16,58 arar. “Jörðin er í meðallagi stór að landrými, og nær landið austan frá Litlu-Laxá vestur að Hvítá. Að miklum meiri hluta er landið blaut mýri, en nokkurt þurrlandi þó í grösugum ásum, bæði heima við bæinn og vestur undir Hvítá. Þurrir bakkar eru einnig meðfram ánni. Engjar voru allgóðar, einnig vetrarþétt á mýrinni. Sumarhagar voru lélegir. Ræktunarland lítið sem ekkert, nema á framræstum mýrum.” SBI, 250.

ÁR-316:001 *Högnastaðir* bæjarhóll bústaður
Heimildir: Túnakort 1921

ÁR-316:002 heimild um útihús
Heimildir: Túnakort 1921

ÁR-316:003 heimild um útihús
Heimildir: Túnakort 1921

ÁR-316:004 heimild um útihús
Heimildir: Túnakort 1921

ÁR-316:005 heimild um mógrafir
“Mór var tekinn í Rimanum, í bakka Litlu-Laxár. Mótak þar var nothæft, en ekki gott.” segir í örnefnaskrá
Heimildir: Ö-Högnastaðir, 2

ÁR-316:006 *Stekkatún* örnefni stekkur
“Vestur af túni er Stekkatún (Stekkjartún á uppdrætti). Á leið frá bæ í Stekkatún var Stöðull við túnhliðið.” segir í örnefnaskrá
Heimildir: Ö-Högnastaðir, 2

ÁR-316:007 heimild um kvíar
“Vestur af túni er Stekkatún (Stekkjartún á uppdrætti). Á leið frá bæ í Stekkatún var Stöðull við túnhliðið. Valdimar man, að kýr voru mjólkaðar þar á sumrin.” segir í örnefnaskrá
Heimildir: Ö-Högnastaðir, 2

ÁR-316:008 *Jónstóft* örnefni

“Á uppdrættinum er Stóratofa vestan við Bæjargróf fremst, og Jónstóft er innan til við grófina, en Valdimar man ekki eftir þeim nöfnum.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Högnastaðir, 3

ÁR-316:009 *Ljónastígslágar* heimild um leið

“Inn af Bæjargróf er Ljónastígur. Það er gata yfir Ásana. Ekki er vitað um skýringu nafnsins. Ljónastígur var hestagata, e.t.v. áður þjóðleið þarna yfir. Hvergi var greiðfært með hesta yfir Ásana nema þarna; varð að fara annaðhvort fram fyrir þá eða inn fyrir.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Högnastaðir, 3

ÁR-316:010 *Innrahús* heimild um fjárhús

“Suðvestur af Djúpaflagi er Fjárhúsmýri. ... Brúnin, sem myndaðist upp frá blautari mýrinni, var kölluð Sauðhúsbrún, og í henni, neðan við Fjárhúsmýri, var gamalt sauðahús frá Högnastöðum, kallað Innrahús.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Högnastaðir, 3

ÁR-316:011 *Selós* örnefni sel

“Frá Ósbotni rennur síðan Selós út í Hvítá, fyrst í suður og síðan vestur og þá norður eða norðvestur í Hvítá og myndað þannig stóra bugðu.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Högnastaðir, 4

ÁR-316:012 *Siggatættur* örnefni

“Skammt norður af Ósbotni [011] er svolítið holt í mýrinni, og þar eru merki um einhver hús. Þetta heitir Siggatættur, en engin sögn er um tilefni nafnsins.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Högnastaðir, 4

ÁR-316:013 varða

“Vörðuás nær þvert yfir landareignina og aðeins inn í Bryðjuholtsland, en annars er hann allur í landi Högnastaða. ... Markavarða er fremst á honum og girðing þar yfir.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Högnastaðir, 5

ÁR-316:014 *Vörðuáshús* heimild um fjárhús

“Austan í Vörðuás voru fjárhús, kölluð Vörðuáshús. Þau voru frá Gröf fyrir skipti jarðanna, en eftir þau frá Högnastöðum.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Högnastaðir, 5

ÁR-316:015 *Breiðavað* heimild um vað

“Rétt áður en Selsós rennur í Hvítá, er Breiðavað á ósnum, fyrir austan tún á Ísabakka. Þarna var áður vað.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Högnastaðir, 6

ÁR-316:016 *garðlag* landamerki

“Markagarður var hlaðinn, bæði sunnan Selóss og frá honum út í Hvítá.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Högnastaðir, 6

ÁR-316:017 *Vaðmálahver* hver þvottastaður

“Áin rennur það alveg með, og eru sandeyrar suðaustur af hólnum, en hann er upphækkaður. Fremstur og stærstur er Vaðmálahver. Það er mikill hver í klöpp, nokkuð djúpur, og 4-5 metrar í þvermál. Þar voru voðir þvegnar áður fyrir.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Högnastaðir, 7

ÁR-316:018 *Draugahver* örnefni

“Í mýrinni var einn hver, Draugahver, og er hann nú alveg við bæjardyr í Hvammi II. Kerling ein í Reykjadal öfundaði bóndann á Laugum af því að hafa hver. Hún vakti því upp draug í kirkjugarðinum og sendi hann í Hverahólma að dækja hver. Er draugsi var lagður af stað með hverinn, ljómaði dagur, og hann sökk með byrgði sína og er hverinn síðan, þar sem fyrir er sagt.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Högnastaðir, 8

ÁR-317 Hellisholt

20 hdr 1566. 1709: 20 hdr með hjáleigunni Hellisholtakoti. Bænhús á jörðunni. [1331]: “kirkia liggur thil songs j runa ... hellishollt.” Máldagi Hrunakirkju DI II 665-666. 1382-91: “liggur til saungs j Hruna ... Hellishollt.” Máldagi Hrunakirkju DI IV 43-44. 1566: Jörðin gefin í próventu. DI XIV, 459. Flúðir í landi H frá 1929. Nýbýli í landi Flúða Varmalækur, Laugarland, Bjarkarhlíð, Varmaland, Straumur, Steinahlíð, Grund, Akurgerði, Silfurtún og Brún.

1920: Tún 4,3 ha, um 1/3 slétt, garðar 10 arar. “Jörðin er í meðallagi að landrymi og landið sem mest að jöfnu og þurrlendi og votlendi. Sumarhagar eru sæmilega góðir, en vetrararbeit rýr. Engjar voru taldar lélegar. Ræktunarland er gott bæði á þurru mólendi og á framræstum mýrum, sem liggja vel við.” SBI, 268.

ÁR-317:001 *Hellisholt* bæjarhóll bústaður

Heimildir: Túnakort 1920

ÁR-317:002 heimild um bænhús

HELLISHOLT Í HRUNAMANNAHREPPI (Á) (HRUNAÞING) - BÆNHÚS

[1331]: kirkia liggur thil songs j runa ... hellishollt.

Tíjvndir liggja til runa af þessum fyrr nefndum bæivm

lysitollar allir eru til runa. vr heima þjngum ... enn hálfur vr grafar þjngum

Groptur er j runa af þessum ollum bæium. sem fyrr eru nefndir; Máld DI II 665-666 [Hruna]

1382-91: liggur til saungs j Hruna ... Hellishollt. Tiunder liggja til Hruna af þessum fyrnefndum bæium

Lysitollar aller eru til Hruna vr heimþjngum ... og aller vr Grafar þjngumm.

Groptur er j Hruna af ollum þessumm bæium sem fyrr eru nefnder; Máld DI IV 43-44 [Hruna]

Heimildir: DI

ÁR-317:003 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1920

ÁR-317:004 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1920

ÁR-317:005 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1920

ÁR-317:006 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1920

ÁR-317:007 heimild um brunn

Á túnakorti segir að brunnur hafi verið utan túns.

Heimildir: Túnakort 1920

ÁR-317:008 *Hellisholtakot* bæjarstæði býli

1709: 4 hdr. Fór í eyði um 1778.

Heimildir: JÁM II, 248; SBI, 268

ÁR-317:009 heimild um traðir

“Norður úr túninu liggja traðir.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Hellisholt, 1

ÁR-317:010 *Gamligarður* heimild

“Norður úr túninu liggja traðir. Fyrir austan þær heitir Birnir, stór klettur. Framan undir honum heitir Kinn; þá norðan við hana Gamligarður, þá í túngarðinum Lambhúsklettur.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Hellisholt, 1

ÁR-317:011 *Lambhúsklettur* örnefni lambhús

“Norður úr túninu liggja traðir. Fyrir austan þær heitir Birnir, stór klettur. Framan undir honum heitir Kinn; þá norðan við hana Gamligarður, þá í túngarðinum Lambhúsklettur.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Hellisholt, 1

ÁR-317:012 *Ullarhól* örnefni þvottastaður
“Þá nær bænum Harðhaus, þá heim við bæinn Ullarhól og Réttarhóll ...” segir í örnefnaskrá
Heimildir: Ö-Hellisholt, 1

ÁR-317:013 *Réttarhóll* örnefni rétt
“Þá nær bænum Harðhaus, þá heim við bæinn Ullarhól og Réttarhóll ...” segir í örnefnaskrá
Heimildir: Ö-Hellisholt, 1

ÁR-317:014 *Gamlastekkjartún* örnefni stekkur
“Fyrir norðan túnið heitir Skúti, stór klettur, norðan við hann heitir Skútaflöt, og við lækinn Hellisholtalæk heitir Gamlastekkjartún.” segir í örnefnaskrá
Heimildir: Ö-Hellisholt, 1-2

ÁR-317:015 *Bólklettur* örnefni
“Þá heita Krókar, heimast í Austurmýri, þá stakur klettur, sem heitir Einbúi, þá Bólklettur rétt við túnið ...” segir í örnefnaskrá
Heimildir: Ö-Hellisholt, 2

ÁR-317:016 gata leið
“Austan undir þeim [Nónás] heitir Sundaflöt, þar liggja göturnar að Miðfelli, þar heitir Götuklettur.” segir í örnefnaskrá
Heimildir: Ö-Hellisholt, 2

ÁR-317:017 *Borgardalur* örnefni
“Fram undan þeim [016] heita Þverbrekkur, þar vestar heitir Heiði. Vestan undir þeim (svo) Borgardalur og Kringlumýri.” segir í örnefnaskrá
Heimildir: Ö-Hellisholt, 2

ÁR-317:018 *Kotholt* örnefni
“Þar vestur af [017] Markamýri; þar er Markatjörn og Markaklettur. Þar upp af er Stökkumýri, austan við hana er Klettholt, norðanvert við það er Sprengur, þá Kotholtskelda, þá Kotholt.” segir í örnefnaskrá
Heimildir: Ö-Hellisholt, 2

ÁR-317:019 *Hjallanef* örnefni
“Þar vesta [018] er Skammagil og Hjallanef.” segir í örnefnaskrá
Heimildir: Ö-Hellisholt, 2

ÁR-317:020 *Gerði* örnefni
Engar staðsetningar í skrá.
Heimildir: Ö-Hellisholt, 24

ÁR-317:021 *Glampi* bæjarstæði bústaður
Engar staðsetningar í skrá, einsetukofi áður.
Heimildir: Ö-Hellisholt b, 24

ÁR-318 *Miðfell*

60 hdr 1709, með hjáleigunum Dalbæ og Götu. Útkirkja á jörðunni. 1382-91: “[til Hrepphóla] halfur lysitollur vr Midfelli oc Langhollti nedra oc Vnnarholli.” Máldagi Hrepphóla DI IV 45-46. 1382-91: “aa eina kv” 1397 “Þetta hefer tillagizt sydann maldagi herra Michels var skrifadur [önnur kýr og ornamenti] portio Ecclesie vmm xvj ar næstv ccc oc x aurar” c.1452 “Jtem lagde byskup Gottskalk j sinne visitatione eitt kugillde fra Runa oc sira Jon Jonsson afhennde” DI IV 45 Nýbýli eru Miðfell III byggt úr landi MII, og Miðfell IV og V byggð úr landi MI.

1920: Austurbær: Tún 5,16 ha, um 2/3 slétt, garðar 11,7 arar. Vesturbær: Tún 4,23 ja, 2/3 slétt, garðar 12,3 arar. Miðfell I: “Að landrými er þetta meðaljörð. Að meiri hluta er landið blaut mýri. Er það sémilegt beitiland á veturnum og slægjur voru þar allgóðar, einkum með svonefndu Miðfellsgili. Er þar grasgefið og sémilega þurrlegt til heyskapar, en mjög þýft. Sumarhagar fyrir málnytupening voru mjög takmarkaðir áður en

ræktun hófst. Ræktunarland er lítið sem ekkert, annað en á framræstu votlendi. Þessi jörð og Miðfell II eiga saman land uppi á Miðfellsfjalli, ofan eggja.” Miðfell II: “Jörðin er í meðallagi stór og að meiri hluta blaut mýri. Er það allgott beitiland á vetrum. Engjar grasgefnað með Miðfellsgili, en þýfðar og erfitt að komast á þær vegna foraðsbleytu.” SI I, 270-271

ÁR-318:001 *Miðfell (austurbær)* bæjarhóll bústaður
Heimildir: Túnakort 1920

ÁR-318:002 heimild um útkirkja
MIÐFELL Í HREPPUM (Á) (HREPPHÓLAÞING) -Jóni post - HÁLFKIRKJA
1382-91: [til Hrepphóla] halfur lysisitollur vr Midfelli oc Langholtti nedra oc Vnnarholtti.
Groptur af ollumm þessum bæiumm; Máld DI IV 45-46 [Hrepphóla]
1382-91: aa eina kv
1397 Þetta hefer tillagizt sydann maldagi herra Michels var skrifadur
[önnur kýr og ornamentí]
portio Ecclesiae vmm xvj ar næstv ccc oc x aurar
c.1452 Jtem lagde byskup Gottskalk j sinne visitatione eitt kugillde fra Runa oc sira Jon Jonsson afhennde;
Máld DI IV 45
{1598: Hálfkirkja; AM 263 fol. bl. 49}
Heimildir: DI

ÁR-318:003 *Miðfell (vesturbær)* bæjarstæði býli
Heimildir: Túnakort 1920

ÁR-318:004 heimild um útihús
Heimildir: Túnakort 1920

ÁR-318:005 *Fjósatunga* örnefni fjós
Engar nákvæmar staðsetningar í skrá, í túni austurbæjar.
Heimildir: Ö-Miðfell, 26

ÁR-318:006 *Lambhúsbali* örnefni lambhús
Engar nákvæmar staðsetningar í skrá, í túni austurbæjar.
Heimildir: Ö-Miðfell, 26

ÁR-318:007 *Stekkjarholt* örnefni stekkur
Engar nákvæmar staðsetningar í skrá, í úthaga austurbæjar.
Heimildir: Ö-Miðfell, 26

ÁR-318:008 *Lambhúshóll* örnefni lambhús
Engar nákvæmar staðsetningar í skrá, í túni vesturbæjar.
Heimildir: Ö-Miðfell, 26

ÁR-318:009 *Tóftarhaus* örnefni
Engar nákvæmar staðsetningar í skrá, í úthaga vesturbæjar.
Heimildir: Ö-Miðfell, 26

ÁR-318:010 *Borgarhóll* örnefni
Engar nákvæmar staðsetningar í skrá, í úthaga vesturbæjar.
Heimildir: Ö-Miðfell, 26

ÁR-318:011 *Fjánhúsholt* örnefni fjárhús
Engar nákvæmar staðsetningar í skrá, í úthaga vesturbæjar.
Heimildir: Ö-Miðfell, 26

ÁR-318:012 *Kviaklettur* örnefni kvíar
Engar nákvæmar staðsetningar í skrá, í fjallinu ofan vesturbæjar.

Heimildir: Ö-Miðfell, 26

ÁR-318:013 *Einstígur* örnefni leið
Engar nákvæmar staðsetningar í skrá, í fjallinu ofan vesturbæjar.
Heimildir: Ö-Miðfell, 26

ÁR-318:014 *Byrgisás* örnefni
Engar nákvæmar staðsetningar í skrá, í fjallinu ofan vesturbæjar.
Heimildir: Ö-Miðfell, 26

ÁR-318:015 *Stígur* örnefni leið
Engar nákvæmar staðsetningar í skrá.
Heimildir: Ö-Miðfellshverfi BJ, 104

ÁR-318:016 *Gamlastekkatún* örnefni stekkur
Engar nákvæmar staðsetningar í skrá.
Heimildir: Ö-Miðfellshverfi BJ, 105

ÁR-318:017 *Stekkatún* örnefni stekkur
Engar nákvæmar staðsetningar í skrá.
Heimildir: Ö-Miðfellshverfi BJ, 105

ÁR-318:018 *Götukelda* örnefni leið
Engar nákvæmar staðsetningar í skrá.
Heimildir: Ö-Miðfellshverfi BJ, 105

ÁR-318:019 *Markgarður* örnefni
Engar nákvæmar staðsetningar í skrá.
Heimildir: Ö-Miðfellshverfi BJ, 106

ÁR-318:020 *Breiðagerði* örnefni
Engar nákvæmar staðsetningar í skrá.
Heimildir: Ö-Miðfellshverfi BJ, 106

ÁR-318:021 *Stöðulhús* örnefni kvíar
Engar nákvæmar staðsetningar í skrá.
Heimildir: Ö-Miðfellshverfi BJ, 106

ÁR-318:022 *Torfholt* örnefni rista
Engar nákvæmar staðsetningar í skrá.
Heimildir: Ö-Miðfellshverfi BJ, 106

ÁR-319 Gata

15 hdr 1709, hjáleiga Miðfells 1709: “Á túnið ber grjót og aur þess á milli úr tveimur lækjum. Engjar spillast og af Miðfells gili.” JÁM II, 250. 1920: Tún 4 ha um 1/3 slétt, garðar 11,2 arar. “Jörðin er í góðu meðallagi um landrými. Að öðrum þræði er landið blaut mýri, en að hinu þurrir móar og brekkur í vesturhlíðum Miðfells. Landið er allt gróið og allgóðir sumarhagar. Vetrararbeit var góð á mýrlendinu, en engjar voru lélegar og heyskapur reytingssamur. Ræktunarland er ágætt, bæði á þurrunum mómum og á framræstum mýrum.” SBI, 269

ÁR-319:001 *Gata* bæjarhóll bústaður
Heimildir: Túnakort 1920

ÁR-319:002 heimild um útihús
Heimildir: Túnakort 1920

ÁR-319:003 *Lambhúsballi* örnefni lambhús

Engar nákvæmar staðsetningar í skrá, í túni.

Heimildir: Ö-Gata, 27

ÁR-319:004 *Stöðull* örnefni kvíar

Engar nákvæmar staðsetningar í skrá, ofan við bæ.

Heimildir: Ö-Gata, 27

ÁR-319:005 *Torfholt* örnefni rista

Engar nákvæmar staðsetningar í skrá, ofan við bæ.

Heimildir: Ö-Gata, 27

ÁR-319:006 *Stekkatún* örnefni stekkur

Engar nákvæmar staðsetningar í skrá, ofan við bæ.

Heimildir: Ö-Gata, 27

ÁR-319:007 *Grænagerði* bæjarstæði býli

Engar nákvæmar staðsetningar í skrá, eyðibýli ofan við bæ. “Sigurdór nefnir þessi 3 eyðibýli, sem Gestur nefnir ekki: Grænagerði og Grænagerðiskot voru skammt fyrir neðan túnið í Töru í svokallaðri Brún og sáust glögg merki þess, bæði túngarður og tóftarbrot, þangað til það var jafnað niður með ýtu fyrir skömmu.”

Heimildir: Ö-Gata, 27; Heimir, 3

ÁR-319:008 *Grænagerðiskot* bæjarstæði býli

“Sigurdór nefnir þessi 3 eyðibýli, sem Gestur nefnir ekki: Grænagerði og Grænagerðiskot voru skammt fyrir neðan túnið í Töru í svokallaðri Brún og sáust glögg merki þess, bæði túngarður og tóftarbrot, þangað til það var jafnað niður með ýtu fyrir skömmu.”

Heimildir: Heimir, 3

ÁR-320 Dalbær

15 hdr 1709, hjáleiga Miðfells 1951 var jörðinni skipt upp í Dalbæ I og II. 1920: Tún 4,7 ha, 2/3 slétt, garðar 16,2 arar. “Jörðin er landlítill, en landið algróið og grasgefið. Að meiri hluta er landið blaut mýri, heldur lélegt land, bæði til beitar og slæгна. Nokkurt þurrlandi á jörðin í austurhlíðum Miðfells og á holtum með móagróðri hér og hvar í mýrinni. Sumarhagar voru litlir fyrir málnytupening, áður en ræktun kom til. Engjar voru allgóðar, einkum við svokallað Miðfellsgil, grasgefnar, en þýfðar. Ræktunarland er lítið, nema á framræstum mýrum, enda er mest allt votlendi jarðarinnar framræst, eftir að jörðinni var skipt.” SBI, 275

ÁR-320:001 *Dalbær* bæjarhóll bústaður

Heimildir: Túnakort 1920

ÁR-320:002 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1920

ÁR-320:003 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1920

ÁR-320:004 heimild um túngarð

“Rétt ofan við bæina eru eftir mörk hins gamla túngarðs.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Dalbær, 2

ÁR-320:005 *Leggjabú* heimild um leikvöll

“Rétt ofan við bæina eru eftir mörk hins gamla túngarðs. Þar hafa börnin frá bæjunum leikið sér að leggjum og haft bú sitt síðustu átta til nú áratugina.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Dalbær, 2

ÁR-320:006 heimild um brunn

“Vestan við hólinn [005] ofan í laut er hlið á túngarðinum, svokallað Brunnhlið, og upp af því eru nokkrir smáir hólar. Samkvæmt gömlum heimildum hét Brunnhliðið áður Brunnhlíð, sem er mjög eðlilegt, þar sem þarna í hliðinni var drykkjarvatn bæjanna leitt í brunn.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Dalbær, 2

ÁR-320:007 heimild um kvíar

“Austan og fyrir ofan Leggjabú [005] er Stöðulhúsklettur. Eins og nafnið ber með sér, voru kvíær mjólkaðar þar, þegar það tóðkaðist að færa frá.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Dalbær, 2

ÁR-320:008 *Hlöðubót* örnefni hlaða

“Við Innri-Helghól eru bæjarmörk milli Dalbæjar og Hellisholts, og liggja mörkin frá Helghól beint séð í Markastein í Hlöðubót.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Dalbær, 3

ÁR-320:009 heimild um fjárhús

“Sunnan við klettholt er svo Klettholtsmýri, en upp úr henni, svona hálfum kílómetra frá Klettholti, rís annað holt, Ærhúsholt, grasi gróið. Á einum stað stingum smáklettur sér upp úr grassverðinum. Þar voru fjárhús allt fram til 1950.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Dalbær, 3

ÁR-320:010 *Áveita* örnefni áveita

“Sunnan Litlaholts er áveita, og nær hún fram að Þjóðvegi um 800 m löng. Hinum megin vegarins er svo áframhald af áveitunni. Innri-Áveita er nær Litlaholti, en sunnan vegarins er Fremri-Áveita.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Dalbær, 3-4

ÁR-320:011 *Lambagirðing* örnefni fjárhús

“Lambagirðing afmarkast af Þjóðveginum á suðvesturhlið, en á norður- og austurhlið eru lítil gerði, sem eru við fjárhúsin.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Dalbær, 4

ÁR-320:012 *Efragerði* heimild

“Lambagirðing afmarkast af Þjóðveginum á suðvesturhlið, en á norður- og austurhlið eru lítil gerði, sem eru við fjárhúsin. Nefnast þau Efragerði og Neðragerði. Efragerði liggur meðfram Þjóðveginum á kafla og er suðvestan við fjárhúsin.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Dalbær, 4

ÁR-320:013 *Neðragerði* heimild

“Lambagirðing afmarkast af Þjóðveginum á suðvesturhlið, en á norður- og austurhlið eru lítil gerði, sem eru við fjárhúsin. Nefnast þau Efragerði og Neðragerði. Efragerði liggur meðfram Þjóðveginum á kafla og er suðvestan við fjárhúsin.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Dalbær, 4

ÁR-320:014 *Fjárhúsgerði* heimild

“Lambagirðing afmarkast af Þjóðveginum á suðvesturhlið, en á norður- og austurhlið eru lítil gerði, sem eru við fjárhúsin. Nefnast þau Efragerði og Neðragerði. Efragerði liggur meðfram Þjóðveginum á kafla og er suðvestan við fjárhúsin. Norðan við fjárhúsin er Fjárhúsgerði eða Fjárhústún, og eru bæði nöfnin notuð jafnmikið. Fjárhúsgerði er á mótis við Setberg, en er neðan við Þjóðveginn.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Dalbær, 4

ÁR-320:015 *Músagerði* örnefni

“Austur af Neðritún er Músagerði. Þegar verið var að rækta þar, var svo mikill músagangur, að ekki kom annað til mála, en að kalla hið nýja tún Músagerði.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Dalbær, 5

ÁR-320:016 heimild um rétt

“Á punkti, þar sem mætast Músagerði, Neðratún og Brekkan, er kallað Stöðull. Þar voru réttir um 1940, og þar var gamall stöðull.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Dalbær, 5

ÁR-320:017 heimild um kvíar

“Á punkti, þar sem mætast Músagerði, Neðratún og Brekkan, er kallað Stöðull. Þar voru réttir um 1940, og þar var gamall stöðull.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Dalbær, 5

ÁR-320:018 *Einbúi* heimild um huldufólksbústað

“Einbúi heitir stakur smáklettur, suðvestan við Ketilhól. Þar er sagt, að álfar og huldufólk búi.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Dalbær, 5

ÁR-320:019 heimild um mógrafir

“Milli Einbúatúns og Keldunnar er Mógirðingin, þar voru miklar mógrafir í þann tíma, sem mór var notaður sem eldsneyti.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Dalbær, 5-6

ÁR-320:020 *Breiðagerði* örnefni

“Í áframhaldi af Einbúatúni [sjá 019] í suðvesturátt er Breiðagerði, gamalt tún.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Dalbær, 6

ÁR-320:021 *Traðir* heimild um leið

“Vestan við teiginn og upp að Breiðagerði eru nokkur smástykki, og á milli þeirra og áðurnefndra túna, Breiðgerðir, Austurskákar og Teigs, er götuslóði, kallaður í daglegu tali Traðir.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Dalbær, 6

ÁR-321 Galtafell

20 hdr með Móakoti 1709 sem var hjáleiga í byggð. 1709: “Túnið spillist af læk, sem ber þar upp á grjót og sand. Engjar spillast á sama máta.” JÁM II, 250-251. 1920: Tún 8,6 ha mest slétt, garðar 11,2 arar. “Jörðin er landstór og landið grösugt. Verulegur hluti landsins er fjalllendi, Galtafellsfjall, sem bærinn stendur undir. Allgott og skjólsamt haglendi að sumri til. Að öðru leyti er landið blaut mýri. Er þar sæmileg vetrarheit. Engjar voru reytingssamar og seinekinn heyskapurinn. Ræktunarland er ekki teljandi annað en framræstar mýrar. Mikið af mýrlendingu liggur vel við framræslu og að stórum hluta ræst og tekið til ræktunar.” SBI, 278

ÁR-321:001 *Galtafell* bæjarhóll bústaður

Heimildir: Túnakort 1920

ÁR-321:002 *Tíðholt* heimild um bænhús

“En vestur af því [Tíðholti] tekur við lítið holt, er nefnist Litla-Tíðholt, en litlu austar annað stærra, Stóra-Tíðholt. Þar mun hafa verið bænhús til forna, en langt mun vera síðan, því hvergi mótur fyrir tóftum.”

Heimildir: Ö-Galtafell, 2

ÁR-321:003 heimild um fjós

“Fyrir vestan bæinn er dálítill flöt; hún nefnist Fjósaflöt. Dregur hún eflaust nafn af gömlu fjósi, sem stóð við hana, en nú stendur sumarbústaður Einars Jónssonar myndhöggvarar þar.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Galtafell, 1

ÁR-321:004 heimild um lambhús

“Austur af bænum er brekka og hólur í túninu. Brekkan nefnist Austurbrekka og hólarnir Austurhólar. Þar er lambhús frá fornu fari.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Galtafell, 1

ÁR-321:005 *Móakot* bæjarstæði býli

Hjáleiga í byggð 1709, þá 5 hdr af G. “Nyrzt í Flötunum mótur fyrir rústum. Þær heita Móakot. Munnmæli hermdu, að þari eitt sinn verið bær, sem lagzt hafði í eyði í svartadauða, og er eining sú umsögn, að ekki megi grafa í þær rústir. Ég hef þó gert það í smáum stíl og fann þar banakringlubein, en ekki megi grafa í þær rústir. Ég hef þó gert það í smáum stól og fann þar banakringlubein, en ekki veit ég, hvort hún er úr manni eða skepnu.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: JÁM II, 251; Ö-Galtafell, 2

ÁR-321:005 heimild um fjárhús

“Vestur frá gilinu [sem rennur í gengum túnið] taka við sléttar grundir, er nefnast Flatir. Vestur af þeim eru þrír náthagar og eitt ærhús.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Galtafell, 1-2

ÁR-321:006 heimild um stekk

“... Stekkatún [er] lítil flöt upp við fjallið. Þar voru lömb látin hlaupa um stekk fyrir fráferur, en það lagðist niður fyrir tíð afa míns.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Galtafell, 3

ÁR-321:007 *Dagmálavarða* varða eyktamark

“Norður af Stekkarnefni liggur lágur ás, Stekkarás, en þar norður af hækkar hann mikið og nefnist þá einu nafni Dagmáalás. Á honum er varða, sem heitir Dagmálavarða, og eru dagmál á henni frá bænum.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Galtafell, 3

ÁR-321:008 *Áshús* heimild um fjárhús

“Sunnan í ásnum [Dagmála] er er lítil laut, Fagrihvammur, en vestan í honum, heim undir túni, er fjárhústóft, sem [nefnist] Áshús.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Galtafell, 3

ÁR-321:010 heimild um sel

“Þegar stekkjargilsupptökum sleppir, tekur við stór og láglandur mýrardalur, er nefnist Seldalur. Það er slægjuland. Þar var haft í seli til forna frá Hrepphólakirkju.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Galtafell, 3

ÁR-321:011 *Fjallhús* heimild um fjárhús

“Syðst, vestur af Seldal eru fjárhús, nefnd Fjallhús.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Galtafell, 3

ÁR-321:012 *Borgarás* örnefni

“Norður af þeim [011] er langur ás, Borgarás. Í honum er hvolf, er nefnist Kúaskarð.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Galtafell, 3

ÁR-321:013 heimild um kvíar

“Vestan í Galtagil, á móts við Lambaklett, er flöt, er nefnist Stöðull. Þar voru kýr mjaltaðar áður.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Galtafell, 3

ÁR-321:014 *Heiðarvarða* varða

“Austan við hann [Fífudal], á heiðarbrúninni, er varða [er] nefnist Heiðarvarða, en vestan við dalinn eru grjótlákar.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Galtafell, 4

ÁR-321:015 heimild um rétt

“Austan við hann [Fífudal], á heiðarbrúninni, er varða [er] nefnist Heiðarvarða, en vestan við dalinn eru grjótlákar. Þeir heita Hellnaholt. Innsti hlutinn heitir Byrgin; þar eru fallnar réttir, er ég kann enga sögn um.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Galtafell, 4

ÁR-321:016 heimild um fjárskýli

“Þá tekur við steinbogi með gati í gengum sig. Hann hefur lotið heitið Klyfberi. Þá Skútar undir hamraþil og loks Fjárskjól, skjól fyrir fénað.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Galtafell, 5

ÁR-321:017 *Áveitur* örnefni áveita

“Næst Móakotsmýri áðurnefndri taka við Seyrar, þá Flóð, Selbergsmýri og Áveitur.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Galtafell, 5

ÁR-321:018 *Torfholt* örnefni rista

“Næst Móakotsmýri áður nefndri taka við Seyrar, þá Flóð, Selbergsmýri og Áveitur. Þá tekur við Torfholt; Grænikíll er í Flóðunum.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Galtafell, 5

ÁR-321:019 *Einarstöft* heimild um fjárhús

“Milli fjalls og Torfholtu eru ærhús, ef nefnast Einarstöft.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Galtafell, 5

ÁR-321:020 *Hrútaskígshús* heimild um fjárhús

“Þar næst fyrir norðan [019] er dálítill bunga, er nefnist Bali, þá Klettholtsbrún og Klettholt. Þar skammt frá eru önnur ærhús, sem heitir (svo) Hrútaskígshús, en Hrútaskígur falleg brekka rétt innan við húsið. Um hana er oft farið upp á fjall að norðanverðu.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Galtafell, 5

ÁR-321:021 *Hrútaskígur* heimild um leið

“Þar næst fyrir norðan [019] er dálítill bunga, er nefnist Bali, þá Klettholtsbrún og Klettholt. Þar skammt frá eru önnur ærhús, sem heitir (svo) Hrútaskígshús, en Hrútaskígur falleg brekka rétt innan við húsið. Um hana er oft farið upp á fjall að norðanverðu.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Galtafell, 5

ÁR-321:022 *Gamlasekkjartún* örnefni stekkur

“Austan við lækinn er Hvammurinn, suður frá honum er Stekkjarnef (klettabelti). Framan undir nefinu er Gamlasekkjartún.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Galtafell b, 35

ÁR-321:023 *Gyltukofi* heimild

“Uppi á túninu er Gyltubrekka og Gyltukofi er í brekkunni.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Galtafell b, 36

ÁR-322 Núpstún

1709: Háflenda, jörðin var áður hjáleiga frá Hrepphólum. Smárahlið nýbýli. 1920: Tún 5,35 ha, um 2/3 slétt, garðar 10 arar. “Meðaljörð að landrými. Að hálfu er landið blaut mýri, en að hálfu fjallendi, Núpstúnafjall. Í fjallinu eru góðir sumarhagar og skjólsamir. Milli fjallsins og mýrarinnar eru þurrir, grónir móar, gott og auðunnið ræktunarlend. Á mýrinni var góð vetrararbeit, einkum fyrir hross. Engjar voru grasgefnar og slægjur góðar.” SBI, 280

ÁR-322:001 *Núpstún* bæjarhóll bústaður

Heimildir: Túnakort 1920

ÁR-322:002 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1920

ÁR-322:003 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1920

ÁR-322:004 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1920

ÁR-322:005 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1920

ÁR-322:006 *Hestarétt* heimild um rétt

“Um miðja vegu milli Þjóðvegarins og útihús, skammt austan við heimreiðina, er flöng dæld eða laut, sem oft safnast í vatn í leysingum á vetrum og botnfrís stundum, sem kallast Dælin. Við austurhorn hennar hækkar túnið nokkuð, og er þar lágur, kollóttur smáhóll. Þar var í minni B.G. kofi, sem kallaður var Hestarétt, og er þetta nafn

á hólnum nú.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Núpstún, 1-2

ÁR-322:007 *Lambhús* heimild um lambhús

“Upp af bænum, efst í túninu, er sumarbústaður, kallaður Bústaðurinn, og örfá skref vestan hans er Lambhústúnið.” segir í örnefnaskrá Áreftið var tekið af því sumarið 1986.

Heimildir: Ö-Núpstún, 2

ÁR-322:008 heimild um fjárhús

“Túnið niður af Vesturás kallast Sandvöllur. eru þar fjárhús.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Núpstún, 2

ÁR-322:009 *Gamli-Vegurinn* heimild um leið

“Túnið niður af Vesturás kallast Sandvöllur. eru þar fjárhús. Voru þar áður tveir Nátthagar, Litli-Nátthagi og Stóri-Nátthagi. Þar um lá Gamli vegurinn. Hans sáust glögg merki um 1950. Vegurinn lá smáspöl fyrir ofan Þjóðveginn, eins og hann er nú, og fyrir neðan túnið, eins og það var þá, og svo upp við fjallið og inn með því. Gamli vegurinn lá inn með vesturhlíð fjallsins, “inn með Öxlinni”, þangað sem nú er býlið Smáahlíð.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Núpstún, 2-3

ÁR-322:010 *Stekkjjarbakki* örnefni stekkur

“Stekkjjarlækur rennur á landamerkjum Núpstúns og Galtafells, og eftir að hann er komin niður fyrir Stekkjargil, heita bakkarnir Stekkjjarbakki. ... Efsti hluti Stekkjabakkans, þar sem Smáahlíð er nú, hét Efri-Stekkjjarbakki. Þaðan liggur gata upp á fjallið, skáhallt upp bratta brekkuna, Kúagata, og upp á Stekkjarnefið, sem er fremsta klettaneifið austan við Stekkjargil.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Núpstún, 3

ÁR-322:011 *Kúagata* heimild um leið

“Stekkjjarlækur rennur á landamerkjum Núpstúns og Galtafells, og eftir að hann er komin niður fyrir Stekkjargil, heita bakkarnir Stekkjjarbakki. ... Efsti hluti Stekkjabakkans, þar sem Smáahlíð er nú, hét Efri-Stekkjjarbakki. Þaðan liggur gata upp á fjallið, skáhallt upp bratta brekkuna, Kúagata, og upp á Stekkjarnefið, sem er fremsta klettaneifið austan við Stekkjargil.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Núpstún, 3

ÁR-322:012 *Seldalur* örnefni sel

“Ef farið er alldjúpa leið inn með Stekkjargilinu, er komið í Seldal, og í honum miðjum er Seldalstjörn. Ekki er kunnugt um seltóftir.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Núpstún, 3

ÁR-322:013 lind vatnsból

“Við vesturhorn hans [Ingunnarhóls] er uppspretta, og rennur þaðan lækur fram í mýrina, en var áður veitt heim og var þá Bæjarlækur. Uppsprettan er kölluð Lind.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Núpstún, 4

ÁR-322:014 heimild um áveitu

“Við vesturhorn hans [Ingunnarhóls] er uppspretta, og rennur þaðan lækur fram í mýrina, en var áður veitt heim og var þá Bæjarlækur. Uppsprettan er kölluð Lind.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Núpstún, 4

ÁR-322:015 heimild um fjárhús

“Ef farinn er gamli Sólheimavegurinn inn úr, er Stekkatúnið á vinstri hönd innan Þrönghóla. Þar eru fjárhústættur, og sér móta fyrir, að þar hefur verið hlaðin rétt.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Núpstún, 4

ÁR-322:016 heimild um rétt

“Ef farinn er gamli Sólheimavegurinn inn úr, er Stekkatúnið á vinstri hönd innan Þrönghóla. Þar eru fjárhústættur, og sér móta fyrir, að þar hefur verið hlaðin rétt.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Núpstún, 4

ÁR-322:017 *Grensástættur* heimild um fjárhús

“Strax innan hans [Stórasteins] rís landið þó nokkuð á móti, og er komið upp á sléttan hjalla, votlendan, síðan eins og 100 m langan þurrlandisþröskuld aðeins hærrí, og opnast af honum útsýni inn úr til Sólheima. Þar er Þorsteinsleiti. Ekki er vitað um tilefni nafnsins. Þar á móts við eru fjárhústættur efst við klettabeltið í Grensásnum og kallast Grensástættur.” segir í örnefnaskrá Í athugasemdum og viðbættum segir að hætt hafi verið að nota húsin um 1940.

Heimildir: Ö-Núpstún, 5; Ö-Núpstún ath og viðb

ÁR-322:018 *Torfdalur* heimild um ristur

“Torfdalsholt er algróið, en með miklu rofasári á austurhlið. ... Slægjur voru nýttar í Torfdalsgilinu ... Finnst honum, að einkum í því sambandi hafi jöfnum höndum verið notuð nöfnin Torfdalur og Torfdalsgil ...” segir í örnefnaskrá Í athugasemdum segir að torf hafi verið rist í Torfdal.

Heimildir: Ö-Núpstún, 6; Ö-Núpstún ath, 1

ÁR-322:019 *Torfdalsvað* heimild um vað

“Er þar á ánni [við Flötina], Torfdalsvað, og hylurinn Sveinssker þar neðan við, undir klettum austan megin árinna.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Núpstún, 6

ÁR-322:020 heimild um leið

Leiðin í Torfdal. “Þegar farið er niður að ánni, er auðveld leið niður af götunni innan við Fláana og niður í Torfdalsgilið móts við botn Djúpagils og sniðskorin brekka á góðri götu niður á flötina. Með heybandslest mátti einnig fara nánast hvar sem var upp vesturhlíðina.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Núpstún, 6

ÁR-322:021 *Kindaból* örnefni

“Torfdalsholt nær inn á móts við Stapann, en annað holt aðeins vestar skagar lítilega fram með því og heitir Kvaltarnarholt. Við suðurhorn þess er dálítill tjörn, Kvalatjörn. ... Fremst á holtinu er kúlulaga, stakur steinn, um mannhæð og kallast Einbúi. Kvaltjarnarholtið nær inn á móts við Þorsteinsleitið. Austan í því innst er sléttlend, allbrött og gróin brekka, sem ær niður undir Lambaklettinn, og heitir þar Kindaból”

Heimildir: Ö-Núpstún, 7

ÁR-322:022 *Svarðarlág* örnefni mógrafir

“Fyrir neðan túnið er Mói, og brúin fremst, þar sem honum fer að halla niður að mýrinni, er kölluð Móabrún. Þar sem þjóðveginn liggur, er þurrleint og heitir Svarðarlág.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Núpstún, 8

ÁR-322:023 heimild um ristur

“Fyrir neðan túnið er Mói, og brúin fremst, þar sem honum fer að halla niður að mýrinni, er kölluð Móabrún. Þar sem þjóðvegurinn liggur, er þurrleint og heitir Svarðarlág. Það er lítil vallendisflöt fyrir neðan veginn, niður að mýrinni. Dý er fyrir neðan Móann og heitir Stóradý. Torfrista var í mýrinni fyrir neðan Stóradý, þar var skorið heytorf.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Núpstún, 8

ÁR-322:024 *Gamla-Stekkatún* örnefni stekkur

Örnefni sem BG man ekki eftir.

Heimildir: Ö-Núpstún, 9

ÁR-322:025 *Brekkuvað* heimild um vað

BG þekkir ekki þetta vað.

Heimildir: Ö-Núpstún, 9

ÁR-322:026 *Krummaból* örnefni

Var hæst uppi í Nípunni segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Núpstún, 9

ÁR-322:027 heimild um ristur

“Torf var rist í krókunum og einnig í mýri vestan Sandvallar.” segir í örnefnaskrá
Heimildir: Ö-Núpstún, 9

ÁR-322:028 heimild um ristu

“Torf var rist í krókunum og einnig í mýri vestan Sandvallar.” segir í örnefnaskrá
Heimildir: Ö-Núpstún, 9

ÁR-323 Hólar (Hrepphólar)

Talin 20 hdr 1709. Kirkjustaður, 20 hdr. 1847 1709 heitir jörðin Hólar. Jörðin er nefnd í Landnámu því Þorbjörn jarðakappi keypti land af Má Naddoddssyni og bjó á Hrepphólum. ÍF I, 382. c. 1200: Jörðin nefnd í kirknaskrá Páls biskups, DI XII 7. 1382-91: Máldagi kirkjunnar. “a heimaland allt med gognum oc giædum. Backaland. [+skóg, hrútahöfn, afrétt, engjar, beit] Þar skulu vera prestar tveir oc diakn. Þangad liggur tiund af v. bæium oc lysitollar. halfur lysitollar vr Midfelli oc Langholli nedra oc Vnnarholli. Groptur af ollumm þessum bæiumm” 1397 Máldagi kirkjunnar DI IV 45-46 [um 1430]: “kirkiann aa [kvikfé] allan skog ä steinastodum ... annan j aslaagstungum. hin þridia j bringu” Máldagi kirkjunnar DI IV 434 1440: “[ágrip, kvikfé og ornamenta] Enn um beit aa galltafell talar hier ecki þar” Máldagi DI IV 616 [um 1440]: “aa heimaland allt med gognum og suo giædum. Backa land og suo nups land [+3 skóga, hrútahöfn, afrétti, engjar] Þar skulu vera ij prestar og eirn diakni. Þangat liggur tiund af ollum fim bæium og lysistollar. halfur liostollar fra midfelli. Langholli nedra og unnarholli. groftur af ollum þessum bæium.kyrkian a beit upp a galtafell xx kuum og hundrad asaudar .ij. manudi j annat mal. er gunnar nikulasson gaf kyrkiunne”; Máldagi DI IV 617 1444: “J portio iij voder og xij alner betur” DI IV 662 1449: Máldagi kirkjunnar DI V, 35 1474: Máldagi kirkjunnar DI V 773-775 24.5.1476: Máldagi kirkjunnar. DI VI, 72-73 1493: Máldagi kirkjunna. DI VII, 300. 9.8.1498: sr. Þórður Guðmundsson gefur sr. Þórði Jónssyni umboð til að taka út staðinn Hóla í Hrunamannahrepp. DI VII, 396 1503: Máldagi kirkjunnar DI VII 665 1538: Máldagi kirkjunnar DI X 395-396 1553: Máldagi kirkjunnar DI XII 638 1575: Máldagi kirkjunnar DI XV 652-653

1709 eru hjáleigur staðarins Efra Hólakot og Syðra Hólakot heima við staðinn og við túnið en úti í landareigninni standa Núpstún og Sóleyjarbakki. 1709 á staðurinn tvær afréttir, Þórarinsstaði sem eru fram eða norður úr Ytri-Hrepp og Sandafell (Sauðafell) í afrétt Eystri-Hrepps. JÁM II, 234. Nýbýli Ásgerði og Breiðártún.

1709: “Engjar staðarins eru mjög úr sjer gengnar og skemmdar af jarðföllum og landbroti af einu gili og fara til þurðar ár eftir ár. Svo eru og hagar á sumar ekki nærri nógir.” JÁM II, 234. 1920: Tún 12,2 ha, 3/4 slétt, garðar 16,8 arar. “Jörðin er landstór og landið grösugt. Meginhluti landsins er blaut mýri, Hólamýri. Gott beitilad á vetrum fyrir hross og sauði. okkur hluti landsins er ásat og lægðardrög með vallendisgróðri, skjólsamir og góðir sumarhagar. Engjar voru lélegar, þýfðar og ekki grasgefnar nema spilda við Miðfellsgil. Ræktunarland er lítið annað en framræst mýrlendi.” SSBI, 284, 283

ÁR-323:001 Hólar (Hrepphólar) bæjarhóll bústaður

“Hrepphólabærinn stóð áður snertispöl suðvestan við kirkjuna.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Túnakort 1920; Ö-Hrepphólar, 2

ÁR-323:002 heimild um kirkju

HREPPHÓLAR Í HRUNAMANNAHREPPI (Á) c. 1200: Kirknaskrá Páls, DI XII 7

1382-91: a heimaland allt med gognum oc giædum. Backaland. [+skóg, hrútahöfn, afrétt, engjar, beit]

Þar skulu vera prestar tveir oc diakn.

Þangad liggur tiund af v. bæium oc lysitollar.

halfur lysitollar vr Midfelli oc Langholli nedra oc Vnnarholli.

Groptur af ollumm þessum bæiumm

Reiknadist portio Ecclesiae medann sira Biarne hieilt vmm viij ar vc.

1397 Þetta hefur til aukist vmm Þat framm sem j maldaga herra Michels stenndur.

[kvikfé] medan sira Asgrijmur hefur buid

portio Ecclesiae vij hundrud wmm næstu xij är

Jtem forn portio vc

fiell nidur xc. af portione epter godra manna mäte firir þat er sira Asgrijmur hafdi läted vppgiaura kirkjuna.

er hann nv skyllidugur cc kirkiunne i portionem; Máld DI IV 45-46

[um 1430]: kirkiann aa [kvikfé]

allan skog ä steinastodum ... annan j aslaagstungum. hin þridia j bringu; Máld DI IV 434

1440: [ágrip, kvikfé og ornamenta] Enn um beit aa galltafell talar hier ecki þar; Máld DI IV 616

[um 1440]: aa heimaland allt med gognum og suo giædum. Backa land og suo nups land [+3 skóga,

hrútahöfn, afrétti, engjar]

Þar skulu vera ij prestar og eirn diakni.

Þangat liggur tiund af ollum fim bæium og lystollur. halfur liostollur fra midfelli. Langholli nedra og unnarholli.

groftur af ollum þessum bæium.

kyrkian a beit upp a galtafell xx kuum og hundrad asaudar .ij. manudi j annat mal. er gunnar nikulasson gaf kyrkiunne; Máld DI IV 617

1444: J portio iiij voder og xij alner betur; DI IV 662

1449: fiordi maaldagi kyrckunnar.

Anno Domini 1449 voru suo mykler peningar afenter j Holum þa biorn sueinsson slepti. Enn sijra snorre Einarsson tok vid.

kyr xv og kuiga mylk.

lx asaudar og v aklfar.

ij hestar og iiij hross.

item luckttar iijr merkur j metfie.

item pundare og vefstadur.

J portio nya og gamla. ix voder og ij merkur vax. DI V, 35 [AM 262 4to. bl. 1b; AM 66A 8vo, bl. 6b-7a]

1474: Máld DI V 773-775

24.5.1476: Attundi maaldagi kyrkiunnar

Anno Domini M°. cd. lxx° sexto voru suo mikler peningar afhenter stadnum j Holum i H[runa]manna hrepp. þa er Oddr Petrsson backalarius arcium officialis heilagrar Skaalholltzkirkiu i millum Botnzär oc Hrutafiardar aar. afhente faustud[aginn] I fardogum en sera Jon Olafsson medtok.

Jn primis .xv. kyr.

niu asaudar ku[gil]lde. oc .xij. sauder veturgamler I et tiunda asaudar kugilldit.

v. klfar.

iiij. hestar.

ij. hross.

Lukkt i porcio.

viiij. sauder tvævetrer.

viiij. sauder veturgamler.

einn ketill I halfa þridiu mork.

viiij marka pottur I mork

[half] en fimta vod.

Reiknast þetta allt saman. x. alnum fatt I fim hundrud. Máld DI VI, 72-73 [AM Apogr. 2176 eftir skinnbl. úr kirkjubók frá Hrepphólum; AM 262 4to, bl. 2a fellir úr]

1493: Niunde maldagi kyrkiunnar.

Anno Domini 1493 voru suo mikler peningur afvennter j Holum þa biskup Stephan liet afvenda. Enn sijra þordur gudmunzson medtok.

in primis kyr. xv.

ausaudur lx.

gamallt naut firir. v. kalfa.

iiij hestar oc ij hross.

ijc. innanstox fridvirtt er sijra jon gaf kyrkiunne.

Jtem xiiijc j portio fornt og nytt.

var stadurinn allur med utihusvm og hialeigum giordur firir xij hundrut.

Jtem var ornamentum kyrkiunnar.

hun atti tuo kaleika. annann litinn. tuenn messuklædi alfær. einn hokul. ij. cantaracapur. ein dalmadica. ij altarisklædi. annat vont. v. dukar glitader vonder. ij corporalia med husum. fons umbuningur vondur. ij kluckur. ein bialla Ein koparpjpa. Máld DI VII, 300 [AM 262 4to, bl. 2a-b]

9.8.1498: sr. Þórður Guðmundsson gefur sr. Þórði Jónssyni umboð til að taka út staðinn Hóla í Hrunamannahrepp og alla þá peninga er þar standa saman kvika og dauða, fríða og ófríða á næstu fardögum og allan reikningsskap af Árna Jónssyni og afhenda Pétri Sveinssyni eða þeim sem hann setur til sinna vegna með að taka sögðum peningum staðarins og sr. Þórðar Guðmundssonar. DI VII, 396

1503: Máld DI VII 665

1538: Máld DI X 395-396

1553: Máld DI XII 638

1575: Máld DI XV 652-653

8.2.1799: Kirkja á Hofi tekin af og sóknin lögð til Hrepphóla; (PP, 82) [konungsbréf]

27.2.1880: Hrepphólaprestakall lagt niður og sóknin lögð undir Stóra-Núp; (PP, 81) [lög]

Heimildir: DI

ÁR-323:003 heimild um útihús
Heimildir: Túnakort 1920

ÁR-323:004 heimild um útihús
Heimildir: Túnakort 1920

ÁR-323:005 þjóðsaga

“tvende pyramidalske eller obeliskdannede Stene paa præstegaarden der siges at være didflýttede sidst i det 16e Aarhundrede, af Præsten Jon Eglisen hvis Haand ved dette Arbeide sammentryktes af Klipperne, og kunde ikke faaes løs förend efter 24 Timer, da mange Folk og Redskaber vare blevne skaffede til Veje; I denne Tilstand skal Præsten have digted en Klagesang. Han mistede Fingrene ved densamme Lejlighed.” [Vitnað er til sömu sagnar um Jón í öðrum heimildum í útg. Jóns Sig. á Biskupaannálum, sjá Safn tí. s.Ís. I, Kh., 1856, 18. FF,210

Heimildir: FF, 210

ÁR-323:006 *Laxahjallstöft* heimild

Friðlýstar fornleifar

“Yfir Hnúkamýri gnæfir Hjallás. ... Uppi á Hjallás er hjalltóft, sem er friðlýst, og má þar engan stein hreyfa. Tóftin er gerð úr hellulögðu grjóti, að uppruna úr stuðlabergsdröngum. Þarna segir sagan, að Þorbjörn jarlakappi, landnámsmaður í Hrepphólum, hafi þurrkað lax að sumrinu.” segir í örnefnaskrá

“Laxahjalls-tóft forn uppi á Hjallaási.” “Sá af þeim þremur, sem æstur er bænum heitir Hjallás. Uppi á honum er grjóttóft, 8 ál. löng og 3 ál. víð. Veggirnir eru sumstaðar heilir og eru þeir 1 1/4 al. þykkir. Nafn ássins bendir til þess, að þetta sé hjalltóft, enda getur hún ekki annað verið.”

Heimildir: ÁG: Fornleifaskrá, 75; Ö-Hrepphólar, 14; BJ: “Rannsókn í Árnesþingi” Árbók 1905, 34-35

ÁR-323:007 heimild um legstað

“... og enn sést í túninu hauginn Þorbjörns, hins fyrsta bónda þar.” segir í örnefnaskrá “Allt þetta stykki [027] var sléttað fyrir nokkrum áratugum. Þó var látinn óhreyfður allstór haugur eða smáhóll, sem munmæli segja, að sé Haugur Þorbjörns jarlakalla, landnámsmanns í Hrepphólum. Haugurinn er í suðurhorni Norðastagerðis, í góðum halla mót suður og sól. haugur þessi er sjáanlega gerður af mönnum, því að sjá má, hvar efni hefur verið tekið í hann.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: SSBI, 283; Ö-Hrepphólar, 6

ÁR-323:008 *Efra-Hólkot* bæjarstæði býli

1709: Í byggð. Stóð á svipum slóðum og nú stendur Breiðás. “Norður af túni er Kotás. Hann er sérstæður, nokkuð hár, og er suðurhlið hans snertispól norður af Lambhúshól. Var Norður-Hólakot þar í brekkunni, og sjást þess enn merki. Það var einnig nefnt Efra-Hólakot og Upp-Hólakot. Þarna bjóð síðast Gísli Guðmundsson.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: JÁM II, 234-235; SBI, 282; Ö-Hrepphólar, 10

ÁR-323:009 *Villa* bæjarstæði býli

1709: “Sr. Björn Jónsson prestur að Hólum í Ytra Hrepp (hann kom til Hóla anno, en dó anno), bygði býli yst í Hóla engjum, þeim parti, sem næst liggur Miðfells engjum, var gjört til að verja engið fyrir ágangi peníngs nábuá. Þetta býli var kallað af nokkrum Gil hjáleiga af því það stóð við Miðfellsgil af flestum Villa. ... Bygðin hjelst í 6 ár, og fjell síðan niður og hefur ekki síðan aftur bygst sökum þrönglendis ...” “Vestur af Markhvammi er eyðibýlið Villa. Ekki er kunnugt umábúendur þar. Þar voru byggð sauðahús, og hafði faðir Jóns þar 160 sauði. Þar hefur allt verið sléttað, og engar tóftir sjást. Fyrir vestur Villu er Kerjahvammur, sem var vatnsbó bæjarins.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: JÁM II, 237; Ö-Hrepphólar, 19

ÁR-323:010 heimild um túngarð

“Landamerki milli Hrepphóla og Hólakots eru: Frá Stóru-Laxá og eftir túngarði á Gunnugerði ...” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Hrepphólar, 1

ÁR-323:011 *Gunnugerði* örnefni

“Landamerki milli Hrepphóla og Hólakots eru: Frá Stóru-Laxá og eftir túngarði á Gunnugerði ...” “Fyrir ofan Fremstahvamm, við landamerki Hrepphóla og Hólakots, er blettur, sem heitir Gunnugerði, kennt við Guðrúnu systur Jóns. Hún hafði dálæti á þessum stað. Stykki þetta var slægt fyrst 1908 og aftur sléttað vetur síðar.” segir

í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Hrepphólar, 1, 10

ÁR-323:012 áveita örnefni áveita

“Landamerki milli Hrepphóla og Hólakots eru: Frá Stóru-Laxá og eftir túngarði á Gunnugerði, úr vesturhorni þess, skálína í vesturhorn flóðgarðs, sem var framan fremstu áveitu.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Hrepphólar, 1

ÁR-323:013 Stekkjarholt örnefni stekkur

“Landamerki milli Hrepphóla og Hólakots eru: Frá Stóru-Laxá og eftir túngarði á Gunnugerði, úr vesturhorni þess, skálína í vesturhorn flóðgarðs, sem var framan fremstu áveitu. Þaðan þvert fyrir Stekkjarholt í garðsenda á fyrrverandi sömu áveitu ...” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Hrepphólar, 1-2

ÁR-323:014 heimild

“Fyrir neðan Laxmannshóll var gömul tóft, og gæti Þórarinsreitur vissulega hafa verið þar. Þegar Gunnugerði [011] var endurunnið 1939, var notuð til þess jarðýta. Skyldi hún fullslétta gerðið, svo og hálfvallin túngarð, er var milli þess og Suðurtúns. Komu þá í ljós niðurfallin hús, og neðst var töluvert af grjóti, fjórar kerrur eða svo. ... Staðsetning þessa var rétt við gamla túngarðinn og 10-15 m frá rót Laxmannshóls.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Hrepphólar, 3

ÁR-323:015 heimild um hesthús

“Lautin norður af Laxmannshól, Laxmannslaut, hefur líka verið nefnd Hestaréttarlaut. Hún var nefnd svo upp úr aldamótum og bar heitir af Hestaréttarbala, sem er norður af henni. Þar stóð þá hesthús, sem Jón man glögg eftir.” segir í örnefnaskrá Þarna stendur núverandi íbúðarhús.

“Þegar Sigurður Jónsson (faðir Jóns) flutti að Hrepphólum 1883, mun hann fljótlega hafa byggt rétt og hús fyrir beitahross, en stutt var í góða beitahaga að vetrinum. ... Þessi mannvirki voru flutt á Balann hjá Klettinum.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Hrepphólar, 3-4

ÁR-323:016 heimild um túngarð

“Stór og efnismikill túngarður varðandi Suðurtúnið var frá heimreiðinni af Stöðlinum, næstum vestast á Balanum, alveg við Hólabæli og þar niður Hrygginn, yfir Laxmannslaut og Laxmannshól, þar sem hann er hæstur, og að rótum hólsins, en þar nálega vinkilbeygður þar við Þórarinsreit að Fremstahvammi.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Hrepphólar, 3-4

ÁR-323:017 heimild um fjós

“Austur af Hestaréttarlaut er Fjóshóll. á honum var áður fjós og heygarður, en eftir að fjósakona varð úti milli fjóss og bæjar, var fjósið flutt. Þessi vegalengd var um 120 metrar. Árið 1936 var nyrzti hluti Suðurtúns (Fjóshóll) lagfærður með jarðýtu og unninn með jarðyrkjuverkfærum.” segir í örnefnaskrá

Búið að jafna út.

Heimildir: Ö-Hrepphólar, 4

ÁR-323:018 heimild um hesthús

“Austur af Hestaréttarlaut er Fjóshóll. á honum var áður fjós og heygarður, en eftir að fjósakona varð úti milli fjóss og bæjar, var fjósið flutt. Þessi vegalengd var um 120 metrar. Árið 1936 var nyrzti hluti Suðurtúns (Fjóshóll) lagfærður með jarðýtu og unninn með jarðyrkjuverkfærum. Eins og nafnið bendir til, var þar fjós, einnig hesthús og heygarður með fimm heystæðum. Heygarðshleðslan var mjög efnismikil, ferhyrndur reitur, og sést glögg fyrir honum, en götur milli heystæða voru fylltar. “ segir í örnefnaskrá Búið að jafna út, í gólfi hesthússins fannst skeifa.

Heimildir: Ö-Hrepphólar, 4

ÁR-323:019 heimild um heygarð

“Austur af Hestaréttarlaut er Fjóshóll. á honum var áður fjós og heygarður, en eftir að fjósakona varð úti milli fjóss og bæjar, var fjósið flutt. Þessi vegalengd var um 120 metrar. Árið 1936 var nyrzti hluti Suðurtúns (Fjóshóll) lagfærður með jarðýtu og unninn með jarðyrkjuverkfærum. Eins og nafnið bendir til, var þar fjós, einnig hesthús og heygarður með fimm heystæðum. Heygarðshleðslan var mjög efnismikil, ferhyrndur reitur, og

sést glögggt fyrir honum, en götur milli heystæða voru fylltar. “ segir í örnefnaskrá
Heimildir: Ö-Hrepphólar, 4

ÁR-323:020 heimild

“Snertispöl vestsuðvestur af vesturhorni íbúðarhússins voru leifar af skeifulögðum gördum, mjög gömlum. Voru sagnir um, að þar hafi verið vígi, þ.e. ef hópur manna barðist við fáa, og höfðu þá þeir færri skeifulagaðan vegginn sér til skjóls. Þessi staður var um aldamót og lengur kallaður Jónslaut og allt þar til þessu mannvirki var rutt í burt nál. 1935.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Hrepphólar, 4-5

ÁR-323:021 *Kletthús* heimild um hesthús

“Norður frá Hólabæli er stakur klettur, kallaður Kletturinn, og kringum hann Túnbalinn. Til hliðar við Klettinn var Kletthús, þar sem hestar kirkjufólks voru hýstir bæði sumar og vetur. Við Klettinn var stór rétt, sem tók 500 fjár. Þar var þægilegt að reka að, veggir úr húsinu á tvo vegu, svo og Kletturinn. Skjól var í réttinni í norðanátt. Bæði réttin og húsið eru horfin nú.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Hrepphólar, 5

ÁR-323:022 heimild um huldufólksbústað

“Talin var álfabyggð í Klettinum og mikið talað um það áður.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Hrepphólar, 5

ÁR-323:023 *Hólastöðull* heimild um kvíar

“Hólastöðull var hjá réttinni [021]. Vegna mjaltanna var gert lítið gerði fyrir kýrnar og hlið á því af Stöðulinum og annað miklu stærra gerði neðar.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Hrepphólar, 5

ÁR-323:024 *Litlinátthagi* heimild um nátthaga

“Hólastöðull var hjá réttinni [021]. Vegna mjaltanna var gert lítið gerði fyrir kýrnar og hlið á því af Stöðulinum og annað miklu stærra gerði neðar. Þar var kallaður Stórinátthagi. Ær voru mjólkaðar þar í færíkvíum, gerðum úr borðum, er voru færð til eftir þörfum, stundum daglega, ef rigningar voru. Fráfærur voru síðast milli 1920 og 1930 ... Bæði Stóri- og Litlinátthagi voru sléttáðir og eru í Vesturtúni.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Hrepphólar, 5

ÁR-323:025 *Stórinátthagi* heimild um nátthaga

“Hólastöðull var hjá réttinni [021]. Vegna mjaltanna var gert lítið gerði fyrir kýrnar og hlið á því af Stöðulinum og annað miklu stærra gerði neðar. Þar var kallaður Stórinátthagi. Ær voru mjólkaðar þar í færíkvíum, gerðum úr borðum, er voru færð til eftir þörfum, stundum daglega, ef rigningar voru. Fráfærur voru síðast milli 1920 og 1930 ... Bæði Stóri- og Litlinátthagi voru sléttáðir og eru í Vesturtúni.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Hrepphólar, 5

ÁR-323:026 heimild um þvottastað

“Suðaustan við Klettinn er Ullarhvammur. Ull var flutt þangað til þurrkunar, eftir að Rjómaskurður kom, en við skurðinn var þvegið og skolað. Ullarhvammur er illa útlítandi nú, eftir að grafið var þar fyrir vatnslögn.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Hrepphólar, 6

ÁR-323:027 *Gerðin* heimild um akur

“Norðaustur frá Klettinum eru Gerðin. Þarna voru eins konar gerði, þ.e. þrjár samliggjandi spildur, afmarkaðar með afar gömlum gördum og garðabrotum. Gerðin öll munu hafa verið um tveir hektarar. Hafði hvert gerði sitt nafn: Fremstagerði, Miðgeri og Norðastagerði.” segir í örnefnaskrá

“Þykkir veggir voru í Norðastagerði. Segir sögnin, að í Gerðunum hafi verið sáð korni til þroskunar og manneldis. Allt þetta stykki var sléttáð fyrir nokkrum áratugum. Þó var látinn óhreyfður allstór haugur eða smáhóll, sem munmæli segja, að sé Haugur Þorbjörns jarlakalla, landnámsmanns í Hrepphólum. Haugurinn er í suðurhorni Norðastagerðis ...” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Hrepphólar, 6

ÁR-323:028 heimild um fjárhús

“Austur af Gerðunum er Leynir (Stóri-Leynir). ... Milli Stóra- og Litla-Leynis er Lambhúshóll. Þar var fjárhús

(lambhús) fyrir 60 lömb, svo og heygarður, síðar heyhlaða, eftir að bárujárn kom, nál. 1905. Húsin á Lambhúshól voru fjárlægð um 1940 og hóllinn og Litli-Leynir lagfærðir með jarðýtu og síðan unnin sem véltækt tún.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Hrepphólar, 6-7

ÁR-323:029 *Lambalind* heimild um vatnsból

“Vatnsból lambanna var niðri á Veitu og hét Lambalind. Uppspretta vatnsins var mjög djúp hola með köldu, góðu vatni og allmiklu uppstreymi, og rann vatnið í grönnum skurði.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Hrepphólar, 7

ÁR-323:030 heimild um leið

“Úrfærsla á Hrepphólatúni, norðaustan Leynis og Háholtsflatar fékk nafnið Kliftún. Ekki var þó lokað gömlu þingmannagötunni, og má hún teljast bílfær.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Hrepphólar, 7

ÁR-323:031 heimild um brunn

“Brunnur var fyrir neðan kirkjugarðinn, en ekki þótti gott að taka vatn þar, og var því leitað að vatni annars staðar.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Hrepphólar, 8

ÁR-323:032 *Heimabrunnur* heimild um brunn

“Brunnur var fyrir neðan kirkjugarðinn, en ekki þótti gott að taka vatn þar, og var því leitað að vatni annars staðar. Leitað var eftir vatni 1906-1907(?) á haldin framan við gripahúsin (fjós og hesthús), í skúr suðvestan við heyhlöðuna.” segir í örnefnaskrá

“Brunnurinn varð 32 fet á dýpt, þar af 15 fet í klöpp, og kom þá gott og vel kalt vatn, en mikið verk var þetta. ... Jón kallaði brunninn Brunninn á hlaðinu, en hann var líka kallaður Heimabrunnur og Djúpibrunnur.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Hrepphólar, 8

ÁR-323:033 heimild um vatnsból

“Árið 1919 var fenginn maður ír Skaftafellssýslu til að athuga í Árnessýslu um að leiða sjálfrennandi vatn með því að nota vatnshrút. ... Brunnur var tekinn vestast í djúklasanum fyrir neðan hrútakofann, er var í suðurhorni matjurtagarðsins.”

“Vatni var veitt úr brunninum á eins metra dýpi niður í Miðhvamminn, en það var sex feta fallhæð og mjög hagstæð aðstaða. Aðrennslisrörið var 1 1/4 tomma, en rörið heim í fjóstunnu 1/2 tomma. Ekki mátti skrúfa fyrir vatnið, þ.e... frárennslíð frá vatnshrútnum, því að þá stoppaði hann og fór ekki í gang aftur sjálfkrafa. Var því sett lok á tunnuna og rök úr henni (afrennslí) efst og í Brunninn á hlaðinu.”

Heimildir: Ö-Hrepphólar, 8

ÁR-323:034 heimild um hrútakofa

“Árið 1919 var fenginn maður ír Skaftafellssýslu til að athuga í Árnessýslu um að leiða sjálfrennandi vatn með því að nota vatnshrút. ... Brunnur var tekinn vestast í djúklasanum fyrir neðan hrútakofann, er var í suðurhorni matjurtagarðsins.”

“Kofinn var ætlaður fyrir fjóra hrúta og voru nál. 50 cm breiðar jötur meðfram hliðarveggjum. ... Hrútakofinn var örugglega mjög gamall, með litlum strompi, litlum glugga í fremstu sperru og rammgerðri hurð á sterkum lömum, er féll inn í kofann.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Hrepphólar, 8-9

ÁR-323:035 *Fjósahvammur* örnefni fjós

“Suður af Töngunum taka við hvammar, sem liggja niður að Stóru-Laxá, eru milli hennar og túnsins. Stóra-Laxá er á mörkum Hrunamanna- og Gnúpverjahrepps. Efstur af þessum hvömmum er Fjósahvammur. Þar eru uppsprettur með góðu vatni, og þangað voru kýrnar reknar í vatn.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Hrepphólar, 10

ÁR-323:036 *Þvottahvammur* heimild um þvottastað

“Þvottahvammur er næstur Fjósahvammi [035]. Þar var þveginn þvottur og einnig ull, áður en Rjómaskurður kom.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Hrepphólar, 10

ÁR-323:037 heimild um fjárhús

“Neðan Kotárlautar [008] eru fjárhús, hesthús og heyhlaða, en ekki notuð um sinn.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Hrepphólar, 10-11

ÁR-323:038 *Hnúkahús* heimild

“Skógarskarð liggur á milli Skógarholts og Klifs. Klifið er töluvert hátt, hærra en Skógarholt. Var farið um Klif á Hnúkahúsin, og var lagður vagnvegur til að keyra heim skán.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Hrepphólar, 11

ÁR-323:039 vegur leið

“Skógarskarð liggur á milli Skógarholts og Klifs. Klifið er töluvert hátt, hærra en Skógarholt. Var farið um Klif á Hnúkahúsin, og var lagður vagnvegur til að keyra heim skán.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Hrepphólar, 11

ÁR-323:040 *Háholtsvað* heimild um vað

“Pyttur í ánni fyrir austan Matseld heitir Matseldarauga. Þar fyrir neðan er Háholtsvað.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Hrepphólar, 13

ÁR-323:041 heimild um leið

“Læmið gengur í gegnum Eyrarnar, þegar mikið er í ánni. ... Gvendarhvammsklettur er niður við Læmið. Nef gengur út úr Gvendarhvammi, og er farið yfir það, þegar gatan er farin ... Á árum áður var reiðgata úr Gvendarhvammi ofan Gvendarhvammskletts, niður allbratta skriðu og þar yfir Læmið. Er þessi gata nú góður bílvegur.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Hrepphólar, 13

ÁR-323:042 *Hnúkahús* heimild um fjárhús

“Suðaustan í Hjallás [sjá 006] eru Hnúkahús, tvö fjárhús, sem notuð voru til 1950. Hús þessi eru mjög gömul með þykkjum veggjum, og standa tóftir þeirra enn. Í veggjunum eru í bland bjargstórir hleðslusteinar.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Hrepphólar, 14

ÁR-323:043 *Borgardalur* örnefni

“Ef haldið er áfram austur veginn, er næst farið neðan Borgardals. Hann er eins og stórt leiksvið, opið til suðausturs. Á bak við hann er Borgarháls.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Hrepphólar, 14

ÁR-323:044 heimild um stekk

“Borgarháls er grasi vaxin klettarmi, sem tengir saman Hjallás og þann næsta af Hnúkunum, Vatnsás. .... Sunnan í Vatnsás er Stekkjartún í brekku móti austri (Gamla Stekkatún). Þarna voru tóftir, en vegurinn hefur verið lagður þar um, og óvíst er, að tóftirnar sjáist enn.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Hrepphólar, 15

ÁR-323:045 *Hellisstekkur* hellir stekkur

“Borgarháls er grasi vaxin klettarmi, sem tengir saman Hjallás og þann næsta af Hnúkunum, Vatnsás. .... Sunnan í Vatnsás er Stekkjartún í brekku móti austri (Gamla Stekkatún). Þarna voru tóftir, en vegurinn hefur verið lagður þar um, og óvíst er, að tóftirnar sjáist enn. Hár klettur, á að gizka 15 metrar á hæð, skagar austur úr Vatnsás. Undir honum er Hellisstekkur. ... Neðst á klettinum er Stekkjarnef, sem snýr til suðausturs. Undir nefinu er skúti, Hellisstekkurinn, og frá honum brött túbrekka. Nafnið hellisstekkur getur jafnvel átt við neðsta nefið á klettinum einnig. Í skútanum er mjög líklegt, að ærnar hafi verið bygðar þann hálfá mánuð, sem lömbin voru látin “hlaupa um stekk”.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Hrepphólar, 15

ÁR-323:046 *Stekkjarnefsgata* heimild um leið

“Við Hellissteck [045] er smalagata, Stekkjarnefsgata.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Hrepphólar, 15

ÁR-323:047 heimild um leið

“Gatan, sem farið er eftir, skiptist viðsuðvesturhorn Vatnsáss. Sú til hægri liggur niður í Kálfhaga. Þegar komið er sömu leið, er vinstri beygjan tekin.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Hrepphólar, 15

ÁR-323:048 heimild um leið

“Einnig er hægt að fara á hesti þvert yfir Kálfhagaholt eftir hestagötu, sem þar á að vera, því að mikil lægð er nálægt miðju holtsins.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Hrepphólar, 15

ÁR-323:049 *Kálfhagavað* heimild um vað

“Kálfhagaklettur er hringlaga, gróinn og u.þ.b. hringlagaður, gróinn og u.þ.b. sex til átta metra hár klettur, sem stendur á brúninni, þar sem Laxá rennur niður í Ófærustreng ... Ofan við Ófærustreng er Kálfhagavað ...” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Hrepphólar, 16

ÁR-323:050 vegur leið

“Um Vöðla lá gamli vegurinn, sem gerður var 1907, og brú var gerð yfir vatnið í Vöðlunum, sem kölluð var Vöðlabrú. Hún var norðan við Kotás.” segir í örnefnaskrá. “Þjóðvegurinn, er gerður var 1906, fyrir konungskomuna 1907, byrjaði við Sóleyjarbakkavað á Stóru-Laxá, lá austur með Laxánni og upp á Hólakotsmó, um Tíðaskarð, og þar áfram upp á Hólabala. Þar áfram inn með Langabakka og Langamel, vestan Kotássins. ... Vegurinn lá yfir Vöðlabrú innan Kotássins, en beygði þar mikið til vinstri upp á Stóramóa, ofan Svarðarlágar upp á Núpstúnsmóa, um Sandvöll og þar upp að Öxlinni.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Hrepphólar, 5-6, 18

ÁR-323:051 *Vöðlabrú* heimild um brú

“Um Vöðla lá gamli vegurinn, sem gerður var 1907, og brú var gerð yfir vatnið í Vöðlunum, sem kölluð var Vöðlabrú. Hún var norðan við Kotás. Stöplar brúarinnar voru úr grjóti og byggt með kökkum.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Hrepphólar, 18

ÁR-323:052 heimild um ristu

“Suður af Vöðlunum voru Torfflatir, sem B.J. aðgreinir í Innri- og Fremri-Torfflöt. Þar var þurrkað torf, sem skorið var í Vöðlunum og haft á hey.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Hrepphólar, 18

ÁR-323:053 heimild um mógrafir

“Mótak var hjá Höfða, sem áður var undir Sóleyjarbakka, en nú tilheyrir Höfði Hrepphólum.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Hrepphólar, 20

ÁR-323:054 heimild um fjárhús

“Suður af Krókunum er Fótholt fyrir vestan þjóðveginn á móti veginum heim að bænum. ... Á Fótarholti hafa lengi verið fjárhús. Þar eru nú nýlega byggð fjárhús fyrir 400 fjár.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Hrepphólar, 21

ÁR-323:055 *Áveitur* örnefni áveita

“Suður af Fótarholti voru Áveitur eftir aldamótin 20-30 ár eða svo.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Hrepphólar, 21

ÁR-324 Hólakot

Hjáleiga Hrepphóla 1709, þá nefnd Syðra-Hólakot. JÁM II, 235. 1920: Tún 4 ha, um 1/2 slétt, garðar 10,7 arar. “Jörðin er meðaljörð að landrymi og nokkuð jafnt um þurrlendi og votlendi. Landið er allt grasi gróið, og sumarhagar eru góðir. Vetrararbeit var allgóð, meðan stunduð var. Engjar voru sæmilegar. Ræktunarland er gott, á auðunni þurrlendi, einnig á framræstu mýrlandi.” SBI, 284

ÁR-324:001 *Hólakot* bæjarstæði býli

Heimildir: Túnakort 1920

ÁR-324:002 *Hólastrengir* heimild um vað
Engar staðsetningar í skrá BJ.
Heimildir: Ö-Hólakot, 110

ÁR-324:003 *Stekkatún* örnefni stekkur
Engar staðsetningar í skrá BJ.
Heimildir: Ö-Hólakot, 110

ÁR-324:004 *Áveita* örnefni áveita
Sjá örnefnakort, áveitur á tveimur stöðum
Heimildir: Örnefnakort af Hólakoti

ÁR-324:005 *Áveita* örnefni áveita
Sjá örnefnakort, áveitur á tveimur stöðum
Heimildir: Örnefnakort af Hólakoti

ÁR-325 Sóleyjarbakki

Hjáleiga Hrepphóla 1709, þá hafi hún sér tún og engjar, en óskipta haga. 1920: Tún 4 ha, garðar 13 arar. “Vel meðaljörð um landrými, og allt landið grasi gróið. Nokkur hluti landsins er blaut mýri, allgott beitiland á vetrum. Þurrlandi er meðfram Stóru-Laxá, grónar eyrar og vallendisbakkar. Góður sumarahagar, en erfitt er um ræktun vegna árinna, sem oft flæðir yfir og ver með sér sandi og möl og eyðileggur girðingar.” SBI, 285

ÁR-325:001 *Sóleyjarbakki* bæjarstæði býli
Heimildir: Túnakort 1920

ÁR-325:002 heimild um útihús
Heimildir: Túnakort 1920

ÁR-325:003 heimild um útihús
Heimildir: Túnakort 1920

ÁR-325:004 heimild um brunn
Heimildir: Túnakort 1920

ÁR-325:005 *Fremri-Stöðuley* örnefni kvíar
Engar staðsetningar í skrá.
Heimildir: Ö-Sóleyjarbakki, 111

ÁR-325:006 *Efri-Stöðuley* örnefni kvíar
Engar staðsetningar í skrá.
Heimildir: Ö-Sóleyjarbakki, 111

ÁR-325:007 *Byrgisós* örnefni
Engar staðsetningar í skrá.
Heimildir: Ö-Sóleyjarbakki, 111

ÁR-325:008 *Stekkatún* örnefni stekkur
Engar staðsetningar í skrá.
Heimildir: Ö-Sóleyjarbakki, 111

ÁR-325:009 *Borgarkelda* örnefni
Engar staðsetningar í skrá.
Heimildir: Ö-Sóleyjarbakki, 111

ÁR-326 Birtíngholt

Jarðadýrleiki óviss 1709, Skálholtskirkjueign. Árið 1953 er B skipt í Birtíngholt I, II og III. Árið 1958 er B

IV skipt út úr B I. 1920: Tún 11,3 ha, slétt, garðar 22 arar. “Þetta er landstór jörð og landið allt grasi gróið og víðast hvar mjög grasgefið. Að hálfu er landið blaut mýri, en að öðrum helmingi þurrlendi. Einkum er þurrlendi á grónum eyrum og vallendisbökkum með Stóru-Laxá. Eru þar góðir sumarhagar fyrir allan fénað og graslönd eru þar ágæt. Mýrlandi jarðarinnar er nú framræst að hluta og tekið til ræktunar. Þar voru engjalönd allgóð, einnig vetrarþrá fyrir hross og sauðfé. Ræktunarland er mikið og gott, bæði á þurru vallendi og á mýrlandi, sem liggur vel við uppþurrkun.” SBI, 286

ÁR-326:001 *Birtíngaholt* bæjarhóll bústaður
Heimildir: Túnakort 1920

ÁR-326:002 heimild um útihús
Heimildir: Túnakort 1920

ÁR-326:003 heimild um útihús
Heimildir: Túnakort 1920

ÁR-326:004 *Lambhústún* örnefni lambhús
Engar staðsetningar í skrá.
Heimildir: Ö-Birtingaholt, 32

ÁR-326:005 *Stöðulkriki* örnefni kvíar
Engar staðsetningar í skrá.
Heimildir: Ö-Birtingaholt, 32

ÁR-326:006 *Gamligarður* örnefni
Engar staðsetningar í skrá.
Heimildir: Ö-Birtingaholt, 32

ÁR-326:007 *Dælarbrunnur* heimild um brunn
Engar staðsetningar í skrá.
Heimildir: Ö-Birtingaholt, 32

ÁR-326:008 *Bessastaðakofi* heimild
Engar staðsetningar í skrá.
Heimildir: Ö-Birtingaholt, 32

ÁR-326:009 *Kuðungur* heimild
Engar staðsetningar í skrá, kofi.
Heimildir: Ö-Birtingaholt, 32

ÁR-326:010 *Stekkjarklettur* örnefni stekkur
Engar staðsetningar í skrá.
Heimildir: Ö-Birtingaholt, 32

ÁR-326:011 *Stekkjarklettur* örnefni stekkur
Engar staðsetningar í skrá.
Heimildir: Ö-Birtingaholt, 32

ÁR-326:012 *Gráholtsgarður* örnefni
Engar staðsetningar í skrá.
Heimildir: Ö-Birtingaholt, 32

ÁR-326:013 *Mótóftir* örnefni
Engar staðsetningar í skrá.
Heimildir: Ö-Birtingaholt, 32

ÁR-326:014 *Innrígrafir* örnefni mógrafir

Engar staðsetningar í skrá.
Heimildir: Ö-Birtingaholt, 32

ÁR-326:015 *Langholtsvað* heimild um vað
Engar staðsetningar í skrá.
Heimildir: Ö-Birtingaholt, 32

ÁR-326:016 *Hallsstekkjarbrot* örnefni stekkur
Engar staðsetningar í skrá.
Heimildir: Ö-Birtingaholt, 32

ÁR-326:017 *Almenningsvað* heimild um vað
Engar staðsetningar í skrá.
Heimildir: Ö-Birtingaholt, 32

ÁR-326:018 *Stöðull* örnefni kvíar
Stöðull langt frá Stöðulklettum á örnefnakorti.
Heimildir: Örnefnakort af Birtingaholti

ÁR-327 Lángholt syðra

Jarðadýrleiki óviss 1709, Skálholtskirkjueign. Útkirkja á jörðunni. “[um 1220]: Maríu kirkia j langa hollte a .xx. j lande ok ku. krossa .ij. ok kluckur .ij. alltara klæðe tvo. kerta stikur tvær. ok munnlaugar tvær. glerglugg ok gloðar ker. songhuss tiolld skiolu ok vatnstein. stola .ij. ostokkvil. sæg .j. ok hæginde. horn ok handklæðe. fimm merkr vax ok reykelse. Su er afvinna þessa fiar at þar skal syngia messu hvern helgan dag. ok annan hvarn ottu song kaupa .iiij. morkum Lysa fra mariu messu. hinne fyrre fyrer alla heilaga daga unz liðr pascha viku. Þar scal heima tiund. ok or unnar hollte. ok or birtinga hollte;” Máldagi DI I 408 1382-91: “[til Hrepphóla] halfur lysitollur vr ... Langhollti nedra.” Máldagi Hrepphóla DI IV 45-46 1397: “[á kvikfé] portio Ecclesie vmm fimmtye ära v hundrad. enn vj hundrad fiellu nidur firir adgiord aa kirkiu oc bot. olukt ixc. Hun aa sijna portionem vmm næstu firirfarandi x är tvo hundrud;” Máldagi DI IV 49. [1452]: “Þollaks kirkia j Langhollti nedre eigur nv. v. kugilldi. ij. lagde til biskup Gottskalk. þat þridia kom fra Runa og sira Jon Jonsson afhendi. og .ij. kugilldi atti kirkian adur.” Máldagi DI V, 100. Jörðinni skipt í SL I og SLII sem er í eyði. SL III var byggt úr SLI og SL IV úr SL II.

1921: Austurbær: Tún 5,6 ha, 2/3 slétt, garðar 11,55 arar. Vesturbær: Tún 4,8 ha, 2/3 slétt, garðar 12,25 arar. SLI: “Jörðin er landstór og að meiri hluta þurrlendi. Mikill hluti þurrlendisins er fjalllendi, Langholtsfjall. Þar eru sumarhagar ágætir í brekkunum og lægðardrögum. Vetrarheit var léleg og engjalönd rýr og reytingssamur heyskapurinn. Ræktunarland er gott, bæði á þurru og auðunnum móum og á framræstu votlendi. Votlendið er nú að mestu framræst og tekið til ræktunar að hluta.” SLII: “Jörðin er stór og landið algróðið og mest af því grasgefið. Að meiri hluta er landið þurrlendi með vallendisgróðri. Ágætir sumarhagar. Engjalönd voru rýr og slægjur reytingssamar. Vetrarheit ekki teljandi. Ræktunarland er mikið og gott, bæði á þurru mólendi og vallendi og á framræstu mýrlend.” SBI, 290-293.

ÁR-327:001 *Lángholt syðra (Austurbær)* bæjarhóll bústaður
Heimildir: Túnakort 1921

ÁR-327:002 heimild um útkirkja
LANGHOLT (SYÐRA/NEDRA) Í HRUNAMANNAHR. (Á) -Maríu síðar Þorláki - HÁLFKIRKJA
[um 1220]: Maríu kirkia j langa hollte a .xx. j lande ok ku. krossa .ij. ok kluckur .ij. alltara klæðe tvo. kerta stikur tvær. ok munnlaugar tvær. glerglugg ok gloðar ker. songhuss tiolld skiolu ok vatnstein. stola .ij. ostokkvil. sæg .j. ok hæginde. horn ok handklæðe. fimm merkr vax ok reykelse.

Su er afvinna þessa fiar at þar skal syngia messu hvern helgan dag. ok annan hvarn ottu song kaupa .iiij. morkum

Lysa fra mariu messu. hinne fyrre fyrer alla heilaga daga unz liðr pascha viku.

Þar scal heima tiund. ok or unnar hollte. ok or birtinga hollte; Máld DI I 408

1382-91: [til Hrepphóla] halfur lysitollur vr ... Langhollti nedra.

Groptur af ollumm þessumm bæiumm; Máld DI IV 45-46 [Hrepphóla]

1397: [á kvikfé]

portio Ecclesie vmm fimmtye ära v hundrad. enn vj hundrad fiellu nidur firir adgiord aa kirkiu oc bot. olukt ixc.

Hun aa sijna portionem vmm næstu firirfarandi x ár tvo hundrud; Máld DI IV 49 [1452]: Pollaks kirkia j Langholtti nedre eigur nv. v. kugilldi. ij. lagde til biskup Gottskalk. þat þridia kom fra Runa og sira Jon Jonsson afhendi. og .ij. kugilldi atti kirkian adur. Máld DI V, 100 [aftan við Hrepphólamáld í Vilch. AM 260 fol, bl. 8; AM 259 fol; AM 256 4to; Lbs 350 4to, JS 147 4to] { 1598: hálfkirkja; AM 263 fol. bl. 49 }

c. 1705: Syðra-Langholti bænhús ... kirkjugarður sést...;

Á Langholtunum báðum skal hafa verið bænhús Ath.gr. AM - JÁM XIII: 513

Heimildir: DI

ÁR-327:003 *Lángholt syðra (Vesturbær)* bæjarstæði býli

Heimildir: Túnakort 1921

ÁR-327:004 *Borgarás* örnefni

Engar staðsetningar í skrá.

Heimildir: Ö-Syðra-Langholt, 1

ÁR-327:005 *Hallstekkjarás* örnefni stekkur

Engar staðsetningar í skrá.

Heimildir: Ö-Syðra-Langholt, 1

ÁR-327:006 *Kvíabali* örnefni kvíar

Engar staðsetningar í skrá.

Heimildir: Ö-Syðra-Langholt, 1

ÁR-327:007 *Smalaskáli* örnefni smalakofi

Engar staðsetningar í skrá.

Heimildir: Ö-Syðra-Langholt, 1

ÁR-327:008 *Stekkjartún* örnefni stekkur

Engar staðsetningar í skrá.

Heimildir: Ö-Syðra-Langholt, 1

ÁR-327:009 *Stígur* örnefni leið

Engar staðsetningar í skrá.

Heimildir: Ö-Syðra-Langholt, 1

ÁR-327:010 *Virkishamar* örnefni virki

Engar staðsetningar í skrá.

Heimildir: Ö-Syðra-Langholt, 1

ÁR-327:011 *Gerði* örnefni

“Einar minnir, að Nátthagi hafi verið kallaður Gerði, og tengir hann það nafn eldra.” segir í athugasemdum við örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Syðra-Langholt ath, 1

ÁR-327:012 *Markagarður* örnefni

Engar staðsetningar í skrá.

Heimildir: Ö-Syðra-Langholt BJ, 115

ÁR-328 Unnarholt

Jarðadyrleiki óviss 1709, Skálholtskirkjueign. Bænhús á jörðunni. 1382-91: “[til Hrepphóla] halfur lysitollur vr ... Vnnarholtti.” Máldagi Hrepphólakirkju DI IV 45-46. 1709 eru hjáleigur Unnarholtshjáleiga í byggð og Norðurhjáleiga í eyði. 1709: “Engjum spillir Litla-Laxá, svo nú miklu verri eru en til forna.” JÁM II, 238. 1921: Tún 4,1 ha, um 1/2 slétt, garðar 8,6 arar. “Að landrými er jörðin vel í meðallagi. Að meiri hluta blaut mýri, en nokkurt þurrlandi á bökkum Litlu-Laxár og á holtum með móagróðri í mýrinni. Sumarhagar lélegir og vetrararbeit einnig. Engjar voru góðar, bæði í áveitum og á árbökkum.” SBI, 193

ÁR-328:001 *Unnarholt* bæjarhóll bústaður
Heimildir: Túnakort 1921

ÁR-328:002 heimild um bænhús
UNNARHOLT Í HRUNAMANNAHREPPI (Á) - BÆNHÚS (HREPPHÓLAÞING)
1382-91: [til Hrepphóla] halfur lysitollur vr ... Vnnarholli.
Groptur af ollumm Þessumm bæiumm; Máld DI IV 45-46 [Hrepphóla]
Heimildir: DI

ÁR-328:003 heimild um útihús
Heimildir: Túnakort 1921

ÁR-328:004 heimild um útihús
Heimildir: Túnakort 1921

ÁR-328:005 heimild um útihús
Heimildir: Túnakort 1921

ÁR-328:006 *Dýgata* örnefni leið
Engar staðsetningar í skrá.
Heimildir: Ö-Unnarholt, 29

ÁR-328:007 *Fjánhúsholt* örnefni fjárhús
Engar staðsetningar í skrá.
Heimildir: Ö-Unnarholtshverfi, 1

ÁR-328:008 *Gildruholt* örnefni refagildra
Engar staðsetningar í skrá.
Heimildir: Ö-Unnarholtshverfi, 1

ÁR-328:009 *Lambhúsrími* örnefni lambhús
Engar staðsetningar í skrá.
Heimildir: Ö-Unnarholtshverfi, 1

ÁR-328:010 *Stekkatúnsholt* örnefni stekkur
Engar staðsetningar í skrá.
Heimildir: Ö-Unnarholtshverfi, 1

ÁR-328:011 *Kotsstekkatún* örnefni stekkur
Engar staðsetningar í skrá.
Heimildir: Ö-Unnarholtshverfi, 1

ÁR-328:012 *Kvíaklettur* örnefni kvíar
Engar staðsetningar í skrá.
Heimildir: Ö-Unnarholtshverfi, 1

ÁR-328:013 *Hof* örnefni
Engar staðsetningar í skrá.
Heimildir: Ö-Unnarholtshverfi, 1

ÁR-328:014 *Markagarður* örnefni
Engar staðsetningar í skrá.
Heimildir: Ö-Unnarholtshverfi, 1

ÁR-328:015 *Gamligarður* örnefni
Engar staðsetningar í skrá.
Heimildir: Ö-Unnarholtshverfi, 1

ÁR-328:016 *Sunnefukofi* örnefni
Engar staðsetningar í skrá.
Heimildir: Ö-Unnarholtshverfi, 2

ÁR-328:017 *Geldingaholtsvað* örnefni vað
Engar staðsetningar í skrá.
Heimildir: Ö-Unnarholtshverfi, 2

ÁR-328:018 *Hólmavað* örnefni vað
Engar staðsetningar í skrá.
Heimildir: Ö-Unnarholtshverfi, 2

ÁR-328:019 *Útverkavað* örnefni vað
Engar staðsetningar í skrá.
Heimildir: Ö-Unnarholtshverfi, 2

ÁR-328:020 *Sunnefuvað* örnefni vað
Engar staðsetningar í skrá.
Heimildir: Ö-Unnarholtshverfi, 2

ÁR-329 Unnarholtskot

Hjáleiga Unnarholts 1709, þá talin byggð fyrir um 80 árum. Jörðinni skipt í tvær jarðir 1949. 1921: Tún 4,6 ha, um 2/3 slétt, garðar 7,6 arar. “Jörðin er fremur landlítill, að hálfu blaut mýri og að hálfu þurrlendi, bæði á bökkum Stóru-Laxár og á bæjarholtinu. Engjar voru góðar, bæði á árbökkunum og í áveitum á mýrinni. Sumarhagar góðir, en vetrararbeit lítill sem engin. Ræktunarland er gott, bæði á þurrlendi og á framræstum mýrum. Allt votlendið hefur verið tekið til framræslu.” SBI, 294

ÁR-329:001 *Unnarholtskot* bæjarstæði býli
Heimildir: Túnakort 1921

ÁR-329:002 *Markagarður* örnefni
Engar staðsetningar í skrá.
Heimildir: Ö-Unnarholtskot, 30

ÁR-329:003 *Brunngata* heimild um leið
Engar staðsetningar í skrá.
Heimildir: Ö-Unnarholtskot, 30

ÁR-329:004 *Brunngata* örnefni brunnur
Engar staðsetningar í skrá.
Heimildir: Ö-Unnarholtskot, 30

ÁR-329:005 *Hrossbeinakofi* örnefni
Engar staðsetningar í skrá.
Heimildir: Ö-Unnarholtskot, 30

ÁR-329:006 *Kvíaföt* örnefni kvíar
Engar staðsetningar í skrá.
Heimildir: Ö-Unnarholtskot, 30

ÁR-329:007 *Gamlistöðull* örnefni kvíar
Engar staðsetningar í skrá.
Heimildir: Ö-Unnarholtskot, 30

ÁR-329:008 *Hof* örnefni

Engar staðsetningar í skrá.
Heimildir: Ö-Unnarholtskot, 30

ÁR-329:009 *Framkofi* örnefni
Engar staðsetningar í skrá.
Heimildir: Ö-Unnarholtskot, 30

ÁR-329:010 *Áveitur* örnefni áveita
Engar staðsetningar í skrá.
Heimildir: Ö-Unnarholtskot, 30

ÁR-329:011 *Stekkatún* örnefni stekkur
Engar staðsetningar í skrá.
Heimildir: Ö-Unnarholtskot, 30

ÁR-329:012 *Smjörflóðsáveita* örnefni áveita
Engar staðsetningar í skrá.
Heimildir: Ö-Unnarholtskot, 30

ÁR-329:013 *Engjavað* örnefni vað
Engar staðsetningar í skrá.
Heimildir: Ö-Unnarholtskot, 30

ÁR-330 Bolafótur

Hjáleiga Unnarholts 1709: 1709: “Önnur hjáleiga hefur verið í Unnarholtslandi, svo sem stekkjaveg frá bænum kölluð Norður hjáleiga, aðrir kölluðu hana Leðurskó, nokkrir vildu að hún hjeti Á Bjarge ... Þessi hjáleiga byggðist fyrst fyrir okkrum og 20 árum, byggðin varaði hjer um 10 ár og eyðilagðist síðan er og ekki jörðunni nema til skaða, ef aftur byggjast skyldi, þar hún þess fyrir utan þrönglend er sem áður er sagt.” JÁM II, 239 Jörðin heitir nú Bjarg. Endurbbyggð árið 1830. Gestur Oddleifsson: “Eyðibýli í Hrunamannahreppi” Heimir, 3

1921: Tún 2,6 ha, 9/10 sléttað, garðar 5,9 arar. Jörðin er landlítil, að miklum meiri hluta, blaut mýri. En nokkurt þurrlendi er á bökkum Litlu-Laxár og smá holtum með móagróðri. Sumarhagar eru lélegir og vetrarheit lítil sem engin. Engjar blautar og rýrar. Ræktunarland lítið nema á framræstum mýrum.” SBI, 297

ÁR-330:001 *Bolafótur* bæjarhóll býli
Heimildir: Túnakort 1921

ÁR-330:002 *Stekkatún* örnefni stekkur
Engar staðsetningar í skrá.
Heimildir: Ö-Bolafótur, 31

ÁR-330:003 *Gildruholt* örnefni refagildra
Engar staðsetningar í skrá.
Heimildir: Ö-Bolafótur, 31

ÁR-330:004 *Lambhúsrími* örnefni lambhús
Engar staðsetningar í skrá.
Heimildir: Ö-Bolafótur, 31

ÁR-330:005 *Kvíablettur* örnefni kvíar
Engar staðsetningar í skrá.
Heimildir: Ö-Bolafótur, 31

ÁR-331 Lángholt efra

40 hdr alls 1709. [1331]: Bænhús á jörðunni. “kirkia liggur thil songs j runa. lann[g]hollt hid efra” Máldagi Hrunakirkju DI II 665-666. 1382-91: “liggur til saungs j Hruna ... Langhollt hid efra” Máldagi Hrunakirkju DI IV 43-44. 1566: Kaupréf fyrir hluta í jörðinni. DI XIV, 493-495. Tvíbýli 1709, Langholtskot og Snússa (í eyði)

fylgdu vesturpartinum en Lindarhamar og Smyrilshattur (í eyði) fylgdi Austurpartinum. Árið 1960 fór Vesturbærinn í eyði.

Austurbær: Tún 5,9 ha, um 2/3 slétt, garðar 12,4 arar. Vesturbær: 2,8 ha, 3/5 slétt, garðar 7,6 arar. “Land jarðarinnar er að mestu blaut mýri, grasgefið slægjuland, en erfitt í vætutið. Jörðin á land að Litlu-Laxá, og er það nokkurt þurrlendi.” SBI, 301

ÁR-331:001 *Lángholt efra (austurbær)* bæjarhóll bústaður
Heimildir: Túnakort 1921

ÁR-331:002 heimild um bænhús
LANGHOLT EFRA Í HRUNAMANNAHR. (Á) (HRUNAPING)
[1331]: kirkia liggur thil songs j runa. lann[g]hollt hid efra
Tijvnnndir liggia til runa af Þessum fyrr nefndum bæivm ... half j lanngaholli
lysitollar allir eru til runa. vr heima Þjngum ... enn hálfur vr grafar Þjngum
Groptur er j runa af Þessum ollum bæium. sem fyrr eru nefndir; Máld DI II 665-666 [Hruna]
1382-91: liggur til saungs j Hruna ... Langholt hid efra
Tiunder liggia til Hruna af Þessum fyrnefndum bæium. nema ... langholli half.
Lysitollar aller eru til Hruna vr heimaÞjngum oc af Backa. og aller vr Grafar Þingumm.
Groptur er j Hruna af ollum Þessumm bæium sem fyrr eru nefnder; Máld DI IV 43-44 [Hruna]
c. 1705: Efra-Langholti hálfkirkja ... kirkjugarður sést...;
Á Langholtunum báðum skal hafa verið bænhús Ath.gr. AM - JÁM XIII: 513
Heimildir: DI

ÁR-331:003 *Lángholt efra (vesturbær)* bæjarstæði bústaður
Heimildir: Túnakort 1921

ÁR-331:004 heimild um útihús
Heimildir: Túnakort 1921

ÁR-331:005 heimild um brunn
Heimildir: Túnakort 1921

ÁR-331:006 heimild um útihús
Heimildir: Túnakort 1921

ÁR-331:007 heimild um útihús
Heimildir: Túnakort 1921

ÁR-331:008 heimild um útihús
Heimildir: Túnakort 1921

ÁR-331:009 heimild um útihús
Heimildir: Túnakort 1921

ÁR-331:010 *Lindarhamar* bæjarstæði býli
1709: “... hjáleiga eldri en menn til muni. Fylgir Austurpartinum.”
Heimildir: JÁM II, 243

ÁR-331:011 *Smyrilshattur* bæjarstæði býli
1709: “Smyrilshattur hjet hjáleiga, sem fylgdi Austurpartinum, byggð í fyrstu hjer um fyrir 30 árum, en eyðilögð aftur fyrir 18 árum.”
Heimildir: JÁM II, 243

ÁR-331:012 *Fjósafliot* örnefni fjós
Engar staðsetningar í skrá, í túni austurbæjar.
Heimildir: Ö-Efra-Langholtshverfi, 28

ÁR-331:013 *Hof* örnefni
Engar staðsetningar í skrá, í túni vesturbæjar.
Heimildir: Ö-Efra-Langholtshverfi, 28

ÁR-331:014 *Lambhústún* örnefni lambhús
Engar staðsetningar í skrá, í túni vesturbæjar.
Heimildir: Ö-Efra-Langholtshverfi, 28

ÁR-331:015 *Stöðull* örnefni kvíar
Engar staðsetningar í skrá, í túni vesturbæjar.
Heimildir: Ö-Efra-Langholtshverfi, 28

ÁR-331:016 *Stekkatún* örnefni stekkur
Engar staðsetningar í skrá, í úthaga austan bæjar.
Heimildir: Ö-Efra-Langholtshverfi, 28

ÁR-331:017 *Innrivirki* örnefni virki
Engar staðsetningar í skrá, í úthaga austan bæjar.
Heimildir: Ö-Efra-Langholtshverfi, 28

ÁR-331:018 *Sauðhúsklettur* örnefni fjárhús
Engar staðsetningar í skrá, í úthaga austan bæjar.
Heimildir: Ö-Efra-Langholtshverfi, 28

ÁR-331:019 *Stekkjarnef* örnefni stekkur
Engar staðsetningar í skrá, í úthaga austan bæjar.
Heimildir: Ö-Efra-Langholtshverfi, 28

ÁR-331:020 *Götukelda* örnefni leið
Engar staðsetningar í skrá, í úthaga austan bæjar.
Heimildir: Ö-Efra-Langholtshverfi, 28

ÁR-331:021 *Stekkhólar* örnefni stekkur
Engar staðsetningar í skrá, í úthaga austan bæjar.
Heimildir: Ö-Efra-Langholtshverfi, 28

ÁR-331:022 *Gráklettur* bæjarstæði býli
Engar staðsetningar í skrá, eyðibýli í úthaga austan bæjar.
Heimildir: Ö-Efra-Langholtshverfi, 28

ÁR-331:023 *Markagarður* örnefni
Engar staðsetningar í skrá, í úthaga austan bæjar.
Heimildir: Ö-Efra-Langholtshverfi, 28

ÁR-331:024 *Völkvarða* örnefni
Engar staðsetningar í skrá, í úthaga austan bæjar.
Heimildir: Ö-Efra-Langholtshverfi, 28

ÁR-331:025 *Stekkatún* örnefni stekkur
Engar staðsetningar í skrá, í úthaga austan bæjar.
Heimildir: Ö-Efra-Langholtshverfi, 28

ÁR-331:026 *Vatnagarður* örnefni
Engar staðsetningar í skrá, í úthaga austan bæjar.
Heimildir: Ö-Efra-Langholtshverfi, 28

ÁR-331:027 *Skúlagarður* örnefni

Engar staðsetningar í skrá, í úthaga austan bæjar.
Heimildir: Ö-Efra-Langholtshverfi, 28

ÁR-331:028 *Simbagarður* örnefni
Engar staðsetningar í skrá, í úthaga austan bæjar.
Heimildir: Ö-Efra-Langholtshverfi, 28

ÁR-331:029 *Kvíaklettur* örnefni kvíar
Engar staðsetningar í skrá, í úthaga austan bæjar.
Heimildir: Ö-Efra-Langholtshverfi, 28

ÁR-331:030 *Gerði* örnefni
Engar staðsetningar í skrá, í úthaga austan bæjar.
Heimildir: Ö-Efra-Langholtshverfi, 28

ÁR-331:031 *Stöðull* örnefni kvíar
Engar staðsetningar í skrá, í úthaga austan bæjar.
Heimildir: Ö-Efra-Langholtshverfi, 28

ÁR-332 Lángholtskot

Hjáleiga Langholts 1709. 1921: Tún 2,6 ha, 3/4 slétt, garðar 11,2 arar. “Landlítil jörð, en landið grösugt. Blaut mýri að mestu, en þurrir móar og vallendi að litlum hluta. Sumarhagar lélegir, einkum fyrir málnytupening, og vetrararbeit mjög lítil.” SBI, 299

ÁR-332:001 *Lángholtskot* bæjarstæði býli
Heimildir: Túnakort 1921

ÁR-332:002 heimild um brunn
Heimildir: Túnakort 1921

ÁR-333 Sússa

1709: Hjáleiga Langholts, í eyði. 1921 heitir jörðin Snússa. Frá 1936 heitir jörðin Ásatún. 1921: Tún 1,7 ha, um 4/5 slétt, garðar 6 arar. “Landið var lítið en grasgefið og þurrlendi að mestu. Sumarhagar eru allgórðir, en vetrararbeit rýr. Engjar voru litlar.” SBI, 298

ÁR-333:001 *Sússa* bæjarstæði býli
Heimildir: Túnakort 1921

ÁR-333:002 heimild um útihús
Heimildir: Túnakort 1921

ÁR-333:003 heimild um útihús
Heimildir: Túnakort 1921

ÁR-333:004 heimild um útihús
Heimildir: Túnakort 1921

ÁR-333:005 heimild um útihús
Heimildir: Túnakort 1921

ÁR-334 Rafnkelstaðir

Jarðadýrleiki óviss 1709, Skálholtskirkjueign. Bænhús á jörðunni. [1331]: “kirkia liggur thil songs j runa ... rafnkelzstadir” Máldagi Hrunakirkju DI II 665-666. 1382-91: “liggur til saungs j Hruna ... Hrafnkielstader” Máldagi Hrunakirkju DI IV 43-44. 1951 er jörðinni skipt í Hrafnkelsstaði I og II, sama ár er H II skipt upp og H III stofnað. Árið 1963 er H I skipt og H IV stofnað. Árið 1966 er H I og II sameinað.

1921: Tún 8m² ha, um 3/4 slétt, garðar 18,4 arar. “Jörðin var að landrými vel meðaljörð. Landið allt

gróið og mjög grasgefið. Að hluta er landið blaut mýri, sem nú er að mestu framræst. En að öðrum hluta þurrlendi, einkum á bökkum Litlu-Laxár, en einnig móar og vallendi, gott og auðunnið ræktunarland. Engjar voru ágætær, bæði á áveitum á mýrinni og á árbökkunum. Sumarhagar góðir, en vetrararbeit létt.” SBI, 302

ÁR-334:001 *Rafnkelstaðir* bæjarhóll bústaður

“Nokkrir hólar eru í túninu á Hrafnkelsstöðum, og var bærinn á einum þeirra vestan við, þar sem nú er fjós Þorgeirs Sveinssonar. Gamli bærinn er nú horfinn.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Túnakort 1921; Ö-Hrafnkelsstaðir, 1

ÁR-334:002 heimild um bænhús

HRAFNKELSSTAÐIR Í HRUNAMANNAHREPPI (Á) (HRUNAFING) - BÆNHÚS

[1331]: kirkia liggur thil songs j runa ... rafnkelzstadir

Tijvndir liggja til runa af þessum fyrir nefndum bæivm

lysitollar allir eru til runa. vr heima þjngum ... enn hälfur vr grafar þjngum

Groptur er j runa af þessum ollum bæium. sem fyrir eru nefndir; Máld DI II 665-666 [Hruna]

1382-91: liggur til saungs j Hruna ... Hrafnkielstader

Tiunder liggja til Hruna af þessum fyrnefndum bæium

Lysitollar aller eru til Hruna vr heimaþjngum ... og aller vr Grafar þjngumm.

Groptur er j Hruna af ollum þessumm bæiumm sem fyrir eru nefnder; Máld DI IV 43-44 [Hruna]

Heimildir: DI

ÁR-334:003 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1921

ÁR-334:004 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1921

ÁR-334:005 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1921

ÁR-334:006 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1921

ÁR-334:007 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1921

ÁR-334:008 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1921

ÁR-334:009 *Hrafnkelsleiði* heimild um legstað

“Talið er, að bærinn dragi nafn af manni, sem Hrafnkell nefndist, en hann er þó algerlega óþekktur. Austan við Kvíadal í Grafarbakkaalandi var þúfa, sem nefndist Hrafnkelsleiði, og átti Hrafnkell að vera þar grafinn og hundur hans í annarri þúfu þar hjá, en vegagerðin hefur nú eyðilagt þúfur þessar.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Hrafnkelsstaðir, 1

ÁR-334:010 heimild um leið

“Selsmói nefndist mói norðvestan við túnið, þar sem göturnar lágu út að Seli.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Hrafnkelsstaðir, 2

ÁR-334:011 heimild um sel

“Selsmói nefndist mói norðvestan við túnið, þar sem göturnar lágu út að Seli.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Hrafnkelsstaðir, 2

ÁR-334:012 heimild um vað

“Andrésarmígandi nefnist foss í Hellisholtalæk norðan við Kringlumýri skammt neðan við núverandi veg. Vað er á læknum ofan við fossinn ...” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Hrafnkelsstaðir, 2

ÁR-334:013 *Markamýrardraugur* heimild um draug

“Markamýri nefnist mýrin norðan við Markatjörn. Þar er svonefndur Markamýrardraugur, sem Helgi Haraldsson á Hrafnkelsstöðum reið eitt sinn ofan á. Unglingi hafði verið úthýst á Hrafnkelsstöðum að vetrarlagi og varð hann úti við Markaklett. Síðan hefur verið reimt og villugjarnt í Markamýri ..” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Hrafnkelsstaðir, 3

ÁR-334:014 heimild um fjárhús

“Völhóll nefnist lítið holt eða hóll í mýrinni suðvestur frá bænum og vestur frá Markakletti. ... Þarna var um 60 kinda fjárhús og voru hafðir þar veturgamlir sauðir og síðan hafði Sveinn þar ær sínar, en eftir fjárskiptin 1951-52 var húsið lagt niður.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Hrafnkelsstaðir, 4

ÁR-334:015 heimild um áveitu

“Miðstykki var áveitustykki milli tveggja áveitugarða út við Litlu-Laxá norðan við Löngudæl.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Hrafnkelsstaðir, 4

ÁR-334:016 heimild um stekk

“Stekkhóll nefnist hóll við Litlu-Laxá ofan við Efri-Bakka. Þar var stekkur fram til 1900.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Hrafnkelsstaðir, 5

ÁR-334:017 *Strokkhóll* heimild um huldufólksbústað

“Strokkhóll er hóll í túninu austan við Fagurhól. Í hólnum átti stundum að heyrast strokkhljóð af völdum huldufólks, og af því er nafnið dregið.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Hrafnkelsstaðir, 5

ÁR-334:018 heimild um kvíar

“Stöðull var áður sléttur blettur vestan við túnið, þar sem kýr voru mjólkaðar á sumrin.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Hrafnkelsstaðir, 5

ÁR-334:019 heimild um lambhús

“Flatir nefndist stykki vestarlega í túninu og var þar áður lambhús frá Helga, en Haraldur hefur þar nú hesta.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Hrafnkelsstaðir, 6

ÁR-334:020 heimild um stekk

“Stekkatún nefnist túnið suðaustan við Stekkhól [016]. Þar var fjárrétt og stekkur fyrrum.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Hrafnkelsstaðir, 6

ÁR-334:021 heimild um brunn

“Brunnhólar nefndust smáhólar skammt sunnan við bæinn. Þar var brunnur, sem hefur verið fylltur upp.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Hrafnkelsstaðir, 6

ÁR-334:022 heimild um kvíar

“Fjárhúsholt nefnist lítið holt, þar sem fínhús Þorgeirs Sveinssonar er nú. Þar voru kvíar.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Hrafnkelsstaðir, 6

ÁR-335 *Syðra-Sel*

Jarðadýrleiki óviss 1709, Skálholtskirkjueign.. 1709: “Þessi tvö Sel liggja samtýnis, eru þó tvær jarðir frá elstu tíð aðskildar að bæjum og skift tünnum og engjum, sem þó liggja hvert við annað og hefur óefað í gamllri tíð ein jörð verið, og eru munnmæli, að Gröf hafi þetta land átt í fyrstu.” JÁM II, 244-245

1921: Tún 4,5 ha mest slétt, garðar 19,8 arar. “Vel metin jörð að landrými og landið allt grasi vaxið og mjög grasgefið. Votlendi að mestu, en nokkurt þurrlendi á bökkum Litlu-Laxár. Engjar voru með ágætum, en sums staðar blautar á stundum. Sumarhagar einnig ágætir, en vetrararbeit engin á flötu og skjóllausu landi. Ræktunarland lítið annað en framræst mýri.” SBI, 306

ÁR-335:001 *Syðra-Sel* bæjarstæði býli
Heimildir: Túnakort 1921

ÁR-335:002 heimild um útihús
Heimildir: Túnakort 1921

ÁR-335:003 *Lindarbalakvíar* örnefni kvíar
Engar nákvæmar staðsetningar í skrá, í túni.
Heimildir: Ö-Syðra-Sel

ÁR-335:004 *Gíslakvíar* örnefni kvíar
Engar nákvæmar staðsetningar í skrá, í úthaga.
Heimildir: Ö-Syðra-Sel

ÁR-335:005 *Selgarðsnes* örnefni
Engar nákvæmar staðsetningar í skrá, í úthaga.
Heimildir: Ö-Syðra-Sel

ÁR-335:006 *Grafirnar* örnefni mógrafir
Engar nákvæmar staðsetningar í skrá, heima við tún.
Heimildir: Ö-Syðra-Sel

ÁR-335:007 *Torfholt* örnefni rista
Engar nákvæmar staðsetningar í skrá, utar en úthagi.
Heimildir: Ö-Syðra-Sel

ÁR-335:008 *Borgarhóll* örnefni
Engar nákvæmar staðsetningar í skrá.
Heimildir: Ö-Efra-Sel og Syðra-Sel, 1

ÁR-335:009 *Vörðuás* örnefni
Engar nákvæmar staðsetningar í skrá.
Heimildir: Ö-Efra-Sel og Syðra-Sel, 1

ÁR-335:010 *Borgarás* örnefni
Engar nákvæmar staðsetningar í skrá.
Heimildir: Ö-Efra-Sel og Syðra-Sel, 1

ÁR-335:011 *Stekkhylur* örnefni stekkur
Engar nákvæmar staðsetningar í skrá.
Heimildir: Ö-Efra-Sel og Syðra-Sel, 1

ÁR-335:012 *Keldukjafsvað* heimild um vað
Engar nákvæmar staðsetningar í skrá.
Heimildir: Ö-Efra-Sel og Syðra-Sel, 1

ÁR-335:013 *Langabrot* örnefni vað
Engar nákvæmar staðsetningar í skrá.
Heimildir: Ö-Efra-Sel og Syðra-Sel, 1

ÁR-335:014 *Selsvað* heimild um vað
Engar nákvæmar staðsetningar í skrá.
Heimildir: Ö-Efra-Sel og Syðra-Sel, 1

ÁR-335:015 *Grafarvað* heimild um vað
Engar nákvæmar staðsetningar í skrá.

Heimildir: Ö-Efra-Sel og Syðra-Sel, 1

ÁR-336 Efra-Sel

Jarðadýrleiki óviss 1709, Skálholtskirkjueign. 1709: “Þessi tvö Sel liggja samtýnis, eru þó tvær jarðir frá elstu tíð aðskildar að bæjum og skift túnnum og engjum, sem þó liggja hvert við annað og hefur ófæð í gamllri tíð ein jörð verið, og eru munnmæli, að Gröf hafi þetta land átt í fyrstu.” JÁM II, 244-245

1921: Tún 4,2 ha, um 2/3 slétt, garðar 11,9 arar. “Jörðin er meðaljörð að landrými og meirihluti landsins er mýrlendi. Allt landið er grasi vaxið, og mjög grasgefið. Engjar voru ágætar, en vildu blotna í votviðrum. Sumarhagar mjög góðir, en vetrarþeir léleg. Nokkurt þurrlendi er til ræktunar og ræktunarskilyrði góð, en aðallega á þurrkuðu landi.” SBI, 301

ÁR-336:001 *Efra-Sel* bæjarstæði býli

Heimildir: Túnakort 1921

ÁR-337 Hvítárholt

1709: Eyðihjáleiga Ísabakka, í eyði um 20 ár. Einnig nefnt Árnakot. JÁM II, 263 1709: “Ekki er þetta kot aftur byggilegt, því túnið er komið í hrjóstur, þrengir og að jörðunni, ef aftur byggjast skyldi.” JÁM II, 263. 1921: Tún 4,2 ha, allt slétt, garðar 21,72 arar. “Jörðin er að landrými vel meðaljörð. Landið er allt mjög grasgefið og varla lófástór blettur, svo ekki sé hann kafloðinn. Engjalönd eru frábær, bæði starengi og sléttar vallendisflatir á Hvítárbökkum. Sumarhagar eru með ágætum, en vetrarþeir léleg á skjóllausu flatlendi. ... Ræktunarland er gott á þurrum árbökkum og framræstum mýrum.” SBI, 308

ÁR-337:001 *Hvítárholt* bæjarhóll bústaður

Heimildir: Túnakort 1921

ÁR-337:002 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1921

ÁR-337:003 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1921

ÁR-337:004 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1921

ÁR-337:005 *Draugapyttur* örnefni

“Draugapyttur, djúpur pyttur í árbaka við veginn milli Hvítárhólts og Auðshólts.” segir í örnefnaskrá

Sagt að barni hefði verið drekkt þar.

Heimildir: Ö-Hvítárholt, 1; Ö-Hvítárholt viðb, 1

ÁR-337:006 garðlag

“Þar rétt hjá [Draugapytt] var hlaðinn skjólgarður, sem lengi stóð.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Hvítárholt viðb, 1

ÁR-337:007 heimild um ristu

“Reiðingsrista var í mýrinni suður af Holtinu. Þar var rist torf til einangrunar í þak fjóssins sem byggt var 1949-50.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Hvítárholt viðb, 2

ÁR-337:008 *Rimi* heimild um áveitu

“Áveitur, sem nú eru niður lagðar, voru víðáttumiklar. Hólfin höfðu flest fengið nafn. Efsta hólfið, næst Stekkjardælu, hét Rimi. Næsta fyrir framan nefnt Miðveita, síðan Vélaveita, þá Kvíar og Fremstaveita.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Hvítárholt viðb, 2

ÁR-337:009 *Miðveita* heimild um áveitu

“Áveitur, sem nú eru niður lagðar, voru víðáttumiklar. Hólfin höfðu flest fengið nafn. Efsta hólfið, næst Stekkjardælu, hét Rimi. Næsta fyrir framan nefnt Miðveita, síðan Vélaveita, þá Kvíar og Fremstaveita.” segir í

örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Hvítárholt viðb, 2

ÁR-337:010 *Vélaveita* heimild um áveitu

“Áveitur, sem nú eru niður lagðar, voru víðáttumiklar. Hólfin höfðu flest fengið nafn. Efsta hólfið, næst Stekkjardælu, hét Rimi. Næsta fyrir framan nefnt Miðveita, síðan Vélaveita, þá Kvíar og Fremstaveita.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Hvítárholt viðb, 2

ÁR-337:011 *Kvíar* örnefni kvíar

“Áveitur, sem nú eru niður lagðar, voru víðáttumiklar. Hólfin höfðu flest fengið nafn. Efsta hólfið, næst Stekkjardælu, hét Rimi. Næsta fyrir framan nefnt Miðveita, síðan Vélaveita, þá Kvíar og Fremstaveita.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Hvítárholt viðb, 2

ÁR-337:012 *Fremstaveita* örnefni áveita

“Áveitur, sem nú eru niður lagðar, voru víðáttumiklar. Hólfin höfðu flest fengið nafn. Efsta hólfið, næst Stekkjardælu, hét Rimi. Næsta fyrir framan nefnt Miðveita, síðan Vélaveita, þá Kvíar og Fremstaveita.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Hvítárholt viðb, 2

ÁR-337:013 *Nátthagi* heimild um kvíar

“Nyrzt hafði verið gert gerði ásamt fjárrétt, sem Náthagi hét, þar sem mjólkaðar voru kvíaær. Heitir sá blettur í túni svo enn.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Hvítárholt viðb, 2

ÁR-337:014 heimild

“Í Hvítá eru svonefndar Lambeyrar tilheyrandi Hvítárholti. Þar voru áður fyrr höfð fráfernálömb, og bera leifar af skjólgarði merki um það. Nú hefur áin brotið hluta af þeim.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Hvítárholt viðb, 3

ÁR-337:015 bæjarstæði býli

“Þórður Magnússon frá Hvítárholti segir, að á Hvítárholtsholti skammt fyrir suðvestan fjárhúsin séu rústir eða gamlar byggingar og girðingar í slakka og skjóli. Þar er ekkert örnefni, sem bendir á, hvað hefir verið þarna. Skyldi þetta ekki vera Árnakot.”

Heimildir: Heimir, 3

ÁR-337:016 bæjarstæði býli

Fornar rústir, alls um 10 hús, fundust við uppgröft á aflögnum hrygg, um 600-800 m löngum, NV-DV vestan við bæinn. Grafið á árunum 1963-7. “Holtið er algróið og sér ekki í klöpp nema á litlum bletti, nær suðaustast, en þar kemur fram hellugrjót.” Sjá grein Þórs Magnússonar. Sigurður Þórarinsson taldi byggð þarna vera koma í eyði fyrir 1104. Þarna fundust skálar og jarðhús. ÞM getur þess að þetta gætu verið leifar Másstaða.

Heimildir: ÞM: “Söguvaldarbyggð í Hvítárholti” Árbók 1972, 10-80

ÁR-337:017 heimild um fjárhús

“Fjárhús hafa lengi verið vestantil á Holtinu og vottaði fyrir gömlum garðlögum í nágrenni þeirra.”

Heimildir: ÞM: “Söguvaldarbyggð í Hvítárholti” Árbók 1972, 10

ÁR-337:018 heimild um fjárhús

“Austnatil voru einnig fjárhústættur, ekki gamlar þó, og virðist ekki hafa staðið þar hús áður.”

Heimildir: ÞM: “Söguvaldarbyggð í Hvítárholti” Árbók 1972, 10

ÁR-337:019 heimild um vað

“Gamalt vað er nokkru ofar [en 016] á ánni, á Kópvatnseyrum, en einnig er vað á ánni niður undan þessum stað, sem vel má hafa verið nothæft í fornöld.”

Heimildir: ÞM: “Söguvaldarbyggð í Hvítárholti” Árbók 1972, 64

ÁR-337:020 heimild um vað

“Gamalt vað er nokkru ofar [en 016] á ánni, á Kópsvatnseyrum, en einnig er vað á ánni niður undan þessum stað, sem vel má hafa verið nothæft í fornöld.”

Heimildir: ÞM: “Sögualdarbyggð í Hvítárholti” Árbók 1972, 64

ÁR-337b Ísabakki

Jarðadýrleiki óviss 1709, Skálholtskirkjueign. 1331: Jarðarinnar getið í máldaga Hrunakirkju. DI II, 665. 1709: Hvítárholt hjáleiga. JÁM II, 263. Ísabakki fór í eyði vegna hættulegra flóða úr Hvítá. SSÁ, 126. “Þetta er gamalt býli, en hafði verið í eyði í rúm 100 ár og legið undir Hvítárholti. Árið 1974 fengu Anna og Helgi landið og reistu þar nýbýli.” SBI, 309 1921: Tún 1,68 ha, slétt. “Landið er mjög grasgefið og sumarhagar góðir með afbrigðum, og eins engjar. Vetrararbeit er lítil á skjóllausu flatlendi.” SBI, 309

ÁR-337b:001 *Ísabakki* bæjarhóll bústaður

Heimildir: Túnakort 1921

ÁR-337b:002 *Stöðulholt* örnefni kvíar

“Stöðulholt, móaholt hjá Ísabakka.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Hvítárholt, 1

ÁR-337b:003 heimild um útihús

“Stöðulholt er fram af túninu á Ísabakka, en mýrarsund með flóði á milli. Það var gert að túni 1964; þar voru 10-20 húsa- eða kofarústir frá Ísabakka.” segir í viðbótum við örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Hvítárholt viðb, 2

ÁR-337b:004 heimild um stekk

“Fram af túni á Ísabakka er Stekkjardæla, sem hvað velur hefur ekki verið tekin í örnefnaskrá. Hún mun kennd við stekk, er verið hefur á háum grjóthól rétt hjá núverandi bæ á Ísabakka.” segir í viðbótum við örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Hvítárholt viðb, 2

ÁR-338 Bryðjuholt

Jarðadýrleiki óviss 1709, Skálholtskirkjueign. Bænhús á jörðinni. [1331]: “liggur thil songs j runa ... brydiuhollt” Máldagi Hrunakirkju DI II 665-666. 1382-91: “liggur til saungs j Hruna ... Brydiuhollt” Máldagi Hrunakirkju DI IV 43-44.

1921: Tún 5,3 ha, 2/3 slétt, garðar 7,55 arar, nátthagi 0,4 ha. “Meðaljörð að landrými. Landið er grösugt og gott til beitar, bæði sumar og vetur. AÐ meirihluta er landið mýrlendi, en þurrlandi er þó mikið og gott ræktunaland, en er nokkuð langt frá bæ. Í landinu austanverðu eru lágir ásar og lægðardrög með vallendisgróðri. Engjar voru allgóðar.” SBI, 310

ÁR-338:001 *Bryðjuholt* bæjarhóll bústaður

Heimildir: Túnakort 1921

ÁR-338:002 heimild um bænhús

BRYÐJUHOLT Í HRUNAMANNAHREPPI (Á) (HRUNAPING) - BÆNHÚS

[1331]: liggur thil songs j runa ... brydiuhollt

Tijvndir liggja til runa af þessum fyrr nefndum bæivm

lysitollar allir eru til runa. vr heima þjngum ... enn hälfur vr grafar þjngum

Groptur er j runa af þessum ollum bæium. sem fyrr eru nefndir; Máld DI II 665-666 [Hruna]

1382-91: liggur til saungs j Hruna ... Brydiuhollt

Tiunder liggja til Hruna af þessum fyrnefndum bæium

Lysitollar aller eru til Hruna vr heimaþjngum ... og aller vr Grafar þjngumm.

Groptur er j Hruna af ollum þessumm bæium sem fyrr eru nefnder; Máld DI IV 43-44 [Hruna]

Heimildir: DI

ÁR-338:003 heimild um fjárhús

“Stóru-Flatholt nefnist stórt móaholt í mýrinni utarlega vestan við Bryðjuholt, og er það upphaflega jökulalda. Þar er nú ærhús og talsvert tún. Jón Magnússon byggði þar fyrst sauðahús um 1915.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Bryðjuholt, 2

ÁR-338:004 *Flosatraðir* heimild um traðir

“Flosatraðir nefnast fornar reiðgötur vestan í Stóru-Flatholtum og úr að Hvítá, og var áður vað á Hvítá, kennt við Grámel vestan við ána.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Bryðjuholt, 2

ÁR-338:005 heimild um vað

“Flosatraðir nefnast fornar reiðgötur vestan í Stóru-Flatholtum og úr að Hvítá, og var áður vað á Hvítá, kennt við Grámel vestan við ána.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Bryðjuholt, 2

ÁR-338:006 heimild

“Grænaborg er höll í mýrinni um 300 m sunnan við Flataholtshúsið [003?]. Þar eru einhverjar tættur.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Bryðjuholt, 3

ÁR-338:007 heimild um fjárhús

“Sauðhústættur eru sunnan við Bryðjuholtslæk skammt vestan við heimatúnið og núverandi þjóðveg. Hús þetta var lagt niður um 1915 vegna þess að sauðirnir fóru oft í lækinn og drápuð.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Bryðjuholt, 3

ÁR-338:008 heimild um kvíar

“Stöðulholt er lágt holt milli Bæjaráss og Miðmundaáss. Framan við það voru kýr mjólkaðar á kvöldin og síðan beitt um stund áður en þær voru bundnar inni.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Bryðjuholt, 4

ÁR-338:009 *Stórarvarða* varða

“Stórarvarða er varða upp á Bæjarásnum skammt framan við mörkin.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Bryðjuholt, 4

ÁR-338:010 *Litlavarða* varða landamerki

“Litlavarða er á Bæjarásnum skammt norðan við Stóruvörðu. Þar eru mörk milli Bryðjuholts og Kópvatns.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Bryðjuholt, 4

ÁR-338:011 álagablettur

“Kúadalur nefnist fitin niður við og vestan við Bryðjuholtslæk innan við heimatúnið en austan við Bæjarásinn. Þar er góður hagi fyrir kýr. ... Þar er álagablettur sem ekki má slá.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Bryðjuholt, 4

ÁR-338:012 *Grástekkur* heimild um stekk

“Gráhellu er lítil klettahóll sunnarlega á Brennimýri og norðan við Múlaenda. Þar er austurhornmark Bryðjuholtslands. Grástekkur er annað nafn á Gráhellu.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Bryðjuholt, 4

ÁR-338:013 *Brúarás* örnefni brú

“Brúarás. Nafn þetta er nú gleymt ... en það mun hafa verið nálægt Gráhellu, e.t.v. kelda, sem brú var sett yfir.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Bryðjuholt, 5

ÁR-338:014 *Ærhúsklauf* örnefni fjárhús

“Litlaklauf eða Ærhúsklauf er lítil klauf vestan í Múlanum skammt sunnan við núverandi fjárhús.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Bryðjuholt, 5-6

ÁR-338:015 heimild um vatnsból

“Litlaklauf eða Ærhúsklauf er lítil klauf vestan í Múlanum skammt sunnan við núverandi fjárhús. Þar er dý, sem er notað sem vatnsból fyrir bæinn.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Bryðjuholt, 5-6

ÁR-338:016 *Dagmálavarða* varða eyktamark
“Dagmálavarða er varða á Múlanaum að sjá í suðaustur frá bænum.” segir í örnefnaskrá
Heimildir: Ö-Bryðjuholt, 6

ÁR-338:017 *Hádegisvarða* varða eyktamark
“Hádegisvarða er varða sunnarlega í Múlaendanum að sjá í suður frá bænum.” segir í örnefnaskrá
Heimildir: Ö-Bryðjuholt, 6

ÁR-338:018 heimild um fjárhús
“Stekkatún eða Gamla-Stekkatún er fjárhústóft vestan við Múlann. Þar var ærhús á 19. öld. Síðar var þar fjárrétt og tóftin notuð sem stekkur.” segir í örnefnaskrá
Heimildir: Ö-Bryðjuholt, 6

ÁR-338:019 *Guðnatóft* heimild um fjárhús
“Guðnatóft nefnist fjárhústóft á vallengisflöt framan við Hannesarklauf. Guðni Þórarinnsson, sem bjó í skamman tíma í Gröf fyrir aldamótin, byggði tóft þessa og við hann er hún kennd. Óvíst er, hvort húsið varð fullbyggt eða haft þar fé.” segir í örnefnaskrá
Heimildir: Ö-Bryðjuholt, 7

ÁR-338:020 *Magragerði* heimild um kvíar
“Magragerði nefnist stykki í túninu norðan við bæinn, sem var tekið til ræktunar fyrir 1900 utan við hinn forna túngarð. Líklega hefur verið girt í kringum það ... Þar voru hafðar ær í kvíum þar til fráfarum lauk um 1920.” segir í örnefnaskrá
Heimildir: Ö-Bryðjuholt, 7-8

ÁR-338:021 *Framtraðir* heimild um traðir
“Framtraðir voru traðir frá bænum niður að læknum.” segir í örnefnaskrá
Heimildir: Ö-Bryðjuholt, 8

ÁR-338:022 *Bryðjuleiði* örnefni legstaður
“Bryðjuleiði eða Bryðjuhaugur er stór þúfa á Bryðunefi, þar sem talið er, að Bryðja sú, er fyrst bjó í Bryðjuholti, sé grafinn. Það er gömul hefð að slá ekki Brynjuleiði.” segir í örnefnaskrá
Heimildir: Ö-Bryðjuholt, 8

ÁR-338:023 *Hvolpatjörn* heimild um mógrafir
“Hvolpatjörn nefndist gömul mógröf framan við lækinn á móts við Bryðjunef. Þar var hvolpum drekkt fyrrum.” segir í örnefnaskrá
Heimildir: Ö-Bryðjuholt, 8

ÁR-338:024 *Heybandsvað* heimild um vað
“Heybandsvað nefndist vað á Bryðjuholtslæk skammt ofan við Bryðjunef.” segir í örnefnaskrá
Heimildir: Ö-Bryðjuholt, 8

ÁR-338:025 *Gömlufjós* heimild um fjós
“Gömlufjós nefndist staður í bæjarhólnum vestarlega, þar sem nú er trjagarður. Þar mun hafa verið nauta- eða geldneytafjós á 19. öld.” segir í örnefnaskrá
Heimildir: Ö-Bryðjuholt, 8

ÁR-338:026 *Vestur-Kálgarður* heimild um kálgarð
“Um aldamótin var kálgarður þar fyrir sunnan og vestan við traðirnar nefndur Vestur-Kálgarður.” segir í örnefnaskrá
Heimildir: Ö-Bryðjuholt, 8

ÁR-338:027 heimild um hesthús
“Hesthúshóll nefndist hóll í vesturtúninu, en fyrir aldamót var þar hesthús.” segir í örnefnaskrá
Heimildir: Ö-Bryðjuholt, 8

ÁR-338:028 *Hestaréttarhóll* örnefni rétt

“Hestaréttarhóll hefur líklega verið norðvestan í túninu.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Bryðjuholt, 8

ÁR-338:029 heimild um mógrafir

“Mór var tekinn víða við bæjarlækinn í Bryðjuholti, t.d. nálægt Kúadal.” segir í viðbótum við örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Bryðjuholt viðb, 1

ÁR-338:030 heimild um mógrafir

“Mór var einnig tekinn vestur í mýri, sunnan undir Litla-Flatholti. Þar eru nú pyttir, ca. 1 m djúpir.” segir í viðbótum við örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Bryðjuholt viðb, 1

ÁR-338:031 heimild um ristu

“Torfrista var vestur í mýri, útundir Flatholti.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Bryðjuholt viðb, 1

ÁR-338:032 heimild

“Vorið 1903 var byggð heyhlaða í Bryðjuholti í Hrunamannahreppi. Hún er austantil í bæjarhúsaröðinni. Grafið var fyrir henni rúml. 3. al. djúpt. Þar urðu fyrir leifar af veggjum tveggja tófta, eigi stórra, er virðist hafa verið eldhús og búr.”

“Eldhústöftin var vestar. Í henni voru hlóð og öskustó undir. Þar stóð ljóskota milli steina og tók nokkuð fram úr. Hún var úr steini, er líktist hverfisteini af egni. Endinn, sem inn á milli steinanna var brotnaði af. Kolan sjálf (eða bollinn) er 3x2 þml. á vídd e 1/2 þml. á dýpt. ... Í burtóftinni fundist leifar af skyrkeri, er stóð á 2 grágrýtissteinum, flötum. Efra yfirborð þeirra hafi fengið hvíta húð, en náði nál. 2 línur inn í steininn. Botn kerlins hélt sér og var 1 al. 7 þml. í þvermál. neðri hluti stafanna hélt sér líka, og var lögginn, sem botninn var greiptur í, 1 þml víð. Ofan af kerinu var fúíð, svo hæð þess varð ekki ákveðin. Í því var hvítt og gráleitt skyrefni, en ekki var það hreint nema neðst við botninn. Ofan til var það blandað mold og ösku. Austur af þessum tveim tóftum, framan til, urðu fyrir leifar af smiðju. Þar var aska mikil og viðarkolabingur. Þar var og dálítill stöpull eða hlaði af hellublöðum, er höfðu fengið svartan lit. Það hefir að líkindum verið smiðju-aflinn. Þar fannst hnífsbláðsbrot, er þó var svo ryðgað, að það hélt sér ekki.”

Heimildir: BJ: “Fornleifafundur í Bryðjuholti 1903” Árbók 1904, 22-23

ÁR-338:033 gripir

1939 fannst hringur frá 14. eða 15. öld í gömlum kálgarði.

Heimildir: KE: “Hringur með nöfnum” Árbók 1949-50, 130

ÁR-339 Kópsvatn

24 hdr 1709. Kóksvatn og Kógsvatn eru fornar nafngiftir. Kóksvatn sennilega fumgerðin. HP: Rannsókn og leiðrjettingar” Árbók 1923, 25. 1331: Jarðarinnar getið í máldaga Hrunakirkju. DI II, 665-666. Jörðinni skipt í Kópsvatn I og II árið 1945.

1922: Tún 6 ha, garðar 9,4 arar. “Landrými jarðarinnar er í góð meðallagi. Mikill hluti landsins er grafið mýrlendi og var vetrararbeit þar með ágætum, einkum fyrir hross og sauði. Nokkur hluti landsins er lágir ásar og hæðadrög með vallendisgróðri. Allgott og skjólsamt beitiland. Þurrlendi til ræktunar er nokkuð, einkum meðfram Hvítá.” SBI, 311

ÁR-339:001 *Kópsvatn* bæjarhóll bústaður

Heimildir: Túnakort 1921

ÁR-339:002 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1921

ÁR-339:003 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1921

ÁR-339:004 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1921

ÁR-339:005 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1921

ÁR-339:006 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1921

ÁR-339:007 heimild um brunn

Heimildir: Túnakort 1921

ÁR-339:008 heimild um fjárhús

“Netholt nefnist allstór holt út við Hvítá ... Fremri hluti holtsins hefur verið ræktaður, og er nú fjárhús syðst á því. Áður var fjárhús norðar, við suðvestur enda eystra klettabeltisins, og hefur þar trúlega fjárhús verið um langan tíma og jafnvel byggð manna til forna, því að lag með viðarkolum og ösku má finna í moldarbakka þar hjá.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Kópsvatn, 2

ÁR-339:009 heimild

“Þíkholt er örlítið holt eða rimi í mýrinni sunnan við Netholt. Þar eru einhverjar tóftir.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Kópsvatn, 2

ÁR-339:010 heimild um fjárskýli

“Borgardalur nefnist dalurinn austan við Hádegisás, en austan við hann er innsti hluti Skarðáss og þar fyrir innan Litli-Skyggirnir. Nafn dalsins er líklega dregið af fjárborg, e.t.v þeirri sem enn má sjá við Þjóðveginn norðan við Auðnugil.” segir í örnefnaskrá ÞM: “Þarna austan vegarins eru og fleiri mannvirki, og virðist þar vera a.m.k. ein hringlaga rúst. Hún er sennilegast af fjárborg, enda heitir þarna í grenndinni Borgardalur.”

Heimildir: Ö-Kópsvatn, 5; ÞM: “Rannsókn fornruistar við Auðnugil” Árbók 1984, 189

ÁR-339:011 bæjarstæði býli

“Norðan við gilið [Auðnugil], þar sem Þjóðvegurinn liggur nú yfir, eru fornar rústir, líklega frá 12. öld. Ein þeirra, sem hefur verið mannaþustaður, hefur verið rennsökuð af Þjóðminjasafninu.” segir í örnefnaskrá “Í landi Kópsvatns, þar sem heitir Auðnugil eru fornar byggingarleifar, og sumarið 1964 var rannsökuð þar forn húsatóft, sem virðist greinilega frá því í fornöld eða snemma á miðöldum.”

ÞM 1972: “Þarna hefur verið langhús, mjög lítið þó, og sneru framhlið til suðurs, en dyr hafa verið á göflum, að austan og vestan, en um sumt var hús þetta nokkuð óljóst.” ÞM:1984: “Um 7-8 m í vestur frá þessu húsi voru háar þúfnamyndanir, og var grafinn þar prófskurður frá norð-vestri til suð-austurs. Undir grasrótarmold tóku við rofmoldir og um 60-70 sm undir yfirborði komu í ljós tveir veggir, sem lágu þvert á skurðinn. Voru þeir greinilega samsíða og breiddin milli þeirra um 2,90 m. Vottaði fyrir gólflagi á milli veggjanna, en þó var það óljóst. Veggirnir voru gerðir úr torfum, sem ef til vill mætti kalla streng, og hefur a.m.k. ein þeirra verið um 1 m að lengd. Í torfunum sást greinilega öskulagið, sem talið er komið af Torfajökulssvæðinu um 900, “landnámslagið” svonefnda. Einnig sást ógreinilega votta fyrir öskulaginu frá Heklu 1104 í torfunum, og má af þessu tvennu marka það, að þessi bygging hafi sennilegast verið reist á 12. öld. ... Þótt ekki hafi þarna verið rannsakaðar til hlítar nema þetta eins hús við Auðnugil eru þó fleiri mannvirki sýnileg á þessu svæði. Ofan við veginn, norð- austan við rannsóknarstaðinn, er stór og mikil tóft, sem snýr nokkurn veginn frá vestri til austurs. Örlítið var grafið í hana til prufu ... Ekki mun neins staðar vera gerið um byggð á þessum stað í heimildum svo vitað sé. Rústirnar virðast mjög gamlar, og enn sem komið er eru það aðeins eldfjallaöskulögin frá um 00-1104, sem gefa nokkuð til kynna um aldurinn, og er þó ekki ert að draga of ákveðnar niðurstöður um aldur rústanna á þessum slóðum út frá öskulögunum einum. Hafi húsið, sem rannsakað var, verið íveruhús, sem allt virðist benda til, hefur það verið af annarri gerð en flest slík hús sem rannsökuð hafi verið hérlendis. Sögualdar- og miðaldahús einkennast af hinu aflagna skálalagi, þar sem skálinn er gríðarstórt hús, oft yfir 20 m langt, sem dregst að sér til endanna, og eldstæðið, langeldurinn, er á miðju gólfi og snemma á miðöldum koma svo útbyggingar frá skálunum. Hugsanlegt er þó, að þarna hafi verið um að ræða einhvers konar bráðabrigðarhús, sem komið hafi verið upp og menn búið í meðan annað og varanlegra hús var í byggingu ... Einnig mætti hugsa sér, að hér kunni að hafa verið sel.”

Heimildir: Ö-Kópsvatn, 6; ÞM: “Sögualdarbyggð í Hvítárholti” Árbók 1972, 7; ÞM: “Rannsókn fornruistar við Auðnugil” Árbók 1984, 189-190

ÁR-339:012 *Brúnarhús* heimild um fjárhús

“Brúnarhús nefndist fjárhús sem var inn á Kópssvatnsmýri neðan við Brúnina og norður frá Stekkatúni. Þetta fjárhús var notað til 1942 og síðan rífið.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Kópssvatn, 6

ÁR-339:013 *Strútsgerði* örnefni

“Strútsgerði. Nafn þetta er nú að mestu gleymt, en átt mun vera við stað á eða nálægt Auðnugilsmóum norðan við Auðnugil en staðsetning er óviss.”

Heimildir: Ö-Kópssvatn, 6

ÁR-339:014 heimild um leið

“Krossgötur munu vera staður í Smáholtum eða við Skrugguflöt, þar sem reiðgötur frá Kópssvatni skiptust, annars vegar austur að Reykjadal og hins vegar upp að Skipholti.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Kópssvatn, 7

ÁR-339:015 heimild um leið

“Krossgötur munu vera staður í Smáholtum eða við Skrugguflöt, þar sem reiðgötur frá Kópssvatni skiptust, annars vegar austur að Reykjadal og hins vegar upp að Skipholti.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Kópssvatn, 7

ÁR-339:016 *Grænagerði* örnefni

“Grænagerði er nú gleymt, en hefur að líkindum verið vestan við Kópssvatnsás nálægt Grásteinshvammi.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Kópssvatn, 8

ÁR-339:017 *Kirkjugötur* heimild um leið

“Kirkjugötur nefnast gamlar reiðgötur, sem liggja á ská upp Kópssvatnsás neðan undir Brúnkletti og síðan austur yfir ásinn norðan við klettinn. Nafnið bendir til, að þarna hafi verið reiðvegur til kirkju. Þessar götu hafa þó ekki bara verið kirkjugötur heldur ævaforð þjóðleið, að líkindum alþingisvegurinn forni.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Kópssvatn, 8

ÁR-339:018 *Hádegisvarða* varða eyktamark

“Hádegisvarða nefnist varða á Bæjarásnum fram við Bryjuholtsmörk, og er hún í hásuðri að sjá frá Kópssvatnsbænum.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Kópssvatn, 9

ÁR-339:019 heimild um lambhús

“Lambhúsholt nefnist lítið holt í mýri sunnan við bæinn. Þar var lambhús.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Kópssvatn, 9

ÁR-339:020 heimild um túngarð

“Suðvestan í holtinu [Lambhúsholti 019] var áður 1 dagsláttu afgirt með torfgarði ...” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Kópssvatn, 9-10

ÁR-339:021 heimild um hesthús

“Hesthúsmýri var þar sem nú er tún að sjá í stefnu á Miðmundaholt. Þar mun hafa verið hesthús fyrrum eins og nafnið bendir til en seinast fjárhús.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Kópssvatn, 10

ÁR-339:022 heimild um kvíar

“Kvíakrókur nefndist túnfitin austan við bæinn og niður að Keldunni, þar voru ær mjólkaðar í kvíum, en fráfarur voru síðast á Kópssvatni árið 1928.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Kópssvatn, 10

ÁR-339:023 heimild um fjárhús

“Fjárhúsholt er holt vestan við Kópssvatnsás að sjá í norður frá Dúnkletti en í austur frá bænum. Þar hefur oftast verið fjárhús. Stöðuholt mun vera annað nafn á Fjárhúsholti.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Kópssvatn, 10

ÁR-339:024 *Torfdý* örnefni rista

“Torfdý nefndust tvö eða þrjú dý vestan við Fjánhúsholtið.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Kópsvatn, 10

ÁR-339:025 *Stekkatún* örnefni stekkur

“Stekkatún er lágt holt skammt norðan við Fjánhúsholt vestan við Kópsvatnsás. Þar er enn fjárhús, sem var notað til 1976.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Kópsvatn, 10

ÁR-339:026 heimild um fjárhús

“Stekkatún er lágt holt skammt norðan við Fjánhúsholt vestan við Kópsvatnsás. Þar er enn fjárhús, sem var notað til 1976.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Kópsvatn, 10

ÁR-339:027 *Draugar* örnefni

“Draugar, Norðurfjósenni, Gerði, Svunta og Breiðaskák eru örnefni í heimatúni sem BJ nefnir, en þau eru nú gleymd og staðsetning óviss.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Kópsvatn, 11

ÁR-339:028 *Norðurfjósenni* örnefni fjós

“Draugar, Norðurfjósenni, Gerði, Svunta og Breiðaskák eru örnefni í heimatúni sem BJ nefnir, en þau eru nú gleymd og staðsetning óviss.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Kópsvatn, 11

ÁR-339:029 *Gerði* örnefni

“Draugar, Norðurfjósenni, Gerði, Svunta og Breiðaskák eru örnefni í heimatúni sem BJ nefnir, en þau eru nú gleymd og staðsetning óviss.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Kópsvatn, 11

ÁR-339:030 heimild

Í grunni nýs íbúðarhúss. “Er komið var á staðinn reyndist vera búið að fjarlægja allan jarðveg af hússtæðinu og slá upp móti fyrir sökkulveggjum hússins. Hið hringlaga mannvirki, sem er í litlu skoti fast við suðurhlíð hins nýja íbúðarhúss, reyndist vera skálarlaga hola, 114 cm í þvermál og 22 cm djúp í miðju. Hliðar hennar voru klæddar lagi af rauðbleikum leir sem var 14 cm þykkt þar sem það var þykkast.. Að öðru leyti er skálin full af mold sem blönduð er grófri gjósku. Í miðju holunnar er botninn ósléttur og leirlagið er rofið sundurá 12 cm breiðum kafla. Þar í voru leifar af dökkri gjósku og lítill steinn. Ekki virðist þó um að ræða að þar hafi verið grafið neitt dýpra niður en sem nemur botni holunnar. Undir leirlaginu og yfir því virðist vera sandur eða gjóskuleifar. Holan er grafin ofan í ljósbrúna, óhreyfða mold. Í skurðbakka sem var um 1 m frá skálinni mátti sjá mannvistarleifar og slitur af landnámslaginu, gjóskulagi frá 871-72, á sama dýpi og skálin er. Þessar mannvistarleifar voru ekki rannsakaðar frekar. ... Á Kópsvatni fannst grunn skálarlaga gryfja sem klædd var að innan með 5-14 cm þykkt lagi úr mjúkum leir. Byggingafrákvæmdir á staðnum höfðu rofið samhengi skálarinnar við hugsanleg mannvistarlæg umhverfis ... Í skálinni á Kópsvani fannst heldur ekkert sem bent gæti til notkunar hennar ...” Sennilega hefur hún verið notuð til að halda vatni eða öðrum vökva.

Heimildir: Guðmundur Ólafsson: Skálarlaga leirgryfja að Kópsvatni, 5, 8

ÁR-340 Kotlaugar

17 hdr 40 al. 1686, Jarðadýrleiki óviss 109, 20,6 hdr 1847. 1709 segir að jörðin hafi áður verið hjáleiga frá Skippholti. JÁM II, 264. Skálholtskirkjújörð. 1904 fara Kotlaugar í eyði og leggjast undir Skippholt. Árið 1958 fá núverandi ábúendur 30 ha. land úr Kotlaugalandi og reistu þar býli. SBI, 314. 1921: Tún 2,8 ha, mikið slétt, garðar 3,6 arar.

ÁR-340:001 *Kotlaugar* bæjarhóll bústaður

Heimildir: Túnakort 1921

ÁR-340:002 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1921

ÁR-340:003 heimild um túngarð

1781 hafði Guðbrandur Auðunarson bóndi í Kotlaug beðið um verðlaun fyrir túngarðahleðslu en þau voru ekki ákvörðuð þar sem ekki var vitað hvað hann hafði hlaðið mikið.

Heimildir: RLLF II, 264

ÁR-340:004 *Fjóshóll* örnefni fjós

Engar staðsetningar í skrá, í túni.

Heimildir: Ö-Kotlaugar, 18

ÁR-340:005 *Borgardalur* örnefni

Engar staðsetningar í skrá, í úthaga.

Heimildir: Ö-Kotlaugar, 18

ÁR-340:006 *Núpagerði* örnefni

Engar staðsetningar í skrá, í úthaga.

Heimildir: Ö-Kotlaugar, 18

ÁR-340:007 *Lambhústún* örnefni lambhús

Engar staðsetningar í skrá.

Heimildir: Ö-Kotlaugar BJ, 127

ÁR-341 Skollagróf

1709: Hjáleiga Skipholts. 1921: Tún 2,1 ha, 9/10 slétt, garðar 6,9 arar. “Meðaljörð að landrými. Landið að mestum hluta fjalllendi, hæðir og lægðarrög með vallendisgróðri. Gott og skjólsamt beitarnland, einkum að sumarlagi. Mýrlandi er ekki mikið, en grasgefið. Engjar voru lítilfjörlegar.” SBI, 315

ÁR-341:001 *Skollagróf* bæjarhóll bústaður

Heimildir: Túnakort 1921

ÁR-341:002 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1921

ÁR-341:003 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1921

ÁR-341:004 *Ólafsstekkatún* örnefni stekkur

Engar staðsetningar í skrá.

Heimildir: Ö-Skollagróf, 127

ÁR-341:005 *Stekkatún* örnefni stekkur

Engar staðsetningar í skrá.

Heimildir: Ö-Skollagróf, 127

ÁR-341:006 *Stekkatúnsvarða* varða

Engar staðsetningar í skrá.

Heimildir: Ö-Skollagróf, 127

ÁR-341:007 *Vörðutún* örnefni

Engar staðsetningar í skrá.

Heimildir: Ö-Skollagróf, 128

ÁR-341:008 *Skjólgarðurinn* örnefni

Engar staðsetningar í skrá.

Heimildir: Ö-Skollagróf, 128

ÁR-342 Skipholt

40 hdr. 1695, Jarðadýrleiki óviss 1709, 55,3 hdr. 1847. Skálholtskirkjujörð. Bænhús á jörðunni. [1331]: “[frá Bræðratungu] songur ... j skipholt. takast þadann tuær merkur;” Máldagi Bræðratungu DI II 669. [1356]: “[frá Bræðratungu] Songgur ... j skipholt. takast þadan ij merkur” ; Máldagi Bræðratungu DI III 115. Hjáleigur Gróf og Kotlaugar, sem var orðinar sjálfstæð jörð árið 1709. Jörðinni skipt upp 1932 í Skipholt I, Skipholt II (í eyði), Skipholt III byggt úr S II og Hvítárdal, byggðan úr landi S I árið 1945.

1921: Tún 8,9 ha, slétt, garðar 8,75 arar. “Landslagið fjölbreytt og eins gróðurfarið. Á landinu skiptast á brattir ásar og mýrarsund, gil og skorningar, stórir mýrarflákar, vallendismóar og grösugar brekkur. Landið er yfirleitt vel gróið og mikið af því mjög grasgefið.” SBI, 316

ÁR-342:001 *Skipholt* bæjarhóll bústaður
Heimildir: Túnakort 1921

ÁR-342:002 heimild um bænhús
SKIPHOLT Í HRUNAMANNAHREPPI (BRÆÐRATUNGUÞING og REYKJADALSÞING) (Á) - BÆNHÚS
[1331]: [frá Bræðratungu] songur ... j skipholt. takast þadann tuær merkur; Máld DI II 669 [Bræðratungu]
[1356]: [frá Bræðratungu] Songgur ... j skipholt. takast þadan ij merkur; Máld DI III 115 [Bræðratungu]
Heimildir: DI

ÁR-342:003 heimild um útihús
Heimildir: Túnakort 1921

ÁR-342:004 heimild um útihús
Heimildir: Túnakort 1921

ÁR-342:005 heimild um útihús
Heimildir: Túnakort 1921

ÁR-342:006 heimild um túngarð
1781 hafði Jón Jónsson bóndi í Skipholti beðið um konungleg verðlaun fyrir túngarðahleðslu en þau voru ekki ákvörðuð þar sem ekki var vitað hvað hann hafði hlaðið mikið. 1781 veitir danska landbústjórnarfélagið Jóni Jónssyni í Skipholti “hin fyrstu verðlaun 30 ríkisd. fyri fyrir hann hefir árit 1779 reist 203 fadma af griotgardi vandliga hlöðnum af velvöldum og klofnum steinum, og þar ad auk 52 fadma af torfgardi, og hefir ord fyrir at vera búmaðr mikill, og fiskinn jög.”
Heimildir: RLLF II, 264, 278

ÁR-342:007 *Skipholtskot* heimild um býli
1781 hafði Jón Magnússon bóndi í Skipholtskoti beðið um verðlaun fyrir túngarðahleðslu en þau voru ekki ákvörðuð þar sem ekki var vitað hvað hann hafði hlaðið mikið.
Heimildir: RLLF II, 264

ÁR-342:008 *Borgarsund* örnefni
“Með Hvítá frá Gróf að Haukholtislandi: Úthagi, Steypa, Borgarsund ...” segir í örnefnaskrá
Heimildir: Ö-Skipholt, 1

ÁR-342:009 *Ferjudælur* örnefni ferja
“Með Hvítá frá Gróf að Haukholtislandi: Úthagi, Steypa, Borgarsund, Ferjudælur ...” segir í örnefnaskrá
Heimildir: Ö-Skipholt, 1

ÁR-342:010 *Fjárskjólíð* örnefni
“Vesturfjallið: Ungamýri, Ungamýrarholt, Grófin, Kamburinn, Fjárskjólíð ...” segir í örnefnaskrá
Heimildir: Ö-Skipholt, 1

ÁR-342:011 *Vörðuás* örnefni
“Vesturfjallið: Ungamýri, Ungamýrarholt, Grófin, Kamburinn, Fjárskjólíð, Stóri- og Litli-Varmidalur, Kippás, Kippir, Vörðuás ...” segir í örnefnaskrá
Heimildir: Ö-Skipholt, 1

ÁR-342:012 *Kotið* örnefni býli

“Milli fjalla: Breiðamýri, í henni eru: Álatjarnir, Þrætuspotti. Presthóll, Aurar, Kambar, í þeim arnarsetur. Kambasund, Kotið, Kotásar.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Skipholt, 1

ÁR-342:013 *Seljadalur* örnefni sel

“Vesturfjallið að innan út eftir: Krókagil, Hlíðin, Alviðrudalur, Steinbogamýri, Mjóvidalur, Skyggvir, Skollagrófarás, Skollagrófir, Faustar (ásar), Seljadalur ...” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Skipholt, 1

ÁR-342:014 *Borgardalur* örnefni

“Kotlaugafjall: Sýrlækur (í merkjum), Laugarlágur, Jórúkleif, Dimmagróf. Borgardalur ...” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Skipholt, 1-2

ÁR-342:015 *Kuðungur* heimild

“Í Skipholtstúni: Ráðmannshóll, Dyravöllur, Dúradæld, Kuðungur (kofi), Gæðingur, (kofi), Hausti (tóft).” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Skipholt, 2

ÁR-342:016 *Gæðingur* heimild

“Í Skipholtstúni: Ráðmannshóll, Dyravöllur, Dúradæld, Kuðungur (kofi), Gæðingur, (kofi), Hausti (tóft).” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Skipholt, 2

ÁR-342:017 *Hausti* heimild

“Í Skipholtstúni: Ráðmannshóll, Dyravöllur, Dúradæld, Kuðungur (kofi), Gæðingur, (kofi), Hausti (tóft).” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Skipholt, 2

ÁR-342:018 *Steypa* heimild um vað

Engar staðsetningar í skrá.

Heimildir: Ö-Skipholt BJ, 129

ÁR-342:019 bæjarstæði býli

“Rétt innan við Skipholt, sunnan undir svokölluðum Kömbum, komu fyrir nokkrum árum íljós fornar mannvistarleifar.” “Þar hafði skurðgrafa farið í gegnum mýri og kom upp í ruðningunum mikið af eldiviðarösku og járneggjalli. Einnig fannst þarna hálf sörvistala, greinilega frá Víkingaöld, og sést af þessu, að þarna hefur verið bær snemma á öldum. Ekkert var þó eftir af eiginlegum rústum, þar eð túnrækt hafði afmáð þær, en þó sást þar hellustétt eða flór, sem hefur verið gerð í sambandi við byggingar. Er hugsanlegt, að bærinn í Skipholti hafi forðum staðið á þessum stað en síðar verið fluttur um set.”

Heimildir: ÞM: “Sögualdarbyggð í Hvítárholti” Árbók 1972, 6-7

ÁR-343 Haukholt

27 hdr 40 al. 1686, 20 hdr 1709, dýrleiki þó talinn óviss, 38 2/3 hdr. 1847. Skálholtsstólseign 1331: Jarðarinnar getið í máldaga Hrunakirkju. DI II, 665-666. 7.5.1493: Jörðin Haukholt í Ytrahreppi er í Reykjadalaskirkjusókn. DI VII, 176. Sú sögn lifir að Haukur landnámsmaður í Haukadal hafi haft hér útibú eða selstöðu. FF, 212. 1709 eru hjáleigur í eyði Haukaholtskot og Tójanstaðir. JÁM II, 268.

1921: Tún 4,9 ha, um 2/3 slétt, garðar 11 arar. “Jörðin er landstór og landið að miklum meirihluta þurrlandi. Beitilandið er víðáttumikið og skjólgott með fjölbreyttum gróðri, en ekki grasgefið að jafnaði. Útlengjastætur voru frekar lélegar og reytingssamur heyskapurinn. Ræktunarland er nú að mestu fullnýtt, nema mýrarspildur, sem liggja svo fjarri bæ, að til erfiðleika er.” SBI, 321

ÁR-343:001 *Haukholt* bæjarhóll bústaður

Heimildir: Túnakort 1921

ÁR-343:002 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1921

ÁR-343:003 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1921

ÁR-343:004 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1921

ÁR-343:005 *Haukur* kuml legstaður

“Austan við bæinn er hár, langur ás, sem heitir Haukur, og dregur bærinn nafn af honum. Á ásnúmi miðjum er hnjúkur í leiðislögun og heitir Hauksleiði. Uppi á Hauksleiði er varða ...” segir í örnefnaskrá “Af Landnámsmanni Hauki í Haukadals, er Land nam austur yfir Hvítá í miðjann Ytrahrepp, tekur Jörðin Haukhollt, efsti Bær í Reikiadals Sókn, ad Líkindum sitt Nafn, hvar téður Haukur mun hafa haft Utibú eda Selstödur; - Rétt fyrir austan Túnid á þessum Bæ, er aflángt Hollt eda Ás kalladur Haukur, því ádurgreindur Fornmadur skyldi þar heygdur vera; - en enginn Merki eru þar þó sjáanleg til hans Legstadar.” FF,212.

Heimildir: FF, 212-214; Ö-Haukholt, 8

ÁR-343:006 *Steinbogi* þjóðsaga brú

Frásögn um steinboga sem var yfir Hvítá í Brúarhlöðum í tíð Hauks....osv.fr. .

Heimildir: FF, 212

ÁR-343:007 *Haukholtakot* bæjarstæði býli

1709: “Haukhollta kot stóð við túnið og var haldið fyrir fjórðung af jörðunni. Er í fyrstu bygt fyrir 50 og nokkrum árum. ... Þetta kot hefur legið í eyði síðan í fyrra vor, kynni eins vel aftur að byggjast og hún var bygd, en það afgangi jörðunni, og væri því ekki til neins hagnaðar heldur til skaða.” í suður frá fjárgerðinu [013] er tún, sem nefnist Kotatún. Þar í túninu var býli í eina tíð og hét Haukholtakot og er nafnið Kotatún dregið af því býli.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: JÁM II, 268; Ö-Haukholt, 4

ÁR-343:008 *Tjóanstaðir* bæjarstæði býli

1709: “Tjóans Stader, aðrir kalla Tóna-Stade, hefur hjáleiga heitið í Haukholla landi, nú í eyði verið í meir en 20 ár, þar fyrir var þar bygt í 10 ár eður þar um, en ekki áður í manna minni, þó er nafnið gamalt, og ætla menn fyrir víst þar fyrrum hafa bygd staðið, en það fyrir ærið löngu. 80 ár eða þar um lá það í eyði áður en þessi bygd aftur hólf, segir Jón Eiríksson eftir móður sinni. Kotið var undir byggingu Skálholts manna, og léðu þeir ábúandanum slægjur í Skipholtslandi, sem þá var staðarbú ...” “Norður af Bringamýri er allhár stakur ás, sem heitir Túnastaðaás. ... Vestan í Túnastaðaás að norðanverðu var túnblettur með húsarústum á, og var þar býli til forna. Hét það Tannastaðir (Túnastaðir). Sagt er, að þar hafi búið maður á vegur Skálholtsbiskups. Nú eru þar lítið notuð fjárhús og tún í kringum þau.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: JÁM II, 268; Ö-Haukholt, 7

ÁR-343:009 heimild um útihús

“Milli íbúðarhússins og nýju fjósbyggingarinnar eru gömul peningshús.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Haukholt, 1

ÁR-343:010 heimild um áveitu

“Norðaustur frá Köldutjörn eru tún, sem ná austur að Bæjargili. Þau heita Flesjur og eru sunnan við Fit. Síðan kemur Veita og Veitunef ... Nöfnin Veita og Veitunef eru vegna þess að einu sinni var veitt yfir þetta svæði vatni úr Köldutjörn, en það var gert áður en þetta svæði var ræktað.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Haukholt, 3

ÁR-343:011 *Borg* bæjarstæði bústaður

“Austan við Bæjargilið er tún sem nefnist Balar. Syðst á Balatúninu á einsetumaður að hafa búið, og nefndist það Borg. Lengi vel sást móta fyrir rústum, en nú eru þær útjafnaðar.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Haukholt, 3

ÁR-343:012 heimild um hrútakofa

“Austan við fjós og syðst í Langhala var Hrúthóll; nafnið var dregið af kofa þar skammt frá, sem hrútar voru geymdir í. Nú er þessi hóll mikið til útmokaður.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Haukholt, 4

ÁR-343:013 heimild um rétt

“Sunnan við Lambasíki tekur við aðrekstrargerði og gömul fjárrétt hlaðin úr grjóti.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Haukholt, 4

ÁR-343:014 *Stöðullinn* örnefni kvíar

“Norður af fjárréttinni var Stöðullinn, en það var sléttur blettur þar sem ærnar voru mjólkaðar.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Haukholt, 4

ÁR-343:015 heimild um mógrafir

“Í Stöðulnesinu á smánefi við lækinn var þurrkaður mór, sem tekinn var úr læknum. Þetta ef heitir Mónef. Víða í læknum má sjá stórar mógrafir.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Haukholt, 4

ÁR-343:016 heimild um fjárhús

“Síðan kemur annað tún, sem heitir Stekkatúnsnes. Þar var fjárhús í eina tíð, nú er þar tún.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Haukholt, 4

ÁR-343:017 *Stekkatún* örnefni stekkur

“Síðan kemur annað tún, sem heitir Stekkatúnsnes. Þar var fjárhús í eina tíð, nú er þar tún.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Haukholt, 4

ÁR-343:018 *Tæpistígur* örnefni leið

“Niður með Haukholtagili að vestan fyrir sunnan Gránunes, er um það bil 100 m klettabelti, sem heitir Tæpistígur.”

Heimildir: Ö-Haukholt, 6

ÁR-343:019 *Leiðafłöt* álagablettur

“Suður af Miðmundafłötum, meðfram Haukholtagili, er Leiðafłöt. Þar er vallendisgróður og einnig eru þúfur, sumar mjög stórar, sem líkjast leiðum, og þau munnmæli fylgja, að ef hreyft sé við þessum stað, þá eigi bæinn að sýnast standa í björtu báli.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Haukholt, 6

ÁR-343:020 gripir

“Svartagil á upptök sín í Vetrarmýri og rennur í suður í Alviðrudalsgil og myndar þar sporð, Eystri-Sporð. Svartagil einkennist af svörtum þursabergsklettum meðfram gilinu. Sögur herma, að þar hafi verið barízt og líkin grafin á Leiðafłöt. Átti að hafa fundizt spjótsoðdur í Svartagili því til sönnunar.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Haukholt, 6-7

ÁR-343:021 *Stekkjárs* örnefni stekkur

“Austan við túnin, sem eru austan við Haukholtagil, og vestan þjóðvegarsins er allstór ás, sem liggur í suður og nefnist Stekkjárás.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Haukholt, 7

ÁR-343:022 *Alviðrudalur* álagablettur

“Alviðrudalsgil á upptök sín í Steinbogamýri og er landamerki milli Skipholts og Haukholta. Austur með gilinu er Alviðrudalur, allstór dalur grasi vaxinn. Munnmæli segja, að þar megi ekki slá, því það hafi illt í för með sér.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Haukholt, 7

ÁR-343:023 *Alviðrudalshús* heimild um fjárhús

“Norður af Alviðrudal [022] liggur Vestri-Alviðrudalsás. Það er stór ás með lélegum gróðri og liggur hann alla leið að Alviðrudalshúsi, sem eru fjárhús. Í kringum fjarhúsið er Alviðrudalsgerði.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Haukholt, 7

ÁR-343:024 *Katrínarvarða* varða

“Beint austur af Fögrumýri er varða á ás í Dalholtunum, sem heitir Katrínarvarða.” “Þegar konur frá Fossi og Haukholtum komu í heimsókn hvor til annarrar, þá fylgdi húsfreyjan hinni konunni oft áleiðis heim aftur og var oft fylgt úr að Katrínarvörðu.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Haukholt, 7

ÁR-343:025 varða

“Vestan við Fögrumýri er langur ás, sem heitir Langiás. Syðst á ásnnum er stór varða.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Haukholt, 7

ÁR-343:026 *Tíkarvarða* varða

“Austan Langáss, norðan Fögrumýrar er rakt mosaland, sem heitir Nýgræði. Vestan við Nýgræði, uppi á Skerslunum, er hár grjóthóll með vörðu upp á, og heitir hún Tíkarvarða.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Haukholt, 8

ÁR-343:027 *Einbúahús* heimild um fjárhús

“Vestan í Skerslunum eru grastorfur og lynggróður á milli. Nefnist þetta svæði Brekkur. Innst í Brekkunum var fjárhús, (nú rústir), Einbúahús.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Haukholt, 8

ÁR-681 Fornleifar á fleiri en einni jörð

ÁR-681:001 heimild um leið

“Fyrrum var leiðin úr Hrunamannahreppi og inn á afrétt, inn Tungufellsdal og inn Deild eins og nú er. Innst í Deild var síðan farið vesturá við og inn með Hádegishæð að vestan. Innan til frá hæðinni var heimreiðin að Hamarsholti og sést ennþá fyrir djúpum tröðum heim túnið. Afréttarleiðin lá vestan við Skollatorfu. Stuttu innar sveigði hún lítið eitt vesturá við og yfir Miðgilið austan til. Nokkru innar er hlaðinn grjótgardur að koma undan háu rofaarði. Stefna garðsins er þvert á stefnu Hvítár. Þar sem gatan liggur yfir Illagil er einstigi skáhallt ofan í gilið. Á steininn er klöppuð skora. Áður fyrr var götunni lokað með járnkarli, þannig að örðum enda hans var stungið inn í gilbarminn en hinn endinn lagður ofan í skoru þá sem klöppuð var í steininn.” segir í örnefnaskrá GG

Heimildir: Ö-Hamarsholt GG, 6

ÁR-681:002 heimild um leið

“Tíðaskarð er gildrag úr Kúadal og niður á Eyrar. ... Um Tíðaskarð fóru Stóru-Núpsprestar, er þeir komu til að messa í Hrepphólum. Um Tíðaskarð lá einnig gömul þingmannaleið alla leið austan úr Skaftafellssýslum.” “Leið Skaftfellinga og Rangæinga, er riði var til Þingvalla árlega, sem kunnugt er, var þannig, að riði var yfir Þjórsá á Nautavaði, og er það eina varð á Þjórsá, sem má næstum alltaf teljast reitt. Þaðan lá leiðin þvert yfir Gnúpverjahrepp, á Háholtsvað á Stóru-Laxá. Þaðan eftir Tíðarskarði og upp í Skógarskarð austan við tún í Hrepphólum. Þaðan lágu þessar götu til norður yfir Hrunamannahrepp og yfir Hvítá á Kópsvatnseyrum, og er það eina vað á Hvítá fyrir neðan Gullfoss. Hvítá var riðin nokkuð fyrir ofan Gullfoss, svo og fyrir innan Bláfell, skammt frá, þar sem brúin er nú, þó því aðeins, að lítið vatn væri í ánni.” segir í örnefnaskrá

Heimildir: Ö-Hrepphólar, 13

ÁR-681:003 heimild um leið

SSÁ: “Alfaravegur Hrunamannahrepps liggur fram hjá Langholti og þar suður yfir Laxá, fram á Skeið.”

Heimildir: SSÁ, 113

ÁR-681:004 heimild um leið

BJ taldi sig hafa fundið fornan veg sem lá frá varði á Hvítá hjá Bræðratungu, austur um Hrunamannahrepp og austur yfir Stóru-Laxá á Mýrarskógarvaði framan við Hrunakrók. Einnig taldi hann sig jafnvel sjá framhald á Flóamannaafreitt sem stefndu til Þjórsárdals.

Heimildir: BJ: “Flosatraðir og þingfaravegur” Árbók 1895, 22-23

ÁR-681:005 heimild um leið

“... merkilegt er að leiði í norður frá Hruna lá ekki þar sem núna er þjóðvegur um Hrunavöll heldur var farið upp fyrir Hrunann sjálfan að austanverðu og síðan um Leynisása svonefnda niður á Hrunavöll. Ofan á Leyningsásnum má en glögglega sjá göturnar sem liggja yfir Laxá að Berghyl og áður voru nefndar. Í

Hrunavelli liggja þær hjá Ketilhól sem er skýrt kennileiti. Í stað þess að fara leiðina áfram frá Berghyl um Gildruhaga mátti sveigja til vesturs um kirkjuskarð og síðan fara upp hjá Skipholti og um Steypu eða Steypuvað á Hvítá og hjá Drumboddsstöðum alla leið í Haukadál, ef vildi.”

Heimildir: HP: “Hruni” Árnésingur V, 21

ÁR-681:006 heimild um leið

“Aðrar götur sjást frá Leynisásnum og liggja vestar um Hrunavöll, stefna sem næst að núverandi brú á Litlu-Laxá. Þær héldu áfram norður fyrir Túnsberg og sveigðu þar til vesturs yfir Nónás og síðan um mýrarsund til suðvesturs að Kópsvatnsási og Kópsvatni. ... Í áður nefndu mýrarsundi voru gerðar brýr sem en má sjá. Þetta er að hluta gamla kirkjuvegurinn milli Kópsvatns og Reykjadal...”

Heimildir: HP: “Hruni” Árnésingur V, 21

ÁR-681:007 heimild um leið

Tvær leiðir var hægt að fara frá Nautavaði á Þjósrá, önnur um Laxárdal og hin um Sólheima.

Heimildir: HP: “Hruni” Árnésingur V, 27

ÁR-681:008 heimild um leið

Tvær leiðir var hægt að fara frá Nautavaði á Þjósrá, önnur um Laxárdal og hin um Sólheima.

Heimildir: HP: “Hruni” Árnésingur V, 27

ÁR-682 Óstaðsetjanlegar fornleifar

ÁR-682:001 *Nýibær* bæjarstæði býli

“Nýibær. Öðru nafni Bjarnastaðir að ég tel víst, vegna þess að sama fólk býr í Nýjabæ 1773 og 75 og á Bjarnastöðum 1777 ... Annars hef ég hvorki séð eða heyrt þessi bæjarnöfn í þessari sveit, og svo veit ég ekki, hvar þetta býli hefur verið, þó ég telji mig hafa líkur fyrir, að í Grafarbakkalandi hafi það verið, og þá helzt í þýfunum sunnan jarðfalla, þar sáust lengi húsarústir.”

Heimildir: Gestur Oddleifsson: “Eyðibýli í Hrunamannahreppi” Heimir, 2

ÁR-682:002 *Másstaðir* bæjarstæði býli

Landnámsjörð Más Naddoddsósonar. Innan við Hörgsholt.

Heimildir: Heimir, 3; ÍF I, 382-383

ÁR-683 Hrunamannafréttur

Vesturmörk eru um Hvítá og Jökulkvísl inn í Blágnípu sunnan í Hofsjökli. Austurmörk eru Stóra-Laxá að upptökum og síðan lína um Eystri-Rjúpnafell, Lambafell, Kisufell, Þverfell og í jökulinn. Búðará fyrir innan Þorsteinshöfða var talin vera á mörkum afréttar og heimalanda en Tungufell átti þó slægjuland í Búrfellsmýrum innan við Búðará og notaði það af og til fram að 1890 - GR II, 142. Ekki var farið í fjárleitir í Kerlingarfjöll “fyrr en um og eftir miðja 19. öld. Smöluðu þá Húnvetningar Jökulkrókinn og Blánípuverin. Hreppamenn fóru lengst innst á Skipholtskrók, en hann liggur með Jökulkvíslinni, sunnan og vestan við fjöllin.” GR II, 138. Árið 1980 keypti Hrunamannahreppur 1400 ha úr landi Jaðars sem hafði verið innan fjallgirðingar - GR II, 183.

“...skammt fyrir innan Hamarsholt skiptir mjög um til hins verra, því að þar tekur við ríki sandfoks og uppblásturs. Þar er land ýmist örfoka eða hálfblásið, en á stöku stað standa eftir stórar og litlar torfur með heiðargróðri, sem veita eyðingunni viðnám ... Ekki hefur uppblásturinn alls staðar náð sér niðri, svo er t.d. í lægðunum og þar sem mýrlendi er og fitjar meðfram ám og lækjum. Þar er ennþá kjarngott beitiland fyrir þúsundir sauðfjár og fjölda hrossa. / Mjög hefir landið innan við byggðina breyst til hins verra í tíð núlifandi manna. Má rekja orsakirnar að nokkru til þess, að skömmu eftir aldamótin síðustu var sett girðing framan við afréttinn, milli Hvítár og Stóru-Laxár, til þess að verja sauðfénu bæði í afrétt á vorin og heim aftur á haustin. Þá var landið víða kjarri og skógi vaxið. En nú brá fljótt til hins verra. Sauðfé streymdi að [142] girðingunni síðari hluta sumars í þúsunda tali og á upp allt, sem tónn á festi, fyrst skógarleifarnar og svo grassvörðinn niður í vikurinn, sem undir er allsstaðar á þessu svæði.” GR II, 142

ÁR-683:001 *Búðártunga* bæjarstæði býli

1709: “Búðará-tunga heitir syðsti jaðar af Ytra Hreppsmannafrjett, þar bygði býli fyrir næri 50 árum einn fjörgamall maður ... og setti þetta býli þar í þópaklæti, eða, sem nokkrir ætla, sem leyfi nokkurra hreppstjóra og bjó hjer um 4 ár. ... Að fjórum árum liðnum lagði hann sjálfur þetta býli í eyði og flutti sig yfir um ána og reisti þar annan bæ og kallaði hann Búðarár-backa ...” “Í Búðártungu milli Búðarár og Hvítár lýsir Brynjúlfur öðrum bæjarrústum [en 002]. Báða þessa bæi segir hann hafa verið í byggð fram á síðari aldir en engin hafi það

verið góðbýli.” Þarna var tjaldstaður og hlaðið fyrir í tungunni. BJ: “Fyrir rústunum sjest að eins ávöl bunga; þó er rof á henni öðrum megin, og sjest þar á steinalög, er sýna, að þar hefir byggð verið. Fyrir ofan girðinguna er grjótrjettarbot, ef til vill frá seinni öldum og hlaðin af fjallamönnum ...”

Heimildir: JÁM II, 273; ; BJ: “Rannsóknir byggðaleifa” Árbók 1896, 4; ÁFÍ 1996, 205-206; GJ: “Örnefni á afrétt Hrunamannahrepps” Árbók 1933-36, 105

ÁR-683:002 *Búðárbakki* bæjarstæði býli

Friðlýstar fornleifar

1709: “Budarár-backa. Þar bjó hann í 9 eður 10 ár afgangarfrí framan af ... Að síðustu flutti hann sig hjeðan í Skjógarkot, Túngufellshjáleigu, og dó þar á sama ári, en Búðárbakki lagðist í eyði, og hefur aldrei síðan bygst, og líklegast að aldrei byggist.” Tóftirnar eru á suðaustur-bakka Búðarár við veginn. “Á suðurbakka Búðarár skammt ofan við ósa voru rústir sem nefndar voru Búðárbakki. Sá þar vel til rústa [sbr. teikn DB] Síðan hafa rústirnar brotnað mjög að sögn.”

ÁG: “... og Búðárbakka á suðaustur-bakka Búðarár við veginn.” BJ: “Rústin sjest nokkurn veginn glögg. Bærinn hefur verið mjög lítill. Dyr eru mót suðri, og strax fyrir innan þær sín tóft út úr þeim til hvorrar handar, og fyrir innan þessar enn aðrar, sín hvoru megin. Allar þessar 4 tóftir eru nálægt jafnstórar, rúml:2 faðmar á lengd (hver) og 1 1/2 (eða nær því) á breidd. Fyrir innan þessar 4 tóftir er hin fimmta þversum, innst í bænum, og kemur gangur frá bæjardyrnum inn í suðurhlíð hennar nálægt miðju. Hún er nál. 5 faðma löng og 1 1/2 faðm . breið. Mun það hafa verið baðstofan, en hitt önnur innanbæjarhús. Vestur af tóftunum gengur stór tóft eða lítil girðing, er jeg ætla að verið hafi heygardur. Fjóstóft sjest þar hvergi. Munu kýr hafa verið fáar og hafðar, ef til vill í bænum fyrir innan dýrnar öðru megin. Hitt er líka mögulegt, að kýr hafi þar eigi verið hafðar, en búið að eintómu sauðfé. Þó mun það búskaparlag hafa verið sjaldgæft til forna.”

Heimildir: JÁM II, 273; BJ: “Rannsóknir byggðaleifa” Árbók 1896, 3-4; DB: “Nokkurar eyðibygðir” Árbók 1898. F, 55-56; ÁFÍ 1996, 205; ÁG: Fornleifaskrá, 75

ÁR-683:003 *Stangarnes* bæjarstæði býli

1709: “Fyrsti bærinn í afrjettinni skal hafa heitið Stangarnes [aðrir nefna Stöng, því áin heitir Stangará, og mun Stangarnes af Stöng kallað vera.]. Þar segja menn verið hafa kirkju [aðrir segja að ekki muni hjer kirkja hafa staðið, en í Laugahvömmum sjái til stærrí girðinga annaðhvert til kirkjugarðs eða húsagarðs, og þar hjer munnmæli að kirkja hafi staðið, iique majore fide digni], og skal til skammrar stundar sjeð hafa fyrir kirkjugarðinum og bæjarstæðinu. Þetta er stórrí bæjarleið fyrir norðan Hamarsholt.” “Í Sandártungu gegnt Rógshólum sögðu munnmæli að bærinn Stangarnes hefði staðið en ekki fann Brynjúlfur þar byggðaleifar en sagði að Stangará hefði brotið niður sléttlendi gegnt Rógshólum þar sem mestar líkur hefðu verið til að bærinn hefði staðið.” GK: “Norða- í Búrfelli eru Stangarábotnar, og þar nokkuð framar hefi ég heyrnt nefnda Stangarstaði.”

BJ: “Engin rúst sjest þar en útlit er fyrir að áin hafi brotið burtu talsvert undirlendi austanmegin nessins, móts við Rógshóla, þar sem einmitt er líklegast að bærinn hafi verið.” Sigurður Þórarinsson komst að þeirri niðurstöðu að vikurfall úr Heklu hafi eytt byggð á Hrunamannaafrétt sem og í Þjóðrásdal og er nú talið að það hafi fallið um 1104.

Heimildir: JÁM II, 274; ; BJ: “Rannsóknir byggðaleifa” Árbók 1896, 4; SP: “Örlög “ Árbók 1943-48, 59; ÁFÍ 1996, 206; GJ: “Örnefni á afrétt Hrunamannahrepps” Árbók 1933-36, 104-105

ÁR-683:004 *Rógshólar* bæjarstæði býli

1709: “Á milli Hamarsholts og Stangarness, þó austar, heita Rógshólar. Þar hefur og heyrst að byggð verið hafi, en ekki sjest til rústa þar nú.” “Rógshólar, Rofshólar eða Hrókshólar hét fornbyli er stóð á suðurbakka Stangarár skammt frá ármótum við Hvítá. Þar hafa fundist ýmsir forngripir er styðja að þar hafi verið byggð til forna.” “Fyrir neðan Búðarfoss er Torfshólaver; þar innar við Stangará eru Rofshólar, þar er sæluhús.”

BJ: “Þar eru smáhólar austanvert við ána, móts við nestið. Eru sumir þeirra að blása upp, og hefur fyrir löngu komið þar í ljós rúst allmikil sem nú hefir þó misst alla lögun, og er orðin að grjótbreiðu. Þar fann jeg steinsnúð, snæduhnokka úr eyri, brýni og fáeina nagla.” DB fann þar gripabein og kljástaina. KE: “Árið 1945 skoðaði ég Rógshóla. Þar eru há fokbörð, sem mikið ber á, annars eru mýrlendir móar allt um kring. Á tveimur stöðum virtist mér sjá til mannvirkja. Eru það ekki anað er grjótdreifar í moldarflögum, en allt er það smátt grjót, og má vera, að stóru steinarnir, sem nú eru í veggjum sæluhússins, séu úr þeim húsum, sem grjótdreifarnar eru vitni um. Í einu rofinu hefur Guðni bóndi Jónsson fundið fötujárn, 50 sm djúpt niðri. Ró úr jární fundum við í annarri grjótdreifinni 1945.” Sigurður Þórarinsson komst að þeirri niðurstöðu að vikurfall úr Heklu hafi eytt byggð á Hrunamannaafrétt sem og í Þjóðrásdal og er nú talið að það hafi fallið um 1104.

Heimildir: JÁM II, 274; ; BJ: “Rannsóknir byggðaleifa” Árbók 1896, 4; SP: “Örlög “ Árbók 1943-48, 59; DB: “Nokkurar eyðibygðir” Árbók 1898. F, 55; KE: “Eyðibygð” Árbók 1943-48, 4-5; ÁFÍ 1996, 206; GJ: “Örnefni á afrétt Hrunamannahrepps” Árbók 1933-36, 105

ÁR-683:005 *Mörþúfur* bæjarstæði býli

1709: “Í austur landsuður frá þessum Laugahvömmum heita Mörþúfur, þar halda menn byggð verið hafa, en ekki sjer þar glögglega til tófta.” “Mörþúfur hét fornbylí sem stóð 2-3 km lengra upp með Stangará [en Rógshólar], skammt neðan við ós Heygilslækjar. Árið 1885 voru sjö tóttir á bakkanum við Stangará að sögn Snorra Jónssonar er var fylgdarmaður Brynjúlfs þegar hann skoðaði rústirnar 1895. Þá hafði áin brotið nær allar rústirnar og leifar þeirra hurfu skömmu síðar.”

BJ: “Snorri Jónsson taldi þar 7 tóftir fyrir hjer um bil 10 árum [skrifað 1895]. - En svo tók áin að brjóta undirlendið, er mól hafði borizt í farveg hennar og heldur hún því enn áfram. Fyrir 4 árum sáust þar þó enn 2 tóftir; en nú sáust að eins litlar leifar af einum vegg, og stóðu fáeinir hleðslusteinar eftir í bakkanum.” Sigurður Þórarinnsson komst að þeirri niðurstöðu að vikurfall úr Heklu hafi eytt byggð á Hrunamannaafreitt sem og í Þjóðrásdal og er nú talið að það hafi fallið um 1104.

Heimildir: JÁM II, 275; ; BJ: “Rannsóknir byggðaleifa” Árbók 1896, 4-5; ÁFÍ 1996, 206; SP: “Örlög “ Árbók 1943-48, 59

ÁR-683:006 *Heygil* heimild um býli

1709: “Heygils botnar heita í norður frá Mörþúfum, þar ætla menn bæ heitið hafa Heygil.” “... í Heygilsbotnum ... leitaði [Brynjúlfur] rústa eftir munnmælasögum en fann engar.”

Heimildir: JÁM II, 275; ÁFÍ 1996, 207

ÁR-683:007 *Harðivöllur* heimild um býli

1709: Gilda bæjarleið hjeðan [Þórarinsstöðum] í landnorður heitir Harðivöllur, þar geta sumir til að byggð hafi verið, en engi sjer þess merki.” “Samkvæmt munnmælum sem getið er í jarðabókinni átti að hafa verið fornbylí á Harðavelli sem er milli Stangarárbotna og Sandár. Engin ummerki fann Brynjúlfur um byggð þar nema ef vera skuldi í Stangarárbotnum en allt var það mjög ógreinilegt.”

Heimildir: JÁM II, 275; ÁFÍ 1996, 207

ÁR-683:008 *Hrafntóftir* heimild um býli

1709: “Í útnorður frá Búrfelli heita Hrafntóftir, þar sjer glögt til einherrar byggðar, og nafnið sjálft segir, að þar hafi bær verið.” ÁFÍ: “Hrafntóftir í Hrafntóftaveri suðaustan við Grjótá. Brynjúlfur taldi þær rústir ver myndaðar af náttúruöflunum en ekki af mönnum.” GK: “Vestanundir þeim [Vegghömrur?], innst, er Vegghamraver, þá Vegghamragil, svo Hrafntóftir; sagt er, að þar hafi verið bær fyrir á tímum.”

BJ: “Hrafntóftir eru syðsti staðurinn af þeim. Þar heitir Hrafntóftaver mýrlendisfláki sunnanmegin við Grjótá. Sú á er nokkuð langt fyrir innan Sandá. Gil (c) rennur úr mýrlendinu vestur í Grjótá og á vallendisnefi við gilið þykjast menn sjá rústir bæjarins í mosaþýfi (a.a). Það eru afgangir mosahryggir, sundur lausir, og samhangandi lautir á milli, sem allar hverfa saman í eina aðallaut (b) er liggur yfir þvert nefið austur í gilið. Fæ jeg eigi betur séð, en að þessar rústir sjeu myndaðar af vatni en eigi mönnum. Og aðrar rústir var eigi að sjá; enda er nef þetta eini staðurinn sem líklegt mætti telja að bær hefði á staðið á þessu svæði.”

Heimildir: JÁM II, 275; ; BJ: “Rannsóknir byggðaleifa” Árbók 1896, 8-9; ÁFÍ 1996, 207; GJ: “Örnefni á afrétt Hrunamannahrepps” Árbók 1933-36, 104

ÁR-683:009 *Grjótártunga* heimild um býli

1709: “Skamt í vestur frá Hrafntóftum heitir Grjótártunga, þar ætla menn og byggð verið hafa, og þykjast skjallægir menn þar sjeð hafa til mana bygða.” Hálfá þingmannaleið frá Tungufeli. Örn vestan við Hrafntóftalæk “Í Grjótártungu lifðu sagnir um rústir en engar fann Brynjúlfur þar.”

Heimildir: JÁM II, ; ÁFÍ 1996, 207

ÁR-683:010 *Hrísalækir* heimild um býli

1709: “Norður undan Hrafntóftum svo sem bæjarleið heita Hrísalækir, hvert þar hafi byggð staðið, er óvíst; flestir meina nei.” “Nærri Hrísalækjum sem liggja inn með Jökulkvísl voru sagnir um fornbylí sem Brynjúlfur fann ekki.”

Heimildir: JÁM II, 275; ÁFÍ 1996, 207

ÁR-683:011 *Fosslækjartungur* heimild um býli

1709: “Lángt þar fyrir norðan (svo sem bæjarleið) heita Fosslækjartungur; hvert þar hafi byggð verið er óvíst, og ekki þykjast skjallægir menn það heyrta hafa.” “Nærri Hrísalækjum ... Jökulkvísl voru sagnir um fornbylí sem Brynjúlfur fann ekki. Sömu sögu var að segja frá Fosslækjartungum við Fosslæk. Þar er nú leitarmannahús.”

Heimildir: JÁM II, 275; ÁFÍ 1996, 207

ÁR-683:012 *Ásgarður nyrðri* heimild um býli

1709: “Þar litla bæjarleið norðan fyrir [013] heitir Nyrðri-Ásgarður, þar þykjast nokkrir sjeð hafa til rústa og sögn er, þar hafi bygð verið, þó það sé ærið langt norður á fjöllum.” “Loks ræðir Brynjúlfur um Áskarð fremra og Áskarð innra við Kerlingarfjöll. Ekki telur hann líklegt að þar hafi verið lögbýli heldur aðsetur skógarmanns- eða manna. Þar hafi menn þóst sjá fyrir rúst en Brynjúlfur álitur það vera náttúrusmið. Hann telur að fyrrum hafi þessir staðir heitið Árskarð en almennt hafi staðirnir verið kallaðir í Áskarði (líkt og Ábær í Austurdal í Skagafirði). Síðan hafi r-ið fallið brott í máli og að Árni Magnússon hafi misskilið heimildarmenn sína og skrifað Ásgarð eftir þeim er hann reit Jarðabókina í upphafi átjándu aldar.”

Heimildir: JÁM II, 275; ÁFÍ 1996, 207-209

ÁR-683:013 *Ásgarður syðri* heimild um býli

1709: “Þaðan frá í landnorður, svo sem stór bæjarleið heitir Fremri (Syðri) Ásgarður, þar ætla sumir bygð verið hafa.” “Loks ræðir Brynjúlfur um Áskarð fremra og Áskarð innra við Kerlingarfjöll. Ekki telur hann líklegt að þar hafi verið lögbýli heldur aðsetur skógarmanns- eða manna. Þar hafi menn þóst sjá fyrir rúst en Brynjúlfur álitur það vera náttúrusmið. Hann telur að fyrrum hafi þessir staðir heitið Árskarð en almennt hafi staðirnir verið kallaðir í Áskarði (líkt og Ábær í Austurdal í Skagafirði). Síðan hafi r-ið fallið brott í máli og að Árni Magnússon hafi misskilið heimildarmenn sína og skrifað Ásgarð eftir þeim er hann reit Jarðabókina í upphafi átjándu aldar.”

Heimildir: JÁM II, 275; ÁFÍ 1996, 207-209

ÁR-683:014 *Djárnadyngja* heimild um býli

1709: “Í austur landsuður frá Stángarnesi svo sem hálfá bæjarleið heitir Djárnadyngja eður Djárnadys, er stór húsrúst ...” “Brynjúlfur getur þess að samkvæmt munnmælum hafi átt að vera byggðaleifar á bingu austan Stangará. Nefnir hann þar Djárnadys og að þar hafi djárnir nokkur haft smiðju sína og loks látið jarða sig þar. Engin ummerki fann Brynjúlfur um smiðjuna né afdrif djárnans.” Einnig kallað Djárnadys GK: “Þar suðaustur-frá er Hraunshéiði, neðsta bungan á henni heitir Djárnadys; sumir nefna hana Dyngju...”

1709: “... þar hefur fundist smeltur kopar, járna molar, brýni og annað þess slags. [Ítem nokkrar raftölur eða þess slags, eir nokkuð þunt, lítið látúns stykki]. Smiðjusindur er þar í mergð, og eru munnmæli, að þar hafi smiður búið einmanna, aðrir segja einn, sem hafi smelt rauða, því skógar hefur þá nógur verið. Nokkrir þykjast heyrt hafa, að þessi maður hafi kallaður verið djárninn, ekki svo að vígslu verið. Skamt frá þessari rúst halda menn hann grafinn vera, þar sem sjái til leiðis. Menn hafa grafið í fyrrnefnda rúst, en óveður fjell á, svo ekki varð endir á verkinu, og síðan hefur þar ekki verið við hrært.” 1818: “Í tjeðu Plátri er ogso Hóll edur Dis, sem kallast Djárnadýngja, hvar Merkissmidur í Fornöld, Djárnir ad nafni skyldi liggja. Þar nú mörgum þóttu þeta Almæli líklegt, af Smiðjusindri, Látúns- og Eyr-Pjötlu, samt Sverdrínisbrotum er fundust uppblásinn þar í kríng, tóku Sveitarmenn sig saman fyrir hérum 20 árum, til ad ransaka þetta betur og grafa upp Disina; Hefur Formadur minn, einn af Fyrirlidum þessa Fyrirtækis, Presturinn Síra Gudmundur Bødvarsson á Kálfatjörn samt mér, ad þegar vel var búið ad grafa nidrúr Jardarskorpunni, hafi fyrst fundist Hellur, sem auðsjáanlega hefðu sýnt, ad Mannaverk væru á Haugnum, þar þær hefðu ordid ad vera adfluttar, síðan hefðu þar verid uppgrafinn ýmsra Dýra Bein, samt Brot af nockrum Málmtegurum - þarundir dýpra, hefði eckirt fundist, nema Steinar og Grjót, innan um Leir-Molld, allteins og kríngumliggjandi Pláts var af Náttúryrunni lagad ...” BJ fann ekki dysina 1895.

Heimildir: JÁM II, 276; BJ: “Rannsóknir byggðaleifa” Árbók 1896, 6-7; ÁFÍ 1996, 207; GJ: “Örnefni á afrétt Hrunamannahrepps” Árbók 1933-36, 105; FF, 213

ÁR-683:015 *bæjarstæði* býli

1709: “Í landsuður frá Harðavelli, litla snertu, heitir Búrfell, undir þessu felli einhvers staðar ætla sumir bygð verið hafa, aðrir meina nei og engi sjást þess merki.” BJ leitaði 1895 undir Búrfelli en fann engin merki mannaþustaða.

Heimildir: JÁM II, 275; BJ: “Rannsóknir byggðaleifa” Árbók 1896, 7

ÁR-683:016 *Draugahver* örnefni

Engar staðsetningar í skrá.

Heimildir: Ö-Hrunamannaafreft, 60

ÁR-683:017 *Laugar* bæjarstæði býli

Friðlýstar fornleifar

1709: “Gildri bæjarleið fyrir norðan Stángarnes heita Laugahvamar, í þessum Laugahvömmum sjer glögt til bygðar, og ætla sumir bæinn heitið hafa Lauga [stöugt traditio er að bærin hafi heitið á Laugum] og lækur heitir þar enn nú Laugalækur, og hveramerki eru þar ljós á grjótinu, en hverinn er sokkinn. [Kunnugir menn segja, að þar hafi laugar verið, sem en nú sjeu volgar, en aldrei muni þar hverar verið hafa]” Á Laugahvömmum innan við Búðará, spölkorn frá Hvítá, nokkru neðar en móts við Bláfell. GK: “Framan-við hann [Buginn] eru Laugar, þar

var bær og Laugalækur, sem rennur um Laugabýfi.” “Vestan við Heygil stóð fornbylíð Laugar. Misritað er á flestum kortum að bærinn hafi staðið nær Hvítá en þar eru volgurur sem margir hafa talið að tilheyrðu hinum fornu Laugum. Í Laugahvammum er talið að kirkja hafi staðið til forna en allt mun það óvíst en byggingarleifar hafa sést þar til skamms tíma og jafnvel enn. Laugar eru eini bærinn sem fundist hefur í Laugahvömmum og ekki stóð við Stangará. Bæjarstæðið er uppi á holti skammt vestan við Heygilslæk. Þar er hiti í jörðu en laugarnar koma ekki upp á yfirborð nema þegar jarðvatn stendur hátt á svæðinu.”

ÁG: “Laugahvamma, spölkorn frá Hvítá, nokkru neðar en móts við Bláfell ...” KE dró saman allar lýsingar af tóftum á svæðinu og því best að notast við þá lýsingu: “Á Laugum hefur verið langhús og snúíð framhlið móti austri. Á henni miðri eða því sem næst voru aðaldyrar. Inn af þeim er aðalhús bæjarins, skálinn. Sá, sem að utan kemur, gengur í skálann syðst. Á vinstri hönd honum er þá þverveggur með dyrum, sem liggja inn í stofuna, hitt aðalhúsið. Hún þessi eru um 4,5 m breið, og til samans um 25 m löng, skálinn þó töluvert lengri en stofan. Um skálagólf þvert var steinaröð, sem fræðimennirnir töldu með miklu hiti að verið hefði þverveggur. En ég þykist sjá, að þetta hefur verið alveg eins og í skálanum í Stöng í Þjórsárdal, steinaröð þessi er undirstaða undir þverþil, sem skipt hefur skálanum í tvennt, eflaust karlaskála og kvennaskála. Þá samsvarar það einnig Stangarskálanum, að eldstæði er í fremri skálanum (framan við steinaröðina), en ekki í þeim innir, enda koma útidyrnar og útidyrastígurinn í hlut fremri skálans, svo að þetta er eðlileg tilhögun. ... Eins og þegar er sagt, var þverveggur, þ.e. suðurgafli skálans, rétt vinstra megin við útidyrnar. Á þessum þvervegg eru dyr inn í stofuna, sem stendur beint af enda skálans. Samkvæmt venju er stofan til muna minni en skálinn. Við austurvegg fann Þorsteinn Erlingsson hlóðir og nær dyrunum, líklega þá við hinn vegginn, marga kljástaina. ... Á bakvegg skálans (vesturvegg) eru dyr, sem liggja inn í fjósið. Það er að húsabaki og stendur hornrétt á hin húsinn. Það er um 11 m að l. og 4,8 m að br., tvístætt, með 8-9 básum, hvorum megin; básarnir voru yfirleitt um 90 sm að br. Milli þeirra voru báshellur, 60-90 sm á hlið. Fjósdyrnar eru við skálavegginn að sunnanverðu. Að þeim liggur ranghali (óvíst hve langur), nálega 2 m breiður. Jafnframt því sem þetta var inngangur kúnna, eins konar forskyggni við fjósið, sem dró úr útidyrakuldanum, hefur þetta verið notað sem fjárhús, því að jata var framan með endilöngum vesturveggjum. Hún var 25 sm að br. og frambrúnn er úr hellum, sem reknar voru á rönd niður í gólfíð (sbr. Þórarinsstaði). Jata þessi var alveg óhreyfð, og segir Þorsteinn Erlingsson hafa séð mjög líka jötu í notkun á Íslandi. Norður frá norðurvegg fjóssins, austast, liggur hlaða, 9,6 m að l., en aðeins 3 m að br. Hún liggur eins og aðalhúsinn. Milli hennar, fjóssins og skálans myndast ferhyrnt svæði, sem lokast algjörlega af þessum húsum að sunnan, austan og vestan, og að nokkru leyti að norðan af framlengju norðurgafli skálans. Er ekki alveg ljóst, hvort enn eitt hús hefur verið norðan við skálann. Ferhyrnda svæðið er eins konar húsagarður, að nokkru leyti steinlagður. ... Arfsögn segir, að kirkja væri á Laugum. Kippkorn norður frá bæjarrústunum, en innan túngarðsins, er rúst af húsi úr stórum steinum, og hefur það snúíð A-V, en mjög er rústin ógreinileg. Húsið hefur staðið á klöpp, og líkbelga er, að það hafi verið hjallur en kirkja ... Túngarður mikill hefur verið um túnið á Laugum, og suður frá bænum er lítil húsatóft áföst við garðinn.” Sigurður Þórarinsson komst að þeirri niðurstöðu að vikurfall úr Heklu hafi eytt byggð á Hrunamannafrétt sem og í Þjóðrásdal og er nú talið að það hafi fallið um 1104. 1331 er talað um Laugar tvennar í máldaga Hrunakirkju sem gæti þýtt tvíbýli á Laugum ÁR-299 eða tvær jarðir með því nafni, og engin leið að finna út úr því.

Heimildir: JÁM II, 274-275; SP: “Örlög” Árbók 1943-48, 57; GJ: “Örnefni á afrétt Hrunamannahrepps” Árbók 1933-36, 105; KE: “Eyðibygð” Árbók 1943-48, 6-9, ÁFÍ 1996, 206; ÁG: Fornleifaskrá, 75; DI II, 665-666

ÁR-683:018 Þórarinsstaðir bæjarstæði býli

Friðlýstar fornleifar

1397: Eiga Hrepphólar afrétt á Þórarinsstöðum. 1709: “Í landsuður frá Heygilsbotnum svo sem litla bæjarleið heita Þórarinsstaðir, þar hefur að vísu byggð verið og sjer glögt til tófta.” Þórarinsstaðir eru fyrir innan Stangará, sunnan við Harðavöllum.

BJ lýsti tóftunum 1895. “Þjms. 25.7.1949: 3.8 sm langt brot af yfirskildi kúptrar nælu af gerðinni Rygh 652 og 654, að því er virðist afbrigði Smykker 51b. - Fannst í rústum eyðibýlisins Þórarinsstaða.” KEKH, 295 Sumarið 1945 stýrði Kristján Eldjárn uppgrefti á Þórarinsstöðum þar sem allar rústirnar voru kannaðar rækilega og grafnar upp. Þegar Kristján hóf rannsóknirnar hafði land blásið niður í veggheðslur húsanna en allar tóftir voru fullar af áfoki og ljósum vikri sem lá í þykku lagi yfir rústunum. Hefur það stutt svo vel við hleðslurnar að varla hafði nokkur steinn hrúnið úr vegg. / Þarna hefur verið allmikill bær, meðal annars fjós fyrir 8 kýr, 5 geldneyti og 2 kálfa. Fjárhús þar eru talin hafa rúmað 200 fjár. Fátt fannst þar muna og greinilegt að húsin hafa ekki verið yfirgefin á bráðum flóttu. Líklegt má þykja að byggð hafi ekki verið langvinn á Þórarinsstöðum, gólfskánin var þunn og sennilega aðeins verið gengið þar um gólf einn til tvo mannsaldrar. / Við uppgröftinn kom í ljós að bærinn hafði eyðst af miklu ljósu vikurfalli. Huganlegt er að ábúandinn hafi flutt sig um set niður í sveitina, verið útvegað landrými inn á milli annarra jarða og hann byggt upp nýja Þórarinsstaði vestan undir Berghylsfjalli. Sama gæti hafa gilt um nággranna hans, bóndann að Laugum. Aðrar Laugar eru niðri í sveit, nággrannabær við Þórarinsstaði þar. ÁG: “... Þórarinsstaða, fyrir innan Stangará, sunnan við Harðavöllum.” Sigurður Þórarinsson komst að þeirri niðurstöðu að vikurfall úr Heklu hafi eytt byggð á Hrunamannafrétt sem og í Þjóðrásdal og er nú talið að það hafi fallið um 1104.

Heimildir: DI IV, 45; JÁM II, 275; BJ: “Rannsóknir byggðaleifa” Árbók 1896, 7-8; DB: “Nokkurar

eyðibygðir” Árbók 1898. F, 56; SP: “Örlög byggðarinar”, Árbók 1943-48; KE: “Eyðibygð” Árbók 1943-48, 9-41; AFI 1996, 206; AG: Fornleifaskrá, 75;

ÁR-683:019 *Fjallamannagil* heimild um náttstað
1. tjaldstaður leitarmanna var í Fjallmannagili í Hnausheiði
Heimildir: GR II, 144

ÁR-683:020 *Fossalækur* heimild um náttstað
2. tjaldstaður leitarmanna var í Fossalæk, sem rennur í Grjótá vestan við Búðarfjöll. GK: “Nokkru ofar fellur Fossalækur í Grjótá. Hann kemur upp skammt fyrir framan Mosfell. Í honum er foss. Neðan við fossinn er tjaldstaður og sæluhús.”
Heimildir: GR II, 144; GJ: “Örnefni á afrétt Hrunamannahrepps” Árbók 1933-36, 104

ÁR-683:021 *Ásgarður* heimild um sæluhús
Leitarmenn í Norðurleit tjölduðu í Ásgarði og er þar lítið sæluhús eða leitarmannakofi meir en 60 ára gamall [ca. 1945] - Ferðafél. Íslands hefur nú byggt “stórt og myndarlegt sæluhús” - Frásögn um tjaldsetningu á þessum stað 1905. GK: “Innri Árskarðsá rennur niður á milli Loðmundar og Hverdalahnúks, og þar, sem hún rennur niður í Innra-Árskarð, er Árskarðshryggur. Þar er Sæluhús og tjaldstaður.”
Heimildir: GR II, 144-45, 174-175; GJ: “Örnefni á afrétt Hrunamannahrepps” Árbók 1933-36, 103

ÁR-683:022 *Geldingatangi* heimild um náttstað
Tjaldstæði aðalleitar var á Geldingatanga við Stóru-Laxá, sunnan undir Geldingafelli. GK: “Austan-við Særingsdalskvíslina, sem fyrr er nefnd, þar sem hún kemur í Laxá, er Geldingatangi. Þar er fyrsti tjaldstaður fjallamanna í suðurleit.”
Heimildir: GR II, 145, 178; GJ: “Örnefni á afrétt Hrunamannahrepps” Árbók 1933-36, 100

ÁR-683:023 *Rauðárhlið* heimild um náttstað
6 vestustu leitarmenn áttu náttstað í Rauðárhlið meðan hinir fóru í Leppistungur - Rauðárhlið er sunnan við Leppistungur norðan við Innri-Rauðá, austan við Mosöldu. “Sauðárliðar-tjaldstaður er á milli kvíslanna við Innri-Rauðá.”
Heimildir: GR II, 146, 178; GJ: “Örnefni á afrétt Hrunamannahrepps” Árbók 1933-36, 101

ÁR-683:024 *Leppistungur* heimild um náttstað
Aðaltjaldstaður leitarmanna aðra og þriðju nótt gangna var í Leppistungum austan við Miklumýrar - “Leppistungur eru við Sandá, er kemur innan frá Kerlingarfjöllum suðaustanverðum, og er tjaldstaðurinn austanvert við ána.” “Leppistungur heitir tjaldstaður í Hrunamannaafreitti, og er legið þar aðra nóttina, sem verið er á fjalli í fyrsta safni. Nokkrir fjallmenn liggja þar einnig þriðju nóttina, en svo allir saman fjórði nóttina í Svínárnesi.” - “Tjaldstaðurinn Leppistungur dregur nafn af tveimur hólum eða hnúkum skammt ofan við tjaldstaðinn. Heita þeir Stóri-Leppir og Litli-Leppir.” “Vestan við leppistungulæk er sæluhús á tunganum við ána, þar er og tjaldstaður.”
Heimildir: GR II; 146, 147, 175, GJ: “Örnefni á afrétt Hrunamannahrepps” Árbók 1933-36, 102

ÁR-683:025 *Búðarháls* örnefni
Búðarháls er norðan við Búðarfjöll milli Grjótár og Miklumýrarlæks.
Heimildir: Hkort

ÁR-683:026 *Svínárnes* hús sæluhús
Kofi í Svínárnesi sem er tungan milli Svínár og Sandár vestur af Illaveri 1916: “... sá kofi var hlaðinn úr torfi og kökkum og því sæmilega hlýr.” GK: “Þar á móts við kemur Svíná í Sandá og myndar Svínárnes. Í því er tjaldstaður og sæluhús vestan við Svínárnesslækur, en þar fyrir austan og innan er Skyggnisalda ...”
Heimildir: GR II, 163; GJ: “Örnefni á afrétt Hrunamannahrepps” Árbók 1933-36, 104

ÁR-683:027 *Brennivíngil* örnefni
Inn með Leirá á austanverðum Hrunamannaafreitt.
1916: “Var náttstaðurinn valinn við gil eitt lítið sem Brennivíngil heitir. Er sagt, að á þeim slóðum hafi fjallmenn oft blandað sér drykkinn til ferðarinnar.” ókunnur höf: Undir Fellinu er friðsæll blettur/þar fellur Laxá í hyl; /þar er fáskrýddur Fjallmannaklettur/og fossandi Brennivíngil. -
Heimildir: GR II, 159, 184

ÁR-683:028 heimild um sæluhús

Eftirleitakofi í Frægðarveri 1916: "...kofinn hlaðinn úr grjóti og blés allt í gegn, svo að við urðum að troða heyi í stærstu götin." - getið 1928 –

Heimildir: GR II, 161-162, 167

ÁR-683:029 varða samgöngubót

Varða á klettabrún norðaustur af Litla-Leppi. Getið í frásögn af eftirleitum 1928

Heimildir: GR II, 170

ÁR-683:030 *Fjallmannavað* heimild um vað

"Skammt neðar en Heiðará kemur í Leirá, er Fjallmannavað."

Heimildir: GJ: "Örnefni á afrétt Hrunamannahrepps" Árbók 1933-36, 100

ÁR-683:031 *Vörðuhóll* örnefni

"Austan-undir Tindi kemur Miklu-mýra-lækur úr smágiljum og lækjum, sem koma þar innan- og austan- úr fjöllumum. Lækurinn rennur svo niður hjá Vörðuhól ..."

Heimildir: GJ: "Örnefni á afrétt Hrunamannahrepps" Árbók 1933-36, 102

ÁR-683:032 heimild um sæluhús

"Suðvestan-undir Mosfelli er Einbúi, sandhóll, grasivaxinn að sunnanverðu. Hjá Einbú var sæluhús áður en kofinn var byggður í Áskarði."

Heimildir: GJ: "Örnefni á afrétt Hrunamannahrepps" Árbók 1933-36, 104

ÁR-683:033 *Grashólavað* heimild um vað

"Frá Einbúa rennur Jökulkvíslin í vestur-útsuður. Þar er Sigvaldakrókur, svo Innri-Hrísalækir, þá Fuglasteinn og Grashólar út-við kvíslina, þar er Grashólavað."

Heimildir: GJ: "Örnefni á afrétt Hrunamannahrepps" Árbók 1933-36, 104

ÁR-683:034 heimild um sæluhús

"En nyrzt á Harða-velli, næst Svíná, var sæluhús fram-yfir miðja nítjándu öld, þá var það flutt inn-yfir ána í Svínárnes [026]."

Heimildir: GJ: "Örnefni á afrétt Hrunamannahrepps" Árbók 1933-36, 105

ÁR-683:035 varða

"Syðst á Búrfelli er Búrfellskista, þar er gren, og þar suður-af koma Búðarárdrog, þar er Einbúi fremri á milli kvísla. Það er Ölduhóll með vörðuá."

Heimildir: GJ: "Örnefni á afrétt Hrunamannahrepps" Árbók 1933-36, 105

ÁR-683:036 *Fjallamannavörður* varða

"Vestan-á tungunni við Hvítá eru Hrutatorfur. En austan-við tunguna eru Búðaráreyrar. En þar nokkru innar með ánni eru Fjallamannavörður."

Heimildir: GJ: "Örnefni á afrétt Hrunamannahrepps" Árbók 1933-36, 105

ÁR-683:037 *Stíggil* örnefni leið

Engar staðsetningar í skrá.

Heimildir: Ö-Hrunamannaafrétt, 59

ÁR-683:038 *Draugakvísl* örnefni

Engar staðsetningar í skrá.

Heimildir: Ö-Hrunamannaafrétt, 60

ÁR-683:039 tóftir

"Þannig skoðaði ég allmiklar rústir sumarið 1967 innst á afréttinum, inni á Bug sem svo er kallað, nálægt Hvítá sunnan Bláfells. Þarna eru tvær allglöggar rústir í hvammi við ána og er önnur rústin neðan við hina." "Ekki var þó unnt að sjá, hvers konar byggingar þarna hafa verið, en rétt neðan rústanna bar afarmikið á járngjalli, meira en við flestar aðrar rústir á afréttinum."

Heimildir: ÞM: “Sögualdarbyggð í Hvítárholti” Árbók 1972, 5

ÁR-683:040 gripir

SSÁ: “... ryðugt spjótsblað, er fannst norður í afrétti, hvörju strax var lógað.”

Heimildir: SSÁ, 129

4. Helstu tegundir menningarminja og ástand þeirra

Alls hafa verið skráðar 1094 fornleifar á 52 jörðum í Hrunamannahreppi sem gerir um 21 minjastað á jörð að meðaltali. Við skráningu fornleifa er notast við tvönnskonar flokkun minja. Í fyrsta lagi er flokkað eftir eðli fornleifanna, en með því er reynt að greina á milli hvort á staðnum er mannvirki, hvort aðeins er vísbending um að mannvirki sé eða hafi verið þar, hvort um er að ræða stað sem tengist þjóðsögum eða markverðum atburðum eða náttúruminjar sem hafa menningarsögulegt gildi. Innan hvers flokks er síðan reynt að greina frekar eftir gerð. Flokkun af þessu tagi kemur ekki nema að takmörkuðu gagni við svæðisskráningu vegna þess að heimildir þær sem stuðst er við eru yfirleitt ekki svo nákvæmar að hægt sé að sjá hvort mannvirki er enn á þeim stað sem lýst er eða hvort mannvirki hefur nokkurn tíma verið á minjastaðnum (t.d. þar sem talað er um stöðla eða ból). Þessi flokkun kemur fyrst verulega að gagni eftir að farið hefur verið á vettvang. Tegundir fornleifa á skráningarsvæðinu eru skráðar hér að neðan.

álagablettir	7	hver	1
brunnar	1	laug	1
bæjarhólar	41	lind	1
bæjarstæði	66	mannabein	1
garðlög	5	stífla	1
götur	2	sögustaður	1
gerði	1	tóftir	8
gripir	8	vörður	42
heimildir	522	vegir	2
hellir	1	þjóðsögur	5
hús	1	örnefni	375

Hægt var að greina hlutverk 878 þeirra staða sem skráðir voru og eru þau sýnd í eftirfarandi töflu

Búsetuminjar		Búnaðaminjar innan túns	
bústaðir	46	útihús (ótilgreind)	95
býli	75	fjánhús	69
öskuhaugar	1	lambhús	30
býli/sel	1	hesthús	20
		fjós	21
Minjar um jarðrækt		hrútakofar	4
áveitur	34	kálgarðar	7
akrar	1	túngarðar	16
		myllur	1

smiðjur	2	vöð	47
hlöður	2	brú	3
Búnaðarminjar utan túns		tjaldstaður	2
stekkir	72	ferjur	1
sel	29	sæluhús	5
mógrafir	13	náttstaðir	6
réttir	19	traðir	9
kvíar	51	Samkomuminjar	
torfristustaðir	21	þingstaðir	2
beitarhús	2	leikvellir	2
fjárskýli	2	aftökustaðir	1
kolagrafir	1	manndómsraun	1
smalakofar	2	Kirkjur og legstaðir	
nátthagar	2	kuml/legstaðir	4
heygarðar	2	kirkjur	4
Aðrar búsetuminjar		útkirkjur	3
brunnar	18	bænhús	14
þvottastaðir	9	Þjóðsögustaðir	
vatnsból	7	huldufólksbústaðir	4
veiðiminjar		draugar	2
refagildir	8	Aðrar minjar	
skotbyrgi	2	landamerki	9
Samgönguminjar		eyktamörk	8
leiðir	62	virki	2
samgöngubætur	1		

Bæjarhólar og bæjarstæði

Yfirleitt hafa bæir staðið á sama stað öldum saman, og jafnvel allt frá landnámsöld til þessarar og hafa þá myndast bæjarhólar sem eru samsettir úr byggingaleifum og mannvistarlögum. Í bæjarhólum er mestra og fjölbreytilegastra fornminja að vænta. Í þeim er geymd saga daglegs lífs kynslóðar á kynslóð ofan og í þeim er flesta forngripi að finna. Bæjarhólar eru því langmikilvægasta tegund fornleifastaða og brýnt að koma í veg fyrir að þeir verði eyðileggingu að bráð. Vandinn við bæjarhóla er að í meirihluta tilfella er enn búið á þeim og víða hafa steypuhús með djúpum kjöllum verið byggð á þeim og skemmt þá að meira eða minna leyti. Þar sem enn er búið á bæjarhólum er hæpið að réttlæt看legt sé eða raunhæft að friða þá fyrir frekara raski, en skemmdir bæjarhólar geta þó verið markverð rannsóknarefni og er mikilvægt að reynt verið að finna leiðir til að fylgjast með framkvæmdum á bæjarhólum.

Mikilverðastir eru þó bæjarhólar sem ekki hefur verið byggt á eða orðið fyrir raski. Sjaldnast er hægt að komast að því hvort bæjarhólar eru óskemmdir eður ei, nema við vettvangsathugun, en til eru upplýsingar um hvar bæjarhús hafa verið flutt og má ganga útfrá að þar sem hús hafa ekki verið flutt, þar séu bæjarhólar minna eða meira raskaðir. Á skráningarsvæðinu má ætla að ekki séu margir óhreyfðir bæjarhólar, á mörgum þeirra er enn búið og aðrir hafa verið sléttaðir eða horfið undir byggingar.

Fyrir utan bæjarhóla á býlum sem verið hafa í byggð fram á þessa öld eru fjölmargir staðir þar sem byggð hefur annaðhvort varað í stuttan tíma eða þar sem hjáleigur eða afbýli hafa lagst í eyði. Frá sjónarmiði fornleifafræðinnar eru staðir af þessu tagi ekki síður mikilvægir en bæjarhólar á lögbýlum því oft er meira eftir af byggingum í kringum bæjarhólinn, þ.e. útihúsum og gördum. Slíkir staðir hafa einnig meira kynningargildi því á þeim getur verið auðvelt að átta sig á legu og afstöðu bygginga en bæjarhólar eru oftast ekki annað en ólögulegir hólar, margir huldur sjónum af byggingum og uppfyllingum. Mikill fjöldi slíkra staða er á skráningarsvæðinu eins sjá má af yfirliti í byggðasögukafla og víða tóftir sem brýnt er að skrá og rannsaka sem fyrst.

Útihús

Fyrir utan bæjarhúsin sjálf voru skepnuhús helstu byggingar á hverri jörð. Eins og víðast á Íslandi voru útihús dreifð um túnin. Flest slík hús voru fyrir sauðfé, einnig hefur verið nokkuð af lambhúsum en lítið af fjósum og hesthúsum. Fjós hafa sennilega verið hluti af bæjarhúsunum á flestum bæjum eins og meginþorri smiðja og skemma á skráningarsvæðinu. Að meðaltali voru 4,6 útihús á hverri jörð sem er sama hlutfall og í Borgarfirði og Eyjafirði. Útihús virðast oftast hafa staðið á sömu stöðum um aldir og hafa á slíkum stöðum myndast litlir rústahólar. Fyrir einni öld síðan voru langflestar byggingar á Íslandi skepnuhús, en þeim hefur fækkað síðan meira en nokkurri annarri tegund mannvirkja. Ástæðan er fyrst og fremst túnrækt með stórvirkum vinnuvélum og einnig hafa yngri skepnuhús úr steypu víða verið byggð ofan á eldri útihúsarústum.

Hlöður urðu ekki algengar á Íslandi fyrr en undir lok 19. aldar eða í byrjun þeirrar 20. og munu hey víðast hafa verið geymd í stæðum eða gryfjum við skepnuhús þótt ekki séu glöggar heimildir um þetta. Á svæðinu eru skráðar fáar hlöður og heystæði, en víða má búast við því að hlöður hafi verið áfaster útihúsum.

Tún, garðar og akrar

Á fyrri hluta 19. aldar voru tún almennt ekki girt á Íslandi og virðist svo hafa verið um allnokkrar aldir. Á 19. öld var rekinn áróður fyrir túngarðhleðslum og um aldamótin síðustu voru komnir garðar í kringum tún að nokkrum hluta á skráningarsvæðinu. Oftast er ekki hægt að greina hvort garðar þessir eru fornir, en líklegast verður að telja að flestir séu þeir frá 19. öld.

Auk eiginlegra túngarða sem gerðir voru til að hlífa túnnum við ágangi kvikfjár voru sumstaðar byggðir sérstakir garðar til að verja tún og hús fyrir skriðuföllum. Ekki virðist hafa verið mikið af slíkum gördum á skráningarsvæðinu en það skýrist sennilega betur á stigi aðalskráningar.

Á undanförunum árum hafa orðið hraðar framfarir á sviði fornleifavísinda og hafa menn m.a. þróað aðferðir sem byggja á efnagreiningum á jarðvegi og geta með því móti sagt til um ræktun túna og áburðarnotkun til forna. Til þess að hægt sé að beita slíkum aðferðum verða túnin að vera óskemmd af vinnuvélum og helst má tilbúinn áburður ekki hafa verið borin á þau. Slík tún eru sennilega ekki mörg á skráningarsvæðinu, nokkur gætu verið við eyðibýlin svo sem Hamarsholt, Hrunakrók og Kotlaugar. Fáir kálgarðar eru skráðir á svæðinu og aðeins einn akur.

Kvíar og stekkir

Fráfærur byrjuðu sennilega að leggjast af í Hrunamannahreppi um aldamótin 1900, og mikið hefur verið af stekkjum á svæðinu eða alls 72, sem er rúmlega einn á hverjum bæ. Stekkir virðast yfirleitt vera einfaldar girðingar með litlu hólfi (lambakró) á einni hlið/við annan enda. Sumstaðar hafa myndast litlir túnblettir í kringum stekki sem voru slegnir.

Kvíar voru yfirleitt mun nær bæ en stekkirnir og oftast beinlínis í túnjaðri. Ekki hafa það alltaf verið hlaðnar kvíar, heldur aðeins ákveðinn staður þar sem ær voru mjaltaðar og sumstaðar voru færíkvíar notaðar, sérstaklega þegar komið var fram á þessa öld. Hugtakið „stöðull“ er oft notað um kvíar sem ær voru mjólkaðar í en oftast er það þó notað um stað eða réttir þar sem kýr voru mjólkaðar á sumrum. 51 kvíar og stöðlar eru skráðir á svæðinu sem er rétt tæplega ein á hverjum bæ.

Aðrar minjar sem tengjast mjaltaám eru smalakofar. Aðeins tveir slíkir eru skráðir en líklegt er að þeir séu mun fleiri þó heimildir skorti um þá og líklega hafa langflestir þeirra varðveist. Líklegt er að smalakofar og –skýli hafi sumstaðar verið margir á hverri jörð því algengt hefur verið að nýir smalar byggðu sinn eigin kofa frá grunni. Smalakofar eru undantekningarlítið við staði sem hátt ber og þar sem víðsýnt er.

Beitarhús og sel

Tvö beitarhús eru skráð á 52 jörðum sem er hlutfallslega mjög lítið en einnig voru skráð mjög fá beitarhús í Rangárþingi. Alls eru skráð 29 sel á skráningarsvæðinu og að auki er vitað um einn stað þar sem sel hafa verið byggð á tóftum gamals býlis eða býli byggð á gömlum selrústum. Þess er sjaldnast getið hve lengi haft var í seli en seljabúskap hefur sennilega verið hætt snemma á 19. öld. Seljarústir eru yfirleitt skráðar á stærri jörðum, kirkjujörðum og stærri býlum sem eiga land til fjalla eða afréttarlanda. Líklega eru seltóftir víðar, en þær ásamt eyðibýlum eru þeir minjastaðir þar sem mest er að sjá af mannvirkjaleifum og sem eina best gætu hentað til kynningar. Mörg rannsóknarefni eru einnig enn óleyst varðandi seljabúskap. Ekki hefur enn verið ráðið fram úr hvernig greina megi muninn á selbyggingum og byggingum þar sem búið var allt árið og er það eitt af mikilvægari verkefnum íslenskrar fornleifafraeði. Sömuleiðis er lítið sem ekkert vitað um mismunandi tegundir af seljabúskap.

Engjar og áveitur

Fram á þessa öld var stór hluti heyafla hveirrar jarðar fenginn á engjum. Af örnefnaskrá sést að menn hafa oft leitað mjög langt eftir örlitlum heytuggureytingi og móar hafa verið slegnir þar sem nú sprettur lítið sem ekkert gras. Bestu engjarnar voru flæðiengjar þar sem vatn flæddi yfir öðru hvoru. Þar sem flæðiengjar voru ekki frá náttúrunnar hendi var vatni víða veitt á móa og mýrar. Algengt er að bæjarlækjum hafi verið veitt á svæði utan við tún og gætu á nokkrum stöðum enn sést merki um stíflur og veituskurði sem byggðir voru í þessum tilgangi. Í Hrunamannahreppi eru skráðar 34 áveitur.

Flestir veitugarðar eru byggðir í votlendi og sökkva því fljótt og hverfa ef þeim er ekki haldið við. Einstaka áveituskurðir og stíflugarðar teljast kannski ekki merkileg mannvirki, en

Þau eru þó minjar um tegund af jarðrækt sem fæstir af yngri kynslóðinni hafa hugmynd um eða skynbragð á, og er því nauðsynlegt að koma í veg fyrir að öll veitumannvirki hverfi.

Minjar um samkomur og þinghald

Aðeins eru skráðar heimildir um tvo þingstaði á skráningarsvæðinu. Annarsveggar í landi Grafar en þar er vitað að var þingstaður fram á 19. öld. Hinn staðurinn er örnefnið Þinghóll í landi Hörgsholts og hafa ekki fundist aðrar vísbendingar en örnefnið um þingað þar. Einnig er skráður aftökustaður í landi Grafar.

Kuml og kirkjugarðar

Engin kuml hafa fundist í Hrunamannahreppi sem er einkennilegt í ljósi þess að vitað er með vissu um forn eyðibýli víða í sveitinni. Skráðir eru fjórir legstaðir en það eru allt þjóðsögur af fornmannahegum. Sumir af fornmannahegunum eru örugglega náttúrumyndanir en á öðrum stöðum gæti hafa geymst þekking um mannabeinafundi eða gripa.

Greftrað hefur verið í kirkjugörðum þar sem voru sóknarkirkjur og útkirkjur og jafnvel einnig við bænhús, en kirkjur og bænhús voru á miðöldum miklu víðar en seinna varð. Ekki eru til heildstæðar upplýsingar um hvar útkirkjur og bænhús voru á miðöldum. Sóknarkirkjur í Hrunamannahreppi voru á Hrepphólum, í Tungufelli, Reykjadal og Hruna. Útkirkjur voru á Miðfelli, Gröf og Syðra-Langholti. Alls eru skráð 13 bænhús, þau voru á Laugum, Berghyl, Kaldbak, Hörgsholti, Laxárdal, Sólheimum, Bakka, Hellisholti, Unnarsholti, Langholti efra, Hrafnkelsstöðum, Bryðjuholti og Skipholti. Einnig gæti örnefnið Tíðholt í landi Galtarfells bent til bænhúss en engar aðrar sannanir benda til þess.

Samgönguminjar

Alls voru skráðar 62 leiðir á svæðinu. Margar þeirra eru leiðir milli bæja eða sveitahluta en aðrar eru milli sveita innan héraðsins eða liggja til annarra héraða. Flestar leiðirnar eru greiðfærar en helstu farartálmar eru vatnsföllin, Litla-Laxá innansveitar og Stóra-Laxá og

Hvítá hafa hindrað menn að komast út úr hreppnum. Skráð hafa verið 47 vöð og eflaust er það ekki nema brot af öllum leiðum yfir vatnsföllin. 3 brýr er skráðar en aðeins ein ferja.

5. Verndun og kynning minja á skráningarsvæðinu

Eins og þegar hefur verið minnst á eru líkur á að meirihluti fornleifa á skráningarsvæðinu hafi verið eyðilagður á 20. öld og sést nú aðeins lítið brot þeirra rústa sem áður voru til. Skilvirk minjavernd verður að byggja á vettvangsathugunum en benda má á nokkur atriði sem vert er að hafa í huga við áætlanagerð og skipulag byggðar.

Langmest af fornleifum er að finna á gömlum bæjarstæðum sem oftast en ekki er enn búið á. Mikilvægt er að reynt verði að takmarka framkvæmdir á slíkum stöðum og fylgjast vel með því raski sem nauðsynlegt er.

Dregið hefur úr framkvæmdum í landbúnaði á undanförunum árum og stafar því þeim tóftum sem enn eru sýnilegar ekki jafnmikil hætta og áður af nýbyggingum, framræslu og túnsléttun. Stórt hlutfall slíkra tófta eru stekkir, beitarhús, eyðikot og sel og hafa margar þeirra kynningargildi. Brýnt er að komið verði í veg fyrir frekari eyðileggingu slíkra minja. Auk vegagerðar og línulagna stafar fornleifum nú helst hætta af skógrækt og aukinni sumarbústaðabyggð auk þess sem nýbyggingar og framkvæmdir ógna fornleifum. Aukin skógrækt er vaxandi áhyggjuefni fyrir minjavernd á Íslandi og brýnt að fundnar verið leiðir til að koma í veg fyrir að fornleifar spillist af völdum skógræktar.

Skógur eyðileggur hinsvegar fornleifar ekki á sama hátt og skurðgröfur. Rætur trjáa sprengja veggheðslur og afmynda rústir þannig að erfitt verður að átta sig á þeim á yfirborði eða kanna þær með uppgrefti. Það er þó ekkert sem segir að hagsmunir skógræktar og minjavörslu geti ekki farið saman. Fornleifar þekja aðeins brotabrot af heildarflatamáli mögulegs skógræktarland og ætti að vera auðvelt að sneiða hjá þeim. Slíkt krefst þess aðeins að fornleifastaðir séu þekktir og að skógurinn sé hirtur þannig að hann sái sér ekki sjálfur í tóftir á auðum svæðum.

Byggingar sumarbústaða getur valdið miklu alvarlegri spjöllum á fornleifum ef ekki er farið að með gát. Þar gildir hinsvegar það sama og með skógrækt. Ef fornleifastaðir eru þekktir á að vera auðvelt að sneiða hjá þeim. Augljóst er að með lágmarkskynningu og viðhaldi geta fornleifastaðir aukið útivistargildi sumarbústaðalanda og því réttara að líta svo á að fornleifar auki verðmæti þeirra frekar en að þær séu fyrir framkvæmdum.

Ekki verður tekið tillit til fornleifa á skógræktarsvæðum, sumarbústaðalöndum eða þar sem aðrar framkvæmdir eiga sér stað nema fornleifastaðir hafi verið rannsakaðir á vettvangi og staðsetning þeirra færð inn á kort. Það er brýnt að gerðar séu vettvangsathuganir á fornleifum á svæðinu.

Margir athyglisverðir minjastaðir eru á skráningarsvæðinu og ljóst að miklu fleiri munu koma fram í dagsljósið við vettvangsathugun. Gera má ráð fyrir að mikið af stöðum sé í hættu og því brýnt að skrá fornleifar á vettvangi svo hægt sé að gera yfirlit um þá.

Nokkrir staðir njóta friðlýsingar á skráningarsvæðinu eins og sést af meðfylgjandi skrá:

- Þórarinsstaðir á afrétt
- Laugahvammur á afrétt
- Búðárbakki á afrétt
- Laxahjallatóft í landi Hrepphóla
- Fornar bæjarrústir í landi Hörgsholts
- Miðfell í landi Laxárdals

Af fenginni reynslu má ætla að við aðalskráningu muni bætast við skrá yfir tillögur um friðlýsingar og þá bætast margir minjastaðir við listann. Má strax sjá fjölda staða á svæðinu sem hægt væri að nýta til kynningar, til að efla útivist og ferðaþjónustu, ekki síður en til að stunda rannsóknir.

Nokkuð er af rústum eyðibýla og selja á svæðinu og sum ekki langt frá alfarleið og hægt væri að finna kynningarvæna staði við aðalskráningu og tengja saman útivist og kynningu á fornleifum og menningarsögu. Brýnt er að kortleggja kotbyggðina og má gera gönguleiðir á milli staða. Hér væri hægt að gera bæði auðveldar gönguleiðir innan sveitar sem og erfiðari leiðir fyrir vant göngufólk upp á afrétt þar sem mikið er af fornum tóftum.

Það á við um öll svæði sem skipulögð eru til útivistar að sjálfsagt er að reyna að nýta þær auðlindir sem fyrir eru og fornleifastaðir geta verið afar upplýsandi fyrir ferðamenn, jafnt innlenda sem útlenda. Til þess að það sé hægt þarf ekki annað en að skrá staðina á vettvangi, merkja þá svo fólk viti hvert eigi að fara og gera upplýsingar um hlutverk og gildi minjanna aðgengilegt á einn eða annan hátt, t.d. með prentuðum bæklingum eða skiltum á staðnum.

Að síðustu má benda á að rústir í Hvítárholti eru einn merkasti minjastaður frá landnámsöld á Íslandi og væri vert að kanna hvort ekki mætti gera minjasvæðið þannig úr garði að það mætti kynna fyrir ferðamönnum.

6. Heimildaskrá

- Ágúst Guðmundsson: “Ofan hreppafjalla milli Hvítár og Þjórsár í Árnessýslu; ásamt ágripi af jarðsögu héraðsins, virkjunarsögu Þjórsár og lýsingu á Þjórsárdal og fornbylum þar” *Árbók ferðafélags Íslands 1996*, 1-242
- Ágúst Ó Georgsson: *Fornleifaskrá. Skrá um friðlýstar fornleifar*, Reykjavík 1993
- Bruun, Daniel: “Nokkurar eyðibygðir í Árnessýslu, Skagafjarðardölum og Bárðardal” *Árbók hins íslenska fornleifafélags 1898. Fylgirit*
- Brynjúlfur Jónsson: “Athugasemdir við Árbók Fornleifafélagsins 1905” *Árbók hins íslenska fornleifafélags 1907*, 29-38
- Brynjúlfur Jónsson: “Flosatraðir og þingfaravegur Þjórsdæla” *Árbók hins íslenska fornleifa félags 1895*, 22-23
- Brynjúlfur Jónsson: “Fornleifafundur í Bryðjuholti 1903” *Árbók hins íslenska fornleifafélags 1904*, 22-23
- Brynjúlfur Jónsson: “Fornleifar í Hörgsholti” *Árbók hins íslenska fornleifafélags 1900*, 28-29
- Brynjúlfur Jónsson: “Rannsókn í Árnesþingi sumarið 1904” *Árbók hins íslenska fornleifafélags 1905*, 1-51
- Brynjúlfur Jónsson: “Rannsóknir byggðaleifa upp frá Hrunamannahreppi sumarið 1895” *Árbók hins íslenska fornleifafélags 1896*, 1-13
- Brynjúlfur Jónsson: “Ýmsar greinar” *Árbók hins íslenska fornleifa félags 1910*, 28-47
- DI:** *Íslenskt fornbréfasafn I-XVI bindi*, Kaupmannahöfn/Reykjavík, 1857-1972
- FF:** Frásögur um fornaldarleifar 1817-1823 I-II bindi, Sveinbjörn Rafnsson bjó til prentunar, Reykjavík 1983
- Gestur Oddleifsson: “Eyðibýli í Hrunamannahreppi” *Heimir* 7. árg 1. tbl, 1-3
- GR II:** *Göngur og réttir* II bindi Bragi Sigurjónsson bjó til prentunar, II pr. aukin og endurbætt, 1983-87
- Guðjón Jónsson: “Örnefni á afrétt Hrunamannahrepps” *Árbók hins íslenska fornleifafélags 1933-1936*, 100-107
- Guðmundur Ólafsson: *Skálarlaga leirgryfja að Kópavatni. Rannsóknarskýrslur fornleifadeildar 1987* [1997 rétt]

- Hannes Þorsteinsson: “Rannsókn og leiðrjettingar á nokkrum bæjarnöfnum á Íslandi” *Árbók hins íslenska fornleifafélags*, 1-96
Heimir 7 árg, 1. tbl., 3
- Helgi Skúli Kjartansson: “Sóknir og kirkjur í Hreppum” *Árnesinguri IV*, 155-182
- Helgi Þorláksson: “Hruni. Um mikilvægi staðarins fyrir samgöngur, völd og kirkjulegt starf á Þjóðveldisöld” *Árnesingur V*, 9-72
- IA:** Storm, Gustav: *Islandske Annaler indtil 1578*, Kristjanía 1888
- ÍF I:** *Íslensk fornrit I. Íslendingabók & Landnáma*, Reykjavík 1986
- Jarðabréf frá 16. og 17. öld. Útdrættir.* Gunnar F. Guðmundsson bjó til prentunar. Kaupmannahöfn 1993
- JÁM:** Jarðabók *Árna Magnússonar og Páls Vídalíns. Árnessýsla. II bindi* Kaupmannahöfn, 1918-21
- JJ:** Johnsen, J: *Jarðatal á Íslandi* Kaupmannahöfn 1847
- KEKH:** Kristján Eldjárn: *Kuml og haugfé úr heiðnum sið á Íslandi*, Akureyri 1956
- Kristján Eldjárn: “Eyðibyggd á Hrunamannafrétti” *Árbók hins íslenska fornleifafélags* 1943-48, 1-43
- Kristján Eldjárn: “Hringur með nöfnum austurvegsvitringa” *Árbók hins íslenska fornleifafélags* 1949-50, 129-131
- Matthías Þórðarson: “Skýrsla um viðbót við Forngríðasafnið og þau söfn, er því eru sameinuð árið 1909” *Árbók hins íslenska fornleifafélags* 1910, 72-97
- Matthías Þórðarson: “Skýrsla um viðbót við Þjóðmenjasafnið árið 1910” *Árbók hins íslenska fornleifafélags* 1911, 70-98
- Matthías Þórðarson: “Smávegis. Um staði og fornminjar” *Árbók hins íslenska fornleifafélags* 1924, 42-58
- RLLF II:** *Rit hins íslenska lærdómslistafélags* II bindi Kaupmannahöfn 1782
- SBI:** *Sunnlenskar byggðir. Tungur, Hreppar, Skeið* I bindi [án staðsetningar] 1986
- Sigurður Þórarinnsson: “Örlög byggðarinnar á Hrunamannafrétti í ljósi öskulagarannsóknna” *Árbók hins íslenska fornleifafélags* 1943-48, 44-65
- Sigurjón Helgason: “Fornbýli við Hrunakrök og sögnina um forna Hruna” *Árnesingur I*, 25-42
- Skýrsla FÍ II** *Skýrsla um Forngripasafn Íslands í Reykjavík* II bindi, 1867-1870, Kaupmannahöfn 1874
- SSÁ:** *Árnessýsla. Sýslu og sóknalýsingar hins íslenska bókmenntafélags 1839-1843 og lýsing Ölfushrepps anno 1703* Reykjavík 1979

Sturlunga saga I-II bindi Reykjavík 1946

Porkell Grímsson: “Rannsókn á svonefndi Lögréttu að Gröf í Hrunamannahreppi” *Árbók hins íslenska fornleifafélags* 1962, 100-114

Þorsteinn Erlingsson: *Ruins of the Saga time* London 1899

Þór Magnússon: “Rannsókn fornrusta við Auðnugil í Hrunamannahreppi” *Árbók hins íslenska fornleifafélags* 1984 Reykjavík, 183-190

Þór Magnússon: “Sögualdarbyggð í Hvítárholti” *Árbók hins íslenska fornleifafélags* 1972, 5-80

Ö-Ás, svör við sp.: Svör við spurningum um örnefni í Ási. Eiríkur Steindórsson svaraði. Örnefnastofnun.

Ö-Ás: Örnefni í Ási. Án skrásetjara. Örnefnastofnun.

Ö-Berghylur b: Örnefni í Berghyl. [Þorsteinn Bjarnason skráði]. Örnefnastofnun.

Ö-Berghylur BJ: Örnefni í Berghyl. Brynjúlfur Jónsson skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Berghylur: Örnefni í Berghyl. Án skrásetjara. Örnefnastofnun.

Ö-Birtingaholt: Örnefni í Birtingaholti. [Þorsteinn Bjarnason skráði]. Örnefnastofnun.

Ö-Bryðjuholt viðb: Viðbætur við örnefnaskrá Bryðjuhólts. Ásdís B. Stefánsdóttir skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Bryðjuholt: Örnefni í Bryðjuholti. Guðmundur Jónsson skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Dalbær: Örnefni í Dalbæ. Sigurður Ingi Jóhannsson skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Efra-Langholtshverfi: Örnefni í Efra-Langholtshverfi. [Þorsteinn Bjarnason skráði]. Örnefnastofnun.

Ö-Efra-Sel og Syðra-Sel: Örnefni á Selsjörðum. Bjarni og Hjálmar í Seljum skráðu. Örnefnastofnun.

Ö-Foss: Örnefni í Fossi. Kristrún Matthíasdóttir skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Galtafell b: Örnefni í Galtafelli. [Þorsteinn Bjarnason skráði]. Örnefnastofnun.

Ö-Galtafell: Örnefni í Galtafelli. Stefán Jakobsson skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Gata: Örnefni í Götu. [Þorsteinn Bjarnason skráði]. Örnefnastofnun

Ö-Grafarbakki BJ: Örnefni í Grafarbakka. Brynjúlfur Jónsson skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Grafarbakki: Örnefni í Grafarbakka. Án skrásetjara. Örnefnastofnun.

Ö-Gröf og Högnastaðir: Örnefni í Gröf og Högnastaðum. Brynjúlfur Jónsson skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Gröf, Hvammur og Högnastaðir: Örnefni í Gröf Hvammi og Högnastaðum. Valdimar Guðmundsson skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Gröf: Örnefni í Gröf. [Þorsteinn Bjarnason skráði]. Örnefnastofnun.

Ö-Hamarsholt GG: Örnefni í Hamarsholti. Guðbergur Guðnason skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Hamarsholt VB: Örnefni í Hamarsholti. Valgerður Bjarnadóttir skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Hamarsholt: Örnefni í Hamarsholti. Án skrásetjara. Örnefnastofnun.

Ö-Haukholt: Örnefni í Haukholti. Ásta Oddleifsdóttir skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Hellisholt b: Örnefni í Hellisholti. [Þorsteinn Bjarnason skráði]. Örnefnastofnun.

Ö-Hellisholt: Örnefni í Hellisholti. Jón Jónsson skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Hildarsel: Örnefni í Hildarseli. [Þorsteinn Bjarnason skráði]. Örnefnastofnun.

Ö-Hlíð KM: Örnefni í Hlíð. Krístrún Matthíasdóttir skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Hólakot: Örnefni í Hólakotslandi. Brynjúlfur Jónsson skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Hrafnkelsstaðir: Örnefni á Hrafnkelsstöðum. Guðmundur Jónsson skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Hrepphólar: Örnefni í Hrepphólum. Jónína Hafsteinsdóttir skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Hrunakrókur b: Örnefni í Hrunakrök. Án skrásetjara. Örnefnastofnun.

Ö-Hrunakrókur: Örnefni í Hrunakrök. Án skrásetjara. Örnefnastofnun.

Ö-Hrunamannaafrétt: Örnefni í Hrunamannaafrétt. Brynjúlfur Jónsson skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Hruni BJ: Örnefni í Hruna. Brynjúlfur Jónsson skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Hruni: Örnefni í Hruna. Án skrásetjara. Örnefnastofnun.

Ö-Hvítárholt viðb: Viðbætur við örnefnaskrá Hvítárhólts. Jónína Hafsteinsdóttir skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Hvítárholt: Örnefni í Hvítárholti. Þórður Magnússon skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Högnastaðir: Örnefni á Högnastöðum. Valdimar Guðmundsson skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Hörgsholt GJ: Örnefni í Hörgsholti. Guðmundur Jónsson skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Hörgsholt: Örnefni í Hörgsholti. Bjarni Guðmundsson skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Jaðar ath: Athugasemdir við örnefnaskrá Jaðars. Jónína Hafsteinsdóttir skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Jaðar GG: Örnefni í Jaðri. Guðbergur Guðnason skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Jaðar: Örnefni í Jaðri. Án skrásetjara. Örnefnastofnun.

Ö-Jata: Örnefni í Jötu. [Þorsteinn Bjarnason skráði]. Örnefnastofnun.

Ö-Kaldbakur: Örnefni í Kaldbak. Án skrásetjara. Örnefnastofnun.

Ö-Kluftir: Örnefni í Kluftum. Guðmundur Jónsson skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Kotlaugar BJ: Örnefni í Kotlaugum. Brynjúlfur Jónsson skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Kotlaugar: Örnefni í Kotlaugum. [Þorsteinn Bjarnason skráði]. Örnefnastofnun.

Ö-Kópsvatn: Örnefni í Kópsvatni. Guðmundur Jónsson skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Laugar: Örnefni á Laugum. [Þorsteinn Bjarnason skráði]. Örnefnastofnun.

Ö-Laxárdalur: Örnefni í Laxárdal. Guðný Guðnadóttir skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Miðfell: Örnefni í Miðfelli. [Þorsteinn Bjarnason skráði]. Örnefnastofnun.

Ö-Núpstún ath og viðb: Athugasemdir og viðbætur við Örnefnaskrá Núpstúna. Jónína Hafsteinsdóttir skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Núpstún ath: Athugasemdir við Örnefnaskrá Núpstúna. Jónína Hafsteinsdóttir skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Núpstún: Örnefni í Núpstúni. Jónína Hafsteinsdóttir skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Reykjadalskot: Örnefni í Reykjadalaskoti. Halldór Bjarnason skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Reykjadalur: Örnefni í Reykjadal. [Þorsteinn Bjarnason skráði]. Örnefnastofnun.

Örnefnakort af Birtingaholti: Ingimundur Einarsson. Örnefnastofnun.

Örnefnakort af Hólakoti: Ingimundur Einarsson. Örnefnastofnun.

Örnefnakort af Jötu: Ingimundur Einarsson. Örnefnastofnun.

Örnefnakort af Jötu: Ingimundur Einarsson. Örnefnastofnun.

Örnefnakort af Þórarinsstöðum: Ingimundur Einarsson. Örnefnastofnun.

Ö-Skipholt: Örnefni í Skipholti. Án skrásetjara. Örnefnastofnun.

Ö-Sólheimar: Örnefni í Sólheimum. Brynjúlfur Jónsson skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Syðra-Langholt ath: Athugasemd við örnefnaskrá í Syðra-Langholti. Einar Guðmundsson skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Syðra-Langholt: Örnefni í Syðra-Langholti. Án skrásetjara. Örnefnastofnun.

Ö-Syðra-Langholt: Örnefni í Syðra-Langholti. Brynjúlfur Jónsson skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Syðra-Seli: Örnefni í Syðra-Seli. [Þorsteinn Bjarnason skráði]. Örnefnastofnun.

Ö-Tungufell GJ: Örnefni í Tungufelli. Guðmundur Jónsson skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Tungufell SH: Örnefni í Hamarsholti. Sigurjón Helgason skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Tungufell: Örnefni í Tungufelli. Án skrásetjara. Örnefnastofnun.

Ö-Unnarholt: Örnefni í Unnarholti. [Þorsteinn Bjarnason skráði]. Örnefnastofnun.

Ö-Unnarholtshverfi: Örnefni í Unnarholtshverfi. Guðjón í Unnarholti skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Unnarholtskot: Örnefni í Unnarholtskoti. [Þorsteinn Bjarnason skráði]. Örnefnastofnun.

Ö-Þverspyrna BJ: Örnefni í Þverspyrnu. Brynjúlfur Jónsson skráði. Örnefnastofnun.

Ö-Þverspýrna: Örnefni í Þverspýrnu. [Þorsteinn Bjarnason skráði]. Örnefnastofnun.